

ACTA UNIVERSITATIS STOCKHOLMIENSIS

Dana Sofi

Stockholm Studies in Sociology

New Series

35

Interetnisk konflikt eller samförstånd

En studie om etnopolitik i Kurdistan/Irak

Dana Sofi

©Dana Sofi, Stockholm 2009
Omslagsbild, Namiq Eli Qadir

ISSN 0491-0885
ISBN 978-91-86071-13-4

Printed in Sweden by US-AB Tryck & Media, Stockholm 2009
Distributor: Stockholm University Library

Academic thesis for the fulfillment of a PhD in Sociology at Stockholm University to be publicly defended Friday 20th of March, 2009, 1pm. in lecture theatre 3, House B, Universitetsvägen 10, Stockholm University.

Abstract

Sofi, D. 2009. Interetnisk konflikt eller samförstånd. En studie om etnopolitik i Kurdistan/Irak. [Inter-ethnic conflict or mutual understanding: A study of ethno-politics in Kurdistan/Iraq]. Stockholm Studies in Sociology. Stockholm.

This thesis concerns the differences in how ethnic groups co-exist in two different environments in the same country, with a focus on the ethno-political. My research questions are: Why are ethnic or interpersonal relations characterized differently in different regions? How and why do conflicts or agreements arise in specific environments? The aim is to understand the connection between inter-ethnic relations and environmentally specific factors. I am concerned with those mechanisms and processes which determine the type of ethnic relation – as conflict or mutual understanding – in specific environments. The thesis uses case studies of two contrasting multiethnic cities with different interethnic relations – Erbil and Kirkuk in Kurdistan/Iraq. My explanatory model consists of four main factors: I) historical factors in terms of critical events; II) institutional factors such as institutional efficiency and security; III) structural factors such as group size, territorial base and different tolerance systems; and IV) social relational factors such as the significance of inter-ethnic contacts and social capital.

The empirical work demonstrates that the relations between the above mentioned factors in the respective environments determine the outcome of the inter-ethnic relations. The results show that one factor can be more important than another factor, but how the factors impact upon one another and under what circumstances is of significance. The presentation of environmentally specific differences shows that ethnic groups do not have static boundaries and are not necessarily hostile to one another. Conflict is not the given form of relationship between ethnic groups. That is, the result can be read as a critique of those who necessarily see potential conflicts between groups with cultural differences and those who essentialize cultural groups. In this context one can see a chain of interrelated factors; the relevance of which is dependent on the specific situation. Some of the negative factors that can increase the possibility of conflict and decrease the possibility for peaceful co-existence include: Instability in the political climate; insecurity; institutional ineffectiveness; segregation; undefined relations of power; and an ethnic composition maintaining the balance of power. If these factors combined result in a high level of complexity, which makes ethnicity stand out in terms of ethnic competition, the likelihood of ethnic conflict is significant.

Keywords: Ethnicity, ethnic relations, ethno-politics, conflict, understanding, Kurdistan/Iraq, Kirkuk, Erbil, turning points, mobilization struggle, security dilemma, territorial division, group size, group formation, ethnic composition, institutional effectiveness, inter-ethnic social capital.

Dana Sofi, Department of Sociology, Stockholm University, 106 91 Stockholm, Sweden

ISSN 0491-0885

ISBN 978-91-86071-13-4

www.diva-portal.org/su

Innehåll

Förord	11
I. Inledning	13
Problem, syfte och frågeställningar	15
Att leva tillsammans	19
Val av undersökningens område	22
Metod och material	23
II. Etniska ”grupper” och gränser, etniskt dilemma och fälla	31
Etnicitetens politiska och symboliska dimensioner	31
Identitet och etniska gränser	35
Etnisk grupp som sociopolitisk organisation	37
Hur betrakta etniska ”grupper”?	40
Gruppformationsprocessen	40
Olika typer av etnicitet och härskandeproblematiken	43
Inkorporeringstypologin	45
Etniska konflikter och konfliktomständigheter	47
Etniska relationer i olika toleranssystem	50
Sociala fällor och interetnisk interaktion	52
Etnicitet, tillit och socialt kapital	54
Institutioner och socialt kapital	56
Intra- och interetniskt socialt kapital	58
Heterogenitet och etnisk konflikt	60
Etniska relationer och förklarande faktorer	62
Mot en förklaringsmodell	64
Disposition	67
III. Kritiska händelser och den kontextuella bakgrunden	69
Den ottomanska administrationen och kurdiska emirater	71
Bildandet av Irak och Mosul/kurdfrågan	72
Det nya maktförhållandet och uppkomsten av nya konfliktformer	75
Kirkuk: den olösliga frågan	77
Etnopolitisk mobilisering och responser mot etniska skillnader	80
Massakern/händelsen i juli 1959: konsekvenser och aktualisering	80
Andra gruppstrategier	83
Baath, en källa till allmän misstänksamhet och konflikter	84
Arabiseringens olika dimensioner och tvångsflyttningar	87

Arabiseringsprocesser	88
Arabiseringens följder	91
Anfalkampanjernas olika dimensioner	92
Anfalkampanjernas (och arabiseringens) följder	95
Intifadan 1991 och Saddams fall 2003 som kritiska punkter	96
Utvecklingen efter 1991	96
Utvecklingen efter 2003	99
”Demokrati”, kurdiska interna konflikter och försoning	101
Vikten av den kontextuella bakgrunden och kritiska punkter	105
IV. Institutionell funktionsduglighet och säkerhetssituationen	109
Situationen i både städerna och mobiliseringskamp	110
Säkerhetssituationen i siffror	113
Den okända gärningsmannen och institutionell ineffektivitet	115
Etnisk kolonisering av institutioner kontra stabilitet	117
Vertikal (och horisontell) institutionell desintegration kontra autonomi	119
Vikten av det institutionella läget och säkerhetssituationen	123
V. Strukturella förhållanden och etniska relationer	125
Gruppernas storlek och maktrelationer	126
Olika toleranssystem	130
Gruppernas territoriella fördelning	132
Etnicitet och graden av inkorporering	138
Grupper och undergrupper	143
Turkmenerna och sönderdelande faktorer	150
Kurdiska fraktioner och maktkamp	152
Intrakurdiska relationer i respektive städer	157
Vikten av strukturella omständigheter; krav och konfliktbenägenhet	158
VI. Olika etniska konfigurationer: Förutsättningen för etnisk integration	163
Inkluderings- och exkluderingsaspekter	165
Den kurdiska och kurdistaniska nationalistiska diskursen	169
Makt och mobilitet	172
Etniciteter: öppning och stängning	176
Etniciteter, olika typer av relationer	179
Etnicitet: gruppens självuppfattning och uppfattning av de andra	185
Analog och digitala klassificeringar	190
Sociala klyftor och konfliktmönster	193
Förenings- och organisationslivet	195
Stora och små organisationer, starka och svaga nätverk	199
Etnicitet och organisationer	202
Den etniska fördelningen på arbetsmarknaden och i näringslivet	206
Vikten av den etniska sammansättningen eller typ av etnicitet	210

VII. Konflikt eller samförstånd	213
Miljöspecifika skillnader och interetniska kontakter	213
Gruppformationen, utkristalliseringen och konfliktbenägenhet	220
Kontakter och omständigheter	221
Grupprocesser, konfliktfrågor och mobilisering	223
Kritiska händelser och konfliktbenägenhet.....	225
Händelser, grupprocesser och etniciteter	226
Generella lärdomar och slutord	230
English Summary	233
Referenser	241
Appendix	257
Bilagor.....	257
Tabeller	263
Kartor	279

Förord

Skrivandet av en avhandling, liksom många andra arbeten, är en social verksamhet. Det sker i en speciell kontext med olika aktörer och specifika roller. Avhandlingens författare är visserligen huvudaktören i denna sociala verksamhet, men författarens roll underbyggs med andra aktörers roller i verksamheten. Arbetet följer en process med olika stödmekanismer och assistans. Författaren är aldrig ensam i processen. Både i uppgångar och nedgångar får man kommentarer respektive kritik för att lyfta upp arbetsgången. En slutgiltig version av en avhandling är alltså alltid ett gemensamt arbete mellan olika aktörer med olika roller. För detta avhandlingsarbete finns det en rad personer som jag måste tacka för deras olika roller, de har tålmodigt uppmuntrat och assisterat mig på olika sätt för att fullfölja detta projekt. En del personer har direkt och formellt varit involverade i processen, medan andra indirekt och informellt har sett till att arbetet framskridit.

Först och främst vill jag tacka mina handledare, Göran Ahrne och Jens Rydgren, för deras genomskådande kommentarer och obegränsade stöd. Deras vänskapliga omsorg och kloka förklaringar är oersättliga. Våra handledningsdiskussioner har alltid varit givande för mig och rättat mig. Jag vill även tacka Lars Udéhn och Erik Ljungar som kommenterade mitt avhandlingsmanus på slutseminariet. Jag tackar Udéhn även för hans vänskapliga stöd och arrangerandet av doktorandseminarierna. Tack till alla andra kollegor som deltog i doktorandseminarierna och som diskuterade eller kommenterade min text: Beatrice Daumerie, Moa Bursell, Rebecca Lawrence, Jenny Kallstenius, Thomas Florén, Zenia Hellgren, Elias le Grand. Jag vill passa på att även tacka dem som administrativt eller informationsmässigt hjälpt mig: Saemundur Karlsson, Maria Bagger-Sjöbäck, Rebecca Lawrence, Osman Aytar, Mats Rubarth, Karin Bergmark, John-Erik Sundh, Eva Lundin, Sol-Britt Svensson, Thomas Nordgren och alla andra kollegor på institutionen. Jag uppskattar allas insats och vänliga bemötande. Tack måste riktas till Michael Nyhaga för språkgranskningen av hela avhandlingen.

Avhandlingsarbetet har varit en mycket lärorik erfarenhet och nöjsam upplevelse trots att jag har varit tvungen att under 4–5 års doktorandtid slita hårt även under helgerna. Utan en lugn och uppmuntrande vardag är det omöjligt att ett avhandlingsarbete lyckas på ett bra sätt. För detta har jag min snälla mamma Khané Ahmad och min kära livsfrände Trife Sofi att tacka. De såg till, trots svårigheter och tråkigheter med avhandlingsarbetet, att jag

förblev motiverad och uppmuntrad. Deras närvaro har gjort mitt liv varmare. Trife transkriberade även en del av intervjuerna och gav sina kommentarer.

Tack måste även riktas till alla mina informanter i Kirkuk och Erbil. Tack till alla som hjälpte mig under svåra omständigheter med att skaffa materialet, de som ställde upp på intervjuer, försåg mig med dyrbara informationer och dokument. Listan över dem som fungerade som informanter, ledsagare, vägvisare och till och med de som hjälpte mig materiellt skulle bli mycket lång och innehålla över tre hundra personer. Jag kan inte skriva alla namn här, men ett stort och vänligt tack till alla.

Dana Sofi

Uppsala, januari 2009

I. Inledning

Monoetniska länder är det svårt att hitta nuförtiden; kanske det aldrig har funnits ett sådant land. Att de flesta länder är heterogena etniskt sett kan bero på faktorer som politisk och ekonomisk invandring och utvandring, krig och landerövringar samt kolonialism. Dessa faktorer har gjort att de flesta länder blivit multietniska; att olika etniska grupper existerar inom samma politiska gränser, inom samma nation eller land. Förhållandet mellan etniska grupper ser olika ut i olika länder. Allmänt sett har det sagts att etniska relationer kännetecknas av fredligare samexistens i Västeuropa än i Östeuropa, mellanöstern, Sydästen och Afrika (se Horowitz 1985:20, 61–64). Medan relationerna mellan olika etniska grupper i Schweiz eller Belgien sedan länge har kännetecknats av samförstånd, har det rått konflikt och våld mellan olika etniska grupper i Thailand, Sudan, Sri Lanka eller Turkiet. Ibland finns även variation angående hur olika etniska grupper samexisterar mellan ett lands olika regioner, till exempel i olika indiska regioner. Min avhandling handlar om sådana skillnader i Kurdistan/Irak, skillnader i hur etniska grupper samexisterar i två olika miljöer i samma land, med fokus på den etnopolitiska aspekten.¹ Varför är etniska eller mellanmänniska relationer olika i olika regioner? Hur och varför uppstår konflikter respektive samförstånd mellan etniska grupper i specifika miljöer? Jag är intresserad av sådana frågor. Hur mellanmänniska eller etniska relationer ser ut i en specifik miljö säger mycket om folket och gruppernas karaktär, hur situationen är, hur effektiva myndigheter och politiska institutioner är i miljön ifråga.

Irak (och Kurdistan/Irak) är ett multietniskt och multireligiöst land. De senaste förändringarna i Irak har inkorporerat grupperna i ett nytt politiskt system och skapat nya sociala och ekonomiska förhållanden för landets olika grupper. En av de viktigaste händelserna är regimen Saddams fall 2003, vilket inte bara omformade de politiska relationerna, och i sin tur upplåste nya konflikter och våld inte minst som en följd av försvagningen av staten, utan även ledde till stora variationer när det gäller säkerhet, ekonomisk utveckling och myndigheternas funktionsduglighet, samt inte minst

---

¹ Jag pekar, för att tydliggöra, på det irakiska Kurdistan, eftersom "Kurdistan" är ett delat land mellan fyra länder: Turkiet, Iran, Irak och Syrien (se karta 1 i appendix). Med Kurdistan/Irak menas södra delen av Kurdistan som ligger i norra Irak. Jag pekar på det område eller den region som historiskt och geografiskt kallas Kurdistan, men fortfarande har detta område ingen officiell och erkänd politisk gräns. Den politiska gränsen utgör en del av konflikten mellan grupperna (se karta 5 i appendix).

mellanmänskliga och etniska relationer i Iraks olika delar. En allmän uppfattning som etablerades efter regimen fall när det gäller hela Irak var att den kurdiska delen, det vill säga norra delen av Irak, fungerade mycket bättre jämfört med resten av Irak, och att shiaarabernas del (södra och mellersta delen) fungerade lite bättre än sunniarabernas del (mellersta och västra delen) (se karta 3 och 4 i appendix).

Skillnader i Iraks olika regioner brukar förklaras i etniska termer, eftersom området är etniskt delat. Skillnaderna relateras till vilken makthavare eller etnisk grupp som har makten i specifika områden som förknippas med specifika etniska grupper. Den allmänna uppfattningen är, som sagt, att kurderna har hand om sitt område på ett effektivare sätt än de andra etniska grupperna.² Världens mediala bild av läget i Irak är likartad. Förutom att den mediala bilden återberättar skillnaderna i relation till etniskt specifika områden, betraktar den mediala bilden olika etniska grupper i Irak och Kurdistan som enhetliga, homogena och utkristalliserade. Ofta talar man om Iraks tre grupper eller tre etniskt specifika områden: shiiter, sunniter och kurder, detta särskilt när man kommer med planer om hur landet kan styras, delas eller administreras.³ Många andra grupper som kristna och turkmener brukar klassas som övriga (jfr Taylor 2004). Att områden med kurdisk majoritet styrs eller fungerar på ett effektivare sätt än andra områden i nuläget kan vara sant. Men vi kan inte förklara dessa skillnader i termer av etniska tillhörigheter eller identiteter som inneboende egenskaper, särskilt när det inte handlar om ett invandrarsamhälle. Detta inte bara på grund av att det kan finnas andra faktorer bakom, utan också att dessa (etniska) termer är relaterade till andra termer och faktorer. De historiska och politiska händelserna har, som jag visar i kapitel 3 och även 4, haft olika betydelse för utvecklingen i Iraks olika regioner.

---

² En sådan bild finns åtminstone hos kurderna själva och hos många inhemska och utländska observatörer (se till exempel några officiella hemsidor som tillhör Kurdistans regionala regering eller dess institutioner: <http://www.krg.org/>; <http://www.kurdistaninvestment.org/>; <http://www.theotheriraq.com/>). Man talar ibland om "den kurdiska erfarenheten" som en framgångsrik modell som skulle kunna passa för och generaliseras på hela Irak (se Barzani, M. 2008; Barzani, N. 2008). På politisk nivå har kurderna i många internationella sammanhang fått beröm för att deras område är lugnt, stabilt och till och med "demokratiskt"; en situation av stabilitet som har lett till ekonomisk utveckling. Den 31 oktober 2005 talade Tony Blair mycket positivt om den kurdiska erfarenheten på en presskonferens i samband med irakiska presidenten Jalal Talabanis besök i Storbritannien. Talabani beskrev själv, i ett föredrag inför FN:s generella församling i oktober 2005, den kurdiska erfarenheten som en stor framgång som skulle kunna appliceras på hela Irak. Masud Barzani, president för Kurdistan regionen, beskrev den kurdiska erfarenheten mycket positivt i en gemensam presskonferens för honom och Österrikes president Hans Fisher när Barzani var där på ett besök i november 2005. En svensk riksdagsledamot talade väl om kurdernas försök till demokratiseringen av Kurdistan. Hon menade att detta försök kan spridas till andra områden, och detta var i kurdiska parlamentet i samband med en konferens om demokratisering av mellanöstern i november 2005. för utländska observatörers syn se (Friedman 2007; Rubin 2008; Schmidt 2005).

³ Se till exempel "Biden-Gelb plan for Iraq", <http://www.planforiraq.com/> (2008-02-17); Biden and Gelb (2006).

Etnisk identitet kan inte behandlas som en oberoende variabel, eftersom den skapas historiskt och i relation till andra variabler; det kan finnas en (mellanliggande) tredje eller fjärde variabel. Både individens och gruppens identitet är förknippad med sociala och politiska processer (Eriksen 1993:11). Att hänvisa regionala skillnader till etniska tillhörigheter förklarar därför ingenting om man inte söker bakomliggande faktorer och försöker förstå hela den områdesspecifika kontexten. Frågan är följaktligen inte vilka grupper som sköter sig bättre, utan snarare varför eller hur det fungerar bättre i den här miljön (som förknippas med en specifik etnisk grupp), men inte i den där miljön (som förknippas med en annan etnisk grupp). Naturligtvis måste man ta hänsyn till etnicitet och etniska relationer när man studerar etniskt delade miljöer, inte minst av den anledningen att den kan forma mellanmännsliga relationer och genom olika processer bli en källa till gemenskap och kollektivt handlande (jfr Weber 1983:274ff; Ehn 1993:79; Horowitz 1985:xii).

I Kurdistan/Irak bor olika etniska grupper, framförallt en stor kurdisk majoritet. Förutom kurder bor i irakiska Kurdistan: turkmener, kaldéer och assyrier (kristna), araber och andra mindre etniska och religiösa grupper som armenier. Kurdistan är inte bara ett multietniskt samhälle, utan också multi-religiöst. Majoriteten är sunnimuslimer, men det finns också shiamuslimer, kristna, yezidier och andra mindre religiösa grupper. Bland de mest etniskt heterogena stora städer i området kan man nämna Kirkuk (Kerkuk, Karkuk) och Erbil (Arbil, Irbil, eller Hewlér [Hawler] som är kurdiska och det lokalt använda namnet). Båda städerna är centrum för två olika provinser, men Erbil är även huvudstad för Kurdistans regionala regering. I Kirkuk bor alla ovannämnda folkgrupper. I Erbil finns däremot inte araber som grupp, annars finns alla de andra folkgrupperna (se kartor 1–7 i appendix). I båda städerna finns folkvalda politiska institutioner: ett regionalt parlament eller provinsfullmäktige som tar hand om frågor gällande provinsen. Dessa skapades efter den första (demokratiska) valprocessen i december 2004 i hela Irak, drygt ett och ett halvt år efter Saddams fall och genomfördes enligt Iraks provisoriska administrationslag för övergångsperioden (*TAL* 2004). Som jag visar i undersökningen är myndigheter i Erbil relativt lyckade jämfört med myndigheterna i Kirkuk, annars finns stora brister även i Erbil jämfört med ett välfungerande demokratiskt land. Jag menar att det fungerar mycket bättre mellan olika folkgrupper i Erbil än i Kirkuk; etniska relationer i Erbil präglas mycket mer av samarbete och samförstånd än i Kirkuk, samtidigt som myndigheterna i Erbil är effektivare än i Kirkuk.

Problem, syfte och frågeställningar

Jag har redan pekat på variationen i myndigheters och politiska institutioners effektivitet samt etniska relationers funktion i två multietniska provinser

eller städer i Kurdistan/Irak. Denna variation utgör på ett generaliserat plan denna undersöknings problemområde. Jag utgår från att ett samhälle fungerar bra om dess politiska och administrativa institutioner är effektiva, eftersom institutioner skapas av människor och institutioner i sin tur påverkar människor. I ett multietniskt samhälle kan inte institutioner vara effektiva om det inte råder fredliga förhållanden mellan samhällets olika grupper och vice versa. Med institutioner menar jag politiska och administrativa institutioner, statliga/kommunala myndigheter, förvaltningar och organisationer. I Kurdistan/Irak är institutioner i form av myndigheter och förvaltningar sammanflätade med partipolitiken i den meningen att till och med en lokalvårdare och vaktmästare, inte bara cheferna, måste ha det regerande partiets stöd för att kunna anställas. Det finns alltså en partipolitisk interventionism eller nepotism på alla plan. Partipolitiken har blivit ett integrerat inslag i samhället. Institutioner och politiker ses som identiska. Politik handlar här, som sagt, om partipolitik och partier är ofta etniskt baserade. Det handlar alltså om ett politiserat samhälle och en etnifierad politik.⁴ Samhället har inte genomgått någon högre grad av industrialiseringsprocess och därför är klasssystemet inte lika utvecklat på samma sätt som i västvärlden.⁵ I Kurdistan/Irak formar etnisk tillhörighet, ibland med religiösa inslag, inte bara de politiska relationerna, utan även vardagslivet som visas i denna undersökning. Av dessa skäl måste speciell hänsyn tas till förhållandet mellan etnicitet, politik och politiska institutioner.

Olika tider och platser har haft olika betydelse för förhållandet mellan etniska grupper. Det finns multietniska miljöer som drabbas av etniska konflikter med jämna mellanrum samtidigt som det finns andra multietniska miljöer som kännetecknas av ett mellanetniskt samförstånd. Syftet med denna undersökning blir då att kunna bidra med ökad förståelse beträffande kopplingen mellan (inter)etniska relationer och miljön. Därmed försöker jag förstå interetnisk konflikt respektive samförstånd i relation till olika kontext-

---

⁴ Enligt Brubaker och Laitin (1998:424–425) är det två kontextuella aspekter av den sena moderniteten efter kalla krigets tid som har bidragit till förekomsten av det ökade etniska och nationalistiska våldet och den så kallade etnifieringen av det politiska våldet. Dessa kontextuella aspekter är:

a) försvagningen av den weberianska staten i många länder, till exempel tredje världens och afrikanska länderna, som en följd av nedskärningen av stormakters militära och ekonomiska stöd till dessa länder. Dessa länder har blivit oförmögna att hantera, och känsliga mot, inhemska etniska konflikter och våld.

b) försvinnandet av de ideologiska höger-vänster axlar som definierat många politiska konflikter och civilkrig sedan den franska revolutionen. Den stora ideologiska konfrontationen mellan kapitalism och kommunism är inte längre den bästa källan till mobilisering. Nu har incitamentet till utformandet av konflikter i stora ideologiska termer försvunnit. Dessa utvecklingar har banat vägen för etnifieringen av politiken och våldet.

⁵ Det är även långt ifrån diskussionen kring den post-politiska regleringen i västvärlden, talet om att med kommunismens fall och västvärldens liberala visioner så har politikens grundelement ”konflikt” ersatts med en humanistisk retorik och etik eller ekonomi. För mer information kring ämnet se (Mouffe 1999; 2000; 2005).

tuella element. Ambitionen är således att studera förhållandet mellan etnicitet och politik i relation till några kontextuella element. Empiriskt blir ambitionen att studera etnopolitiska relationer i Kurdistan/Irak. En fråga som kan dyka upp är varför jag inte studerat förhållandet mellan etnicitet och institutioner direkt istället för politik? Anledningen är att jag utgår från att de som har höga befattningar i partiledningar och statliga/kommunala institutioner är politiker. Det är också genom det politiska spelet mellan olika etniska grupper, och politiska och ideologiska beslut, som institutionerna bildas och de befolkas med politiker. Politiker bär med sig en etnisk identitet när de träder in i institutioner och därmed kan de påverka de etniska relationerna. ”In divided societies, ethnic affiliations are powerful, permeative, passionate, and pervasive” (Horowitz 1985:12). Det är därför en av de viktiga konfliktfrågorna mellan etniska grupper handlar om att kontrollera institutioner. En annan anledning är alltså att i etniskt delade samhällen, där livet är etniskt organiserat, kommer politik och alla politiska händelser att ha etniska konsekvenser (ibid.; jfr Walzer 1998:42).

Men det finns även ett underliggande syfte med undersökningen, nämligen att bidra till ökad förståelse när det gäller samförstånds- och samarbetskulturers (tolerans, erkännande, ömsesidig respekt osv.) relevans för institutioners effektivitet och samhällets funktion, en ökad förståelse när det gäller mekanismer för fredlig samexistens i multietniska samhällen. Omvänt är syftet att studera förutsättningar för att överbrygga etniska konflikter och villkoren för etniskt samförstånd. Etniska konflikter har för många samhällsforskare varit centralt för politiken i etniskt delade samhällen. Man har i studierna utgått från att den etniska ”delningen” i många samhällen är källan till våld och blodiga konflikter.⁶ Det är sant att etnisk delning kan utgöra utmaningar för samhällets och statens sammanhållning, men det utesluter inte möjligheten till en fredlig relation mellan etniska grupper. Diskussionen kring ömsesidig tolerans och erkännande samt olika tekniker för konfliktreducering säger något om denna möjlighet till fredlig samexistens (se t.ex. Taylor 1994; Walzer 1998; Horowitz 1985: kp.15 och 16). Etniska skillnader behöver inte i sig vara problematiska, utan de kan bli problematiska i relation till andra faktorer, till exempel maktförhållanden eller antagonistiska nationalistiska diskurser. För mig finns allmänt sett en växelverkan mellan gruppskillnader och konflikt, men politiska konflikters effekt på utkristalliseringen av etniska grupper blir mycket påtaglig särskilt under stora föränd-

---

⁶ För en översikt över litteratur om etniska och nationalistiska konflikter och våld se Brubaker och Laitin 1998. Det finns i litteraturen en förvirring när det gäller termer som etniska relationer, etniska konflikter och etniskt våld. Ibland har konflikt och våld betraktats som olika element i etniska relationer. Vissa ser på distinktionen mellan våld och konflikt som en gradskillnad, vissa andra som en kvalitativ skillnad (Brubaker och Laitin 1998:425–427; Williams 1994:62). För mig handlar denna distinktion om en kvalitativ skillnad eftersom våld utesluter alla former av förhandlingar och därmed alla former av relationer. Men förhandlingar är ett viktigt element i konflikter. Konflikt ses därför här som en relationsform.

ringar och händelser. Utifrån ovan presenterade syften och för att kunna uppfylla dessa syften ställer jag följande frågor:

- I Vilket förhållande råder mellan etnisk tillhörighet och politisk organisation? Hur förhåller sig den etniska tillhörigheten till den politiska lojaliteten i Kurdistan/Irak?*
- II Hur är etniska grupper organiserade? I vilken mån och på vilket sätt överbrygger organiseringen gruppgränserna i olika multietniska miljöer i Kurdistan/Irak?*
- III Vilka mekanismer och processer ligger bakom fredlig samexistens (samförstånd) respektive konflikter mellan olika etniska grupper i Kurdistan/Irak?*

Första frågan är avsedd för att studera förhållandet mellan etnicitet och politik. När jag säger etnicitet syftar jag till en uppsättning begrepp som har att göra med etnicitet, begrepp som etnisk identitet, etnisk tillhörighet, etnisk grupp samt etnisk grupp som social och politisk organisation. Etnicitet och besläktade begrepp diskuteras och definieras i nästa kapitel. Jag vill bara säga att etnicitet syftar till förhållanden mellan grupper och klassificeringen av människor. Den är en aspekt av sociala relationer mellan aktörer som uppfattar sig som skilda (Eriksen 1993:12, 21 och 22). Relationerna inom grupper påverkar relationerna mellan grupper och vice versa. Medan fokus för första frågeställningen ligger på inometniska relationer, är andra frågeställningen avsedd för att behandla mellanetniska relationer. Med relationer mellan grupper menas alla förbindelse- och organisationsformer som möjliggör interaktionen mellan olika medlemsgrupper eller sammanbinder dem i ett gemensamt system: organisationer, föreningar, arbetslivet, institutioner, offentligheten, grannskap och till och med privata relationer. Är dessa förbindelseformer organiserade endast kring etniska tillhörigheter och gränser eller förekommer förbindelser med korsande linjer, och i så fall i vilken utsträckning? Det handlar med andra ord om huruvida förbindelseformerna endast är monoetniska eller också multietniska. Den tredje frågeställningen, som kan fungera som den övergripande frågan för hela undersökningen, går att formulera på annat sätt, nämligen: *varför råder en relativt fredlig samexistens och samförstånd mellan olika etniska grupper i Erbil men inte i Kirkuk?* Fokus ligger för denna frågeställning, som även sammankopplar de två första frågeställningarna, på andra mekanismer och processer som kan ha påverkat de etniska relationerna i respektive miljöer. Frågeställningarna är ämnade att täcka olika aspekter av etniska relationer och mekanismer samt processer som påverkar dessa relationer. Hur går jag tillväga för att besvara frågorna och vilka aspekter som ska tas in i analysen diskuteras i slutet av nästa kapitel, där jag presenterar min förklaringsmodell. Men nu måste jag diskutera några aspekter av etnisk samexistens, att leva tillsammans, som en del av problemområdet.

Att leva tillsammans

Samexistens, eller att olika grupper lever tillsammans i en gemensam miljö, är inte oproblematiskt. Men en samexistens kan vara fredlig eller mindre problematisk beroende på olika faktorer som ska undersökas här. Eftersom det är svårt att på förhand bestämma vad som kännetecknar ett fredligt multi-etniskt samhälle, måste jag hänvisa till idealtypiska exempel eller normativa teorier. Det vill säga teorier som säger att ett multi-etniskt samhälle bör se ut på ett visst sätt. Kommunitarism är ett politiskt-filosofiskt teorifält som ger bra exempel när det gäller skisseringen eller utformningen av fungerande multi-etniska samhällen. Tolerans och erkännande är några av de begrepp som kommunitaristerna har sysslat med ganska mycket. Förekomsten av dessa ses som nödvändiga för att multi-etniska samhällen ska fungera när det gäller både individer och grupper. Tolerans och erkännande tillhör i grunden den liberala synen på människan. Men eftersom liberalism fokuserar på individen enligt ett universalistiskt perspektiv (se t ex Rawls 1996), till skillnad från kommunitarismens kollektiva människosyn, utgår jag här från kommunitarismen. Charles Taylor, som är en kommunitär teoretiker, utgår från att en grupps självbild hänger samman med omvärldens syn på gruppen. ”Tesen är att vi delvis formas av andras erkännande” (1994:37). Många feminister menar att kvinnor i patriarkala samhällen har tvingats till att anamma en nedsättande bild av sig själva. ”De har internaliserat en bild av sin egen underlägsenhet” (ibid.; jfr Fraser 2003; 2000). Likaså har svarta i vita samhällen i generationer fått en förnedrande bild av sig själva. Denna självförnedring är ett effektivt verktyg för förtryck. Det här visar på vad som händer när vi inte erkänner alla människor. Taylor menar därför att vi är skyldiga att behandla alla människor som fria och jämlika; vi är skyldiga att visa respekt för alla kulturer. ”Ett tillbörligt erkännande är inte bara en artighet som vi är skyldiga människor. Det är ett livsnödvändigt mänskligt behov” (Taylor 1994:38). Vi formas nämligen genom andras erkännande, i en ständig dialog. ”Vi definierar alltid vår identitet i dialog med, och ibland i kamp mot, det som våra betydelsefulla andra vill se hos oss” (a.a.:43). Enligt detta perspektiv måste man alltså ta hänsyn till olikheter mellan olika grupper, inte bara likheter. Det handlar om att respektera och erkänna andra både politiskt och socialt på deras villkor, inte endast enligt en universalistisk princip som utgår från allas likhet. För många handlar rättvisa om en kombination av socioekonomisk omfördelning och kulturellt erkännande (Fraser 2003).⁷ Innan jag säger någonting om vad erkännande kan innebära i praktiken i ett multi-

---

⁷ Taylors erkännandets politik är inte oproblematisk. Man kan fråga hur långt man kan gå för att utöva en speciell livsform i ett demokratiskt land. Hur ska man förhålla sig till könsstämningen och olika former av fundamentalism, hur känns det för de individer som förnekar sin kollektiva identitet? För diskussioner och kritik av Taylors begrepp se i samma volym: Gutmann (1994); Habermas (1994); Wolf (1994); Rockefeller (1994); Appiah (1994); Walzer (1994).

etniskt samhälle vill jag presentera en annan komunitär teoretiker, som ger konkreta exempel på olika toleranssystem, nämligen Michael Walzer.

Walzer ser, liksom Taylor, relevansen av att ta hänsyn till olikheterna i ett multietniskt samhälle och menar att "[t]oleransen gör olikheten möjlig, olikheten gör toleransen nödvändig" (1998:12). Walzer behandlar i grunden samma frågor och söker förutsättningarna för samexistens och ett fungerande multietniskt samhälle, villkoren för hur ett system som kan främja tolerans mellan etniska, religiösa och kulturella grupper, och att skapa ett toleranssystem som är nödvändigt för att hålla ett multietniskt samhälle samman. "Samexistens kräver ett politiskt stabilt och moraliskt legitimt arrangemang" (ibid.). Den fredliga samexistensen mellan människor med olika historia, kultur och identitet kan möjliggöras av toleransen. Walzer betraktar tolerans som en praktisk vardagsverklighet, inte som en filosofisk abstraktion. Olika toleranssystem kan ha olika implikationer för människors dagliga och faktiska samspel samt inbördes engagemang. Han diskuterar fem olika toleranssystem (utan universell giltighet), men bara två av dem kan passa den här undersökningen, nämligen konsociationer och nationalstaten. De andra toleranssystemen är mångnationella imperier, det internationella samfundet och invandrarsamhällen (Walzer 1998: kp. 2). Undersökningsområdet, Kurdistan/Irak, är ett blandat system; det innehåller inslag från både konsociationen och nationalstaten och utgör ett komplicerat fall. Jag återkommer till detta senare. Relaterat till olika system måste man göra en distinktion mellan att vara frivillig emigrant och att ursprungligen vara en del i en stat, delstat eller federation; med andra ord en distinktion mellan etniska invandrargrupper och nationella grupper eller minoriteter (jfr Kymlicka 1998: kp. 2; se även Gurr och Harff 1994: kp. 2). Dessa olika system utgör olika förutsättningar för olika typer av gruppers krav och organisering.

Konsociation och nationalstat som två olika toleranssystem diskuteras mer i nästa kapitel. Men en slutsats från föregående presentation, som jag visar speciellt i kapitel 5, är att samexistensens villkor är avhängiga av det rådande politiska systemet eller toleranssystemet, gruppernas storlek och gruppernas sociala och territoriella bas, den ekonomiska och politiska maktbalansen mellan grupperna.⁸ Uttryckt i andra termer kan multietniska samhällen vara fredliga om det råder ömsesidig respekt, tolerans, erkännande, stabilitet och säkerhet. Samhällets fredliga samexistens rubbas däremot om det råder misstänksamhet, hotbilder och osäkerhet. Etniskt delade samhällen fungerar med andra ord om grupperna, eller medlemmar från olika grupper,

---

⁸ Beträffande gruppens storlek menar Olson att den är en av flera determinerande faktorer för att bringa fram grupporienterade beteenden, och mer precist kan smågrupper främja sina allmänna intressen bättre än stora grupper. Olson menar också att smågrupper inte bara är kvantitativt, utan också kvalitativt skilda från stora grupper. Existensen av stora grupper kan på samma sätt inte förklaras i termer av samma faktorer som förklarar existensen av smågrupper (1965:52; jfr Blau 1977; Udehn 1996).

litar på varandra och det därmed kan uppstå samarbete och samförstånd mellan grupperna. Nu kan man anta att samexistensens olika utseende och effektiviteten i samhällets institutioner handlar om graden av samarbete och samförstånd mellan olika etniska grupper. Men hur kan samarbete och samförstånd i etniskt delade samhällen uppstå? En utgångspunkt för att kunna förklara skillnaden i institutionell effektivitet och samhälleligt fungerande mellan Erbil och Kirkuk blir då här analysen av sambandet mellan institutioners handlingsförmåga och interetniska relationer; att politiska institutioner eller statliga/kommunala myndigheter i Erbil är effektivare än i Kirkuk kan bero på att de sociala och politiska relationerna mellan olika etniska grupper i Erbil präglas av tillit, samarbete och samförstånd, medan dessa relationer i Kirkuk kännetecknas av misstänksamhet och brist på tillit mellan olika grupper. Frågan är nu varför det råder tillit och samarbete i en miljö, men inte i en annan miljö. Varför samarbetar olika grupper, eller överhuvudtaget människor, inte med varandra när alla vet att samarbete skulle vara för allas fördel? Denna problematik eller detta dilemma har diskuterats av olika samhällstänkare under olika beteckningar (Olson 1965; Hardin 1968; Platt 1973; Lange m.fl. 2000; Rothstein 2003). Jag använder mig, i enlighet med Platt och många andra, av begreppet den sociala fällan för att beteckna denna situation. För att inte hamna i sociala fällor, har många teoretiker noterat att man behöver socialt kapital (Putnam 1996a; Rothstein 2003).

Begreppet socialt kapital och den sociala fällans situation applicerat på en interetnisk situation ska diskuteras i nästa kapitel. Men än så länge pekar jag bara på att socialt kapital handlar om sociala relationer och etablerade kontakter mellan människor från olika grupper och mötesplatser, genom vilka förutsättningar för tillit och samarbete kan skapas. Socialt kapital kan fungera på olika sätt; till exempel som exkluderande i den bemärkelsen att det binder samman medlemmar inom en grupp men exkluderar de andra (sammansbindande), och som inkluderande i den meningen att det sammanlänkar och integrerar medlemmar från olika grupper (överbryggande) (jfr Putnam 2001:22). Det handlar alltså om relationer inom gruppen och mellan grupper; olika typer av integration med andra ord. Med integration menas inte assimileringen eller anpassningen av minoriteterna i majoritetens kultur, inte heller utjämning av skillnader. Jag syftar istället på etnisk blandning och heterogenitet som hypotetiskt kan, som jag visar i kapitel 6, vara en bra förutsättning för uppkomsten av ömsesidig tillit och ett interetniskt socialt kapital under specifika omständigheter. Här handlar det om inom- och mellanetniska relationer, eftersom relationer mellan olika etniska grupper är betingade av processer och mekanismer inom den etniska gruppen (jfr Brubaker och Laitin 1998:433–435; Brubaker 2004; Horowitz 1985, se även Elias och Scotson 1999). Weber (1983:276) uttrycker etniska relationer i termer av ömsesidig attraktion och aversion och i detta avseende sätter han större värde på olika relationsformer eller umgänge mellan etniska grupper än skillnader i biologi och tradition mellan dem.

Val av undersökningens område

Irak är ett multietniskt land som allmänt sett har varit instabilt när det gäller samexistens på grund av konflikter mellan dess olika grupper eller mellan olika grupper och maktavare, som i princip har representerat en av dessa olika grupper (sunniaraber). Men mitt studiefält är inte Irak i sig utan norra delen av Irak, som kallas Kurdistan/Irak. Jag vill börja med att förklara anledningen till att jag skriver Kurdistan/Irak (se kartor i appendix). Först betecknar det ett geografiskt område. Att det finns ett snedstreck (/) mellan Kurdistan och Irak påminner om så kallade ”bindestrecksidentiteter”, i den meningen att den syftar till splittrade identiteter (jfr Walzer 1998:66). Men det jag vill ladda termen med är den ofullständiga status som utgör en politisk spänningskälla mellan parterna. Kurdistan/Irak innebär varken ett självständigt Kurdistan eller en helt integrerad del av Irak.⁹ Officiellt är det en del av Irak, men i praktiken en separat del i många avseende. Den nya irakiska konstitutionen erkänner Kurdistans speciella status, som den enda existerande delstaten i Irak som utgör en federation, med eget parlament och egen regering (*Constitution Of Iraq* 2005: § 5/113). En annan anledning har att göra med de nämnda provinsernas status, eller rättare sagt Kirkuks status. Både Kirkuk och Erbil är historiskt och geografiskt två provinser i Kurdistan/Irak. Själva konstitutionen erkänner implicit detta, trots politiska oenigheter om frågan när det gäller Kirkuk som nämns som ett av de omtvistade områdena (a.a. § 140). Men provinserna har haft olika bakgrund. Erbil har styrts, som en följd av olika politiska händelser, av kurderna från och med 1991 och utgör huvudstaden i Kurdistan regionen. Kirkuk styrdes av irakiska regimen tills Saddams fall 2003. Efter Saddam Husseins fall har kurderna fått en större maktposition i Kirkuk men fortfarande tillhör provinsen den centrala makten i Bagdad (se karta 5 i appendix). Kirkuk har alltså en ofullständig status. Den tillhör varken Kurdistanregionen officiellt eller den irakiska centralmakten helt och hållet. När jag inberäknar även Kirkuk vid sidan av Erbil i Kurdistan/Irak, tar jag inte ställning till Kirkuks (framtida) status, utan med detta försöker jag i undersökningen inkorporera problematiken och de spänningar som är en huvudkomponent i och som kännetecknar relationen grupperna emellan. I vilket fall som helst förblir båda provinserna officiellt en del av Irak, vilket ”Kurdistan/Irak” i sig antyder, men med förändrat maktcentrum. Termen Kurdistan/Irak är avsedd att användas för att inbegripa den ovannämnda problematiken. Forskningens fokus ligger alltså på Kurdistan, men det handlar också om Irak i den bemärkelsen att Kurdistan/Irak är förknippat med Irak på många sätt, historiskt och politiskt.

---

⁹ Kurdistan/Irak är ett unikt fall i många avseenden men det finns likheter mellan det och Palestina. Båda genomgår olika former av en statsbildningsprocess, är i konflikt med andra parter (och ibland inbördes), deras gränser är oklara och båda områdena har olika grad av autonomi, men är inte helt självständiga (Schulz 2003).

När det gäller valet av Kirkuk och Erbil som två analysenheter vill jag peka på två saker. Båda städerna är två stora städer som är etniskt heterogena. Men när det gäller det proportionella antalet för varje grupp skiljer sig städerna. I Erbil är kurderna den dominerande majoriteten, turkmener och kristna finns som minoriteter i olika proportioner, araber finns som enstaka familjer men inte som ”grupp”. Historiskt har kurderna varit majoriteten även i provinsen Kirkuk, men efter olika politiska händelser är de inte den självklara majoriteten längre. Efter tvångsförflyttningar och arabiseringsprocesser har kurdernas och även turkmenernas antal sjunkit och arabernas antal stigit dramatiskt. Den turkmenska befolkningen i Kirkuk är större än i Erbil och de kristnas antal bedöms vara lika i båda städerna eller lite mindre i Kirkuk. Trots att båda städerna är etniskt heterogena fungerar det inte på samma sätt mellan olika etniska grupper. I Erbil finns en relativ politisk stabilitet och ett samförstånd mellan olika etniska grupper. Kirkuks läge kännetecknas däremot av ett icke-samarbete mellan olika etniska grupper och en politisk instabilitet. Kirkuk betraktas även av många politiker och observatörer som ett litet Irak och/eller som ett litet Kurdistan. Många anser att om man lyckas med den politiska processen i Kirkuk, då kan man lyckas med den i resten av Irak. Denna variation av samexistens som påpekades tidigare är forskningsmässigt intressant. Jag bestämde mig därför att genomföra två kontrasterande fallstudier om hur etniska relationer fungerar i respektive städer för att forskningsresultatet därmed ska bli jämförbart och mer pålitligt.

Metod och material

En förutsättning för undersökningen är att jag ursprungligen kommer från regionen. Lokalkännedom, språkkunskap och värdefulla kontakter har varit till stort hjälp för att kunna genomföra ett fältarbete under mycket svåra förhållanden. Men ett problem, som har att göra med min roll som forskare, är att vara opartisk när det är fråga om etniska relationer. Jag har bott i västvärlden i flera år och identifierar mig som samhällsvetare som underkastar sig stränga regler för att bedriva forskning och presentera ett resultat. Jag återkommer till min roll som forskare i samband med några praktiska frågor. Om man återgår till beskrivningen ovan av undersökningens problemställning kan man inse att ämnets karaktär kräver en metodologisk pluralism och användandet av olika materialkällor. Jag har därför samlat data på olika sätt och från olika källor, båda kvalitativa och kvantitativa material. Ett sådant material kräver olika analysmetoder. Arbetet började under sommaren 2004, drygt ett år efter USA:s invasion av Irak och Saddams fall. Då var jag i Kurdistan/Irak och min närvaro där fungerade, kan man säga, som en förundersökning till avhandlingen. Det var då som jag fick tanken att välja området som mitt studiefält eftersom jag hade börjat observera den intressanta variationen mellan Erbil och Kirkuk som beskrevs ovan, alltså skillna-

der i hur relationer fungerade mellan olika grupper och institutioners effektivitet. Under den första resan som varade cirka två månader, juli och augusti, kunde jag bara betrakta läget, samla lite skriftligt material och vara lite nyfiken. Men det egentliga fältarbetet genomförde jag mellan januari och juni 2006. Fältarbetet bestod av olika datainsamlingsmetoder; intervjuer med representanter från olika grupper, besök och observationer på olika interaktionsplatser, olika typer av dokument och skrifter, statistik och register över den etniska sammansättningen för organisationer och myndigheter insamlades.

Jag har gjort sammanlagt 58 korta och långa (från en kvart till en timme och en kvarts inspelningstid) semistrukturerade intervjuer. Med semistrukturerad menar jag att jag hade en intervjuguide vid intervjutillfällena (se bilaga 1), det vill säga jag ställde nästan samma frågor till mina intervjupersoner, men med olika följdfrågor och öppenhet under intervjuprocessen (jfr Kvale 1997:121–125). Intervjuerna, som är genomförda på kurdiska och arabiska, spelades in på en digital diktafon efter att intervjupersonerna samtyckt. Jag har förutom de inspelade intervjuerna träffat folk från de olika etniska grupperna och intervjuat (utan att spela in och använda intervjuguiden) cirka 200 företrädare för föreningar, organisationer, arbetsgivare, myndigheter, politiska partier och den kommunala och regionala förvaltningen. Dessa informella intervjuer har ibland antecknats och ibland inte. Trots att ingen av mina informanter ville vara anonym valde jag dock att hålla dem anonyma av säkerhets- och etiska skäl.¹⁰ Jag har dock valt att hänvisa eller referera till informanternas gruppstillhörighet eftersom undersökningen handlar om grupprelationer, datum och den tid då intervjuerna startades.

Förutom i ett fåtal fall var mina informanter politiska representanter från olika etniska grupper, det vill säga eliter (se bilaga 2). Snöbollsförfarandet har varit till hjälp vid vissa tillfällen, men de flesta av intervjupersonerna är strategiskt valda och politiker på lokalnivå. Motivet var att lokala politiker var direkt kopplade till, eller själva var en del av, händelserna och det sociala vardagslivet på konfliktområdena. Ibland profilerar sig politiska eliter som kollektiva aktörer eller representanter. I princip är det eliter och politiker som representanter för olika grupper som förhandlar och ingår i olika organiserade relationer (se Walzer 1998:119; Esman 1994: 32–34). Men de eliter som representerar en organisation behöver inte vara identiska med de grupper som dessa organisationer påstår sig representera. Man måste vara medveten om skillnaden mellan grupper och organisationer. Som påpekades tidigare ska termen ”grupp” problematiseras i teorikapitlet. Här är intervjuerna gjorda i det syftet att eliter och politiker från olika grupper inte påverkar relationerna bara genom de beslut som de fattar (särskilt de som har viktiga poster i olika organisationer och institutioner), utan också genom att de kan

---

¹⁰ För vetenskapsrådets forskningsetiska principer se (Esaiasson m.fl. 2002:441–448; även <http://www.codex.vr.se/oversikter/humsam/humsam.html>).

mobilisera sina egna grupper, påverka opinionen och därmed utöva inflytande på etniska relationer. Förutom de intervjuer som jag själv har gjort, har jag även använt mig av redan gjorda, särskilt mediala, intervjuer, både skriftliga och visuella; till exempel från olika satellitkanaler, elektroniska tidningar och hemsidor som tillhör olika gruppers organisationer och politiska partier.

Jag har även genomfört detaljerade observationer av interaktionsmönster i olika platser och områden. Olika typer av strukturerade och ostrukturerade observationer är utförda; strukturerade i den bemärkelsen att jag exempelvis har deltagit i ungefär fem Kirkukprovinsfullmäktiges sammanträden för att systematiskt och tematiskt notera olika saker; ostrukturerade i den meningen att jag har besökt olika familjer, etniska organisationer, olika stadsdelar och bostadskvarter (jag har till exempel undersökt om det förekommer integrerade respektive separerade etniska stadsdelar), myndigheter och städernas olika centra. Jag har försökt vara en del av vardagslivet genom att delta i olika evenemang och aktiviteter, genom att delta i högtider, sorgceremonier och olika typer av folksamlingar. Jag har helt enkelt varit på platsen, deltagit, observerat, noterat och antecknat saker och ting (jfr Hannerz 2001). Dessa observationer har senare analyserats och använts som informationskälla och även jämförts med mina intervjupersoners utsagor för att bekräfta utsagornas riktighet respektive oriktighet. Observationerna har med andra ord bidragit till att få en allmän uppfattning om läget. Mycket data/kunskap som ges genom intervjuer kan handla om omtolkningar, därför kan systematisk observation vara en lämplig kompletterande metod till intervjuemetoden, särskilt när man vill studera fenomenet i sitt naturliga sammanhang. Medan forskaren genom intervjuer kan rekonstruera vad människor säger, omtolkar forskaren genom observationer vad människor gör eller hur saker och ting är (jfr Halvorsen 1992:83–85; Andersen och Gamdrup 1994:76–79; Bryman 2004). Men för att få en uppfattning om vad människor säger och gör eller hur saker och ting är, behöver man mycket kunskaper om situationen och fenomenet i fråga; kunskaper med vilka man kan kontextualisera människornas utsagor och handlingar samt olika fenomen. För att skapa, i detta fall, en uppfattning om konflikt respektive samförstånd mellan olika etniska grupper i olika miljöer, behöver man få en uppfattning om olika aspekter av respektive miljöers historia och vardagsliv.

Jag har därför även använt mig av ytterligare informationskällor och datainsamlingsmetoder. Jag har studerat historiska böcker om området för att kunna få en uppfattning om bakgrunden till situationen. Man kan skapa ett bättre sammanhang för förståelsen av fenomenet ifråga om man studerar vad som har hänt tidigare (jfr Mills 1997:138). Det finns inte någon skarp klyfta mellan det förflutna och nuet. Relationen mellan dem kännetecknas av en kontinuitet. Förutom detta finns politiskt laddade historiska händelser som vi inte bara kan lämna bakom oss, utan vi tar dem med oss hela tiden, eftersom de ingår i en process av identitetsskapande och markerar viktiga vändpunk-

ter. Sociologi och historia behöver alltså inte vara oförenliga (Tilly 1981).¹¹ Förutom historiska skrifter har jag använt mig av andra typer av dokument: till exempel organisationers och politiska partiers program och andra typer av broschyrer och rapporter. Jag har även kartlagt olika befintliga register och statistik över förenings- och organisationslivet och även över händelser i båda städerna. I de fall som specifik statistik och register inte varit tillgängliga har jag själv försökt sammansätta en statistik genom att använda olika källor och helt enkelt beställa den genom att besöka olika förenings och organisationscentra. Syftet med dessa olika statistikkällor och register, som presenteras i tabeller i appendix och i den löpande texten är, förutom den allmänna uppfattningen om institutionernas effektivitet och det allmänna läget, att förstå de aspekter som har att göra med integration och de sociala relationerna i området. När det gäller kartläggningen av blandäktenskap mötte jag stora svårigheter eftersom det inte finns någon myndighet som har registrerat etnisk tillhörighet. Det var omöjligt att få ihop en sammanhängande datapresentation om blandäktenskap, därför har jag i sådana fall litat till informanternas utsagor och egna observationer. Svårigheterna gällde även kartläggningen av den etniska fördelningen i Erbil, inte på grund av säkerhetsläget utan på grund av att det inte finns något register över den etniska fördelningen och samtidigt var det svårt att få fram ett sådant register eftersom man inte tänker i sådana banor. Förutom de datakällor som jag presenterat ovan, har jag kontinuerligt och dagligen under hela avhandlingsarbetet följt händelserna i området genom privata kontakter, via Internetbaserade nyhetsbyråer och de olika grupp-specifika organisationernas hemsidor. Detta mest på grund av att vissa konfliktfrågor fortfarande var/är olösta och påverkade relationerna. Jag måste tillägga att i avhandlingens slutskede, under sommaren 2008, var jag också i undersökningsområdet under en och en halv månad för att observera läget.

Min undersökning kan betraktas som kontrasterande fallstudier i den meningen att jag har valt två olika fall eller städer som mina studiefält eller analysenheter.¹² Men min studie kan å andra sidan inte betraktas som traditionell fallstudie i den meningen att jag inte koncentrerar mig bara på ett enda fall, utan mina studiefält innehåller många olika fall och jämförande tidpunkter (jfr Esaiasson m.fl. 2002:118–120; Bell 1995:15–17). Fördelen

---

¹¹ Subdisciplinen historisk sociologi är välkänd. "Historisk sociologi går i korthet ut på att belysa historiska skeenden via historiska källor men med hjälp av analysverktyg som knyter an till sociologisk teori och metod" (Drugge och Johansson 1997:9). En skillnad kan vara den som Weber (1983:21) påpekar, nämligen att sociologin behandlar typer av handlingsförlopp, medan historien söker kausalförklaringar till avgörande enskilda händelser.

¹² Detta trots att jag ogillar benämningen fallstudier som en speciell forskningsmetod. Jag anser att all forskning, särskilt samhällsvetenskapliga studier, på sätt och vis handlar om ett eller flera fall i den bemärkelsen att man koncentrerar sig på en företeelse, samlar information på ett systematiskt sätt och studerar relationer mellan olika faktorer eller variabler. Att skilja mellan fallstudier och andra typer av samhällsvetenskaplig forskningsmetodik verkar därför onödigt.

med två kontrasterande fallstudier är att man bättre kan visa såväl skillnader som likheter genom att jämföra fallen; det handlar ju om två olika men ändå lika fall. Ett fall kan i princip vara en fråga om samspelet mellan olika faktorer i en viss situation. Eftersom mitt syfte är att koppla etnicitet eller etnopolitik till specifika miljöer, det vill säga eftersom ambitionen är att placera etnicitet i sitt sammanhang, innehåller min forskningsdesign olika faktorer som enligt mig påverkar etniska relationer. Faktorerna som ska diskuteras mer i nästa kapitel, och senare i separata kapitel var för sig, är: historiska faktorer i termer av politiska händelser, maktskifte och demografiska förflyttningar; institutionella och situationella faktorer i termer av effektivitet i statliga/kommunala myndigheter och förmågan att kontrollera situationen; strukturella faktorer i termer av gruppernas storlek, territoriell bas och etno-demografisk fördelning; sociala eller relationella faktorer i termer av socialt kapital och integration. Dessa faktorer är både på makro- och mikronivåer, men de möts på en mesonivå. De är både aktör (handling) och strukturbaserade (institutionella), men de opererar tillsammans i praktiken. Det finns helt enkelt ingen skarp linje mellan dessa faktorer, utan de är starkt relaterade till varandra.

Genom att diskutera och relatera faktorerna till varandra, kan ett förståelsesammanhang för mina studieobjekt skapas. Då kan man bättre förstå den kontextuella ram som utgör förutsättningar för uppkomsten av etnisk konflikt respektive samförstånd i specifika miljöer. Det är fråga om ett slags kontextualisering av flera situationer. En företeelse får sin mening och kan förstås i det sammanhang som den ingår i.¹³ En situation (eller kontext) är en samverkan mellan olika faktorer i en specifik tid och plats, till exempel sammanfattningen av den rådande omständighet som uppkommer efter en eller flera händelser och som leder till specifika utfall i olika avseenden. Att vara situations- eller kontextbunden handlar om att ta hänsyn till den rådande omständigheten och samverkan mellan olika faktorer i en specifik tid och plats. Total kontextualisering är kanske omöjlig, men jag har tagit med i bilden de faktorer som jag anser vara relevanta för undersökningen. En översikt över tidigare forskning skulle bidra med inkorporeringen av andra faktorer och belysa andra aspekter av företeelsen i fråga. Men problemet är att området är utforskat, särskilt beträffande etniska relationer. Den litteratur som finns är av tre slag: 1) Det finns en del historiskt orientalistiska böcker om Kurdistan/Irak, som behandlar folkets traditioner, geografi och i mindre utsträckning den moderna politiska historien. De liknar mest reseskildringar.¹⁴ 2) Det finns också en del partiska och politiska skrifter som har skrivits i syfte att tjäna specifika gruppers intresse och även som propagandaskrifter.

---

¹³ För en diskussion om text och kontext se (Skinner 1994, 1988/[1976], 1988/[1969]). För det hermeneutiska perspektivet se Gadamer (1997), se även den senare Wittgenstein (1996).

¹⁴ Man kan i detta sammanhang peka på några ganska nyutgivna böcker som behandlar politiska aspekter i området, böcker skrivna av journalister och politiker som har antecknat händelserna, men utan djupare analyser. Se till exempel (Lawrence 2008; Taylor 2004).

3) Det finns väldigt få akademiska undersökningar om Kurdistan/Irak allmänt sett, och om etniska relationer speciellt. De böcker som finns behandlar andra ämnen, mest litterära, lingvistiska och historiska. Av dessa skäl har jag valt att inte ha ett speciellt avsnitt om tidigare forskning. Utifrån ett källkritiskt perspektiv skulle det vara ovetenskapligt att (okritiskt) använda den andra typen av befintlig litteratur på grund av partiskheten (jfr Esaiasson m.fl. 2002: kp. 15). När det gäller den orientaliska litteraturen har den mindre beröringspunkter med mitt ämne, både innehållsmässigt och tidsmässigt. Detta gäller även de få akademiska skrifter som finns, men i de fall som det har varit nödvändigt och lämpligt har jag källkritiskt använt mig av befintlig litteratur. Trots att avsaknaden av tidigare forskning skapar svårigheter inför forskningen, motiverar den intervju och observation som lämpliga datainsamlingsmetoder, vilka jag har tillämpat.

Avsaknaden av tidigare forskning var en av svårigheterna inför undersökningen. Men andra typer av svårigheter hade att göra med min roll som forskare och det osäkra läget i vissa delar av fältet. Innan det riktiga fältarbetet hade jag en uppfattning om att alla valda intervjupersoner inte skulle ställa upp på grund av det spända läget och intensiteten av gruppkonflikterna, särskilt i Kirkuk. Men i motsats till min uppfattning var de flesta av de valda intervjupersonerna villiga att ställa upp, kanske på grund av att de ville säga sin mening. Men säkerhetsläget i Kirkuk försvårade fältarbetet lite grann. Skottlossningar, explosioner, bombattentat, kidnappningar och terror är vanligt förekommande. Ibland har jag fått beskydd av mina informanternas livvakter eftersom det var riskabelt att ta sig in i vissa områden. Man måste vara väldigt försiktig, särskilt främmande som jag, på grund av kidnappingsrisken. Förutom avrättningar kidnappas många och släpps ut mot en lösesumma. Jag hade tur i den meningen att det inte inträffade så många terroraktioner under vistelsen i, eller under mina resor till, staden. Men jag klarade mig hursomhelst. Min bakgrund och mitt stora sociala kapital gjorde, som påpekades, hela arbetet möjligt. Men min bakgrund som kurd var, rent praktiskt, lite problematisk, särskilt i Kirkuk, i den meningen att någon eller några av mina icke-kurdiska informanter kanske hade frågetecken på grund av den allmänna misstron och misstänksamheten mellan grupperna. Man skulle kanske kunnat anlita någon från samma grupp att göra intervjuerna för att få riktiga svar, informanterna skulle kanske öppna sig mer då. Men detta alternativ var omöjligt både tidsmässigt och resursmässigt. Trots allt är min bedömning att mina informanternas svar var tydliga och att de var villiga att framföra sina meningar. Detta förstod jag efter att jag jämfört mina informanternas utsagor med mina observationer och analys av situationen. Jag var även medveten om politikernas diplomatiska och pragmatiska svar. När det gäller genomförandet av fältarbetet i Erbil var det allmänna läget problematiskt på grund av den gamla konflikten mellan de båda stora kurdiska partierna, KDP (Kurdistans demokratiska parti) och PUK (Kurdistans patriotiska union). Trots att båda dessa partiers regeringar hade enats, hade KDP fortfa-

rande kontroll över Erbil. KDP:s myndigheter i Erbil var fortfarande miss-tänksamma mot allt främmande och ville inte sprida "viktig information". Jag fick exempelvis inte den information från inrikesdepartementet som jag var utlovad. Jag har därför förlitat mig på inofficiella källor och genom in-formella kontakter skaffat nödvändiga informationer.

Avslutningsvis vill jag påpeka att resultatet och analysen av intervjuer och observationer, statistik och register, dokument och andra skriftliga mate-rial inte presenteras i separata kapitel. Allt material har istället sammanställts och presenteras löpande i hela undersökningens olika delar. Jag har alltså inga separata delar för datamaterial från intervjuer och observationer samt för andra typer av datamaterial. Det är ett sätt att tematiskt ordna och följa undersökningen. Det är också mycket praktiskt att på detta sätt rikta fokus på faktorerna istället för att lägga tyngre vikt vid metodologiska överväganden. Det underlättar både forskningsprocessen och läsbarheten i texten. Jag har dock samlat en hel del statistik och annat kvantitativt material i appendix.

I nästa kapitel diskuterar jag teoretiska utgångspunkter och definierar vik-tiga begrepp som etnicitet, socialt kapital och besläktade begrepp. Utifrån diskussionen och definitionen av etnicitetens olika dimensioner försöker jag beröra närliggande begrepp och termer som grupp, gruppformation och et-niska grupper; frågor kring identitet och gränser; etnicitet som social och politisk organisation; och även ett begrepp som nationalism. Fokus ligger på begrepp som fångar både processer inom och mellan grupper, därför diskute-ras såväl graden av inkorporering hos varje grupp som etniska konflikter. Teorifältet etnicitet relateras senare till teorifältet socialt kapital genom be-grepp som interetniskt och intraetniskt socialt kapital; relationen mellan so-cialt kapital och institutioner ska även diskuteras. Denna teoretiska ram an-vänds senare som en förståelseram och förståelseverktyg som tillämpas inom hela undersökningen (jfr Edling och Rydgren 2007a). Syftet är att komma fram till en förklaringsmodell för undersökningsämnet.

II. Etniska ”grupper” och gränser, etniskt dilemma och fälla

Etnicitet är ett välkänt och vanligt begrepp både i vetenskapliga och vardagliga sammanhang. Begreppet har i vardagsdiskussioner, och även i akademiska sammanhang, en nära koppling till frågor beträffande minoriteter, ursprungsbefolkningar och invandrare. Etnicitet är ett gemensamt forskningsfält för många akademiska discipliner, alltså ett tvärvetenskapligt ämne (jfr May, Modood och Squires 2004:1–3). De problemområden som sociologi har speciell fokus på inom etnicitet är sociala relationer och etnopolitik (Hettne 1990:8). Den nya etnicitetsforskningen är mycket influerad av socialantropologer som Fredrik Barth (1969) och Abner Cohen (1969; 1974a; 1974b) eftersom de erbjuder möjligheter till att studera dynamiska och komplexa förhållanden både mellan och inom etniska grupper.¹⁵ Deras arbeten gör det möjligt att betrakta etnicitet både som sociala och politiska processer, inte som statiska enheter. Hos båda har etnicitet en relationell egenskap. Först vill jag diskutera Cohens ståndpunkter om etnicitet eftersom han erbjuder några konkreta definitioner när det gäller olika begrepp och termer inom teorifältet. Sedan följer en diskussion kring Barths utgångspunkter, olika dimensioner och aspekter av begreppet etnicitet, etniska konflikter och konfliktomständigheter. Teorier om etnicitet belyser några viktiga aspekter av multietniska samhällen, men för att förstå etniska relationer är det inte tillräckligt att endast utgå från etnicitet. Man måste även se till teorier som anses motverka konflikter och upphäver etnicitetens roll genom att betona interetniska sociala kontakter och interetniskt tillit, därför följer därefter en diskussion kring teorier om socialt kapital och interetniska kontakter som betonar just tillitsdimensionen.

Etnicitetens politiska och symboliska dimensioner

Cohen definierar etnicitet som en interaktionsform mellan kulturella grupper som verkar inom gemensamma sociala kontexter, ”[e]thnicity is essentially a form of interaction between culture groups operating within common social

---

¹⁵ Exempel på nutida svenska etnicitetsforskning som har sina teoretiska utgångspunkter från Barth och Cohen är Bredefeldt (1997); Cuadra (2001); Hertzberg (2003); Tallgren (2000).

contexts” (Cohen 1974a: xi).¹⁶ För honom är det inte meningsfullt att tillämpa etnicitetsbegreppet på kulturella skillnader mellan isolerade samhällen, oberoende folkgrupper eller nationer i olika nationalstater. Skillnader mellan en arab i Egypten och en kurd i Iran har ingen etnisk betydelse, men dessa skillnader får etnisk betydelse när en kurd och en arab interagerar med varandra i Kirkuk. Cohen (a.a., jfr Varshney 2002:7) betraktar därför etnicitet som ett stadsfenomen, utan att begränsa det till staden, eftersom staden är en plats för kamp om resurser och naturligtvis en plats för interaktion. Men etnicitet är ”a matter of degree” (Cohen 1974a: xiv; jfr Brubaker 2004). Tvånget som sedvanan utövar på individerna varierar från fall till fall. Den etniska aspekten i en årlig dansceremoni är inte lika stark som den etnicitet som uppträder mellan hinduer och muslimer i Indien. Medan etnicitet i vissa sociala situationer handlar om skämtväxling mellan olika grupper, leder etnicitet i andra sammanhang till våld och blodbad. Den etnicitet som råder i ett invandrarsamhälle är inte samma som den etnicitet som kännetecknar en multietnisk stat. Det finns alltså olika typer av etniciteter.

En etnisk grupp definierar Cohen som ”a collectivity of people who (a) share some patterns of normative behaviour and (b) form a part of a larger population, interacting with people from other collectivities within the framework of a social system” (Cohen 1974a: ix; 1974b:92; jfr Kaufman 2001:16; Oberschall 2007:5). ”Etnicitet” refererar, för honom, till graden av kollektivmedlemmarnas konformitet till dessa delade normer i den sociala interaktionen. Andra forskare talar i detta sammanhang om solidaritet och en vi-känsla hos etniska grupper (Horowitz 1985:155). Med mönster av normativt beteende syftar Cohen på symboliska formationer och aktiviteter grundade i kontexter som släktskap, äktenskap, vänskap, ritualer och andra ceremoniella former. Det handlar om objektiva symboliska former som genererar subjektiva erfarenheter av etnicitet. För Cohen (1974a: x–xi) har symboler objektiva former och han menar att symboler kanske spontant har skapats av specifika individer genom specifika subjektiva erfarenheter, men de uppnår en objektiv existens när de accepteras av andra i den sociala interaktionen inom ett kollektiv. Symboler får på detta sätt en kollektiv karaktär och får en egen realitet; de blir förpliktigande och utövar följaktligen tvång på individerna.¹⁷ Cohen (1974b:23, 30) har en mycket bred definition av symboler

---

¹⁶ Eriksen (1993:21) har en liknande definition och menar att etnicitet är en aspekt av en relation, inte en egenskap hos en grupp. Glazer och Moynihan (1975:1) har en motsatt definition, det vill säga de refererar etnicitet till det som karaktäriserar den etniska gruppen: egenskaper. Man kan relatera diskussionen till konstruktionism och subjektivism å ena sidan och primordialism och objektivism å andra sidan inom teorifältet etnicitet, nation och nationalism. Men jag kommer inte att föra den diskussionen här. För mer information och diskussioner om dessa perspektiv se (Eriksen 1993: kp.3). En annan benämning på diskussionen är modernism kontra kulturpluralism (se Horowitz 1985: kp. 3).

¹⁷ En parallell till detta är Durkheims definition av sociala fakta och socialt tvång, enligt vilken de har en imperativ och tvingande kraft, varigenom de utövar påtryckning på individen antingen den vill eller ej (1991:21–28).

och ser dem som föremål, handlingar, relationer eller lingvistiska formationer som står för multipliceringen av mening, väcker känslor och driver människor till handling. Symbolers viktigaste funktion är objektiveringen av förhållandet mellan individer och grupper. Individer kan observeras objektivt och reellt, men relationen individerna emellan kan observeras enbart genom symboler. Sociala relationer upprätthålls och utvecklas genom symboler. "We 'see' groups through their symbols" (a.a.:30; jfr Berger och Luckmann 1998). Till exempel kan kurdernas ökade användning av en kurdisk flagga de senaste åren vara ett tecken på den ökade nationalistiska diskursen och strävan efter självständighet hos kurderna.

Symboler utgör grundläggande mekanismer för utvecklingen av individers personlighet och för hanteringen av livets existentiella frågor. Men dessa kan alltid manipuleras i kampen om resurser och upprätthållandet av makt. Användandet av symboler får alltså sociala konsekvenser. De är expressiva men samtidigt instrumentella. En auktoritetsceremoni reflekterar inte bara auktoritet, utan den skapar och återskapar auktoritet. "Political Man is also Symbolist Man. Man is two dimensional" (Cohen 1974b: xi, se även 35 och 96). Frågan är i vilka processer eller sammanhang som grupper manipulerar symboliska formationer för artikuleringen av vissa grundläggande organisatoriska funktioner. För att en etnisk grupp (eller intressegrupp med Cohens terminologi) ska kunna verka framgångsrikt måste den utveckla grundläggande organisatoriska funktioner som särprägel eller gränser, kommunikation, auktoritetsstrukturer, beslutsfattandeprocedurer, ideologi och socialisering (a.a. kp.5). Här skiljer Cohen (1974a: xvi–xviii; 1974b: xi, 91ff) mellan två slags intressegrupper och menar att dessa kan organiseras antingen på formella eller informella grunder. Om en grups mål är klart specificerat och dess organisation rationellt planerad på byråkratiska grunder, då kan man tala om en formell organisation. Men om intressegrupper inte kan, av olika skäl, organisera sig utefter formella linjer, organiserar sig dessa grupper för att artikulera sin grupp på informella grunder; använder sig av släktskap, vänskap, ritualer, ceremonier och andra former av symboliska aktiviteter. Skillnaden mellan dessa sätt att organisera en grupp är en gradskillnad och alla grupper brukar innehålla båda formerna av organisering. Organisationen av etniska grupper kan följaktligen uppfattas som tvådimensionell: en kontraktuell och en normativ dimension, eller en formell och en informell.

Sedvanor och traditioner är vanligt förekommande komponenter inom etniska processer och interaktioner, men etnicitet behöver inte vara ett resultat av en kulturell konservatism eller kontinuitet. Trots kontinuiteten hos sedvanor och traditioner över tid, aktualiseras och används dessa sedvanor med förändrade funktioner. Kultur är inte ett oberoende system utan innehåller varierande typer av normer, värderingar, trossatser, praktiker och symboler som påverkar varandra. Kulturen är också systematiserad eller strukturerad i sociala situationer. Etnicitet är huvudsakligen, för Cohen (1974a: xxiii,

1974b:4, 15 och 97), ett politiskt fenomen. Den etniska organisationen är för honom, en politisk organisation och bärare av en ideologi om ett gemensamt ursprung, släktskap och en gemensam kultur (jfr Glazer och Moynihan 1975:4, se även Smith 1991:14, 40 och 43; Nordin 1998; Oberschall 2007:5).¹⁸ Dessa element behöver inte stämma överens med verkligheten. De kriterier som kan utgöra baser för etnisk tillhörighet är olika. Det kan vara objektiva kriterier som språk och religion, eller subjektiva kriterier som upplevd kultur, föreställningar om ras och föreställd härstamning (Horowitz 1985:41–45; Isajiw 1974; jfr Anderson 1992). Olika kombinationer av dessa kriterier är möjliga beroende på situationen. Etniska grupper i Kurdistan/Irak kan skiljas ut med alla ovannämnda kriterier, men med olika betoningar. När etniska grupper manipulerar värderingar, myter, ritualer eller ceremonier hämtade från gruppens traditionella kultur är det, enligt Cohen, för att lösa gruppens grundläggande organisatoriska problem. Kultur eller symboler används alltså i etniska sammanhang för politiska inriktningar.¹⁹ Etnicitet blir således för Cohen ”a type of informal interest grouping” (Cohen 1974b:97, se även 1974a: xxi). Det utgör alltså inte en del av statens formella struktur. Om staten formellt erkänner, enligt Cohen (1974b:97), en etnisk grupp till exempel genom en federation, är den inte längre en etnisk grupp utan en provins eller en region.

Här ser jag en svag punkt i Cohens resonemang, att när en grupp får en erkänd status är den inte längre en etnisk grupp. Detta resonemang kan stämma endast om den etniska gruppen som får en erkänd status geografiskt och socialt är helt isolerad i landet ifråga. I en multietnisk miljö kommer grupperna att kategoriskt klassificera och artikulera sig etniskt i den sociala interaktionen, trots att miljön i fråga får en status som federation, region eller provins. Detta helt enkelt av den anledningen att den sociala och gemensamma miljön inte kommer att försvinna med ett politiskt erkännande. Det multietniska sammanhanget, den gemensamma staden, förblir kvar och människorna kommer att interagera som tidigare, men kanske med förändrade maktförhållanden som i fallet Kurdistan/Irak. Men Cohens uppfattning behöver inte innebära att den grupp som erhåller en formell status slutar med att artikulera sina organisatoriska funktioner på informellt sätt, eftersom det

---

¹⁸ Barth (1969:13) ser däremot en etnisk grupp som en form av social organisation, vilket ska diskuteras i nästa avsnitt. Cohens politiska och instrumentella resonemang om etnicitet liknar modernisternas eller funktionalisternas resonemang om nationalism. Modernisterna ser nationalismen som ett sätt att utöva makt och skapa sammanhållning ovanifrån, där det inte finns gemensamma språk, historia och myter måste man hitta på och konstruera dem. För modernisternas och funktionalisternas teorier om nationalism se (Anderson 1992; Gellner 1997; Hobsbawm 1994). Det är därför inte så märkligt att Cohen tackar Gellner i förordet till sin bok (Cohen 1974b: xii). För andra inriktningar inom forskningen om nationalism se (Tilly 1990; Schulze 1996/[1994]; Smith 1986; 1991; Kedourie 1995/[1960]; Greenfeld 1992; Breuilly 1993; Colley 1986).

¹⁹ Att den etniska organisationens existens ligger i dess politiska funktion kritiserar av Eriksen som menar att ”[o]m etniska identiteter helt skapas genom politiska processer, borde det vara möjligt att skapa vilken identitet som helst” (1993:73).

finns få grupper som är helt formella eller informella och formalitet är en fråga om gradskillnader (Cohen 1974a: xviii). Följande citat säger mer beträffande Cohens ståndpunkt om etnicitet:

Ethnicity in modern society is the outcome of intensive *interaction* between different culture groups, and not the result of a tendency to separatism. It is the result of intensive struggle between groups over new strategic oppositions of power within the structure of the new state: places of employment, taxation, funds for development, education, political positions and so on (a.a.:96).

Identitet och etniska gränser

Barth (1969:9–10) har tidigare liksom Cohen förnekat att etniska grupper skulle vara en produkt av kulturell, geografisk eller social isolering. Kategoriska etniska distinktioner är med andra ord inte beroende av frånvaron av mobilitet, kontakt och information. Dessa skillnader är inte beroende av frånvaron av social interaktion. En sådan interaktion leder inte till försvinnandet av etniska eller kulturella skillnader, utan tvärtom förstärker dem. Det är de etniska gränserna som bevarar gruppens identitet, det vill säga det är ”the ethnic *boundary* that defines the group, not the cultural stuff that it encloses” (a.a.:15). Generellt sett förändras identiteter över tid men består ändå i stort sett, menar Barth (a.a.:23). Trots att det ständigt sker olika individuella gränsöverskridanden lever gränserna kvar. Barth har blivit kritiserad för att ha framfört en statisk syn på etnicitet och har anklagats för att ha betraktat etnisk identitet i termer av primordialism (ursprunglighet): att det finns grundläggande identiteter (Cohen 1974a: xii-xv; Tallgren 2000:18; jfr Geertz 1973). Eriksen kommenterar detta så här: ”Barth tycks implicit säga att trots kontakter över gränserna mellan grupperna och förändringar i deras kulturella innehåll, är de etniska kategorierna som sådana konstanta storheter som vid behov återopas, till exempel i en konkurrenssituation” (Eriksen 1993: 72). Detta verkar paradoxalt eftersom Barth betonar den subjektiva aspekten i ett etniskt samspel: att det avgörande när det gäller etnisk tillhörighet är aktörernas självdefinition, inte kulturella skillnader. Han betonar även att skillnader är konstruerade, men grupperna håller fast vid att dikotomisera varandra. Jag tolkar därför Barths resonemang som att möten och ständiga relationer mellan etniska grupper inte behöver innebära att den etniska kategorin försvagas. Ständiga interetniska möten under specifika förutsättningar kan innebära en ökad förståelse mellan parterna utan försvagningen av identiteten.

Barths resonemang om att etniska grupper bevarar sin identitet genom att markera sina etniska gränser gentemot varandra, har också kritiserats för att det är cirkulärt (Cohen 1974a: xii, xiii; Ronström 1992).²⁰ Enligt det kritise-

²⁰ För försvarare av Barths resonemang se (Olsson 1999:198-201; Cuadra 2001: kp.2).

rade resonemanget handlar folk som medlemmar av etniska kategorier eftersom de identifierar sig själva, och ibland är identifierade av andra, med dessa etniska kategorier. Uttryckt på annat sätt baserar människor sina identifikationer på kulturella skillnader, vilka samtidigt ger upphov till dessa skillnader (se Barth 1969:14; jfr Tajfel 1974:66–67). Denna växelverkan eller ömsesidiga påverkan, som Barth anger, mellan kulturella skillnader och etniska identiteter kanske är ett cirkelresonemang. Många samhällsfenomen, liksom identitet, är svåra att sätta i en orsak och samband-relation, eftersom de är resultatet av många samverkande och ömsesidigt påverkande faktorer samtidigt. Det finns kanske inte någon lösning eller något svar på många samhällsreliga frågor som är resultat av olika samverkande faktorer. Detta gäller även Cohens symbolbegrepp: är symboler objektiva eller subjektiva? Att se olika samhällsfenomen som resultat av samverkande och ömsesidigt påverkande faktorer är ett försök till att syntetisera, men också ett sätt att undvika motstridiga perspektiv: primordialism/konstruktivism (finns det ursprungliga identiteter eller skapas de?), objektivism/subjektivism (är etniska skillnader objektiva eller upplevda?). Barth kan vara cirkulär i sitt resonemang men min tolkning av honom, och det som är viktigt i detta sammanhang, är hur och varför skillnader synliggörs i en gränsdragningsprocess, där de skillnader som åberopas inte är bestämt. Det som bestämmer är kontexten, det som är socialt relevant. Etniska identiteter blir på detta sätt en fråga om sociala relationer, inte de skilda kulturdragen i sig (jfr Cohen 1974a: xii, xiii).

Genom att fokusera på det som är socialt effektivt i interaktionen ser Barth (1969:13) en etnisk grupp som en form av social organisation. Principen som är verksam i denna sociala interaktion är aktörernas självtillskrivande och tillskrivande av andra. Det handlar om ett kategoriskt tillskrivande, det vill säga att markera skillnader och skapa dikotomier. De särdrag som ska presenteras för varandra är inte summan av alla objektiva skillnader, utan bara de som aktörerna själva anser vara signifikanta (a.a.:14). Det är svårt att veta vilket kulturellt särdrag gruppen kommer att framhålla, vilka kulturella drag eller markörer som är socialt relevanta i en interaktion eller i gränsdragningsprocesser. Det är beroende av sammanhanget: vilken grupp man interagerar med och under vilka omständigheter. Det finns enligt Barth två slags kulturella innehåll av etniska dikotomier: a) uppenbara tecken som dräkt, språk, boendeform och livsstilar samt b) grundläggande värderingar: kriterierna för moral och förträfflighet genom vilka handlande bedöms (ibid.). För Barth är det avgörande för medlemskap i en grupp inte uppenbara objektiva tecken, utan det som är socialt relevant. Han menar att om en grupps medlemmar skiljer sig från varandra när det gäller uppenbara beteenden och tecken, spelar det inte någon roll om de själva anser att de tillhör grupp A och inte B; det avgörande är alltså självdefinitionen (a.a.:15). Men denna självdefinition är ensam inte tillräcklig för att ge gruppen en identitet eftersom den är relaterad även till de andras definitioner av gruppen. Hur

turkmener definierar sig i Kurdistan/Irak är betingat av hur de andra grupperna, särskilt kurder, betraktar turkmenerna och vice versa.

Nu har vi att göra med en etnicitet som konstrueras i samspelet grupper emellan. Den etniska organisationen uppkommer inte genom isolering eller uppvisande av kulturella särdrag, utan genom den sociala interaktionen där etniska grupper ingår i standardiserade och kategoriskt tillskrivande relationer med varandra. De hänvisar alltså i interaktionen till etniska tillhörigheter eller till "basic, most general identity" (a.a.:13). Men denna interaktion och dikotomisering av varandra förutsätter även att parterna delar vissa grundregler. Barth menar att det positiva band som kopplar några etniska grupper till varandra beror på gruppernas komplementaritet med hänsynstagande till (erkännande av) några av deras karaktäristiska kulturdrag, som kan skapa ömsesidighet (interdependence or symbiosis). Det finns inga grunder för organisation utefter etniska linjer, eller någon interaktion med hänvisning till etnisk identitet, där det inte finns komplementaritet (a.a.:18). I komplexa multietniska system blir, enligt Barth, gränsdragningens mekanismer skarpa av följande skäl: a) komplexiteten är baserad på existensen av viktiga "complementary cultural differences"; b) dessa skillnader måste vara helt standardiserade inom den etniska gruppen; medlemmarna ska vara starkt stereotypiserade för att den interetniska relationen ska kunna baseras på etnisk identitet; c) varje grupps kulturkaraktär måste vara stabil, "so that the complementary differences on which the systems rest can persist in the face of close inter-ethnic contact. Where these conditions obtain, ethnic groups can make stable and symbiotic adaptations to each other" (a.a.:19). Min tolkning av Barths resonemang om gränsdragningen i komplexa multietniska miljöer är att det spelar roll vilken etnisk uppsättning/sammansättning vi talar om. Barth diskuterar bara de mekanismer som gör att gränsdragningens processer blir effektiva eller skarpa i en komplex multietnisk uppsättning, men utan att diskutera komplexitetens karaktär, olika etniska uppsättningar med olika etniska relationer. Om jag utvecklar resonemanget och anpassar det till mitt syfte vill jag säga att interetniska kontakter kan leda till olika typer av förhållanden beroende på den etniska konfigurationen och andra kontextuella faktorer. Vilka omständigheter och förhållanden som är avgörande i detta sammanhang ska jag ta upp senare.

Etnisk grupp som sociopolitisk organisation

Nu kan det vara värt att jämföra eller kombinera båda ovan diskuterade forskare. Som vi såg ovan finns det både likheter och skillnader mellan Barth och Cohen. Medan Cohen betonar etnicitetens instrumentella och politiska karaktär, framhåller Barth upprätthållandet av gruppens gränser. För båda kommer den organisatoriska aspekten av etniciteten i första hand, den kulturella eller symboliska aspekten i andra hand. Kulturella eller symboliska

distinktioner används för organisatoriska syften. Medan denna aspekt för Barth handlar om en social gränsdragningsprocess för att bevara den etniska identiteten, handlar den för Cohen om en politisk konkurrens och kamp om resurser. Både dessa aspekter kompletterar för mig varandra och får mig att betrakta etniska grupper som sociopolitiska enheter. Olika etniska grupper i Kirkuk och Erbil konkurrerar med varandra och ingår kanske i olika koalitioner för att kontrollera eller ha tillgång till resurser i form av makt, ekonomi och symboliska resurser. Men grupperna drar och markerar sina gränser gentemot varandra för att upprätthålla och bevara sin identitet. Cohen betonar etnicitetens praktiska (instrumentella) funktion, medan Barth framhäver det som är socialt relevant i olika sammanhang. För mig är båda funktionerna förenliga, men de betonar mer eller mindre tydligt olika aspekter. För att etniciteten ska ha en social betydelse och vardaglig effekt, för att den ska fylla sina funktioner, måste det löna sig att vara exempelvis turkmen i Erbil eller att vara kurd i Kirkuk och artikulera sina respektive etniska identiteter. Jag är medveten om att de flesta av medlemmarna i varje grupp redan har en given identitet, men här syftar jag på artikuleringen av denna identitet och kommunikeringen av kulturella skillnader. Jag menar ”att löna sig” inte bara i politisk och ekonomisk mening, utan också i symbolisk och social. Barths och Cohens betydelse för mig ligger i den förstas betoning på etnicitetens sociala organisation och den senares fokusering på etnicitetens politiska organisation. Barth ser på etnicitet som ett socialt redskap och Cohen betraktar den som ett politiskt redskap. Medan Barths betydelse med andra ord ligger i fokuseringen på etnicitetens relationella aspekt i gränsdragningsprocesser, ligger Cohens betydelse i betoningen av etnicitetens organisatoriskt politiska sida; dess förmåga att organisera gruppintressen i situationer med gruppkonkurrens om resurser.

Med hjälp av Cohens sätt att se på etnicitet som en kamp för resurser av olika slag kan vi se den stora roll som politiska ledare och organisationer kan få i Kirkuk och Erbil när det gäller politiserandet och etnifieringen av frågor och symboler. Tolkningen av Barth utesluter inte heller denna eliternas och politikernas roll. De kulturella skillnader som åberopas i gränsdragningsprocessen är inte, enligt Barth, bestämda utan de väljs efter sin sociala relevans. Här kommer eliters och politikers roll in i bilden. En elit kan definieras som “a collectivity of persons who occupy commanding positions in some important sphere of social life, and who share a variety of interests arising from similarities of training, experience, public duties, and ways of life” (Cohen 1981:xvi). De skapar eller betonar olika meningsgivande referenser för gruppen på olika sätt. Det är därför inte märkligt att eliter och politiker i ett multietniskt samhälle som Kurdistan spelar så stor roll i etnisk mobilisering. Eliters roll kan betraktas bäst under förändringstider, men även i vanliga tider: de gör sig till grupprepresentanter genom att förhandla i gruppens namn, de bidrar med att skapa gruppidentitet genom att betona olika historiska moment och olika symboliska element. Eliter spelar också stor roll i

utformandet av den rådande diskursen och definitionen av situationen; alltså vad som ska betraktas som problem och lösningar. Etniska ledare kan bearbeta konflikterna på olika sätt; de kan antingen hantera kriserna eller manipulera spänningen och förstora hotbilderna. Men eliters roll som ett ovanifrån funktionssätt kan begränsas respektive möjliggöras av sociala, institutionella och strukturella förhållanden; alltså ett underifrån funktionssätt.

Etniska grupper blir följaktligen för mig situationellt definierade i relation till sin sociala interaktion med andra grupper, och gränser etableras och upprätthålls mellan dem som ett resultat av denna interaktion. Etnicitet blir på detta sätt förhandlingsbart, och olika identiteter kan överlappa eller korsas varandra. Som påpekades tidigare måste det på något sätt löna sig att tillhöra en grupp i en specifik situation och miljö; en aktiv och målmedveten tillhörighet. De gruppstillhörigheter som är viktiga för allokeringen av rättigheter och resurser – och risker – blir troligen viktigare än andra gruppstillhörigheter och det är troligt att gruppidentiteten formas just kring dessa (Rydgren 2007). I en etnopolitiserad miljö brukar allokeringen av rättigheter och resurser vara starkt relaterad till etniska tillhörigheter. Inte alltid men i många fall kan de viktiga tillhörigheterna sammanfalla med etniska eller religiösa tillhörigheter, inte minst på grund av mekanismer bakom homofili: att de som är lika dras till varandra. Med detta menas att det alltid är lättare och mindre kostsamt att mobilisera de som i många avseenden liknar varandra för olika syften. De som kulturellt och religiöst liknar varandra kan lättare ingå i olika nätverk som kan utgöra förutsättningar för gemensamma etniska, sociala och politiska identiteter. Bland de olika identiteter som korsas och överlappar varandra i olika kontexter i området kan man exempelvis nämna sunnikurd, shiakurd eller failikurd, yezidikurd, sunniarab, shiaarab, sunniturkmen, shia-turkmen, kristna kaldéer, kristna assyrier osv. Dessa identiteter utgör kombinationer av etniska och religiösa identiteter som finns i området, men andra kombinationer är också möjliga. Därför blir det viktigt att förstå specifika kontexter, där etnicitet avsiktligt/oavsiktligt används eller mobiliseras.

Både Barth och Cohen förespråkar på detta sätt en processuell och relationell ansats med mer eller mindre betoningar av olika aspekter. Denna processuella och relationella ansats framhävs mest genom betoningen av ”gränser”. Etniska grupper definierar sig i relation till varandra genom framhållandet av sina gränser, som inte är naturgivna utan föränderliga och därmed följer en process. Betoningen av gränser är alltså betoningen av relationer mellan grupper i den meningen att grupperna avgränsar sin identitet gentemot varandra i relation till varandra, lojalitet till den egna gruppen men även erkännande av andra grupper. Etnicitet blir på detta sätt ett slags kommunikation mellan grupper, en kommunikativ aktivitet. I denna kommunikation påverkar det som sker inom gruppen de processer och relationer som pågår mellan grupperna och vice versa. Denna kommunikativa aktivitet mellan grupperna är naturligtvis också beroende av kontexter med olika begränsande och möjliggörande faktorer. Etnicitetsprocessen innehåller med andra

ord både en ömsesidig utstakning och ett ömsesidigt erkännande. Eriksen (1993:39–40; jfr Barth 1969:18,19) kallar denna utstakningsprocess en ”dikotomisering” vilken genom grupptillhörigheten förstärks och bekräftas. Men ett ömsesidigt erkännande av kulturella skillnader krävs för att interetnisk interaktion ska ske. Detta erkännande av olikheter kallas ”komplementarisering”. Etnicitet innefattar alltså både kontraster (dikotomisering, stigmatisering, stereotypisering) och gemensamma processer, det vill säga ett gemensamt fält för diskurs och växelverkan mellan etniska grupper.

Etnicitet handlar för mig om en dubbelsidig relation, nämligen intra- och interetniska relationer. Det som händer inom gruppen påverkar, som påpekades tidigare, det som händer mellan grupper och vice versa. Det har mycket att göra med graden av inkorporering hos grupperna. Jag försöker senare i detta kapitel, relatera detta till intra- och interetniskt socialt kapital. Den etniska inkorporeringen är beroende av det sociala sammanhanget och karaktären hos inblandade grupper i interaktionen. Graderna av etnisk inkorporering skiljer sig från en social organisation till en annan (Handelman 1977). En idealsituation kan vara att grupperna ingår i båda sorters relationer i den bemärkelsen att de erkänner varandra genom komplementariteten och samtidigt kan bevara sin identitet. En extrem situation kan då vara när grupperna fokuserar mycket på det kategoriska tillskrivandet, det vill säga dikotomiseringen.

Hur betrakta etniska ”grupper”?

Ovan presenterade teoretiska utgångspunkter måste kompletteras med ytterligare teoretiska redskap för att bli forskningsmässigt tillämpbara. I detta avsnitt ska jag diskutera några andra analytiska begrepp och teoretiska tankegångar inom fältet för att kunna skapa en begreppsapparat för hur jag går till väga och som täcker olika aspekter av etnicitet och etniska relationer. Diskussionen blir därför kort och detaljerna sparas tills redskapen används i undersökningens olika delar. De teoretiska redskap som jag ska använda mig av hänger samman med den processuella, relationella och situationsbundna ansats som diskuterades ovan. Här ska främst de aspekter som anses påverka hur grupperna interagerar med och betar sig mot varandra avhandlas. I det följande ska jag diskutera begrepp och termer som grupp och gruppformationsprocesser, olika typer av etnicitet i relation till makt eller härskandeproblematiken, graden av inkorporering hos ”grupper”, och naturligtvis frågor kring etniska konflikter relaterade till specifika omständigheter.

Gruppformationsprocessen

”Grupp” har betraktats som ett huvudkoncept inom många discipliner; sociologi, statsvetenskap, demografi och antropologi (se Berger 2001: kp.4). Ter-

men har använts utan att problematiseras och dess funktion tagits för given. Som ett resultat av detta har man inte bara tagit för givet begreppet ”grupp” utan även ”grupper”, ”the putative things-in-the-world to which the concept refers” (Brubaker 2004:50). Brubaker uttrycker en problematisk konsekvens i att ta grupper för givna i forskningen om etnicitet och nationer, och i synnerhet i forskning kring etniska och nationella konflikter. Han kallar detta för ”groupism” eller ”common sense groupism”: att betrakta diskreta, internt homogena, externt avskilda och avgränsade grupper som det sociala livets fundamentala beståndsdelar, som förgrundsgestalter i sociala konflikter och som fundamentala enheter i sociala undersökningar. Med ”gruppism” menar Brubaker ”the tendency to treat ethnic groups, nations, and races as substantial entities to which interests and agency can be attributed” (a.a.:50–51). Trots utmaningar från nya perspektiv inom samhällsvetenskaplig teori att inte behandla grupper som ”real, substantial things-in-the-world”, uppfattas och betraktas fortfarande etniska grupper som enhetliga, avgränsade och fungerar som kollektiva aktörer (ibid.:51, se även Olson 1965).²¹ När vi pratar om etniska konflikter, finner vi oss automatiskt prata om etniska grupper. Det verkar, menar Brubaker, vara ”common sense” att behandla etniska kamper som etniska gruppers kamper, och etniska konflikter som konflikter mellan etniska grupper. Utifrån common sense synvinkeln verkar detta rimligt. Men som forskare ska man inte åberopa common sense (jfr Bauman och May 2001:16–25; Berger och Luckmann 1998:25). Etnisk common sense, tendensen att dela in den sociala världen i djupt konstruerade nästan naturliga sorter, är huvuddelen av det som ska förklaras, inte tvärtom; ”it belongs to our empirical data, not to our analytical toolkit”. Man ska, med andra ord, ta hänsyn till lokala kategorier och deltagarnas uppfattningar, men ”we should not uncritically adopt *categories of ethnopolitical practice as our categories of social analysis*” (Brubaker 2004:52).

Man ska alltså inte begreppsliggöra etnicitet och nation som substanser (organismer, avskilda storheter och kollektiva individer) i gruppistiska och primordialistiska termer. Man ska gå bortom gruppism och begripliggöra etnicitet i relationella, dynamiska och disaggregerade termer. Etnicitet och etniska relationer måste förstås i termer av ”*practical categories, cultural idioms, cognitive schemas, discursive frames, organizational routines, institutional forms, political projects, and contingent events*”, med Brubakers begreppsapparat (2004:53–54, se även Horowitz 1985). Detta innebär ett sätt att tänka på etnifiering och nationalisering som politiska, sociala, kulturella och även socialpsykologiska processer. I så fall blir den analytiska huvudkategorin gruppformationsprocessen ”groupness” som en kontextuellt växlande konceptuell variabel, inte ”grupp” som en storhet. Här kan man dra paralleller till Cohen och Barth, men även till Handelman och Nederveen Pieterse, trots att de ibland använder sig av olika termer eller begreppsapparat (se

---

²¹ Se Swartz 1997 och Emirbayer 1997 om substantialistisk kontra relationell ansats.

nedan).²² Några av dem använder sig exempelvis av termen grupp men utan att referera till naturliga och homogena utkristalliserade enheter. Deras användning är, förutom hos Handelman och självklart hos Brubaker, inte på en analytisk nivå, utan mest som en kollektiv benämning för en mängd människor vilka har mer eller mindre gemensamt i flera avseenden. Men av detta skäl behöver inte deras utgångspunkter vara oförenliga. Gemensamt för alla är, enligt min tolkning, uppfattningen att etnicitet är en fråga om grader, kontexter och relationer.

Jag har således inget emot, och till och med instämmer i, Brubakers kritik av den oreflekterade användningen av termen grupp och instämmer även i förslaget om gruppformationsprocessen "groupness" som en analytisk kategori. Men han är ibland lite extrem i sina teoretiska slutsatser. Brubaker menar att "ethnicity is, in important part, a cognitive phenomenon, a way of seeing and interpreting the world" (2004:67). Etnicitet och nationer existerar endast, enligt honom, i och genom våra perceptioner, tolkningar, representationer, kategoriseringar och identifikationer. "They are not things in the world, but perspectives on the world" (a.a.:59), som om de bara finns i våra huvuden. Samma kritik som riktades mot Cohens uppfattning, att vilken identitet som helst skulle kunna vara möjlig att skapa genom kognitiva och politiska projekt, kan även riktas mot Brubaker. Dessa aspekter är centrala i etniska relationer. Men fokus endast på kognitiva och politiskt instrumentella aspekter innebär försummandet av exempelvis strukturella faktorer som kan ha varierande och avgörande roll på etniska relationer i specifika miljöer. Hursomhelst kommer jag att använda mig både av termen grupp i en lexikal och allmän mening, å ena sidan, och gruppformationen som ett analytiskt begrepp, å andra sidan. Trots den höga nivån av etnifieringen av politiken i Kurdistan kan man ändå använda sig av gruppformationens principer och fråga hur eller varför gruppformationsprocessen är så stark och skiftande, hur och varför utkristalliseringens nivåer varierar i tid och rum. Det är viktigt att anta att grupperns verklighet varierar, deras styrka ökar och minskar. Då kan man betrakta olika grupperns handlingar utifrån graden av gruppformation och gruppstyrka. Då kan man fråga varför vissa grupper inte når en hög nivå av gruppformation trots etnopolitiska elitors försök. Vilken kategori som helst kan vara en potentiell grund för höga nivåer av gruppformationen. Men trots kategorins investeringar är höga nivåer av gruppformation beroende av andra kontextuella faktorer, som strukturella, institutionella, historiska och socialt relationella.

---

²² En sak som måste påpekas angående Nederveen Pieterse är att han menar att alla former av etnicitet slutligen handlar om någon form av kulturella skillnader (2004:30). Men han har inte någon statisk syn på kulturer, etnicitet är relationell och kontextuell för honom, och ser på multikulturalism som en politik av reflexiv etnicitet (a.a.:29, 32).

Olika typer av etnicitet och härskandeproblematiken

Jan Nederveen Pieterse (2004:32–34, se även 1997) diskuterar fyra typer av etnicitet: 1) Dominansetnicitet handlar om en etnokrati eller nationalism som tar formen av monokulturell kontroll. Etnisk mobilisering blir ofta en reaktion på förtrycket av en monokulturell regim, särbehandling och ojämlik utveckling. 2) Sluten etnicitet (enclosure) har tre varianter: a) Slumrande eller latent etnicitet; isolerade grupper med inga eller få kontakter, som isolerade primitiva grupper. En annan variant av slumrande etnicitet kan, tillägger jag, syfta till en outvecklad eller outnyttjad etnicitet av olika skäl; till exempel förblir den latent på grund av tvång och rädsla. b) Kulturellt inspärrad etnicitet (confinement) som en konsekvens av en erövring eller externt tvång; judar inspärrades i gettot. c) Inåtvänd etnicitet är en självvald segregation eller ett avståndstagande som en strategi för att bygga inre styrka eller samhörighet inom gruppen. Att bryta länkar kan vara konkurrens eller förberedelse för konkurrens; ”köpa svart, rösta svart”, ”Nation of Islam”. 3) Konkurrenssetnicitet (competition) handlar om att konkurrera med staten eller andra kulturella formationer om makt, resurser eller utveckling. Detta är det huvudsakliga problemområdet i de flesta etniska relationer. 4) Vald etnicitet (optional), en lågintensitetsetnicitet, bestäms enligt val och är flytande; etnisk stil eller identitetsköpande.

Nederveen Pieterse's fyra typer av etnicitet kan vara användbara för att skilja på olika etniska sammanhang. Men enligt min mening saknas en annan typ av etnicitet som inte kan fångas med hjälp av de fyra beskrivna etniciteterna. Här vill jag därför lägga till en femte variant av etnicitet som är nära relaterad till civil nationalism²³ och jag kallar den samlevnads- eller samförståndsetnicitet där grupprelationerna utmärks av samarbete och de politiska och kulturella positionerna är beroende av gruppernas storlek och andra strukturella faktorer. Exempel på denna etnicitetsvariant kan vara de flesta demokratiska multikulturella samhällen, i länder med fungerande konsociationellt system eller i demokratiska och fungerande nationalstater med integrerade etniska grupper eller minoriteter.

Det finns, enligt Nederveen Pieterse (2004:33), olika relationer och övergångar mellan etniciteter: till exempel väcker nationalism slumrande etnicitet, påtvingar minoritetsstatus eller sluten etnicitet, och med tiden tenderar sluten etnicitet att utvecklas till konkurrenssetnicitet. Denna i sin tur tenderar till vidgandet av valmöjligheter när det gäller kulturellt upptagande, eftersom konkurrens involverar och genererar ackumuleringen av tvärkulturellt kapital, som eventuellt leder till vald etnicitet. Det som är användbart med Nederveen Pieterse's indelning är att man med hjälp av den kan få en förståelse av hur grupprelationerna skulle se ut i specifika gruppammansättningar med

---

²³ I civil nationalism är, till skillnad från etnisk nationalism, territorium viktigare än kulturella skillnader inom och utanför territoriet. Trots dominansen av majoritetens kultur råder i civil nationalism inkluderingsmöjligheter.

skilda gruppositioner. Detta på grund av att gruppskillnader inte behöver vara problematiska i sig, utan de blir problematiska när de kolliderar med eller går på tvärs mot maktrelationer. Varje form av etnicitet kan innehålla både dominans och emancipatoriska komponenter i skilda relationella kontexter. Denna klassiska problematik brukar kallas *domination-within-domination* som tar sig olika former bland de olika etnicitetsformerna (a.a.:34,35).

Nationalism kan vara emancipatorisk i relation till kolonialism och externt herravälde. Men nationalism kan bli dominans när den tar formen av intern kolonialism, xenofobi och chauvinism; en form som påtvingar en monokulturell regim att undertrycka och diskriminera minoriteter och avsiktligt missgynna olika områden. Kemalismens dubbla roll i Turkiet är ganska uppenbar: den har varit emancipatorisk i relation till utländska makter och undertryckande i relation till minoriteter som armenier, kurder och aleviter (a.a.:35). Man kan även tala om olika typer av nationalism: civil eller etnisk nationalism (jfr Smith 1991:19–23). Allmänt sett försöker civil nationalism inkludera alla som bor inom samma stat eller territorium. Etnisk nationalism inkluderar alla som tillhör samma etniska grupp och exkluderar andra. Typen av nationalism påverkar alltså hur den härskande gruppen behandlar de andra och vilken respons som förväntas av minoriteterna. I slumrande etnicitet är kulturella skillnader latenta och inte en politisk faktor. Inspärrad etnicitet involverar ofta en serie effekter vilka genom reproduceras dominans (herravälde) inom sina egna cirklar, alltså en inåtriktad dominans. Grupptillhörighet är således ofrivillig, interna skillnader undertrycks, gruppgränser är strikta, individuella val är inskränkta och övergång till andra grupper är förbjudet eller motverkas. Samma tvång och begränsningar appliceras på självsegregering. I konkurrensetnicitet kan enhetlighet eller inre samhörighet vara stark och därmed tendera till undertryckande av interna skillnader. Med konkurrens menas att söka fördelar eller övertag i relation till andra etniska grupper. En mild variant av detta mönster är etniska skämt. Interetniska samarbeten eller regnbågskoalitioner kan även innebära en konkurrensstrategi, till exempel kan två olika etniska grupper alliera sig mot en tredje etnisk grupp i syftet att få bättre positioner eller rättigheter. Koalitionen mellan judar och svarta i 1960-talets amerikanska politik är ett bra exempel. Man kan även i detta sammanhang nämna den tillfälliga arab-turkmenska koalitionen i Kirkuk efter Saddams fall 2003, vilken ska diskuteras senare. Slutligen när det gäller vald etnicitet kan den vara emancipatorisk genom utvidgandet av mobilitet och identitetsval, den är i själva verket en post-etnicitet. I denna form kan dominans relateras till den egna gruppen snarare än till andra, och kan leda till alienation.

Beskrivningen av olika typer av etnicitet med olika typer av härskande-problem underlättar inte bara identifieringen av olika gruppsammansättningar med olika gruppositioner utan ökar även förståelsen av gruppernas olika strategier och respons gentemot varandras handlingar. När olika grupper

samexisterar i samma stat eller samhälle som en följd av migration, erövring, kolonialism eller dekolonialisering, kommer de att utveckla olika strategier och respons mot varandra. Det kan exempelvis utifrån den dominerandes perspektiv handla om olika politiska regleringstekniker av etniska konflikter, metoder för både eliminering av skillnader och förvaltning (managing) av skillnader (McGarry och O'Leary 1993:4). Några konfliktregleringstekniker som syftar till eliminering av etniska skillnader kan vara folkmord, etnisk rensning och masstvangsförflyttningar, separation eller självbestämmande, integration eller/och assimilation. Några andra tänkbara konfliktregleringstekniker som syftar till förvaltning eller hantering av etniska skillnader kan vara hegemonisk kontroll eller statusskillnader, skiljedom (arbitration), federalism eller relativ autonomi, konsociationalism eller maktindelning (Nederveen Pieterse 2004:34–35; McGarry och O'Leary 1993:1–40; Horowitz 1985:V). Vilka konfliktregleringstekniker som är tänkbara i en specifik etnisk miljö påverkar hur etniska grupper förhåller sig till varandra. Olika kombinationer av konfliktregleringstekniker är möjliga i specifika miljöer. Minoriteternas eller de icke härskande gruppernas respons kommer att vara olika beroende på gruppansammansättningen och den härskande gruppens respons. Ett annat sätt att lära känna grupperna är att beskriva graden av inkorporering hos varje grupp.

Inkorporeringstypologin

Nederveen Pieterse's indelning av olika typer av etnicitet förblir en teoretisk konstruktion om den inte kompletteras med redskap som även kan karaktärisera de inblandade kategorier (grupper) som är sammanflätade i den gemensamma etniska kontexten. I följande avsnitt presenteras ett sätt att identifiera etniska grupper, men även kontexten kring grupperna, genom graden av etnisk inkorporering hos varje grupp. En extrem situation är när grupperna koncentrerar sig på ett kategoriskt tillskrivande. Men graden av etnisk inkorporering skiljer sig från en social organisation till en annan. Don Handelman (1977:187–200) har utvecklat en typologi för grader av inkorporering hos sociala grupper. Typologin innehåller olika faktorer, strukturella, sociala och politiska, vilka hänger samman med de kontextuella faktorer som diskuteras i inledningen. Handelsmans typologi är ett försök att förena två trender inom etnicitetsforskningen. Första trenden uttrycker gruppspekter av etnicitet och de sociala faktorer som definierar gruppernas gränser i termer av inkluderings- och exkluderingsprinciper. Då söker man etnicitet i kollektiva former. Handelman (1977:188) pekar i detta fall på både Barth och Cohen och menar att båda implicit lyfter fram idén om "etnisk grupp" när det gäller dess kapacitet för att upprätthålla sig själv som en kollektiv enhet och även dess kapacitet för politiska aktiviteter. Därmed ignorerar de lösa etniska organisationer och personer inom "etniska grupper". Den andra trenden betonar "the situational selection of interpersonal characteristics that display

ethnic membership” (a.a.:187). Det underliggande antagandet är att ”the social structure of any complex society provides persons with multiple ways and opportunities to assign social identities to one another”. Handelman anser att dessa är komplementära perspektiv i struktureringen av etnicitet.²⁴ De är relaterade till olika dimensioner i organisationen av etnicitet. Handelman menar att etnicitet uppenbarar sig i olika organisatoriska former och organisationens olika dimensioner står i relation till inkorporeringsgraden av etnicitet. Graden av etnisk inkorporering skiljer sig alltså från en grupp till en annan. Handelman rangordnar fyra olika etniska organisationsdimensioner från tillfälliga och flyktiga till mer korporativa och samfälliga (Handelman 1977:189–198; Eriksen 1993:56–61). Följande typer av etniska organisationer innebär olika grader av etnisk sammanhållning, politisk organisation, sociala och territoriella baser; från lägre grader till högre:

1) Den etniska kategorin är den minst inkorporerade typen av etniskt kollektiv. Denna typ konstrueras av att kontrasterande kategorier används för att identifiera medlemmar och utomstående. Grupptillhörigheten hos denna typ förmedlar medlemmarnas påstådda ursprung och legitimerar dess existens samt föreskriver medlemmarna sättet att uppträda gentemot andra, men erbjuder dem föga påtagliga nyttigheter. Kategorin betraktas av medlemmarna själva och andra som distinkt men politiskt splittrad. Dessutom saknar kategorin övergripande organisationer och effektiva interpersonella nätverk baserade på etnicitet. Det som karakteriserar en etnisk kategori är standardiserade etniska tillskrivanden.

2) Det etniska nätverket är den andra nivån av etnisk inkorporering. Medlemmarna av en given etnisk tillhörighet interagerar regelbundet med varandra. Detta nätverk baseras på den etniska kategorins principer, men skapar varaktiga interpersonella band mellan medlemmarna. Nätverk skiljer sig från den etniska kategorin genom att den har förmågan att fördela resurser bland sina medlemmar. Trots detta är det etniska nätverket decentraliserat och kan sönderdelas, eftersom det saknar organisatorisk sammanbindning och gemensam politisk organisation. Det etniska nätverket karakteriseras, utöver standardiserade etniska tillskrivanden, av interaktion på etnisk grund.

---

²⁴ Min tolkning av Barth och Cohen är att hos dem finns båda trenderna, alltså även den situationella och kontextuella trenden, men kanske inte så explicit som den första trenden. Jag håller med att de inte tar upp gruppformationsprocessen, men det finns utrymme även hos dem för att se etnicitetens andra organisatoriska dimensioner, till exempel genom gruppernas informella och formella organisatoriska aspekter hos Cohen och tillskrivnings- och gränsdragningsprocessen hos Barth. Men själva idén om att förena båda trenderna och betrakta etnicitet som organisatoriskt mångdimensionell och relaterad till graden av inkorporeringen hos etnicitetens olika organisatoriska former är viktig för mig.

3) Den etniska sammanslutningen (association) är den tredje nivån av etnisk inkorporering. Den kan fungera som en politisk påtryckningsgrupp eftersom medlemmarna känner att de har gemensamma intressen och tillhandahåller en organisatorisk apparat för att uttrycka dessa. Dessa sammanslutningar kan vara politiska partier eller religiösa samfund baserade på etnicitet. Den etniska sammanslutningen karaktäriseras följaktligen, utöver standardiserade etniska tillskrivanden, interaktion på etnisk grund, av en målinriktad grupporganisation.

4) Den etniska gemenskapen (community) har den högsta graden av etnisk inkorporering. Denna typ av kollektiv har, utöver etniska nätverk och politiska organisationer, mer eller mindre permanenta geografiska gränser. Denna etniska grupp har den politiska makten över nationalstaten eller sitt territorium och ställer krav på sina medlemmar att skydda territoriets gränser. Den etniska gemenskapen har alltså, utöver standardiserade etniska tillskrivanden, interaktion på etnisk grund, en målinriktad grupporganisation, även en territoriell bas.

Alla dessa typer kan utgöra vägledande principer för människors beteende i den sociala interaktionen. Men man kan anta att gruppers krav och beteende i alla interaktionssystem är beroende av typen av grupp och kollektiv. Detta antagande bygger på graden av etnisk inkorporering hos varje grupp. Om vi återgår till Handelsmans typologi kan vi säga att det är mindre sannolikt att medlemmar i den etniska kategorin, som har den lägsta graden av etnisk inkorporering, har samma krav som medlemmar från en etnisk gemenskap med mycket högre grad av etnisk inkorporering och en territoriell bas. Den etniska identiteten för medlemmar i den etniska kategorin är inte lika viktig som för medlemmar i den etniska sammanslutningen och gemenskapen. Övergången mellan dessa typer av grupper och kollektiv är flytande. En grupp kan ta olika former och uppnå olika nivåer av inkorporering beroende på situationen. För att förstå olika typer av grupper eller gruppnivåer måste man ta hänsyn till den process i vilken grupperna manifesterar sig.

Etniska konflikter och konfliktomständigheter

Relaterad till Brubakers ovan diskuterade tankegång kan man påstå att etniska eller etnifierade konflikter inte behöver uppfattas direkt som konflikter mellan etniska "grupper". Utkristalliseringen av, eller behandlingen av, etniska grupper är en central del av den politiserade etnicitetens praktik; det är de etnopolitiska entreprenörernas uppgift att utkristallisera grupper genom olika mobiliseringstekniker. Forskarens uppgift blir då att förstå hur och under vilka omständigheter utkristalliseringen av grupper sker, vilka faktorer och mekanismer som påverkar utkristalliseringsprocessen. En sådan uppfattning är väldigt nära den teori som inom forskningen om etniska konflikter

kallas teorin om manipulativa eliter och som även kan relateras till Cohen (Gagnom 1994/5; jfr Cohen 1981). Teorin ser på etniska identiteter som sociala konstruktioner. Etniska elitors strävan efter makt skapar etniska konflikter genom politisk manipulering av etniska skillnader, hatpropaganda mot andra grupper och etnisk mobilisering. När rivaliserande ledare avhumaniserar varandra och skapar en hotbild av utgruppen blir etniskt samarbete svårt. Teorin om gammalt hat (Ancient hatred) (Kaplan 1994; jfr Geertz 1973) kan ses som den motsatta teorin till teorin om manipulativa eliter, eftersom den betraktar etniskt medlemskap, lojalitet och skillnader som ursprungliga. Därmed finns stora risker för destruktiva konflikter i samband med etnisk blandning.

Vissa andra forskare relaterar etniska konflikter till ekonomiska rötter och menar att grunden till många etniska strider är fattigdom och kontroll över olika materiella resurser, till exempel olja (Collier m.fl. 2003). Det finns likheter mellan denna och realistisk konfliktteori som ser konflikter som ett resultat av verkliga motstridiga gruppintressen (Campbell 1965). En annan teori, som ibland kallas identitetspolitik, menar att i delade samhällen finns särskiljande etniska myter, symboler och stereotyper (Kaufman 2001; jfr Barth 1969). Enligt den teorin är "fruktan" inbäddad i folkets kultur, vilken kan aktiveras och leda till konflikter. Likheter finns mellan denna och den så kallade sociala identitetsteorin, som betonar identifikation och rivalitet om social status mellan etniska grupper som källan till konflikter (Tajfel 1974:66–67; Tajfel och Turner 1979). Relaterad till teorin om identitetspolitik, och indirekt till teorier om manipulativa eliter och ekonomiska rötter, talar andra forskare om säkerhetsdilemmat som mekanismen bakom etniska konflikter (Posen 1993). De menar att detta dilemma kan manifesteras i kritiska tider, som vid en stats fall eller vid uppkomsten av våld. Under sådana förändringstider kommer olika grupper att frukta för sina liv och oroa sig för sina resurser och ägodelar. Grupperna börjar därför mobilisera sig mot de andra "hotande" grupperna, när en grupp mobiliserar sig börjar de andra grupperna också göra det i fruktan för att inte bli underlägsen och kontrollerade. En mobiliseringskamp äger rum. Situationen liknar fångarnas dilemma, alltså råder misstänksamhet (Schelling 1978, se även Edling och Rydgren 2007b). Drivkraften bakom etniska konflikter är i detta fall inte något gammalt hat eller avsky utan en framställd och framkallad fruktan och misstänksamhet.

Mellan ovan diskuterade konfliktteorier finns, anser jag, dynamiska relationer. Det finns en påverkningskedja mellan de konfliktelement som respektive teorier betonar. Våld och etnisk mobilisering kan leda till uppkomsten av etniskt hat. Manipulativa eliter spelar stor roll i mobiliseringen och skapandet av fruktan, hotbilder, vilket i sin tur kan leda till misstänksamhet och osäkerhet. Instabilitet och osäkerhetsmekanismer kan i sin tur driva på en mobiliseringstävling. Dessa tillsammans resulterar i en situation som kan medföra ekonomisk ruin, främjandet av exklusiva identiteter och särskiljan-

de symboler, vilket i sin tur kan leda till etnisk mobilisering igen. Det handlar om ett etniskt dilemma, alltså en eskalerande etnisk mobilisering. Men dessa teorier behöver specificeras och sättas i ett större sammanhang, eftersom dessa teorier, kanske förutom teorin om säkerhetsdilemma, saknar redovisning av de omständigheter och förhållanden som kan underlätta uppkomsten av etniska konflikter. Anthony Oberschall (2007:13–15) särskiljer tre omständigheter som ökar sannolikheten till våldsamma konfrontationer mellan majoriteter och minoriteter, det vill säga mellan etniska grupper:

1) När minoritetsmedlemmar till exempel söker befrielse från majoritetens assimilerande politik, blir de exkluderade och marginaliserade. En sådan situation legitimerar minoriteternas krav på olika reformer, mänskliga rättigheter och självbestämmanderätt, vilket kan leda till konflikter. Kurderns situation i Turkiet är ett exempel.

2) Konfrontationen kan börja från den dominerande gruppen när den känner "hot" från en minoritet, i den meningen att när en minoritet ökar i antal på grund av demografiska förändringar börjar hotbilder skapas. Oberschall menar att "[t]he perception of threat from changing numbers and the relative size of ethnic groups has been a frequent and predictable source of ethnic conflict initiated by the dominant group" (2007:14). Men jag menar att känslan av hot och påbörjandet av konflikter som en följd av demografiska förändringar inte behöver inskränkas till den dominerande gruppen som vi ska se senare. Verkligt eller föreställt hot kan resultera i ett ökat medvetande om gruppidentitet, sammanhållning och förstärka gruppsolidaritet (jfr Campbell 1965:288–289).

3) När en stabil styrningsstruktur förstörs eller rubbas av olika skäl; skiftning av system, regim eller makt. Som en följd av sådana situationer blir maktkampen fri för alla grupper; kamp om kontroll över territorium, institutioner, resurser och symboliska kapital samt skapande av ny konstitution. Röstprocesserna i politiska val blir etniska och demonstrationerna är för att visa gruppernas styrka. Institutionerna blir delade och därmed icke effektiva och opålitliga. Grupperna försöker rita om gränserna. Irak efter Saddam Husseins fall 2003 är ett bra exempel i detta sammanhang.

Alla dessa tre omständigheter, som även råder i undersökningsfältet, relaterade till ovan beskrivna konfliktelement kan vara grunder till etniska motsättningar och konflikter. Omvänt kan man säga att frånvaron av sådana omständigheter kan leda till en samförståndssituation mellan etniska grupper. Horowitz (1985:597–600) identifierar fem allmänna mekanismer för att reducera mellanetniska konflikter, de kan minskas genom: 1) att utsprida interetnisk konflikt genom att fördela makten mellan institutioner och landets olika delar; en konflikt som drabbar en region är mindre farlig än en

konflikt som drabbar hela landet, 2) arrangemang som betonar intraetniska istället för interetniska konflikter; om intraetniska konflikter framträder starkt, kan energin för konflikt med andra grupper minskas, 3) genom policy och åtgärder som kan motivera interetniskt samarbete, till exempel interetniska koalitioner inför någon valprocess, som är sannolikt om det förekommer intraetniska uppdelningar, 4) genom en policy som uppmuntrar allianser och grupperingar baserade på andra intressen än etniska intresse, till exempel klassintresse eller territoriella intressen, och 5) genom reduceringen av olikheter och ojämlikhet mellan grupper så att missnöjet avtar, vilket är starkt relaterat till konfliktens karaktär och politiska ledares vilja. Trots att alla dessa mekanismer och metoder för reducering av konflikter är relaterade till en uppsättning av faktorer och specifika omständigheter, så är frågan hur man når dem. Poängen är att kontexten spelar roll. Man kan även tala om kontakter mellan etniska grupper i detta sammanhang, som hänger speciellt samman med en tredje och fjärde mekanism, vilket diskuteras i nästa avsnitt. Men innan dess säger jag något om ett annat sätt att tala om konfliktomständigheter, nämligen i olika toleranssystem.

Etniska relationer i olika toleranssystem

Som påpekades i inledningen har olika toleranssystem olika implikationer för etniska relationer. I konsociationen tolereras de olika grupperna inte av en ensam upphöjd makt, utan de tolererar varandra och kommer inbördes överens om villkoren för sin samexistens. Bi- eller trinationella stater som Belgien, Schweiz, Cypern och Libanon kan räknas som konsociationer. Även det nuvarande Irak kan betraktas som en konsociation i den meningen att landets maktapparat och myndigheter är delade mellan olika grupper, men i många andra avseenden, till exempel när det gäller både kulturell och politisk centralism för vissa delar av Irak, liknar Irak en nationalstat. Konsociationen ses ibland som ett system som reducerar konflikter mellan olika grupper (jfr Horowitz 1985:569–576, 597–600, kp.15). I praktiken sker samgåendet mellan de olika gemenskaperna av deras ledare och eliter. De enas till exempel om en konstitution, utformar institutioner och delar på ämbeten samt hittar en mekanism för att skydda oförenliga intressen. Systemets framgång är, enligt Walzer, mycket beroende av om konsociationen föregår uppträdandet av starka nationalistiska rörelser och ideologiska mobiliseringar. De arrangemang som genom eliternas förhandling utarbetas och som återspeglar gruppernas storlek och ekonomiska tyngd, är beroende av stabiliteten hos gruppernas sociala bas. Samförståndet mellan grupperna i konsociationen undergrävs av fruktan för rubbningar: till exempel kan sociala eller demografiska förändringar som olika tvångsflyttningar förändra basen, förskjuta storleks- och styrkebalansen, hota det etablerade mönstret av dominans eller jämlikhet. Parterna kan då framstå som farliga för varandra. Ömsesidig tolerans förutsätter förtroende, men otrygghet gör toleransen omöjlig.

Om man bor i ett osäkert område med farliga och opålitliga grannar, har man svårt att leva tolerant. Faran är då att konsociationen förvandlas till en nationalstat, där man blir medlem av en minoritet som ska sträva efter tolerans från sina gamla associerade (Walzer 1998:39–40).

Nationalstatens ställning är inte neutral till historien eller kulturen och därmed inte heller till grupper. Toleransen brukar i nationalstater inte fokuseras på grupper utan på enskilda medlemmar, främst som medborgare och därefter som medlemmar av en minoritet.²⁵ Som medborgare har, enligt Walzer, alla samma rättigheter och skyldigheter och förväntas förhålla sig positiva till majoritetens kultur. Som medlemmar i gruppen tillåts de bilda frivilliga sammanslutningar, kulturella föreningar, privata skolor, bokförlag, organisationer för ömsesidig hjälp och annat. Men de har inte rätt att organisera sig autonomt och utöva domsmakt över sina medlemmar (jfr Kymlicka 1998:34–42). Oftast är minoritetens kultur och angelägenheter hänvisade till den privata sfären och inte till nationalstatens offentliga sfär. Minoritetens krav på att visa upp sig offentligt kan skapa oro hos majoriteten. Risken för assimilering finns utan att det i princip råder tvång mot individer; de strukturer som är skapade av majoriteten kan vara förtryckande för minoritetskulturen. Språkpolitiken är central i detta avseende, eftersom den betraktas som nyckeln till gruppens enhet och fortlevnad. Minoritetsgrupper som har territoriell bas och jämförelsevis starka maktpositioner kan eftersträva legitimitet för sina språk i offentliga institutioner och sammanhang. Ungerska gruppens försök till att göra ungerska till offentligt språk i utbildningssystemet i Rumänien kan utgöra ett bra exempel (Brubaker 2004). Kurderns och andra gruppers försök till språkligt erkännande i Irak kan också vara ett bra exempel. I nationalstaten kan det förekomma lösningar på minoriteters krav, som språkligt erkännande och begränsad administrativ självförvaltning. Men allmänt sett finns det mindre utrymme för olikheter i nationalstaten än i konsociationen (Walzer 1998:42–46).

Att tolerera och att tolereras kan handla om olika maktrelationer: ”Att tolerera någon är maktutövning, att tolereras ett acceptande av svaghet” (a.a.:77). Detta gäller även att erkänna och att erkännas, om vi talar i Taylors terminologi. Men vi borde, menar Walzer, eftersträva något bortom denna kombination, nämligen något i stil med ”ömsesidig respekt”. Med respekt kan tolerans bli möjlig, men det är inte säkert att den utvecklas eller upprätthålls. Ibland fungerar, enligt Walzer, toleransen bäst när de politiska maktrelationerna är klart markerade och allmänt erkända. Därför kan osäkerheten om de olika gruppernas relativa makt i konsociationen leda till politisk oro och kanske inbördeskrig. Läget i Libanon bekräftar att osäkerheten i makt-

---

²⁵ Detta är i grunden samma problematik som Taylor (1994) och även Rawls (1996) sysslade med, nämligen motsättningen mellan partikularism och universalism. Det handlar om att skapa ett system som kan garantera toleransen för både ”medborgare” och ”medlemmar” (se Walzer 1998:125).

förhållanden mellan olika parter leder till konflikter och maktspel, detta gäller även Irak om man jämför Irak före och efter USA:s invasion 2003. För att grupperna ska kunna samexistera och rådslå inbördes om samexistensens villkor kräver konsociationen någon form av ömsesidig respekt, åtminstone mellan gruppernas ledare. I nationalstaten vilar makten oftast hos majoritetsbefolkningen,²⁶ men detta utesluter inte ömsesidighet och goda relationer mellan individerna. Det handlar om hur demokratisk nationalstaten ifråga är. Men minoriteter kan demokratiskt bli överröstade i många frågor på grund av exempelvis sin storlek (Horowitz 1985:32–41). ”Majoriteten tolererar kulturell olikhet på samma sätt som regeringen tolererar oppositionen” (Walzer 1998:80).

Sociala fällor och interetnisk interaktion

Den sociala fällan är en beteckning som omfattar strategiska situationer som sociala aktörer befinner sig i. Aktörernas beteende i dessa strategiska situationer bestäms av deras bedömning eller förväntningar på de andras kommande agerande, det vill säga människors beteende beror på andras förväntade beteende. Varför samarbetar olika grupper eller överhuvudtaget människor inte med varandra när alla vet att samarbete skulle vara till allas fördel? Denna problematik eller detta dilemma har diskuterats av olika samhällstänkare under olika beteckningar: fripassagerarproblematiken (Olson 1965), allmänningens tragedi (Hardin 1968), den sociala fällan (Platt 1973; Rothstein 2003), fångarnas dilemma (Schelling 1978) och sociala dilemman (Lange m.fl. 2000). Rothstein (2003:21–22; jfr Edling och Rydgren 2007b) sammanfattar, utifrån ett spelteoretiskt perspektiv, den sociala fällans logik när det gäller dessa strategiska situationer på följande sätt: det handlar om en situation där alla skulle vinna om alla väljer att samarbeta. Men om man inte litar på att alla andra samarbetar är det meningslöst att själv välja att samarbeta. I så fall kan det vara rationellt att inte samarbeta om man inte litar på att de andra också samarbetar. Men även om aktörerna litar på varandra, är det inte säkert att samarbetet uppstår dem emellan; logiken bakom dessa spelteoretiska situationer är att aktörernas rationella handlande kan innebära irrationella konsekvenser för aktörerna.²⁷ Det viktiga i detta sammanhang är att samarbete inte kan uppstå om man inte litar på att de andra också väljer

---

²⁶ I själva verket styrdes Irak tills Saddam Husseins fall 2003 av den sunniarabiska minoriteten.

²⁷ Här måste man skilja mellan ett koordinationsspel och fångarnas dilemma. Inom koordinationsspelet kan aktörerna komma överens om det finns tillit i spelet, där konventionen eller upprepbarheten i spelet gör att aktörernas rationella handlande får rationella konsekvenser. Men i fråga om fångarnas dilemma räcker tillit inte för att aktörerna ska samarbeta, i detta fall är det fortfarande individuellt rationellt att inte samarbeta. Trots allt, om det finns hopp om samarbete kollektivt sett, så är tillit vid sidan av andra faktorer och åtgärder viktig inslag (jfr Axelrod 1990; Hermansson 1990).

att samarbeta. Med detta menas inte att tillit är den enda faktorn för uppkomsten av samarbete, utan en viktig garant.

Jag är medveten om att en interetnisk situation kan vara besvärligare och mer komplex än ett konstruerat socialt dilemma. Utfallet av en interetnisk situation bestäms inte av några enskilda individers strategiska val. En interetnisk situation kan relateras till olika ursprungssituationer och innehålla olika faktorer som inte med nödvändighet behöver finnas i ett enkelt socialt dilemma. Eftersom jag i min förklaringsmodell och analysarbete har tagit hänsyn till dessa faktorer och ursprungssituationer, kan ett socialt dilemma eller en social fälla fungera som en modell för att studera en interetnisk situation. Etniska grupper skulle vinna på att samarbeta, men i många fall i verkligheten uppfattar etniska grupper samarbete som ett meningslöst och icke-rationellt val. Jag kallar denna situation etnisk fälla. Trots allt är interetnisk tillit ett viktigt inslag i uppkomsten av interetniskt samarbete och samförstånd. Etniskt samarbete kan följaktligen uppstå om varje grupp litar på att alla andra grupper också väljer att samarbeta, men utan att vara den enda faktorn. I brist på denna tillit mellan de etniska grupperna blir situationen sämre för alla grupper, trots att situationen skulle vara bättre om alla samarbetade. Utfallet av den etniska relationen bestäms följaktligen inte endast av den egna gruppens val och handling utan också av alla andra etniska motspelargrupperns förväntningar och agerande. Det är inte heller säkert att gruppernas rationella agerande leder till rationella och önskvärda resultat. Men syftet med diskussionen om tillit och spelteoretiska situationer är att inkorporera den socialt relationella aspekten i analysen.

Resonemanget blir nu att om relationerna mellan olika grupper präglas av tillit och därmed samarbete, så hamnar sociala aktörer inte i den sociala fällans mekanismer och därmed kan relationerna mellan grupper fungera på ett bra sätt. I detta sammanhang har "socialt kapital" utpekats som en förklarande eller oberoende variabel som kan förklara uppkomsten av tillit och samarbete. För att undvika eller komma ur sociala fällor behöver, enligt många forskare, sociala aktörer (i vårt fall etniska grupper) tillgång till social tillit (socialt kapital) (Putnam 1996a; Rothstein 2003:15, 80 och 81; jfr Varshney 2002; även Sofi 2005b; 2006). Det finns undersökningar som visar att en hög nivå av etnisk heterogenitet i organisationer i multietniska och multireligiösa samhällen leder till låg nivå av mellanetniskt våld och konflikter. Varshney (1997; 2002) jämför, i sin undersökning om civilengagemang och etniska konflikter, indiska städer som har nästan samma demografiska karaktär när det gäller befolkningsantal av hinduer och muslimer. Utan att avgöra kausalitetens riktning kommer han fram till att hög nivå av "civic engagement" mellan lokala grupper förklarar låg nivå av våld mellan hinduer och muslimer. Man har med andra ord mod att samarbeta eftersom man litar på att de andra också kommer att samarbeta i ett samhälle präglat av civilverksamhet och socialt kapital. "A multiethnic society with few interconnections across ethnic boundaries is very vulnerable to ethnic disorders and violence"

(Varshney 2002:12). Varshney menar att ju större det interetniska engagemanget är, desto mindre incitament till etnisk polarisering, eftersom det då blir svårt för manipulativa politiker att framkalla etniska klyftor och att samarbetet mellan kriminella och politiker blir svårt. Omfattningen av organiserade interetniska relationer (överbryggande socialt kapital), det vill säga medlemskap i heterogena organisationer är, enligt Varshney (2002:47–49), en förutsättning för fred och förhindrar etniskt våld. Det handlar om en situation präglad av förtroende och pålitlighet som underlättar samarbete och samförstånd mellan olika parter, vilket i sin tur möjliggör undvikandet av sociala eller etniska fällor.

Om vi ska relatera till det sociala kapitalets olika dimensioner handlar det om tillitsdimensionen och mer precist mellanmänsklig tillit (generalized trust, se nedan). Ömsesidig tillit är grunden för uppkomsten av mellanetniskt samarbete, erkännande och tolerans, men interetniska relationers positiva effekt är inte automatisk utan villkorlig och beroende av en uppsättning av faktorer som ska undersökas här. Att existensen av heterogena organisationer och överbryggande socialt kapital minskar etniska konflikter och leder till ökad tolerans fungerar här som en arbetshypotes.

Etnicitet, tillit och socialt kapital

Mellanmänskligt samförstånd och samarbete förutsätter, som sagt, mellanmänsklig tillit, det kan handla om relationer inom en grupp eller mellan olika grupper. Sådana relationer präglade av tillit har diskuterats i termer av socialt kapital. För att analytiskt anpassa begreppet till undersökningen handlar det sociala kapitalet här om sociala länkar i form av informations- och påverkningskanaler inom och mellan grupper, som binder och länkar samman medlemmar inom eller mellan olika grupper; det är resurser som kan utvinna i mer eller mindre organiserade sociala relationer och strukturer och som bildar grunden för uppkomsten för mellanmänsklig tillit och därmed samarbete under specifika omständigheter. Medan sociala länkar inom gruppen är en förutsättning för uppkomsten av tillit och sammanhållning inom gruppen, är sociala länkar mellan grupper grunden för överbrygning och uppkomsten av tillit mellan grupper.²⁸ Som jag påpekade i början av kapitlet är teorier om

---

²⁸ Problemet med socialt kapital är att det inte finns någon enighet om definitionen av begreppet, men jag nöjer mig med den ovan anpassade definitionen. Begreppet har ibland betraktats som en "general theory" (Sieppel 2006:170) eller som "an umbrella concept" med en "multidimensional construct" (Van Oorschot m.fl. 2006:150f) och indelats i tre dimensioner: nätverk (aktivt och passivt deltagande), tillit (generaliserad tillit och tillit till institutioner), normer och värderingar (medborgerlig anda och plikt) (Van Oorschot m.fl. 2006:153-154; jfr Lillbacka 2006; Woolcock 1998; Woolcock och Narayan 2002). För diskussioner kring socialt kapital och tillit se (Hardin 2002; 2006; Fukuyama 1995). Allmänt sett har begreppet betraktats som något nyttigt och positivt i den meningen att ett stort socialt kapital är bra för människor och samhället. För olika definitioner se Putnam 1996a:201; 1993; 1995a; 1995b:664f; 2001; 1996b; 1995a; 1995b; Coleman 1988a; 1988b; 1990:206–213; jfr

etnicitet ensam inte tillräckliga för att förstå etniska relationer, utan det behövs även teorier som fokuserar på andra aspekter. Medan etnicitet bäst fångar uppkomsten av inometnisk tillit och sammanhållning, kan det sociala kapitalet säga mer om uppkomsten av mellanmetnisk tillit och överbryggning. Vid första ögonkastet kan etnicitet och socialt kapital te sig som motsatta begrepp, inte minst på grund av att etnicitet brukar relateras till "identitet" och socialt kapital till "relation". Man talar ofta om avskilda grupper, kulturer, kategoriseringar, stereotypiseringar, dikotomiseringar och vi/dem relationer när det är fråga om etnicitet. Men i grunden är etnicitet relationell och handlar om "*klassificering av människor och grupprelationer*" (Eriksen 1993:12). "För att etnicitet ska uppstå måste grupperna ha ett minimum av kontakt med varandra, och de måste hysa föreställningar om att den andra gruppen är kulturellt annorlunda än den egna" (a.a.:21; jfr Cohen 1974a:96). Däremot ses socialt kapital som en produkt av relationer, och man kan lätt glömma dess avstängande sida. Med detta menar jag att socialt kapital inom en sluten grupp kan innebära uteslutning, och till och med kan vara skadlig, för dem som inte kan ta sig in i gruppen (jfr Coleman 1990: 302; Portes och Landolt 1996). Både etnicitet och socialt kapital fungerar i olika grad enligt inkluderings- och exkluderingsprinciper. Båda begreppen kan väl kombineras och anpassas när man vill studera olika aspekter av mellanmänniska relationer.

En viktig fråga här är varför socialt kapital kan vara en förutsättning för mellanmännisklig tillit och eventuella samarbetsformer. Svaret kräver empiriskt stöd, men hypotetiskt kan man resonera kring frågan. Enligt min definition handlar det sociala kapitalet om sociala relationer och länkar. Men eftersom det är ett "kapital" (eller nyttigt kapital) handlar det inte om vilken relation som helst, utan de relationer som underlättar informationsflödet, kännetecknas av effektiva normer som stöds av sociala sanktioner som möjliggör inte bara vissa handlingar utan också hindrar vissa andra. Jag syftar även på de sociala relationer som kännetecknas av förpliktelser och förväntningar som i sin tur förväntas förstärka identiteter och erkännande och därmed människors trovärdighet (mellanmännisklig tillit). De rätta informationerna mellan människor, i vårt fall etniska grupper, är en av grunderna för rätta handlingar. Till exempel kan rätt kunskap som överförs via interetniska länkar motverka inte bara ogrundade påståenden och fördomar utan även eliters manipulativa försök för att mobilisera mot och svartmåla de andra. Normer och sanktioner kan utöva inflytande på aktörerna, till exempel en norm som hindrar kriminalitet i en stad, gör det möjligt för människor att promenera på natten och lämna sina hem utan rädsla, att grannskapet blir lugnt och säkert.

2001; 1996b; 1995a; 1995b; Coleman 1988a; 1988b; 1990:206–213; jfr Bourdieu 1986; Bourdieu och Wacquant 1992:119; Lin 2001; Brem och Rahn 1997. För kritiska diskussioner om definitionerna, särskilt Putnams definition, se Newton 1999:3, 4; Rothstein 2003:95–98. För en översikt av det sociala kapitalets rötter och applicering inom sociologi se Portes 1998.

Informationspotentialen, effektiva och positiva normer, förpliktelser och förväntningar finns inte lika mycket i alla sociala relationer och interaktionsplatser, utan de finns främst i de platser som kännetecknas av regelbundna sociala relationer som i sin tur är beroende av graden av stabilitet och säkerhet i platsen. Människor med regelbundna och upprepade kontakter kan utveckla ömsesidig ansvarskänsla och förtroende. Allmänt sett har man fokuserat på organiserade relationer för att studera det sociala kapitalet, till exempel deltagande i förenings- och organisationslivet eller det civila samhället (se Putnam 1996a; 2001; Varshney 2002). Att utesluta oorganiserade förbindelser innebär för min del att utesluta viktiga aspekter av strukturella, sociala och institutionella faktorer. Jag fokuserar därför, förutom på organisationslivet, även på andra interaktionsplatser, där medlemmar från olika grupper återkommande interagerar, som grannskapet och stadsdelar, arbetsplatser och myndigheter, för att inte bara fastställa utsträckningen av socialt kapital utan även fånga möjligheter och begränsningar för uppkomsten och utvecklingen av det. Det är viktigt att studera de omständigheter och förutsättningar som möjliggör respektive begränsar det sociala kapitalet eftersom sociala relationer inte automatiskt ger positiva effekter. Eftersom jag jämför två etniska miljöer, nöjer jag mig med att undersöka omfattningen av socialt kapital när det gäller nätverksdimensionen i respektive miljöer; deltagande i organisationer allmänt sett och ifråga om etnisk heterogenitet i olika interaktionsplatser. Därmed kan man även få en uppfattning om den mellanmännsliga tillit som kan uppstå i respektive miljöer.

Applicerat på etnicitet kan man då hypotetiskt säga att socialt kapital underlättar samarbete och tolerans mellan etniska grupper. Det sociala kapitalets funktion blir då hypotetiskt att reducera konflikter och gynna samförstånd mellan etniska grupper. Man har tillskrivit socialt kapital en funktion och effekt, men utan att beskriva förutsättningar för denna effekt. För mig är det sociala kapitalets effekt villkorlig eftersom det inte kan ha samma effekt oavsett omständighet, särskilt när det handlar om ett multietniskt sammanhang, som jag visar i undersökningen.

Institutioner och socialt kapital

För uppkomsten av mellanmännslig tillit är interaktionen det viktiga, hur det sociala kapitalet skapas är sekundärt. Men genom diskussionen av relationen mellan institutioner och socialt kapital försöker jag inkorporera en annan viktig faktor i analysen: institutionella faktorer. Jag menar att effektiva institutioner också kan vara en förutsättning för uppkomsten av mellanmännslig tillit, politiska och administrativa institutioner kan möjliggöra respektive begränsa interaktion. Kärnan i Putnams resonemang är att den ömsesidighet och tillit som skapas i deltagandet i föreningslivet gör att institutioner blir effektivare. ”Ju starkare medborgarandan i en region är, desto effektivare styrs den” (1996a:21), eller ”[s]ocialt kapital gör oss klokare, friskare, tryg-

gare, rikare och bättre i stånd att styra en rättvis och stabil demokrati”, menar Putnam (2001:305). Genom denna koppling tillskrivs det sociala kapitalet en effektiv funktion. Rothstein tillskriver också en sådan funktion, men han polemiserar mot och vänder på Putnams resonemang och menar att det sociala kapitalet kommer från ”väl fungerande och allmänt betrodda politiska institutioner” och ”[s]tabila och förtroendeingivande rättsstatliga institutioner ger upphov till utökat mellanmedborgerligt förtroende som gör demokratin möjligt” (Rothstein 1998:170, se även 2003:170; jfr Hardin 1999:171; Jackman and Miller 1998).

Kopplingen mellan socialt kapital och institutioner är viktig för att kunna förstå relationen mellan människors aktiviteter och institutioners effektivitet. Men för mig fungerar kopplingen i båda riktningarna. Jag vill inte gå in i diskussionen om varifrån det sociala kapitalet kommer, från medborgarnas deltagande i frivilliga organisationer (mikro/mesonivå) eller om de skapas av politiska institutioner (makronivå). Förutom att det finns en höna-och-ägg problematik i denna relation, råder en växelverkan mellan båda nivåerna. Man kan anta att om det råder goda sociala relationer mellan samhällsmedlemmar så kan institutionerna vara effektiva, eftersom institutionerna skapas och fungerar via och genom dessa medlemmar. Man kan också vända på argumentet och säga att om institutioner är effektiva så påverkas de sociala relationerna positivt av samma skäl. Det är omöjligt att tänka sig en fredlig samexistens, samarbete och ömsesidig tillit mellan olika etniska grupper utan välfungerande politiska och administrativa institutioner, eftersom institutioner formar människors beteende. Institutioner påverkar sociala relationer och människors beteende inte bara genom sin funktionsduglighet, som innebär stabilitet och säkerhet, utan även genom sin ideologi och politik. I sociala relationer kan ansvarskänsla och samarbete skapas beroende på nätverkskaraktär, men handlingskapabla institutioner kan skapa den trygghet som är en förutsättning för människors agerande gentemot varandra. Den institutionella dimensionen tjänar här till att se relevansen hos skapandet av förutsättningen för goda sociala relationer. Institutioners roll ligger inte här bara i administrativ effektivitet och handlingskraft utan även i politikens strategiska tänkande och handling, eftersom institutionerna kontrolleras och leds av politiker. Politikens roll ligger i sin tur inte bara i att de kan underlätta eller hindra människor att möta varandra eller i att stödja multietniska föreningar, utan också i skapandet av den politiska diskursen. Om diskursen är exkluderande eller inkluderande spelar stor roll i formandet av människors handlingar.

Frågan om vilken faktor som kommer först är inte oviktig, trots att det är svårt att a priori bestämma vilken faktor som väger tyngre utan att gå tillbaka till de rådande förhållandena i miljön i fråga. Men när det råder en växelverkan mellan dessa faktorer, i den bemärkelsen att de ömsesidigt påverkar varandra eller har samtida effekter i en specifik situation och period, blir denna fråga inte central. Av denna anledning kan därför både Putnam och

Rothstein kritiseras för ensidighet och generalisering. Institutioners effektivitet och sociala relationer är beroende av en uppsättning av faktorer, komplicerade historiska och politiska processer. Säkerhetsläget, maktförhållanden och stabiliteten i den politiska kartan påverkar både hur människor beter sig gentemot varandra och hur institutioner fungerar.

Det sociala kapitalets sammanbindande dimension kartlägger jag genom att fokusera på de etniska gruppernas interna relationer. Den överbyggande dimensionen appliceras genom koncentration på relationerna mellan etniska grupper. Genom att beskriva och analysera situationen, säkerhetsläget och myndigheternas funktionsduglighet i respektive multietniska miljöer försöker jag förstå institutionella faktors påverkan på etniska gruppers agerande. Allt detta analyseras naturligtvis vid sidan av diskussionen om förutsättningar och faktorer som kan begränsa respektive möjliggör uppkomsten av olika former av intra- och interetniska relationer.

Intra- och interetniskt socialt kapital

Det sociala kapitalets olika dimensioner relaterade till etniska relationer kan se ut på följande sätt. Sammanbindande socialt kapital förekommer mellan medlemmar inom en grupp och håller gruppen samman. Det kan fungera både horisontellt i kontakter och nätverk mellan medlemmarna och vertikalt enligt en hierarkisk ordning inom gruppen. Jag kallar detta intraetniskt socialt kapital. Överbryggande socialt kapital kopplar ihop olika etniska grupper. Det fungerar ofta (men inte alltid) horisontellt i kontakter och nätverk mellan medlemmar från olika etniska grupper. Jag kallar detta interetniskt socialt kapital. Intraetniskt socialt kapital är följaktligen omfattningen av sociala nätverk präglade av tillit inom den etniska gruppen, som håller gruppen samman och underlättar samarbete inom gruppen. Interetniskt socialt kapital blir således omfattningen av sociala nätverk präglade av tillit mellan etniska grupper som överbryggar etniska gränser, och hypotetiskt kan det underlätta en samarbetskultur mellan olika grupper. En samarbetskultur som innehåller till exempel tolerans och erkännande, är förutsättningen för fredlig samexistens i ett multietniskt samhälle. En indikator på erkännande och tolerans kan vara täta och beständiga sociala relationer och interaktion mellan olika etniska grupper. Existensen av omfattande multietniska föreningar, organisationer, partier och inte minst existensen av etniska blandäktenskap kan vara goda indikatorer på samarbete, förtroende, tolerans och erkännande av varandra. Anledningen är att när man har täta relationer och ofta interagerar med varandra kan man lättare få den rätta informationen och känna sig ansvariga mot varandra. Människor med regelbundna relationer sinsemellan kan lättare skapa förtroende för varandra och därmed ömsesidig tolerans och erkännande skapas. Det handlar om att människor från olika etniska grupper verkligen är sammanlänkade med varandra. Människor måste känna, eller

ingå i någon form av relation med, varandra för att kunna lita på varandra. Jag har redan kallat alla dessa interaktionsformer, nätverk och relationer för interetniskt socialt kapital. Man kan alltså hypotetiskt påstå att i ett multietniskt samhälle beror graden av samarbete och samexistens mellan etniska grupper på i vilken utsträckning interetniskt socialt kapital förekommer. Här måste påpekas att även intraetniskt socialt kapital är viktigt för samhällets fungerande. Men man kan anta att socialt kapital lättare kan förekomma inom gruppen än mellan grupper. Om ett samhälle präglas av interetniskt socialt kapital finns ingen anledning att tro att det inte förekommer socialt kapital även inom grupper i samma samhälle. Människor från samma sociala kategori har lättare att etablera relationer med varandra än människor från olika sociala kategorier, eftersom människor tillhörande samma sociala kategori brukar ha bland annat gemensamma mötesplatser, bostadsområden eller intressen.

Intra- och interetniskt socialt kapital måste underhållas ständigt om det ska ha positiva konsekvenser. Detta gäller både relationen mellan individer inom gruppen och mellan grupper. Det är individer och grupper, formella och informella grupper, organisationer och institutioner som är involverade och verkar i denna process. Men sociala relationer tappar sin betydelse om de inte upprätthålls, förnyas och ömsesidigheten hålls vid liv. De förväntningar och förpliktelser som är förknippade med interaktionen vissnar över tid; de normer och värderingar som är relaterade till sociala nätverk är beroende av regelbunden kommunikation (jfr Coleman 1990:321; Putnam 1996a). För att kunna förstå det sociala kapitalets effekter och konsekvenser i ett multietniskt sammanhang måste man, förutom till regelbundenheten i relationerna, ta hänsyn till graden av sammanhållning inom gruppen, graden av överbrygning mellan grupper och graden av den institutionella effektiviteten. Den rådande typen av etnicitet påverkar även effekten av det sociala kapitalet, eftersom olika typer av etnicitet kännetecknas av olika grader av intensitet som i sin tur påverkar intra- och interetniska relationer. Allt detta och själva begreppet socialt kapital är, som vi såg i diskussionen ovan, relaterade till olika kontextuella faktorer.

En kritik som i detta sammanhang kan riktas mot både Putnam och Varshney är att de överskattar effekten av socialt kapital respektive civilsamhälle och underskattar många andra viktiga faktorer. Särskilt när man talar om multietniska miljöer kan ibland andra faktorer väga tyngre, faktorer som det politiska läget och säkerhetssituationen, typen av etnicitet och graden av inkorporering hos grupperna, den etniskt geografiska och demografiska fördelningen, den rådande diskursen och områdesspecifika problem, historiska minnen och kritiska händelser, inte minst maktförhållanden mellan grupperna. Existensen av interetniskt socialt kapital i en multietnisk miljö kan innebära en förutsättning för mellanetniskt samarbete. Men dess uppkomst är beroende av kombinationen av olika kontextuella faktorer och graden av komplexiteten i specifika miljöer. Om det råder ”goda” sociala rela-

tioner mellan grupper och människor underifrån så är det mycket möjligt att interetniskt socialt kapital skapas och får en positiv effekt på institutioners funktionssätt. På samma sätt kan folk och grupperna, om statliga/kommunala och andra typer av institutioner är funktionsdugliga och om politiker tänker väl ovanifrån, känna sig trygga och därmed skapas goda förutsättningar för samarbete. Den historiska utvecklingen i specifika miljöer kan påverka uppkomsten av dessa förutsättningar. Jag menar att det finns historiska händelser som politiska förändringar, maktskifte, massakrer och demografiska förändringar som kan utgöra antingen hinder eller möjligheter för gruppssamarbete och uppkomsten av interetniskt socialt kapital. Även strukturella faktorer kan utgöra hinder eller möjligheter för att grupperna ska kunna träffas och integreras och därmed skapa interetniskt socialt kapital. Jag menar att den etno- demo- och geografiska fördelningen samt gruppernas storlek kan påverka sådana möjligheter. Dessa kontextuella faktorer påverkar alltså hur grupperna uppför sig mot varandra: de utgör antingen hinder eller möjligheter inför uppkomsten av interetniskt socialt kapital i specifika multietniska miljöer. Utfallet av etniska relationer handlar med andra ord om vilka omständigheter, vilken kontext och etnisk uppsättning (sammansättning) som råder i specifika multietniska miljöer.

Heterogenitet och etnisk konflikt

Påståendet att utfallet av etniska relationer påverkas av existensen av interetniskt socialt kapital eller etnisk heterogenitet fungerar här, som påpekades tidigare, som en hypotes. Naturligtvis görs detta vid sidan av hänsynstagandet till ovan diskuterade kontextuella faktorer, vilka bidrar respektive hindrar etnisk integration. Men när det gäller förbindelser mellan heterogenitet och etniska konflikter vill jag relatera frågan till den så kallade kontaktteorin eller kontakthypotesen, som har likheter med hypotesen om interetniskt socialt kapital. Idén bakom kontakthypotesen är ganska klar: även om interetniska kontakter under rätta villkor kan öka etniskt medvetande, behöver det inte innebära ökade konflikter. Idén är med andra ord att mer kontakt under rätta omständigheter innebär mindre oroligheter och konflikter. Man menar att mer kontakt mellan individer från antagonistiska sociala grupper tenderar till underminering av negativa stereotyper, därmed reduceras fördomar och förbättras intergruppsrelationer. Men detta sker under specifika förutsättningar. Teorin kan ses som en kritik av den enkla uppfattningen om att mer kontakt automatiskt leder till mindre konflikt. Ett exempel är att trots att kontakter mellan människor, grupper och länder har med tiden gradvis ökat, uppstår fortfarande nya konflikter i jämna mellanrum. Enligt den klassiska kontakthypotesen har kontakter komplexa effekter på fördomar. Kontakt kan ha positiva effekter om grupperna har jämlik status, gemensamma mål och om kontakterna får stöd lagligt och normmässigt. I situationer som känne-

tecknas av ojämlikhet och konkurrens kommer ”kontakt” att ha negativa effekter. Situationerna måste därför ändras till jämlikhet och samarbete för att kontakter ska ge positiva effekter (Allport 1954:281).

Den senare utvecklingen av kontaktteorin handlar mest om diskussionen kring de villkor, förutsättningar och omständigheter som bestämmer utfallet av kontakter. Kontakt ses som en faktor, men dess effekt är beroende av andra faktorer som existerar i situationen där kontakten äger rum. Kontakt i specifika situationer kan leda till förtroende, medan den i andra situationer kan skapa misstro. Utvecklingen av den klassiska versionen av kontakthypotesen handlar mest om att precisera dessa olika situationer. Allmänt sett menar man att kontakter kan ha positiva effekter om grupperna har jämlik status, söker gemensamma mål, är kooperativt beroende av varandra samt interagerar med positivt stöd från myndigheter, lagar och traditioner (Pettigrew 1971:275; 1991:169, se även Sherif 1966). Man har även påpekat andra förutsättningar, förutom de ovan nämnda, som graden av närhet mellan grupperna, riktningen och styrkan av förväntningar och normer (Stephan 1987:24–25), samt den individualiserade kontakten (Taylor och Moghaddam 1994:180).²⁹ Enligt denna teori blir skillnaderna problematiska när individer med begränsade erfarenheter utanför den egna gruppen försöker generalisera ”felaktiga” karaktäristiska drag av andra grupper. I avsaknad av tillräckliga kommunikationskanaler skapar man reella konflikter av fördomar eller föreställda skillnader.

Kontaktteorin skulle kunna vara ett alternativt analytiskt begrepp eller teori istället för interetniskt socialt kapital, men det finns olika skäl som gör att kontaktteorin blir mindre tillämpbar. Teorin överbetonar fördomar och försummar realistiska konflikter samt andra mekanismer och faktorer som diskuterades ovan och som kan ligga till grund för etniska konflikter. Teorin betonar även psykologiska processer hos individerna och underminerar gruppositioner och fördomars kollektiva karaktär, alltså en ”metodologisk” individualism (jfr Forbes 1997:25–38). Blumer (1958:3) finner i grunden existensen av fördomar i känslan av gruppositioner. Av dessa och även andra skäl, exempelvis indelningen av socialt kapital i olika dimensioner, ser jag interetniskt socialt kapital som ett mer användbart begrepp eftersom denna undersökning handlar om kollektiv och grupprelationer. Lin (2001:76) menar att socialt kapital till sin natur är relationellt och inte kan reduceras till individuella och psykologiska nivåer. Men det som är bra och användbart med kontaktteorin är att göra en distinktion mellan gynnsamma och ogynnsamma situationer för effekter av kontakter. Att studera de villkor och situationer som utgör förutsättningar för etnisk samexistens, förutsättningar som jag har kallat kontextuella faktorer och möjliggör respektive begränsar etniskt samförstånd eller kan leda till konflikt, är centralt för mig. Men dessa

---

²⁹ En givande diskussion kring kontakthypotes och etnisk konflikt finns i (Forbes 1997:kp.1).

kontextuella faktorer måste undersökas i samband med specifika multietniska miljöer.

Etniska relationer och förklarande faktorer

Som en uppsummering av detta kapitel och för att relatera diskussionen till inledningskapitlet och mina frågeställningar, försöker jag presentera en förklaringsmodell när det gäller uppkomsten av olika typer av etniska relationer. Undersökningen syftar till att studera kopplingen mellan etniska relationer och miljön med frågeställningar som söker förståelse och förklaring angående fredlig samexistens respektive konflikt i olika multietniska sammanhang. Den ovanstående teoretiska diskussionen tyder på att konflikt inte är en naturlig eller nödvändig relationsform mellan etniska "grupper", utan att den är relaterad till olika kontextuella faktorer: historiska, institutionella, strukturella och socialt relationella. Etnifierade konflikter är en central del av den politiserade etnicitetens praktik. Hur gruppskillnader manipuleras och under vilka omständigheter etniska lojaliteter och gränser utkristalliseras är alltså viktigt. Man måste således undersöka den process i vilken grupperna manifesterar sig. Politik är en viktig aspekt i denna process, vilket kan relateras till min första frågeställning som fokuserar på förhållandet mellan etnisk tillhörighet och politisk organisation eller lojalitet. Jag ser här på politik utifrån två aspekter som egentligen kompletterar varandra. Den första aspekten är instrumentell. Med detta menas att makt är inblandad i alla relationsformer, och politik är ett sätt att nå makten över relationerna. Det vill säga att kunna använda dessa relationer till sin fördel, för att tillvarata gruppens intresse (jfr Cohen 1974b: xi). Den andra aspekten är diskursiv och handlar om sättet att definiera vad som anses vara problemet mellan grupper. Makt är inblandat här också i den bemärkelsen att den grupp som formulerar problemet utgår från sina intressen och därmed påverkar lösningarna till problemet (jfr Edelman 1988; Foucault 2002; 1993). Den diskursiva aspekten kan alltså tjäna till eller innehålla den instrumentella aspekten av politiken. Relationerna mellan etniska grupper är bestämda av relationen inom gruppen i många avseenden, särskilt när det gäller politiska aspekter. Gruppens ställning, graden av sammanhållning och organisering inom gruppen påverkar gruppens maktposition, formar gruppens politiska krav och därmed relationer utåt (jfr Elias 1999). Jag försöker därför, och för att besvara frågan, kartlägga bland annat de etniska gruppernas strukturella förhållanden, storlek, sociala och territoriella baser, för att förstå olika dimensioner och styrkan av etnisk tillhörighet hos varje grupp. För att relatera denna bild av etnisk tillhörighet till den politiska tillhörigheten ska gruppernas organisatoriska och politiska skiljelinjer samt konflikternas karaktär kartläggas. Eftersom gruppernas sammanhållning upprätthålls med olika mekanismer och processer ska hän-

syn tas till olika interna kontrollmekanismer och även mot outsiders; stigmatisering, stereotypisering och olika utestängningsmekanismer.

Det finns ett samspel mellan intraetniska och interetniska relationer. Av metodologiska skäl ligger fokus för första frågeställningen på intraetniska relationer, vilka huvudsakligen behandlas i kapitel 5. Detta betyder inte att vissa aspekter av en fråga, som fokuseras i ett speciellt kapitel, inte förekommer i de andra kapitlen. I den andra frågeställningen ligger fokus på interetniska relationer, alltså gränsöverskridande relationer med tonvikt i kapitel 6. Den arbetshypotes som postulerades i relation till denna frågeställning är att täta inometniska relationer utan stora mellanetniska relationer ökar konflikter mellan etniska grupper och att täta mellanetniska relationer reducerar etniska konflikter. Anledningen är att i en överbryggande relation kan förtroendet, genom olika mekanismer som påpekades ovan, bli möjligt mellan olika grupper. För detta kartlägger jag, förutom analysen av de etniskt politiska relationerna, den etniska sammansättningen på olika mötesplatser och lokus i Erbil och Kirkuk; till exempel i vilken utsträckning det förekommer multietniska respektive monoetniska organisationer, frivilliga föreningar, politiska partier, arbetsplatser, stadsdelar, moskéer osv. i respektive städer. Det handlar om formella och informella, organiserade och icke-organiserade mellanetniska (men även inometniska) nätverk och förbindelser. Kartläggningen av den etniska sammansättningen är dock inte tillräcklig för förståelsen av hur de etniska grupperna utvecklar standardiserade beteenden mot varandra. Det behövs även förståelse av i vilken utsträckning det förekommer strukturella och institutionella hinder för etniska relationer eller integration. Bilden av den etniska sammansättningen kompletteras därför i undersökningen med en bild av olika etniska konstellationer, öppnings- och stängningsmöjligheter, nationalistiska diskurser och typ av rådande etniciteter i respektive städer. Dessa aspekter handlar om förutsättningar för uppkomsten av etniskt samförstånd respektive konflikt.

Visserligen är interetniska kontakter i olika former viktiga för etniska relationer, men att endast ha fokus på interetniska kontakter är inte bara en förenkling utan även reduktionistiskt. Jag har redan poängterat att kontakterns positiva effekter är villkorade. Som jag visar i kapitel 6 har etnisk heterogenitet och överbryggande socialt kapital positiva effekter under specifika omständigheter, särskilt när maktförhållanden är klart markerade. Teorier om etnicitet kan ge, som jag visar i kapitel 5 och delvis i kapitel 4, viktiga förklaringar till utfallet av typ av etniska relationer, men man måste diskutera och testa andra faktorer som kan upphäva detta. Med hjälp av den tredje frågeställningen, som söker mekanismer och processer bakom typ av etniska relationer, läggs in andra aspekter och faktorer i analysen, till exempel historiska och institutionella faktorer. Vad är det som gör att medlemmar från olika grupper ingår i olika relationer, respekterar och litat på varandra? Handlar det om strukturella faktorer och historiska processer eller är det en fråga om aktörernas vilja och handlande? Är de tvungna till det av struktu-

rella skäl eftersom de bor i ett gemensamt område och är sammankopplade till varandra genom olika administrativa och ekonomiska system, eller finns det en vilja hos särskilt eliterna att skapa sådana relationer kanske för sin eller samhällets nytta? Därför ska speciell hänsyn tas till historiska processer i form av kritiska punkter som anses ha påverkat etniska relationer genom sin aktualitet i nuet och genom att dessa kritiska händelser har blivit en del av den etniska identiteten och folktron (kapitel 3). Fokus ska även ligga på säkerhetssituationen, institutionernas handlingsförmåga i respektive städer för att kunna hitta andra mekanismer och processer som kan ha påverkat de etniska relationerna i respektive miljöer (kapitel 4). Det kan handla om en kedja av eskalerande ömsesidig mobilisering efter olika kritiska händelser, säkerhetssituationer och stabilitetsstadier, uppgradering och utkristallisering av grupperna, vilket kan leda till ett högre gruppkrav och vara en konfliktkälla.

Jag anser att etniska relationer påverkas av alla ovannämnda aspekter och faktorer. Man måste därför förstå den historiska kontexten till undersökningsområdet, kartlägga de strukturella förhållandena mellan olika etniska grupper och eliter, eller politiska aktörers, diskurs för att kunna förstå de processer och mekanismer som kan ligga bakom olika former av samexistens mellan olika etniska grupper i undersökningsområdet. Den historiska bakgrunden är relevant för att förstå de händelser som kan ha påverkat relationerna mellan olika grupper. Till exempel har tvångsförflyttningar och uppkomsten av olika politiska system i olika områden, som jag visar i kapitel 3, förändrat gruppernas storlek och maktbalans. Studier av de strukturella förhållandena är viktiga för att kunna kartlägga de faktiska förhållandena mellan olika grupper. Strukturella förhållanden i form av gruppernas sociala och territoriella bas, storlek och demografiska/territoriella fördelning samt andra karaktäristiska skillnader mellan grupperna har, som jag visar i kapitel 5, påverkat olika gruppers krav och anspråk i den sociala och politiska interaktionen. Diskussionen kring eliter och politiska aktörers diskurs belyser inte bara hur de tänker utan även hur de handlar. Ett påstående kan betraktas som en handling (se t ex Skinner 1988/[1969]:59). Eliter och politiker från olika grupper påverkar inte bara relationerna genom de beslut som de fattar (särskilt de som har höga befattningar i olika partiledningar och statliga/kommunala institutioner), utan också genom att de kan mobilisera sina egna grupper och påverka opinionen. Det spelar alltså roll vem som har den politiska makten och hur dessa tänker.

Mot en förklaringsmodell

Nedan försöker jag summera och samordna ovan diskuterade faktorer och aspekter som tillsammans antas förklara variationen angående etniska relationer i olika samhällen eller miljöer. Överbryggande socialt kapital (Putnam 2001; jfr 1996a) eller heterogent civilsamhälle (Varshney 2002; 1997) kan

påverka etniska relationer positivt, men endast under specifika omständigheter, som påpekades ovan. Olika toleranssystem och institutionernas handlingsförmåga kan också påverka etniska relationer på olika sätt, eftersom dessa kan forma och standardisera människors beteende (Walzer 1998, se även Rothstein 1998, 2003; Horowitz 1985). Strukturella faktorer i form av gruppernas storlek och geografisk fördelning kan även spela roll för hur grupperna behandlar och förhåller sig till varandra (jfr Horowitz 1985, se även Walzer 1998). Ingen av ovannämnda förklaringar försummar helt och hållet historiska faktorer, men det första perspektivet med socialt kapital och civilsamhälle utgår mest från de sociala relationerna underifrån. När det gäller det andra perspektivet med institutioner och toleranssystem som utgångspunkt, betonas det mest politiska institutioner ovanifrån. Jag anser att man måste ta hänsyn till alla ovannämnda faktorer för att kunna få en klarare bild av hur det fungerar och varför det fungerar på detta sätt, men inte på annat sätt, mellan olika etniska grupper i ett specifikt socialt och politiskt sammanhang. Att isolera vissa faktorer och betona en enda faktor i forskningsdesignen kan metodologiskt underlätta för forskaren att få stringens beträffande en enda faktor, men detta sätt har innehållsmässigt sina brister. Då får man inte en full förståelse av fenomenet i fråga, eftersom man, med isoleringen av viktiga faktorer, samtidigt avkontextualiserar olika aspekter av fenomenet. Min uppgift är här inte att vederlägga något av ovan presenterade perspektiv, utan jag försöker snarare att kombinera eller använda mig av ett pluralistiskt perspektiv. Min förklaringsmodell innehåller olika faktorer. En sådan förklaringsmodell möter också problem: hur faktorerna hänger samman och vad som leder till vad? Den ena faktorn kan vara viktigare än den andra. Men det som är viktigt, som vi ska se senare, är den komplexitet som kombinationen av olika faktorer skapar i en specifik multietnisk kontext. Jag har försökt att analytiskt separera dessa faktorer från varandra (men vid behov relatera dem till varandra) och presentera var och en av dem i separata kapitel. Av analytiska skäl är avhandlingsdispositionen inte identisk med ordningen i förklaringsmodellen i figur 1, till exempel behandlas institutionella faktorer före strukturella faktorer för att först beskriva den allmänna situationen och sedan gå in i detaljer, och en del av socialt relationella faktorer behandlas i relation till de strukturella faktorerna, eftersom de är starkt relaterade till varandra. Allmänt sett kan min förklaringsmodell illustreras enligt följande figur:

Figur 1: Förklaringsmodell. De helsträckta pilarna visar olika faktorerers direkta påverkan på typ av etniska relationer. De små pilarna visar grovt sett relationen och samverkan mellan olika faktorer.

Här måste jag lägga till något om ett problem med min forskningsdesign. Jag genomför två kontrasterande (jämförande) fallstudier om två olika miljöer. Kirkuk och Erbil är, som påpekades i föregående kapitel, olika i många avseenden och det är därför svårt att uttala sig om vilka olikheter det är som ligger bakom det som ska förklaras. En faktor kan vara viktigare än andra faktorer i ett specifikt sammanhang. Genom att ha de viktigaste faktorerna i förklaringsmodellen försöker jag få grepp om denna problematik. En annan sida av problematiken är att faktorerna kan vara relaterade till varandra och växelverkar. Jag har därför i analysarbetet försökt att ibland relatera faktorerna till varandra och ibland hålla isär dem, det vill säga att konstanthålla för andra faktorer. Det är inte lätt att skapa en begreppshierarki mellan de faktorer som ingår i min förklaringsmodell. Men jag har enligt forskningsdesignen ovan försökt skissera en modell som visar relationen och samverkan mellan olika faktorer. Alla faktorerna påverkar, enligt de helsträckta pilarna i figuren, direkt etniska relationer, men den historiska bakgrunden utgör en förutsättning för utvecklingen av alla andra faktorer. Bland de andra faktorerna utgör strukturella förhållanden, alltså den etniska kombinationen och fördelningen, en viktig förutsättning för hur de politiska institutionerna och intra- och interetniska relationer ska se ut. Detta gäller även de institutionella förhållandena: handlingskapabla institutioner skapar en bra förutsättning för att samhället och de sociala relationerna ska fungera genom skapandet av trygga situationer. Fungerande sociala relationer kan, hypotetiskt, innebära bra förutsättningar för fungerande institutioner. (Man skulle även kunna dra

en pil från utfallet till de andra faktorerna, men detta är inte den analysriktning som jag ska syssla med). Hur situationen ser ut i nuläget beror ganska mycket på vad som har hänt tidigare, och hur institutionerna och relationerna fungerar. Hur institutionerna fungerar är i sin tur beroende av tidigare händelser och hur relationerna mellan olika grupper fungerar. Hur dessa relationer fungerar är i sin tur avhängigt alla de andra faktorerna osv. Allmänt sett är dessa faktorer relaterade till varandra och samverkan mellan dem leder till olika typer av etniska relationer, konflikter eller samförstånd.

Disposition

Upplägget, eller den dispositionella ordningen och diskussionen kring de ovan presenterade faktorerna, följer inte frågeställningarnas ordning. Faktorerna är också, som sagt, starkt relaterade till varandra. Men trots allt har jag analytiskt och för förståelsens skull försökt att avskilja dessa faktorer så mycket som möjligt och behandla dem i separata kapitel. Jag pendlar dock ibland mellan olika faktorer.

Kapitel 3 ägnas åt skisseringen av en kontextuell bakgrund och det historiska sammanhang som miljöerna och händelserna ingår i. Vilka historiska erfarenheter grupperna har av varandra och vilka kollektiva minnen grupperna bär med sig är centralt för detta kapitel. I den historiska bakgrunden ligger fokus på de kritiska punkter som enligt min bedömning har lämnat sitt spår i de etniska relationerna. Den historiska utvecklingen, och därmed den politiska och institutionella utvecklingen, har haft olika betydelse för olika miljöer. Jag kommer alltså att vara selektiv i mitt historieberättande. Några viktiga händelser som kan betraktas som vändpunkter, olika regim- och maktskiften, samt olika befolkningsförflyttningar ska ingå i den historiska bakgrunden.

Kapitel 4 ägnas åt en presentation av situationen i städerna, Kirkuk och Erbil, och den institutionella effektiviteten. Hur säker och stabil en stad är, och dess myndigheters handlingskapacitet, är av stor betydelse för hur folk och olika grupper orienterar sig mot varandra. Förekomsten av händelser och myndigheternas förmåga att hantera problem och kriser kan vara en indikator på städernas stabilitet och dess myndigheters förmåga. Statistik över händelser som har att göra med säkerhetsläget och institutionernas effektivitet och handlingskapacitet i respektive städer ska därför presenteras och diskuteras.

I kapitel 5 analyseras fältets aktörer i relation till makrostrukturella förhållanden som möjliggör respektive begränsar deltagarnas handlingar i specifika situationer och mot varandra. De element som ska tas hänsyn till i miljöernas strukturella förhållande är gruppernas storlek, territoriella bas och etnodemografiska fördelning, samt graden av inkorporering hos varje grupp. En viss fokus ligger alltså på gruppernas interna relationer. Vilka faktorer,

processer och problemformuleringar som gör att grupperna splittras och undergrupperingar uppstår är även av stor betydelse i detta sammanhang. (Dessa förhållanden kan även betraktas som institutionella förhållande men då i termer av föreställningar och regelbundna relationer). Förståelsen av dessa strukturella förhållanden är nödvändig för förståelsen av gruppernas krav och beteende gentemot varandra.

Hur varje grupp uppfattar sig och uppfattar de andra och hur politiker tänker blir föremål för kapitlet därpå, alltså kapitel 6. Delar av detta kapitel ligger alltså på en diskursiv nivå. Det är viktigt att förstå den sammansättning genom vilken folk kategoriskt klassificerar vardagslivet och varandra i ett tillskrivandespel. Jag menar att även det som sägs och kanske inte sägs, det som betraktas och definieras som problem, det som utpekats som orsaken till problemet och möjliga lösningar, har att göra med maktförhållanden. På ett annat plan ska olika etniska konfigurationer och inkluderings- och exkluderingsförutsättningar diskuteras. I detta syfte ska gruppernas sociala relationer och graden av integration dem emellan kartläggas; alltså den etniska sammansättningen i organisationer och i arbetslivet klarläggs. Fokus ligger då på intra- och interetniskt socialt kapital. I vilken utsträckning interetniskt socialt kapital förekommer mellan grupperna och i vilken utsträckning grupperna är integrerade med varandra i respektive miljöer är av stor betydelse för hur grupperna utvecklar standardiserade beteenden gentemot varandra. Förutsättningar eller möjligheter och barriärer som ligger bakom uppkomsten av interetniskt socialt kapital och integration ska därför diskuteras, till exempel grannskapets betydelse.

Alla aspekter ovan anser jag påverkar och formar relationerna mellan grupperna i området och respektive miljö och har stor betydelse för hur varje grupp förhåller sig gentemot andra grupper. Alla aspekter ovan är relevanta för uppkomsten av etniska konflikter och samförstånd. Jag sammanfattar, länkar tematiskt samman alla kapitlen och drar eventuella slutsatser och generella lärdomar i ett avslutande diskussionskapitel, kapitel 7. Referenser och appendix med tabeller, kartor och bilagor följer därefter. Men först kommer den historiska bakgrunden.

III. Kritiska händelser och den kontextuella bakgrunden

Efter den teoretiska diskussionen i förgående kapitel tänker jag presentera en historisk bakgrund för att skapa ett bättre sammanhang för förståelse av interetniska relationer i Kurdistan/Irak (jfr Mills 1997: 138). I historieberättandet som sträcker sig från bildandet av Irak 1921 och fram till våra dagar ligger fokus på kritiska punkter (som bildandet av Irak och en ny politisk och administrativ karta, nya maktförhållanden och konfliktlinjer, olika responser och lösningar på etniska krav och motsättningar liksom tvångsförflyttningar och arabiseringsprocesser, olika maktskiften och även en allmän politisk historia) som kan ha påverkat relationerna mellan grupperna i undersökningsområdet och anses vara avgörande för att förstå skillnaderna mellan de båda provinserna. Jag kommer således att vara selektiv i mina berättelser. I denna selektiva historiebeteckning ligger fokus på kritiska punkter som kan utgöra en kontextuell bakgrund till dagens politiska formationer och etniska relationer. Det handlar inte om en historisk determinism, djupa historiska rötter eller en spårbundenhet (path dependency) i den meningen att var man hamnar beror på var man kommer ifrån (jfr Arthur 1988; North 1990:92–104, 140). Det handlar med andra ord inte om en lineär kausalitet eller kontinuitet. Det handlar istället om några kritiska punkter eller historiska vändpunkter som i nuläget är relaterade till andra kontextuella faktorer och som tillsammans utgör en kontextuell bakgrund för den etnopolitiska formationen. Med kritiska punkter avser jag de vändpunkter (turning points) som förvandlar tidigare eller institutionaliserade banor. Det kan finnas olika typer av vändpunkter beroende på typ av händelse och omständigheterna efter händelsen. Men här används begreppet bara i syfte att markera en eller några kritiska händelser som kan ha skapat nya relationsformer mellan olika etniska grupper i undersökningsområdet. Andrew Abbott definierar begreppet på följande sätt:

Turning points are best envisioned as short, consequential shifts that redirect a process. The concept is inevitably a narrative one, for a turning point cannot be conceived without a new reality or direction being established, a judgment that requires at least two temporally separate observations. Not all sudden

changes are turning points, but only those which are succeeded by a period evincing a new regime (Abbott 2001:258).³⁰

Det handlar alltså om att människors traditionella sedvänjor, institutionaliserade beteenden, rådande mönster eller vanemässiga och regelbundna banor upphör att vara traditionella, vanemässiga eller institutionaliserade som en följd av en enskild eller en serie händelser i specifika tidpunkter. För mig handlar det mest om att utmärka och betona de olika kritiska punkter som har skapat nya sociala och politiska relationsformer. Men för att förstå en vändpunkt måste man även följa vändpunktens effekt på människors fortsatta beteende, alltså undersöka det förändrade beteendet som också kan institutionaliseras, bli vanemässigt och ta en ny bana. Förståelse av vändpunkter kräver således hänvisningar till två eller olika tidpunkter, eftersom det inte bara handlar om en fragmenterad process utan även om en kontinuerlig sådan. De senaste förändringarna i Kurdistan/Irak har inkorporerat grupperna i ett nytt politiskt system, särskilt efter Saddam Husseinregimens fall våren 2003. Det råder ett upplevt hot hos grupperna som en följd av oklara maktförhållanden, särskilt i de multietniska områden där problemen och konflikterna mellan grupperna fortfarande är olösta; mest i de så kallade omtvistade områdena som Kirkuk, Khaneqin och Sinjar. Allt detta gör att etnicitet eller den etniska politiken aktiveras och påverkar relationerna. ”Det blir viktigt att hitta tydliga former för att upprätthålla de etniska gränserna när dessa gränser utsätts för tryck” (Eriksen 1993:89). Stora förändringar i sig kan medföra konflikter eftersom en stor förändring i form av en kritisk händelse eller vändpunkt alltid inbegriper ett osäkerhetsmoment. En kritisk händelse i en multietnisk miljö kan således påverka alla etniska grupper som befinner sig i en gemensam kontext, men effekten hos varje grupp kan variera. Kritiska händelser kan även ha olika betydelser för olika multietniska miljöer. Att kritiska händelser påverkar olika multietniska miljöer och etniska grupper på olika sätt beror på den etniska uppsättningen och andra kontextuella faktorer. Framställningen av händelser och den kontextuella bakgrunden är tematiskt ordnad, därför blir det svårt att fullständigt följa den kronologiska ordningen. Vissa teman kräver att jag pendlar mellan olika tidpunkter och händelser. Först ska jag gå tillbaka till de första perioderna då ett nytt politiskt system bildas, gruppidentiteterna och gruppkonflikterna börjar formas, men innan dess säger jag något om perioden innan Irak bildades.

---

³⁰ Begreppet ”turning point” används mest inom ”life course literature”, där man brukar jämföra två olika tidpunkter i livets bana (avbrott och förändring) och det är även ett berättande koncept (kontinuitet). För mer diskussioner kring begreppet se (Abbott 2001: kp. 8; Griffin och Isaac 1992; Danto 1985: kp. 8).

Den ottomanska administrationen och kurdiska emirater

I början av 1500-talet delas traditionellt kurdiska områden mellan två dåvarande rivaliserande och mäktiga imperier, ottomanerna och safaviderna. Innan dess fanns inte heller ett enat Kurdistan eller ett Kurdistan i politisk mening, utan kurdiska områden styrdes av små och stora kurdiska furstendömen eller klanfederationer som periodvis var i konflikt med varandra och med imperierna. Läget liknade på något sätt situationen innan Tyskland eller Italien enades. Uppdelningen av kurdiska områden mellan ottomanerna och safaviderna innebar två olika administrations- och styrningssystem. Medan safaviderna bytte ut traditionella kurdiska ledare mot andra rivaliserande lokala ledare, försökte ottomanerna låta traditionella ledare regera och i avsaknad av ledare låta lokala kurdiska ledare själva välja en ledare (Özoğlu 2004:53, 63–64). Det ottomanska styrningssystemet under ungefär fyra århundraden i kurdiska områden varierade beroende på period och område, men allmänt sett kännetecknades systemet av en stark decentralisering. Att ottomanerna stödde lokala härskare innebar uppkomsten av starka kurdiska ledare, men som samtidigt var beroende av Istanbul eller sultanen. Det kurdiska klansystemet var fortfarande fragmenterat, diffust och svårt att hantera. Den ottomanska administrationens sätt att styra genom att länka samman olika områden i större enheter, gav det kurdiska klansystemet en mer hanterlig struktur och större politiska enheter. Ledare för kurdiska klankonfederationer eller ”mirer” blev även mer medvetna om sina roller i konfrontationen mellan de båda imperierna, därför kunde de utnyttja sin position genom exempelvis att hota med att byta lojalitet för att få mer autonomi. Men de kunde även utnyttjas av imperierna av samma skäl. Att de kurdiska bergsområdena var otillgängliga var också en förutsättning för att de skulle uppnå mer autonomi. Under sådana förutsättningar uppkom mellan 1500- och 1700-talen semi-självständiga kurdiska furstendömen eller emirater (mirnishiner). Dessa furstendömens grad av självständighet varierade beroende på period, områdets tillgänglighet och enhetens inre styrka. Vissa av dem skaffade krigare åt, och betalade skatter till, ottomanerna på samma sätt som vasallerna i det medeltida Europa, men vissa andra åtnjöt en väldigt hög grad av självständighet och betalade bara obetydliga skatter. Ibland kallas denna period ”if not a golden age of Kurdish history, then at least a bronze one” (Ciment 1996:39). Man måste även påpeka att dessa kurdiska emirater var en ogynnsam förutsättning för uppkomsten av pan-kurdiska institutioner och en pan-kurdisk identitet (jfr Nizzan 1993:15). Anledningen var inte bara att det handlade om olika, oeniga och fragmenterade emirater, utan även på grund av att inget av dessa emirater hade ”Kurdistan” i sin ideologi och politik. Klantänkande och klanlojalitet rådde fortfarande, och för många mirer och klanchefer var den religiösa tillhörigheten viktigare än den etniska tillhörigheten. Den kurdiska eller kurdistanska identiteten var outvecklad på grund

av avsaknaden av homogeniserande faktorer som en centralmakt, gemensamma institutioner och gemensam infrastruktur.

Under den andra halvan av 1800-talet försökte ottomanerna centralisera sitt rike och styra direkt i syfte att dra in mer skatter, och göra det själva och inte via mirer (Özoğlu 2004:53–63; Ciment 1996:37–40). Ottomanernas centraliseringsförsök som innebar stora ekonomiska kriser för och ottomaniseringen av kurdiska områden ledde till många kurdiska revolter, men utan att dessa revolter innebar uppkomsten av någon kurdisk nationalism. Özoğlu kallar dessa revolter för kurdisk ”protonationalism” i den meningen att revolterna handlade om kurdiska lokala ledares försök till att kontrollera mer landområden och inte till att kräva någon självbestämmanderätt eller liknande (2004: kp. 4). Men dessa revolter blev stora inspirationskällor för kurdisk nationalism efter imperiets fall, då kurdiska intellektuella och eliter började tänka i politiska och kurdistanska termer och även romantiserade kurdernas guldålder under den ottomanska perioden.

Bildandet av Irak och Mosul/kurdfrågan

Första världskriget slutade år 1918 med seger för de allierade. Britterna hade då tagit kontroll över stora delar av det gamla ottomanska riket, bland annat Basra- och Bagdad-provinserna. Men Brittiska trupper fortsatte sin offensiv nästan ett år till för att kontrollera hela Mosul-provinsen, det vill säga Kurdistan/Irak. Några år senare bildades det nuvarande Irak av dessa nämnda provinser. Efter ottomanska imperiets (och även qajarska imperiets nederlag) under första världskriget gjordes Mellanösterns karta om. Efter dessa imperiers fall och det nya gränsdragningssystemet 1918–1925 förlorade kurderna möjligheten att bilda en egen stat. Irak bildades officiellt 1921 av Bagdad- och Basra-provinserna, dåvarande ottomanska Vilayet eller Wilaya. Men britterna ansåg tidigt att den nybildade irakiska statens framtid hängde samman med inlemmandet av en tredje ottomansk Vilayet i den nybildade staten, nämligen Mosul (ungefär nuvarande irakiska Kurdistan). Den nya staten kunde, enligt McDowall, inte klara sig utan Kurdistan/Irak i många avseenden, politiskt, militärt och ekonomiskt. Militärt skulle Kurdistans höga bergkedjor skydda Iraks norra och nordöstra gränser. Ekonomiskt skulle Kurdistan förse hela Irak med jordbruksprodukter, särskilt den stora årliga skörden av spannmål i Erbil och Kirkuk. (I detta sammanhang kan man även nämna de nyupptäckta oljefälten i området; första brunn som gav olja i Kirkuk var 1927.)³¹ Med införlivandet av Kurdistan i Irak skulle britterna politiskt lyckas med sitt ”Irakprojekt”. En annan politisk aspekt med införlivandet var balansen mellan den shiitiska och sunnitiska befolkningen. I de två andra

---

³¹ För diskussioner kring oljans roll bakom den brittiska ockupationen av Mosulprovinsen och processer kring bildandet av Irak se (Atarodi 2003).

provinserna (Bagdad och Basra) utgjorde sunniaraber en liten minoritet jämfört med shiaaraber. Eftersom majoriteten av kurderna var sunniter skulle införlivandet skapa en någorlunda balans mellan dessa (McDowall 1997:143–146, 168; jfr Samanchi 1999).

Under och efter första världskriget hade kurderna fått olika löften av de allierade länderna och Nationernas förbund om sin framtid; att bilda en egen stat eller flera kurdiska stater, att få autonomi eller federalstatus inom andra stater. Man måste säga att nationalismen eller den etnonationalistiska rörelsen hos kurderna inte var så utvecklad då och det tog ett par decennier till innan kurderna började organisera sig, formulera sina politiska mål och agera som grupp. Klantänkandet och betydelsen av religion dröjde kvar, trots alla förändringar i det kurdiska samhället, några decennier till. Den moderna staten eller nationalismen är inte förenlig med klantänkandet utan den kräver att alla andra små och lokala identiteter eller lojaliteter underordnas den generella nationella identiteten. Men det egentliga skälet till att det inte blev någon stat under namnet Kurdistan handlade om de allierades intressen, särskilt britternas. Britternas och fransmäns paroll 1918 var att de skulle befria folket från turkarnas långvariga och orättvisa styre och att varje nation skulle få bilda sin egen stat (McDowall 1997:163). Fredsöverenskommelsen som undertecknades i Sévres 1920 och som gav löfte om en kurdisk stat, reviderades av britterna och fransmännen i Lausanne-fördraget 1922/1923. I detta nämndes varken Kurdistan eller kurdernas rättigheter. Enligt fördraget fastslogs Turkiets nya gränser och uppkomsten av nybildade vasallstater, bland annat britternas Irak och Frankrikes Syrien. Nu blev delningen av kurdiska områden mellan dessa stater och Iran ett faktum och drömmen om ett Storkurdistan förblev en dröm (Natali 2005:26; Middle East Watch 1993:66; Maar 2004:28–30).

Irak bildades, som sagt, officiellt 1921 efter första världskriget och som en följd av upplösningen av det ottomanska riket. Det nuvarande Irak bildades av tre gamla ottomanska provinser: Basra, Bagdad och Mosul. Provinserna Mosul eller det nuvarande Kurdistan/Irak (både Erbil och Kirkuk låg inom dess gränser, men även Sulemani, Duhok och Mosul) blev en officiell del av Irak först år 1925, enligt dåvarande Nationernas förbunds beslut. Men först 1926 accepterade Turkiet att Mosul Vilayet skulle tillhöra det nybildade Irak, och detta efter cirka sex års konflikter och förhandlingar mellan britterna och turkarna. Det nybildade Turkiet brukade då och då kräva tillbaka Mosul-provinsen eftersom britterna hade tagit kontroll över den ett år efter krigets slut, ett annat skäl handlade om det etniska sambandet och skyddandet av den turkmenska minoriteten i området. Kurderna hade lovats av britterna att få autonomi, lokalt självstyre och kulturella rättigheter i sitt område. Nationernas förbunds speciella kommission som hade bildats 1924 för att lösa Mosulfrågan mellan britterna och turkarna, och som lämnade sin slutgiltiga rapport 1925, gav Mosul provinsen till Irak villkorligt: det vill säga att Irak ska vara under NF:s mandat under 25 år och att kurderna själva skulle

styra (administrera) institutioner i sitt område, att alla skulle behandlas rättvist och att kurdiska skulle vara officiellt språk i dess institutioner. Men när Irak begärde sin självständighet 1931 hade irakiska regeringen inte tagit något steg för kurdernas politiska och kulturella rättigheter. Trots allt fick Irak sin självständighet och blev medlem i NF 1932, vilket inte stämde överens med britternas löfte och NF:s tidigare bestämmelser (McDowall 1997:146; Maar: 2004:34–36; Atarodi 2003). Från och med bildandet av Irak har kurderna aldrig blivit en helt integrerad del av den irakiska staten. Kurderna har alltid varit i konflikt med Iraks olika regeringar, särskilt efter det att Iraks statskick byttes ut genom en militärkupp då monarkin avskaffades 1958.³²

Med bildandet av Irak förlorade kurderna kontrollen över sitt område. Makten centraliserades i Bagdad, alltså i sunniarabernas händer. Tidigare regerade kurderna sitt område i form av små furstendömen. Men de kunde inte identifiera sig med det nya Irak. Hela Iraks historia kännetecknas av frånvaron av patriotism (jfr Makyia 1998:159). För kurderna har det aldrig funnits något Irak i den bemärkelsen att Irak aldrig har fungerat som den gemensamma nämnaren eller som en överideologi, som skulle kunna övervinna meningsskiljaktigheterna. Kurderna har därför revolterat, tagit till vapen och gjort uppror mot olika irakiska regeringar gång efter gång: Shejk Mahmuds uppror 1921 och 1930, Barzani-upproret 1933 och revolutionen 1961–1970, den nya revolutionen/gulan-revolutionen 1976 och slutligen det folkliga upproret eller Intifadan 1991, det vill säga det civila/gerillamaktövertagandet från den irakiska armén.

Kurderna visade sin oförmåga att hantera efterkrigssituationen. Kurderns feodala och religiösa ledare var inte bara inkompetenta att förena kurderna utan var själva en del av orsakerna till kurdernas splittring. ”Kurdish leaders may have been guilty of political incompetence, but Britain had been guilty of a betrayal” (McDowall 1997:17, 166, 167 och 178; jfr Maar 2004:28–29). Kurderna ogillade starkt ett arabiskt styre och längtade efter den autonomi och frihet som de hade haft under det ottomanska riket. Kurderna föredrog istället ett självstyre under brittiskt mandat. Den groende kurdiska partikularismen och nationalismen var en reaktion mot turkarnas propaganda och anspråk, å ena sidan, och de olika kurdiska stamrevolterna mot irakisk/brittisk politik, men senare också som en reaktion mot pan-arabismen. De allierades paroll, som var att de skulle befria folket från turkarnas orättvisa styre och att varje nation skulle få bilda sin egen stat, kan även ses som inspirationskälla för kurdisk nationalism. Men vid sidan av denna stamnatio-

---

³² Från Hashimid monarkins slut 1958 tills Saddams fall 2003 har Irak haft fyra olika regeringar. Gemensamt för alla fyra regeringarna är att de kommit till makten genom militära kupper: Abd-al-Karim Qasims och Fria officerares militära regering 1958–1963, den första baathiska regeringen 1963 (knappt ett år), bröderna Arif och Abd-al-Rahman Bazazs regering 1963–1968, den andra baathiska regeringen 1968–2003. Saddam blev Iraks president officiellt 1979 (se Maar 2004; Makiya 1998).

nalism hade i mitten av 1920-talet ett litet skikt intellektuella i städerna börjat tänka i nationella termer och utanför det klannätverk som fortfarande rådde. Principen för exempelvis den nybildade organisationen för självständigt Kurdistan (Komala-i Sarbakhoy Kurdistan) var att kurderna inte skulle styras av araberna. De var även mot kurdiska klan- och religiösa ledares sätt att styra. Så småningom började kurdiska intellektuella ge ut tidskrifter och tidningar på kurdiska och tala om den kurdiska nationen, kulturen och identiteten (McDowall 1997:152–159 och 178).³³

Det nya maktförhållandet och uppkomsten av nya konfliktformer

De olika irakiska regeringarna har aldrig kunnat lösa kurdfrågan vare sig med våld eller med fred. Statens våld mot kurderna har, som påpekades tidigare, lett till olika kurdiska uppror. Statens våld mot kurderna nådde sin kulmen under Baathregimen, det vill säga från 1968 till 2003 och mest under 1980-talet. Jag återkommer till Baaths våld mot kurderna och andra icke-araber men jag vill först säga något om turkmenernas situation i den nybildade staten. Den grupp som förlorade mest med bildandet av Irak var turkmenerna, eftersom de hade sin guldålder i Irak under det ottomanska imperiet. Under denna tid var turkmenerna tjänstemän, officerare och soldater. Detta berodde huvudsakligen på släktbandet mellan turkmenerna och ottomanerna. De hade samma centralasiatiska ursprung. Den egentliga makten låg med andra ord i turkmenernas händer i de områden som de bodde i eller tjänstgjorde åt ottomanerna. Turkmenernas makt och inflytande var proportionellt betydligt större än deras storlek. Men när ottomanernas administration och trupper drog sig tillbaka som en följd av britternas offensiv, lämnades turkmenerna ensamma och maktlösa. Turkmenerna hade mycket svårt att anpassa sig i det nybildade Irak eftersom deras position hade förändrats från maktbärande till maktlöshet (jfr Samanchi 1999). Att Turkiet då och då krävde tillbaka Mosul-provinsen eller Kurdistan/Irak var en anledning för turkmenerna att fästa sina blickar på Turkiet och hoppas på att Turkiet skulle kunna få tillbaka området. Därmed skulle turkmenerna kunna få tillbaka sitt inflytande, eftersom Turkiets inflytande i området skulle innebära ökade handlingsmöjligheter för turkmenerna, precis som under det ottomanska herraväldet. Turkmenerna själva blev därför passiva och politiskt isolerade. Turkmenernas passivitet var också en strategi för att skydda sig, ett slags inåtvänd etnicitet; de ville hålla låg profil för att inte bli utsatta för hämnd av andra grupper som hade lidit under det ottomanska imperiet. Turkmenernas politiska isolering varade ända till intifadan 1991, irakiska folkets uppror

---

³³ Den första kurdiska tidningen *Kurdistan* gavs dock ut först 1898 i Kairo.

mot Baathregimen som en följd av Kuwaitkriget (jfr *Al-Shuhada al-Turkmen* 1999:60–66). Dittills har det hänt ganska mycket som kan ha påverkat grupprelationerna i Erbil och Kirkuk, men först vill jag säga något om de kristnas och arabernas situation i det nybildade Irak.

De kristna (kaldéer-och-assyrier) fick med britternas ankomst ett större inflytande; de hade samma religion som britterna och en annan anledning var att de kristna hade lidit under ottomanska imperiet. Assyrier är av semitiskt ursprung och brukar associeras eller associera sig med det assyriska imperiet som var baserat i Nineveh i norra Irak (3000–600 f. Kr.). Kaldéer och assyrier har en lång historia i området. Enligt en teori har de tagit sin tillflykt till Kurdistans bergområde för att skydda sig, eftersom de vägrade konvertera till Islam (Minahan 2002:207). Syriani (syriac), som härstammar från arameiska (aramaic), är det gemensamma språk som det assyriska och kaldéiska folket talar. De blev nestorian-kristna och erkändes officiellt av Ottomanerna 1845 som ”millet”, det vill säga en erkänd minoritet i det ottomanska väldet och kunde praktisera sin religion. Men enligt vissa källor dödades nära 100.000 assyrier och andra kristna grupper år 1895 i olika massakrer som ägde rum i det ottomanska imperiet (a.a.:208). Det finns uppgifter om att ottomanerna använde kurdiska klaner mot kristna grupper i islams namn. Kristna (assyrier) terroriserades 1915 även av turkar, ottomanernas arvtagare, och cirka 50.000 av dem fördrevs till Irak; en stor del av dem stannade i kurdiska områden. De användes i nedslagningen av många anti-brittiska uppror 1920 och mobiliserades sedan militärt av britterna och kallades ”the Iraq Levies”. Man kunde därför hitta anti-assyriska känslor bland araber, turkmener och ibland även kurder. De blev rotlösa på något sätt, eftersom de hade ryckts ut ur hemlandet. Men de höll sig, liksom kurder och turkmener, starkt till sin assyriska identitet och vägrade vara araber. Deras dåvarande andliga ledare Mar Shamun (Mar Shimun) presenterade en begäran 1931 i NF om en separat enklav i Irak (Annemasse 1934; Stafford 1935; Kliszus and Kliszus 1999; Makiya 1998:166–167; Maar 2004:38–39). Men den lilla assyriska gruppen har aldrig utgjort ett riktigt hot för staten.

I vissa områden spelade nu de kristna (assyrier) nästan samma roll som turkmenerna spelade under ottomanernas tid. Men de största vinnarna var araberna. De fick sin egen stat trots att Irak från början var en brittisk vasallstat. Det nybildade Iraks konstitution 1925 avspeglade inte förenta nationernas rekommendationer och krav inför sammansättningen av Mosulprovinsen med den nybildade Irak.³⁴ När Mosul provinsen 1925 officiellt

---

³⁴ Från och med bildandet av staten har Irak haft ganska många konstitutioner 1925, 1958, 1964, 1963, 1968, 1970, 2004, 2005, men de flesta var provisoriska förutom den irakiska grundlagen 1925 och konstitutionen 2005. Förutom den sista konstitutionen 2005 har ingen av dem folkomröstats eller folkligt förankrats utan de flesta skrevs av kuppmaakarna och makthavarna och inom väldigt korta tider. För kurdernas rättigheter i, och innehållet av, irakiska konstitutioner se Umer (2005). Att det förekommer så många provisoriska, konstitutioner och grundlagar i Irak är ett tecken på landets politiska instabilitet.

blev en del av Irak, krävde den speciellt utsedda kommittén om Mosulfrågan av Nationernas förbund att kurdernas och andra små religiösa grupperers rättigheter skulle vara bevarade. Men Iraks historia visar inte en sådan bild; alla andra etniska grupper har varit förtryckta av makthavarna som i princip har varit sunniaraber. Den senare politiska utvecklingen har sett olika ut för olika provinser, i vårt fall Erbil och Kirkuk. Men allmänt sett kan man säga att Kirkuk har drabbats mer än Erbil av de olika irakiska regeringarnas våld. Anledningen anses vara att i Kirkuk finns den största irakiska oljereserven och en annan anledning kan vara att araber och kurder gränsar till varandra i Kirkuk; det är en mötespunkt.

Kirkuk: den olösliga frågan

Relationen mellan kurdiska motståndsrörelser och centrala regeringar i Bagdad kännetecknas av krig och uppror, vapenvila och misslyckade förhandlingar, krig och uppror igen; alltså en cirkel. De flesta förhandlingarna har misslyckats på grund av Kirkukfrågan, detta gäller förhandlingarna 1964, 1970, 1984 och 1991. Kurderna gör anspråk på Kirkuk och menar att "Kirkuk är Kurdistans Qudis (Jerusalem)" eller "Kirkuk är Kurdistans hjärta".³⁵ De påstår ibland att Kirkuk är Kurdistans huvudstad, till exempel i förhandlingarna 1970 med Baath hade KDP ett sådant krav. Överenskommelsen 11 mars 1970 föll av flera skäl. I grunden fanns inte i den baathiska ideologin plats för autonomi och olikheter. Kurdistan räknades enligt baath-ideologin som en icke avskiljbar del av arabvärlden. Centralism var ett viktigt element i den baathiska ideologin. Förhandlingar och överenskommelsen om autonomi handlade om en taktisk politik. Kirkuk var också en olöslig fråga, ingen part ville kompromissa om staden på grund av dess oljereserver, men även på grund av etniska och historiska förbindelser för kurdernas del. Dessa områden betraktades som strategiska utifrån en nationell säkerhetsaspekt. 1974 stod Kirkuk för 70 procent av Iraks totala oljeproduktion. Ett av de externa skälen var Algerietavtalet vilket enligt Iran drog tillbaka sitt stöd till KDP gentemot en ny gränsdragning mellan båda länderna med viss fördel till Iran. De förhandlande parterna litade inte på varandra; regimen hade ökat arabiseringsprocessen under 1973 i Kirkuk och andra omtvistade områden. 11 mars 1974 tillkännagav Bagdad ensidigt autonomilagen, vilket inte stämde överens med KDP:s krav. Det som var oroväckande för kurder i denna lag var att den centrala makten i Bagdad när som helst kunde dra tillbaka makten från den lokala autonomin. KDP:s krav var att autonomis centralmakt skulle ligga i Kirkuk, men enligt autonomilagen låg den i Erbil och

---

³⁵ Qudis syftar på palestiniernas Qudis, alltså Jerusalem för israeler. PUK-anhängare använder sig av Qudis och KDP:s anhängare använder sig av hjärtat för att beteckna Kirkuks centralitet och relevans för kurder. Turkmenerna räknar även Kirkuk som "turkmenernas hjärta" och symbolen för deras nationella existens (Samanchi 1999:97; *Al-Shuhada al-Turkman* 1999:42).

Kirkuk låg inte ens inom autonomiområdet. Autonomiområdet omfattade hälften av Kurdistan/Irak eller hälften av de områden som KDP krävde; den omfattade Erbil, Sulemani och Duhok, cirka 14.000 kvadrat mil och alla oljerika områden var exkluderade. Förhandlingarna avbröts och en offensiv mot kurdiskkontrollerade områden inleddes efter att Iran stoppade sitt stöd till KDP enligt Algeriet-avtalet. 1975 led KDP stora nederlag och det blev kapitulation. Mer än 200.000 kurder utvandrade till Iran. Efter kurdernas nederlag bildade regimen en skenbar autonomiapparat, och rekryterade pro-regeringens personer med kurdiskt ursprung, alltså kurder som tillhörde eller var organiserade inom Baathregimen, till dess institutioner som inte hade någon reell makt. I autonomilagen fanns vissa rättigheter men de var bara på papperet (Middle East Watch 1993:44, 77–78; McDowall 1997: 329–340; Maar 2004:154–158). Denna situation varade tills kurderna organiserade sin väpnade rörelse igen 1976 och påbörjade sina beväpnade aktiviteter mot regimen, vilket ledde till en ny förhandling.

1984 blev det vapenvila och förhandling mellan regimen och PUK som krävde stopp på arabiseringen, att autonomområdet ska omfatta även Kirkuk och andra omtvistade områden, att 30 procent av oljeintäkterna ska gå åt återuppbyggnaden av Kurdistan samt att det avspärrade gränsområdet (Bältet) skulle tas bort. Ingen trodde att Saddam skulle gå med på dessa krav om det inte handlade om de svåra problem som regimen hade fått i samband med kriget med Iran, eftersom man ansåg att genomförandet av dessa krav hängde samman med demokratiseringen av Irak, vilken var omöjlig under Saddams styre och inte stämde överens med den baathiska ideologin. Kirkuk var bland de svåra frågorna igen, ingen ville släppa Kirkuk. Förhandlingarna avbröts och kriget blåstes av igen 1985 efter att regimen dödat många av PUK:s ”peshmerge”, kurdiska gerillasoldater (de som möter döden, trotsar döden eller går före döden), och genomfört räder mot peshmergekontrollerade områden (Middle East Watch 1993:90; McDowall 1997:349). Krigen pågick till slutet av Anfalkampanjerna 1988 eller till 1991 intifadan startade. 1991 blev det samma historia som 1970 och 1984, alltså misslyckade förhandlingar.

Efter Saddams fall 2003 kom irakiska parter i styrande rådet under USA:s närvaro överens om att lösa Kirkukfrågan på juridiskt sätt. I detta syfte formulerade de artikel 58 i den irakiska provisoriska administrations lag (*TAL* 2004). Denna artikel trädde inte i kraft vare sig under drygt ett års styrande råd eller under den irakiska (provisoriska) övergångsregeringen 2004 och 2005. Artikeln aktiverades inte på grund av oviljan hos regeringen i Bagdad, det instabila läget, grannländernas ovilja och inte minst på grund av den etniska sammansättningen i staden, som vi ska se senare. Kurderna försökte nu placera artikel 58 i den irakiska konstitutionen, med en tidsperiod för verkställandet av artikeln och för att göra de kommande irakiska regeringarna skyldiga att genomföra den. Artikel 58 placerades i den irakiska nya konstitutionen som folkomröstades i oktober 2005. Artikel 58 blev § 140 i kon-

stitutionen, enligt vilken Kirkukfrågan, genom tre stadier, skulle vara löst i slutet av 2007. Här måste påpekas att § 140 inte bara gäller Kirkuk, utan alla så kallade omtvistade områden. De tre stadierna som syftar till att eliminera spår av arabiseringen eller orättvisor med kurdernas synsätt är enligt följande (*Constitution of Iraq* 2005 § 140; *TAL* 2004 § 58):

1. Normaliseringen eller naturaliseringen av Kirkuks läge, som det heter i § 140, vilket innebär att inflyttade araber (de araber som har flyttat till området genom arabiseringsprocesser)³⁶ och tvångsförflyttade ska återvända till sina tidigare platser från och med 1957. Den andra delen av denna punkt är att återställa provinsernas/länens gränser, det vill säga att de städer och kommuner som skurits av från provinsen Kirkuk, och kanske även andra provinser, återigen ska tillhöra sina gamla provinser.
2. En folkräkning ska göras i de omtvistade områdena.
3. En folkomröstning ska hållas i slutet av 2007 för att avgöra dessa områdens status, till exempel om Kirkuk och de andra områdena ska tillhöra Kurdistan eller Bagdad.

Inställningen till § 140 – om den ska verkställas, i så fall på vilket sätt, och om den ska skjutas upp eller ej – har inte bara skilt grupperna från varandra, utan man har även olika inställningar inom vissa specifika grupper. § 140 är alltså en konfliktfråga mellan olika etniska grupper och även inom grupperna. En sammanfattning av mina informanternas utsagor, men även utifrån den allmänna politiska diskussionen, visar att på landsnivå är kurderna i princip för verkställandet av paragrafen, sunniterna är mot paragrafen, shiiterna och turkmenerna är kluvna. På lokalnivå i Kirkuk är kurderna för, araberna är kluvna, turkmenerna är också kluvna och kristna blandar sig antingen inte i eller är för paragrafen. Nu vet vi i efterhand att tidsperioden gick ut för verkställandet av artikeln; först att tidsperioden för verkställandet av artikeln uppskötts eller förlängdes sex månader, alltså till mitten av 2007, efter att FN blev också inblandad i frågan. Nu har vi lämnat 2008 men utan något tecken på verkställandet av artikeln. Det är inte heller säkert att den verkställs i sin nuvarande form. Detta är en fråga för framtida politiska spel, verkställandet eller icke verkställandet av artikeln kommer att påverka de etniska relationerna, men inget av dessa scenarion kan lösa den problematik som är inbäddad i etniska sammanhang.

---

³⁶ I fortsättningen syftar jag med inflyttade araber på de araber som har flyttat till Kirkuk och andra områden som en följd av den politik eller de processer som brukar kallas arabisering.

Etnopolitisk mobilisering och responser mot etniska skillnader

I det tidigare avsnittet fokuserade jag på uppkomsten av några etnopolitiska konfliktlinjer och det nya maktförhållandet som en följd av bildandet av Irak. Men i detta avsnitt ska jag fokusera på några kritiska händelser som visar hur etnicitet mobiliseras i olika situationer. Jag ska även diskutera hur grupperna utvecklar olika responser och strategier, med fokus på makthavarnas synvinkel, gentemot varandra i olika situationer. Båda avsnitten behandlar alltså gruppformationsprocesserna och grupprelationerna i ett nytt politiskt och administrativt sammanhang. Grupperna i Irak har under landets historia utvecklat olika responser och strategier gentemot varandra, beroende på tid och rum. Utifrån den dominerande gruppens synvinkel har responsen varit brutal: assimilering, tvångsförflyttningar och folkmord. Minoriteternas, särskild kurdernas, strategier och respons har varit både reaktionella och kanske rationella i den bemärkelsen att de organiserat sig både politiskt och militärt, använt sig av både upproriska och diplomatiska vägar för att förbättra sin situation och få igenom sina krav. Kurdernas och de andra gruppernas etniska politik eller mobilisering är följaktligen en reaktion mot statens arabism och statens försök till en monokulturell dominans.

Massakern/händelsen i juli 1959: konsekvenser och aktualisering

Det etniska våld som anses mest ha påverkat relationerna mellan kurderna och turkmenerna är det som inträffade juli 1959. Turkmenerna brukar kalla den för massaker, medan kurdiska källor kallar den för händelse. Då dödades runt 30 turkmen och kurdiska kommunister pekades ut som de skyldiga eftersom majoriteten av det irakiska kommunistiska partiets medlemmar i Kirkuk i princip var kurder. Trots att det kommunistiska partiet var allierat med dåvarande irakiska regeringen fick händelsen en etnisk laddning; alltså en händelse eller massaker mellan turkmenerna och kurderna. Våldet har ibland tolkats som kommunisternas hataktion mot turkmenerna i den bemärkelsen att under den tiden var relationerna mellan Sovjetunionen och Turkiet dåliga, vilket avspeglades i denna relation i Kirkuk mellan de sovjetvänliga kommunisterna och turkiskvänliga turkmenerna (Samanchi 1999:165–173; även intervju med kurdisk politiker, 2006-04-23, 07:23). Våldet kan även relateras till den demografiska förändringen under 1930- och 1940-talen då kurdernas antal i Kirkuk hade ökat som en följd av jordägarnas press och de försämrade förhållandena för jordlösa bönder på landet som sökte jobb i staden. När oljan började exporteras 1934, och som en följd av ändrade ekonomiska förhållanden, började många lämna sina byar för att söka jobb i och flytta till städerna, många blev arbetslösa. Detta hade ändrat relationen mel-

lan bönder och jordägarna. Officiella myndigheter och dåvarande presidenten Abd-al-Karim Qasim anklagade kommunisterna (inte kurderna) för den ”barbariska och omänskliga” händelsen (McDowall 1997:299,305 och 329–330).³⁷

Samanchi (1999:134–152) pekar på två andra massakrer som inträffade tidigare, innan den som hände juli 1959. Den första massakern är känd som armeniska (assyriska) massakern år 1924, då enligt vissa källor mer än 200 turkmenier och några assyrier dödades och sårades. Händelsen anses ha inträffat mellan de assyrier som var soldater i den brittiska armén och turkmenerna. Händelsen tolkas ibland som en hämndaktion i den meningen att assyrierna hade lidit under ottomanernas tid och nu ville de hämnas på turkmenerna. Den andra massakern är Gawrbakhi-massakern år 1946, då dödades 6 personer och 14 sårades. Denna händelse verkar inte ha fått en etnisk betydelse. Men enligt Samanchi (1999:152) gjorde dessa massakrer att turkmenerna blev mer politiskt isolerade.

Det som är viktigt i detta sammanhang är att bara massakern/händelsen juli 1959 hittills har fått mer plats och uppmärksamhet hos turkmenska eliter och politikernas etniska projekt. Den har lagrats i turkmenernas kollektiva minne. När som helst kan den aktualiseras och manipuleras av eliter och politiker, användas etniskt och politiskt i mobiliseringssyfte, inte minst i syftet att skapa den etniska identiteten.³⁸ Massakern/händelsen i juli 1959 verkar ha fått djupa politiska och psykologiska konsekvenser och har blivit en källa till misstänksamhet hos turkmenska politiker i relation till kurderna (Güçlü 2007:77). Turkmenerna hänvisar ibland även till andra ovannämnda massakrer/händelser, exempelvis den som utfördes av assyriska soldater tillhörande brittisk armén maj 1924 i Kirkuk, i identitetsskapande syfte, men utan att aktualiseras i nuläget som en politisk fråga. Anledningen till att massakern 1959 aktualiseras nu, men inte massakern 1924, har att göra med den etniska sammansättningen och den nya politiska kartan. Assyrierna eller kristna är en väldigt liten grupp i Kirkuk med ett obefintligt inflytande och politisk roll. Att betona massakern 1924 och aktualisera de gamla turkmenska minnena mot assyrierna skulle inte medföra så mycket. Däremot verkar betoningen av massakern 1959 i syfte att uttrycka misstro mot kurderna ha haft betydelse för turkmenernas etnopolitiska mobilisering. Stora turkmenska politiska partier, som är organiserade inom Irakiska turkmenernas front (ITF), och är i konflikt med kurdiska partier, brukar hänvisa till massakern

---

³⁷ Tidigare samma år inträffade liknande händelse i Mosul. Kurderna och kommunisterna hjälpte då Qasim (Iraks dåvarande mindre nationalistisk sinade president) att slå ned arabnationalisternas, bland dem baathisternas, uppror i Mosul (McDowall 1997:302–305, 329–330). Det som hände i Kirkuk kan ses som en fortsättning av det som hände i Mosul, men händelseförloppet gick överstyr och följden blev ett blodbad (Maar 2004:91–94). Om båda händelser se även Makiya 1998:237–238; Samanchi 1999:134–152, 165–173.

³⁸ Historiska minnen brukar räknas som en viktig element i varje nations eller etniska grupps beståndsdelar vid sidan av territorium, gemensam beteckning och gemensamma myter, särskiljande kulturella element och ekonomi (Smith 1991:14, 40 och 43).

1959 och framställa sig som offer (se Samanchi 1999; Özoğlu 2004). Kurderna brukar också i olika sammanhang hänvisa till olika massakrer, som Halabja och Anfal, utförda av baathregimen för att inte bara skapa en historia utan även för att framträda som offer. Betoningen av offerbilden är inte bara för att markera sig och påverka omgivningens känslor, utan även för att visa sig ha rätten på sin sida. Offermekanismen kan försvåra försoningsarbetet i etniska och politiska konflikter.

Historiskt har massakern/händelsen 1959 påverkat den turkmensk-kurdiska relationen. En aspekt av upproret 1970 var att de flesta av Kurdistans etniska grupper deltog, mer eller mindre; många turkmener och kristna var också med. Men allmänt sett föredrog turkmenerna i Kirkuk baath framför kurderna på grund av händelsen 1959 (McDowall 1997:329–330). Minnena av händelsen fick ett nytt liv våren 2003 i samband med Baathregimens fall, då kurderna kontrollerade Kirkuk. ”Kurdernas reaktion” mot Baath-anshängare anses ha varit mycket stark och även mot vissa turkmener (intervju med turkmensk politiker, 2006-03-08, 11:52). Kurdernas reaktionella beteende verkar ha aktualiserat dåliga minnen och skapat en tveksamhet mellan både grupper. Detta kan vara en av förklaringarna till att de största turkmenska partierna i Kirkuk är allierade med araberna, trots att kurderna och turkmenerna har haft nästan samma erfarenheter av den långa arabiska makten i området. Det måste påpekas att i Erbil har turkmenerna inte något sådant minne som sina turkmenska bröder i Kirkuk eftersom det inte har inträffat något liknande i Erbils historia. Man kan bara påpeka i detta sammanhang en händelse som inträffade i augusti 1998 i Erbil, då anhängare till KDP, alltså det stora kurdiska partiet som hade makten i Erbil, ockuperade den turkmenska frontens högkvarter (Goran 2004:58; 2002). Händelsen fick inte så stor etnisk laddning trots att relationerna mellan båda partierna fortfarande var spända. En anledning till detta kan vara att den turkmenska fronten i Erbil var väldigt svag och de flesta av frontens partier flyttade till Kirkuk efter Baath regimens fall våren 2003.

När förhandlingarna pågick 1970 mellan kurderna och den centrala regeringen i Bagdad om autonomi ville turkmenerna i Kirkuk vara inom autonomiområdet, men de ville också förhandla om sin framtida position inom autonomin med kurderna. Turkmenernas relationer med kurderna hade ”både svarta och vita rötter”. Deras relationer hade förbättrats lite grann, efter Qasims fall, men försämrades igen efter avtalet 1970 eftersom regimen avsiktligt stödde turkmenerna mot kurderna. Under Kurdistans nationella fronts existens (1987–1992) fanns Turkmenernas nationella parti. Trots relationer med fronten ville TNP inte vara med i fronten. Partiet deltog inte heller i parlamentsvalet 1992. En anledning var att majoriteten av turkmenerna fortfarande var under regimens kontroll i Kirkuk. En annan anledning var att partiet inte ville göra Turkiet besviket, eftersom Turkiet i princip inte har varit beredd att acceptera och förhandla med KRG (Kurdistans regionala regering).

Andra gruppstrategier

När det gäller assyrierna (kristna) har de haft bättre relationer med kurderna och varit verksamma inom kurdiska motståndsrörelsen (Minahan 2002:209–210). De deltog även i parlamentsvalet 1992 och ingick i Kurdistans regionala regering. Kristna grupper verkar, trots religionsskillnader, vara anpassningsbara vid politiska förändringar. En del av de kristna, särskild de som bor på landet (mest kaldéer) känner sig som kurder. De assyrier som bor i städerna associerar sig däremot mer med araber, detta mest som en följd av baathregimens assimilerande politik gentemot dem. Många kaldéer och assyrier registrerades mot sin vilja i folkräkningen 1977 som araber. De kallas ibland ”kristna kurder” (Middle East Watch 1993:395–396). Deras identitet har alltså varit i kläm och kluven. Trots regimens försök att använda dem mot kurderna har de hållit låg profil. Assyriernas demokratiska rörelse (bildades 1979), som var den största assyriska organisationen, var medlem i Kurdistans nationella front. Paradoxalt nog är assyriernas demokratiska rörelses utmanare de små partier som är skapade av kurdiska stora partier (McDowall 1997:381–382). Efter Saddams fall 2003 har de kristnas relationer med kurderna utvecklats, eftersom de kristna är förföljda i områden med arabisk majoritet hittar de en fristad i Kurdistan. Jag har inte pekat på relationerna mellan araber och de andra grupperna eftersom araberna har varit i maktpositionen och i princip har det funnits konflikter mellan kurderna och maktapparaten. Jag är här medveten om att man ska skilja mellan grupper och de organisationer som anser sig representera dessa grupper (jfr Brubaker 2004). Men i vissa fall är denna distinktion inte så lätt, till exempel arabiseringen är ett sådant fall som är svårt att förstå utan att tala om ”grupper”. Grupperna och de organisationer som anses representera grupperna går in i varandra i fallet arabisering. Den organisation eller apparat som planerade och genomförde arabiseringen representerades av araber, medlen för genomförandet bestod av araber och syftet med arabiseringen var att få en arabisk majoritet. Det är självklart att inte alla araber var beredda att användas i detta syfte, men tillräckligt många har varit beredda för att syftet med arabiseringen skulle nås. Man drev ut kurder, även turkmener och kristna, från sina hem och på sina arbetsplatser och i deras ställe placerades inte kurder, turkmener eller kristna, utan araber. Innan jag diskuterar arabiseringen och andra baathiska metoder och responser för hanteringen och elimineringen av etniska skillnader, måste Baath och baathism diskuteras för att förstå responsernas ideologiska bakgrund.

Baath, en källa till allmän misstänksamhet och konflikter

Syftet med detta avsnitt är inte att berätta om baathregimens brutalitet mot irakiska folket, särskilt icke-araber, utan syftet är att beskriva och förstå, förutom den historiska kontexten, den svåra situationen och komplexiteten som regimen har skapat när det gäller etniska relationer, särskilt i Kirkuk. Avsikten är också att visa upp bakgrunden till den ”röra” som baathregimen under 35 års styre har skapat. För en utomstående är det svårt att förstå och få en uppfattning om denna röras nuläge utan denna bakgrund. ABSP står för Arab Baath Socialist Parti. Enligt partiets namn skulle man tro att Baath är en kombination mellan socialism och nationalism. Men i praktiken har Baath varit ett rent (ultra) nationalistiskt parti. ”Socialist” verkar ha hamnat där som ett mode ord; Saddam själv, och många andra baathledare, sägs ha beundrat Stalins personlighet.³⁹ Inom baath finns många, till och med motstridiga, ideologiska element: nationalism, sekularism, socialism, liberalism och islamism. Men den som dominerar alla andra ideologiska inspirationskällor är pan-arabismen, det vill säga nationalism. För inträde i partiet ställdes inget krav på de andra ideologiska inslagen förutom tron på pan-arabism. De andra ideologiska inslagen användes i demagogiskt syfte och var beroende av sammanhang, till exempel var religion en viktig referensskälla under Anfalkampanjerna, åtminstone för dem som planerade dåden. Hursomhelst verkar Islam, rättare sagt sunnism, ha varit en viktig inspirationskälla för baathisterna. Det är inte någon tillfällighet att baaths grundare och ideolog Michel Aflaq (ursprungligen kristen) menar att arabismens själ är Islam. En av mina sunniarabiska informanter som var politiker sa så här: ”Araberna har profetens budskap. /.../ Araberna har kommit till världens olika delar genom att förmedla budskapet” (intervju, 2006-03-08, 08.10).

Men syftet med att använda sig av så många andra ideologiska källor verkar ha varit att samla så många som möjligt kring partiet och inkorporera dem i partiets nätverk. ABSP var alltså ett pan-arabiskt massparti (jfr Makiya 1998:209–219; McDowall 1997:323–324). Den viktigaste baath-parollen är ”den arabiska nationen är en, och har ett oförgängligt budskap” (uma arabiya wahida, thata risala khalida).⁴⁰ Det som bär budskapet är baath. I många arabländer var pan-arabismen inriktad mot shiism och etniska minoriteter. Detta gällde även i Irak. Det är inte en tillfällighet att först kurderna och sedan shiiterna var mycket underrepresenterade i den baathiska maktapparaten (Maar 2004:292, 310). Praktiskt använde sig baathregimen av olika skräckmetoder för att tvångslegitimera sig. I korthet kan man nämna att man

³⁹ Det som är underligt är att Saddam skrev en bok år 1977 med titlen ”Demokratien är individens och samhällets kraftkälla” (Hussein 1977).

⁴⁰ Alla, till och med barn från årskurs 1, kunde denna paroll utantill, vid sidan av andra paroller som ”enhet, frihet, gemensamhet (socialism)” (wahda, huriya, eshtirakiya). Alla baathiska paroller syftade till den arabiska nationen (al-qawmiya al-arabiya).

skapade en ”nationens fader” av ledaren, alltså Saddam, som ingen fick säga något dåligt om. Baaths styrka visades genom ledarens porträtt, därför fanns Saddams bilder och namn överallt: han var alltid närvarande. All olikhet som skulle skada det oförgängliga budskapet, nationens fader och arabnationen, skulle förintas. Baath skapade ett land av misstänksamhet och skräck, och genom sin diskriminerande etniska och sekteriska politik alstrades olika gruppkonflikter.

”The Ba’th developed the politics of fear into an art form, one that ultimately served the purpose of legitimizing their rule by making large numbers of people complicit in the violence of regime” (Makiya 1998:xi). 1984 hade Irak 607.000 personer i militära styrkor och 450.000 folkmilis. Den militära styrkan 1984 motsvarade 42 per 1.000 invånare. Detta innebär en drastisk ökning från år 1933 då Irak fick sin självständighet. Då motsvarade den militära styrkan 4 per 1.000 invånare; alltså en ökning på 38 per 1.000 invånare. Men siffrorna ökas till exempel 1980 till 63/1.000 om man inberäknar partimiliser och polis (677.000 personer), 835.000 statsanställda som tjänade partiet och staten. Vid sidan av allt detta hade partiet cirka en miljon medlemmar, antalet invånare i Iraks var då 13,2 miljoner (a.a.:32–44, se även Maar 2004:149–150). Man måste veta att vi pratar om ett land med ett enparti-system.

Makiya (1998:xxx–xxxi) menar att baathregimens absolutism sönderdelade de allmänna identiteterna till mindre och mindre identiteter: klan, religiös sekt, familjeloyalitet och individuellt självintresse. Det civila samhället hade kränkts av staten under namnet ideologi, det fanns inte utrymme för civilitet. Att regimen kunde behålla makten under en längre tid handlade inte om att det var omtyckt utan att det var fruktat. Baath tog makten under en kontext som definierades av det stora arabiska nederlaget mot Israel 1967. ”The essential core of Ba’thism is pan-Arabism, a doctrine that posits the existence of a single Arab nation and demands the establishment of one Arab state” (a.a.:1998:149). Denna doktrin fick vittomfattande stöd efter andra världskriget, men blev impopulär efter Israels seger 1967, fast som ideologi, och i praktiken också, levde den kvar hos Baath långt efter. Kurderna som hade markerat sig olikt araber i många avseenden betraktades därför av Baath som ett hot mot sin ideologiska kärna, nämligen pan-arabismen. Shuubi eller Shuubism, som betecknade icke-arabiska muslimer och dess rötter, går tillbaka till abbasidernas tid, är någonting motbjudande för de som har pan-arabism eller ”urubah” som ideologi (a.a.:153–154). 1958 och 1963 ville baathister, nasirister och andra pan-arabister att Irak skulle ovillkorlig ingå i Unionen för arabiska republiken med Egypten och Syrien. Kurderna betraktades som det enda och största problemet inför en sådan republik (McDawoll 1997:302–304; Maar 2004:119–120).

Baath regerade från 1968 till 2003 och förvandlade denna stabilitet och varaktighet till legitimitet (Makiya 1998:149). Irakiska Baath-partiet bildades först 1952 som en gren av det syriska Baath-partiet. Arabism är, enligt

Aflaq, kroppen och dess själ är islam (Aflaq 1959:49). Han menade att araber måste återuppleva Muhammeds personlighet. Han ville att alla araber skulle bli Muhammed (Makiya 1998:198; jfr McDowall 1997:323–324). Pan-arabismen är inte bara rotad i islam utan även i sunni-sekten, som innefattar majoriteten av arabisktalande muslimer. Muhammed var den ideala personligheten för denna ideologi, till skillnad från shiiterna som har Ali som den centrala personligheten (Makiya 1998:212–213). Denna princip appliceras inte bara på den religiösa eller sekteristiska aspekten utan även på den etniska eller nationella aspekten, eftersom ideologin inte bara är baserad på islam utan också på majoritetsgrunder. Det finns också ett etniskt hat i denna pan-arabism. Icke arabiska minoriteter som ursprungligen bor i så kallade ”arabiska länder” betraktas som ”gäster” och ”främlingar”. Konsekvensen av denna uppfattning hos en totalitär regim som Baathregimen blir förödande. Det finns två utvägar för minoriteter. Antingen blir de ”araber” eller förintas. Enligt denna universalism finns ingen möjlighet för olikheter och partikularism. All avvikelse ska rensas ut. Det var just denna politik som Baath följde mot de andra etniska grupperna i Irak. Arabiseringsprocesser och Anfalkampanjerna som ska presenteras i följande avsnitt, är påtagliga exempel på baathismens respons på olikheter.

Regimen hade sina rötter i allas rädsla mot alla. Ingen trodde på någon annan. Detta gällde inte bara de som saknade nära relationer med varandra utan även mellan familjemedlemmar. Till och med barnen användes för att spionera på sina egna föräldrar. Folk kunde inte lita på varandra; alla var rädda för att ens närmaste skulle skvallra på en. Att det på ytan rådde stabilitet och myndigheterna fungerade handlade om statsapparatusens våld, inte om ett fungerande system. Det sociala kapitalet var följaktligen väldigt lågt i det ”irakiska samhället”: hur skulle man kunna lita på varandra i ett samhälle som bygger på fruktan, skräck och våld. Det är därför inte konstigt att Iraks historia kännetecknas av frånvaron av patriotism (a.a.:159). Genom att använda olika etniska grupper mot varandra planterade regimen frön till inter-etniska konflikter. I ett militariserat samhälle fanns inget utrymme för det civila samhället och civilt engagemang, samhällsmedlemmarnas relationer kännetecknades av den lägsta nivån av socialt kapital, eftersom alla typer av frivilliga aktiviteter utanför det baathiska nätverket var förbjudna. Att bilda politiska partier, oberoende organisationer och föreningar, olika typer av nätverk och civilverksamhet var förbjudet utanför det baathiska systemet. Denna låga nivå av socialt kapital beror alltså inte bara på att civilengagemang i form av frivilliga organisationer var förbjudet, utan även på grund av att vänskap och grannskap hade förlorat sina innebörder under skräckväldet. Vänner och grannar brukade tvingas av regimen båda säkerhetsapparater Emin och Mukhabarat att spionera på varandra. Alla misstänkte på detta sätt alla. Under skräckväldet var inte bara de frivilliga organiserade relationerna förbjudna utan även de icke organiserade relationerna. När skräckväldet föll 1991 i Erbil och inom zonen började man eliminera skräckväldets spår på

olika sätt, till exempel genom att välja sina egna lagstiftande och styrande organisationer, ge utrymme för politiska aktiviteter, bland annat etnisk politik, och bilda frivilliga organisationer. Men Kirkuk förblev som påpekades tidigare under regimens kontroll till våren 2003 och skräckväldet fortsatte. Denna drygt 15 års skillnad av styrningssystemet i Erbil och Kirkuk verkar ha påverkat mycket hos de organiserade och icke organiserade relationerna i både städerna, mänskliga relationer i allmänhet och grupp/etniska relationer i synnerhet. Den särskilda politisk-historiska utvecklingen handlade även om skilda institutionella och socialt relationella relationer, alltså olika förutsättningar. Den särskilda utvecklingen fortsatte även efter regimens fall 2003 fram till våra dagar i början av 2009, men på ett annat sätt. Presentationen av det institutionella läget i båda städerna i kapitel 4 visar denna utveckling.

Arabiseringens olika dimensioner och tvångsförflyttningar

Ett annat slags respons mot etniska krav och skillnader hos den irakiska regimen är olika försök till etnisk utrensning som tvångsförflyttningar, arabiseringsprocesser och Anfalkampanjer som verkade hand i hand. Det som tycks ha haft störst påverkan på de interetniska relationerna, och som har haft olika betydelse för olika provinser, är spåren av de nämnda utrensningsmetoderna, särskild arabiseringsprocesserna, som har resulterat i stora demografiska förändringar och därmed förändrade etniska förhållanden. Det finns inte utrymme för att ta upp Baathregimens eller olika irakiska regeringars varierande sätt att verkställa denna arabiseringens och utrensningens politik. Men allmänt sett kan man säga att processen har pågått under nästan hela Iraks historia och nådde sin kulmen under Baath-regimen. I irakiska konstitutionerna 1968 och 1970, som är baathiska produkter, räknas Irak som ett islamiskt och rent arabiskt land utan hänvisning till dess multietniska och multi-religiösa karaktär. Enligt nämnda provisoriska konstitutioner är Irak en del av det stora arablandet och arabnationen (panarabism) utan hänsynstagande till de andra icke-arabiska etniska grupper; Irak är en enda enhet och får inte delas. Detta trots att, enligt konstitutionen 1970, Irak består av två nationer: araberna och kurderna. Turkmenerna, kaldéerna och assyrierna var konstitutionellt förnekade (Umer 2005:255–256, 289–295, se även Maar 2004:142). I protokollet för nationellt samarbete (Mithaq Emal Mushtarak) 1971 står att kurderna kan få sina rättigheter genom att kurderna ska tro på att Irak är en oskiljbar del av den panarabiska visionen. Vid Baathpartiets tredje kongress 1979 beslutades att Kurdistan är arabisk mark (Muhammed 2003:6, se även 2002:2). På detta sätt förnekades kurderna sitt eget land.

Syftet med arabiseringen är ganska klart: att nå en arabisk majoritet på de mest oljerika områdena och de områden som betraktades som strategiska av

olika irakiska regimer. Det handlade alltså om att driva ut kurder och icke-araber från sina platser (sina hem, byar och arbetsplatser) och placera araber i deras ställe. Arabisering innebär här följaktligen att bosätta araber på traditionellt kurdiska områden enligt ett politiskt program, inte den arabisering som har förekommit på ”naturliga” vägar. Med naturliga vägar menar jag en arabisering som inte genomförts genom politik och med våld. Många arabiska nomadklaner som letade efter bra betesmark för sin boskap, bosatte sig i kurdiska områden i början av det tidigare sekelskiftet, men även tidigare och senare. Jag syftar bara på de arabiseringsprocesser som har genomförts av olika regeringar efter bildandet av Irak, annars har det ägt rum olika typer av arabiseringar innan dess (Muhammed 2003:5, 11–16). Arabiseringen innebar också att byta kurdiska namn (till exempel gatunamn, skolnamn och stadsdelsnamn) till arabiska, att ändra nationalitet och olika typer av hinder för icke-araber. Arabiseringen innebar även tvångsflyttningar av icke-arabiska grupper. För att nå arabiseringssyftet, nämligen att få en arabisk majoritet i de strategiska områdena, har Baathregimen använt sig av andra metoder, till exempel att ändra provinsernas gränser och administrativa tillhörigheter (Human Rights Watch, March 2003 Vol. 15, No. 3(E)).

Arabiseringsprocesser

Processen började under 1930-talet men fortsatte under 1960-talet, intensifierade på 1970-talet och nådde sin kulmen i slutet av 1980-talet och under 1990-talet. Men arabiseringen fortsatte ända till Saddams fall. Arabiseringsfokus låg på hela staden Kirkuk och hela Kirkuk-provinsen (Muhammed 2003:19). Staden Erbil har däremot inte utsatts för denna typ av arabisering i den meningen att man tvångsflyttat kurder och placerat araber i deras ställe. Trots allt arabiserades en del oljerika landsbygdsområden i södra delen av provinsen Erbil. Men i Erbil har arabiseringen inte haft någon social relevans eftersom själva staden inte har, som sagt, utsatts för denna typ av arabisering och araberna i Erbil inte existerar som grupp. Kirkuk har varit viktig för irakiska staten, inte på grund av dess multietniska och multireligiösa karaktär, utan för dess oljefält. Icke arabiska grupper, framför allt den kurdiska gruppens, existens i staden och provinsen har utgjort en källa till oro för centrala regeringar i Bagdad. Arabisering har varit ett sätt att eliminera denna orolighetskälla. Arabiseringsprocessen börjar med icke våldsamma medel, men strategiskt och enligt en politik.

En våldsamt typ av arabiseringsprocess genomfördes mest under 1980-talet, men även innan och efter, då regimen skapade arabiska bosättningar, liksom israeliska bosättningar kring palestinska städer, runt Kirkuk och andra städer i provinsen. Syftet var, förutom att få en arabisk majoritet, att skapa ”säkerhetsbälten” (al-hizam al-emni). Man kunde då både skydda oljefälten och norr och öster om Bagdad. En annan anledning var att kontrollera de goda jordbruksmarkerna. Kurdistan stod för mer än hälften av Iraks jord-

bruksprodukter, särskilt spannmål. Bosättningarna blev senare Kirkuks nya och stora stadsdelar som var rent arabiska, vilket var en början till tudelningen och segregeringen av staden. Bosättarna fick olika typer av förmåner för att flytta till Kirkuk och andra målområden. Varje arabisk familj från södra Irak som flyttade till dessa områden kunde få antingen mark eller bostad och 10.000 irakiska dinarer som motsvarade då cirka 30.000 USA-dollar samt anställning. Därför kallas fortfarande arabiseringsaraber i Kirkuk för "tio tusenig", naturligtvis av kurder och andra grupper (Human Rights Watch 2004:87; *Al-shuhada al-turkman* 1999:58). Bosättarna blev också direkt folkbokförda i Kirkuk; detta var meningen. Några av dessa nya stadsdelar som döptes efter arabiska och islamiska symboler, är al-Karama, al-Uruba, al-Andalus, al-Nasir, al-Qadisiya, al-Musana, Gharnata, al-Wahda, al-Huriya, al-Baath, al-Wasit och Dour al-Amn. På detta sätt kunde regimen både få en arabisk dominans och skydda städerna och oljefälten, eftersom bosättningarna beväpnades och användes som barriärer mot kurdiska gerillan.

I den irakiska folkräkningen 1957 utgjorde kurderna 48,3 procent av Kirkuks befolkning (år 1947 utgjorde kurderna hela 65 procent av Kirkukprovinsens befolkning), araberna 28,2 procent och turkmenerna 21,4 procent. Men 20 år senare, alltså år 1977, ökar antalet araber drastiskt till 44 procent och antalet kurder och turkmenier minskar till 37,6 procent respektive 16,3 (Muhammed 2003:27; Irakiska statistikbyrå 1947, 1957, 1977). Denna trend fortsätter tills den etniskt demografiska fördelningen förändras på ett väldigt dramatiskt sätt under 1980- och 1990-talen. Följaktligen rubbas det etniska maktförhållandet och gruppbalansen, vilket är en anledning till konflikter. Bosättningarna skapades på kurdisk mark, och ibland turkmensk. Detta genomfördes genom att tvångsförflytta tusentals kurder och icke-araber. I början av bildandet av Irak utgjorde kristna nära 10 procent av Kirkuks befolkning, men nu ligger de under 2 procent. Shiaturkmenernas by Bashir är ett annat exempel, 1986 tvångsförflyttades byns 700 familjer till förläggningar, "Mujemaat" (Human Rights Watch 2004:111–113; *Al-shuhada al-turkman* 1999: 46).

Arabiseringsprocessen kompletterades genom att ändra provinsens gränser och skära av mer än hälften av Kirkukprovinsens landområde med 4 kommuner. Regimen försökte rensa ut kurderna och icke-araber från provinsen genom att med ett beslut inkorporera kommuner med kurdisk och även turkmensk majoritet i sina grannprovinser. 1976 ändrades provinsens namn till "al-Tamim"; ett arabiskt namn som betyder nationalisering. Provinsens landområde halverades också. Dess gränser omritades så att provinsen fick en arabisk majoritet. Av 6 tillhörande större kommuner och 23 mindre kommuner blev nu bara 2 större och 7 mindre kommuner kvar. Regimen lade även en mindre kommun (al-Zab) med arabisk befolkning från Neinava-provinsen till Kirkukprovinsen för att fullborda arabiseringen av provinsen

(Muhammed 2003:24; Middle East Watch 1993:79; *Al-shuhada al-turkman* 1999: 43, 48 och 59).

Ett annat sätt att ändra den etnodemografiska fördelningen och skapa säkerhetsbälten var att tvångsförflytta kurder från strategiska områden. Efter och i samband till Algerietavtalet 1975 förflyttades runt 250.000 kurdiska bybor till förläggningar runt stora kurdiska städer och till södra Irak (Bruinsen 1992:24; *Al-Thawra* 18 juli 1978). Tvångsförflyttningarna ökade drastiskt i samband med Irak-Iran kriget och Anfalkampanjerna under 1980-talet; över 4.000 kurdiska byar förstördes och dess befolkning förflyttades (Middle East Watch 1993:19, 42–49, 409; Muhammed 2003:38–48; Human Rights Watch 2004). Denna process fortsattes tills Kurdistans landsbygd var tömd på folk, som hade samlats ihop runt stora städer i förläggningar, ”Mujamaat”. De skulle ”föras tillbaka till den nationella fronten (safi watani)” med den baathiska propagandan. På detta sätt kunde regimen både kontrollera den kurdiska befolkningen och skydda ”arabnationens säkerhet”. De byar som tvångsförflyttades i provinsen Kirkuk från 1963 till 1988 var 779 byar med 198.064 invånare (Muhammed 2003:61). Under 1990-talet tvingades många kurder flytta från Kirkuk, de som ville flytta till så kallade befriade kurdiska områden fick inte ta med sig sitt hem. Men de som accepterade att flytta till södra Irak, kunde ta med sig sitt hem. Human Rights Watchs rapport skriver att bara under 1990-talet drevs omkring 120.000 kurder och även turkmener och assyrier ut ur Kirkuk och de områden som fortfarande var under regimen kontroll (Human Rights Watch 2004:35–36).

Anställning på myndigheter och i näringslivet användes också i arabiserings syfte. Oljebolaget Nord var ett bolag för arabisering. Det var bara få kurder och turkmener som fick jobba där. Detta gällde även de andra myndigheterna och företagen. Kurder med examina fick inte anställning i Kirkuk utan skickades till andra provinser. Kurderna fick inte renovera sina hus, köpa eller bygga nya hus och andra typer av egendom. Regimens mål var att ändra eller arabisera hela Kirkuks karaktär. Namnen på Kirkuks stadsdelar, gator, moskéer, affärer och skolor arabiserades. Till och med själva provinsen fick, som påpekades, år 1976 ett arabiskt namn: al-Tamim, som betyder nationalisering och syftade på nationaliseringen av olja 1972 (Human Rights Watch 2004:79; *Al-shuhada al-Turkman* 1999:43). Man fick inte döpa sina barn med icke arabiskt namn. Inflyttade araber uppmuntrades till och med ekonomiskt att flytta sina förfäders gravar från södra Irak till Kirkuk för att ge staden en arabisk karaktär och historia. Efter 1991 och officiellt 1997 tvingades kurder och turkmener i provinsen Kirkuk ändra sina nationaliteter till arabisk nationalitet enligt den så kallade nationalitetsrättelsen (”Tashih Qawmi”, nationality correction). Ursäkten var att folkbokföringen och registren var ottomanska och felaktiga. Under en viss tid tvingades turkmener och de kristna (assyrier) välja mellan att vara antingen kurder eller araber. De som vägrade vara araber, räknades automatiskt och betraktades som kurder eller ”dåliga kurder”. Man tvingades även bli baathist. De som vägrade

ändra sin nationalitet och bli baathmedlemmar tvingades flytta därifrån och deras egendomar konfiskerades (Human Rights Watch, March 2003 Vol. 15, No. 3(E); 2004:35, 86, 157 och 165; Middle East Watch 1993:50, 56).

Arabiseringens följder

Min framställning av arabiseringens olika dimensioner verkar kanske alltför detaljerad. Men med detta vill jag ge en bakgrund till många olösta etniska frågor och tvister i nuläget, vilka har påverkat grupprelationerna negativt och försämrat försoningsmöjligheterna. Arabiseringsprocesserna och tvångsflyttningarna skapade en djup fiendskap och främlingskap mellan kurder, araber, turkmener och kristna. Gamla sår och konflikter fördjupades i och med arabiseringen. Baathregimen skapade en "röra": grupperna kunde inte integrera sig med varandra eller anpassa sig till varandra i den nya röran med nya förhållanden. "Röran" var helt enkelt onaturlig och hade framkallats med våld. Framställningen av regimens brutala politik och responser mot icke-araber får inte uppfattas som att alla araber var mot alla kurder, trots att regimens diskriminerande politik var mycket genomsyrande och omfattande. Regimens svar på etniska skillnader hade skapat etniska statusskillnader, men vid sidan av våldsamma responser fanns även ett etnosocialt och vardagligt liv, inte minst mellan icke härskande grupper och bland dem som inte blandade sig i etnopolitiska verksamheter. I annat fall, alltså utan denna sociala och vardagliga interaktion, skulle det vara meningslöst att tala om förutsättningar för goda interetniska relationer eller interetniskt socialt kapital.

Utifrån hur händelserna och politiska responser påverkade de olika provinserna har jag påpekat att Kirkuk var mest drabbad. Men hur och på vilket sätt påverkade dessa händelser relationerna mellan berörda grupper? Till skillnad från Kirkuk har själva staden Erbil inte blivit utsatt för arabiseringsprocesser i bemärkelsen att utdriva kurder och ersätta dem med araber. Men södra delarna av provinsen, Makhmur-kommunen och området där omkring, som också är ett oljerikt område, arabiserades först under 1960-talet, och senare under 1970 och 1980-talen (Muhammed 2003:65). Under 1990-talet skärs Makhmur av från Erbil och inkorporeras i Mosul-provinsen. De flesta av dessa utdrivna kurder bosatte sig senare i Erbil. Arabiseringen av vissa delar av provinsen skulle inte få någon etniskt social betydelse just i staden Erbil, eftersom det där inte bor araber som en grupp som kurderna kunde hamna i konflikt med. I Erbil bor enskilda araber som antingen kommit till Erbil som arbetskraft eller valt Erbil som en fristad, men det finns varken araber som en etnisk grupp eller inflyttade araber som en följd av arabiseringen. Men i Kirkuk finns en stor grupp araber och bland dem finns även inflyttade araber. Nu efter regimens fall 2003 har läget blivit ännu mer spänt, efter att en del av de utdrivna kurderna kommit tillbaka till Kirkuk. Men de har inte fått tillbaka sina gamla hem och bostäder av olika skäl; politiska,

institutionella och administrativa (Human Rights Watch 2004). Det är dessa två grupper som hatar varandra mest.

Om inflyttade araber lämnar Kirkuk och utdrivna kurder kommer tillbaka, eller om normaliseringsprocessen träder i kraft, som det kallas i den nya irakiska konstitutionen (§ 140), ska kurderna få egen majoritet och därmed ”få tillbaka” Kirkuk och bli en del av Kurdistanens regionala regering, så tänker kurderna. Så länge inflyttade araber blir kvar utgör de därför en spännings- och konfliktkälla mellan de bägge grupperna och försämrar eventuella samförståndsmöjligheter mellan alla Kirkuks etniska grupper; andra grupper kan bli inblandade eftersom situationen kan påverka alla. Samtidigt befarar vissa turkmener och araber att kurderna ska kontrollera staden och marginalisera dem (Human Rights Watch 2004:119, 120).⁴¹ Under den första veckan när kurderna tog över Kirkuk 2003, tvingades en liten skara av inflyttade araber lämna området. Men som en mellanlösning mellan parterna och på grund av USA:s vilja att lösa problemet ”juridiskt”, återvände dessa inflyttade araber till Kirkuk. Men detta försämrade de etniska relationerna ännu mer, eftersom ägartvisterna inte har lösts på det juridiska sättet. Nu finns hus och mark i Kirkuk som har flera olika ägare. När regimen konfiskerade icke-arabers egendom, gav de den till inflyttade araber som senare sålde den; det vill säga att den har fått nya ägare (Human Rights Watch 2004:12, 57, 66ff och 88–96). “If these property disputes are not addressed as a matter of urgency, rising tensions between returning Kurds and Arab settlers could soon explode into open violence”, säger Sarah Leah Whitson, verkställande direktör på Human Rights Watch’s Middle East and North Africa division, och fortsätter: “Justice must be done for the victims of what was effectively an ethnic cleansing campaign to permanently alter the ethnic make-up of northern Iraq.” Rapporten dokumenterar även den ökade vreden hos återvändande displacerade kurder och andra etniska grupper “who increasingly feel the only resolution may be for them to take matters into their own hands”. Rapportens titel visar på denna orolighet *Iraq: In Kurdistan, Land Disputes Fuel Unrest. Kurds Who Were Forcibly Displaced Await Justice, Arab Settlers also at Risk* (Human Rights Watch 2004-08-03).

Anfalkampanjernas olika dimensioner

En annan process eller etnisk rensningsmetod som förändrade de etniska förhållandena ytterligare är de så kallade Anfalkampanjerna. Under den senare fasen av arabiseringen, särskilt under 1987 och 1988, började baathregimens värsta attacker mot befolkningen i Kurdistan/Irak under Anfalkampanjerna. Åren mellan 1975 och 1988 kallas ibland i Kurdistan/Iraks historia

---

⁴¹ Se även intervju med Nejat Hessen KDP:s chef i Kirkuk med titeln: *Vi kan kontrollera hela Kirkuk* (Hawlati 2007-06-07).

för ”vägen till folkmord” (McDowall 1997:343). Enligt Human Rights Watchs rapport dödades bara under 1988 i samband med Anfalkampanjerna omkring 100.000 kurder och några tusen kurdiska byar och småstäder förstördes. Enligt kurdiska källor dödades sammanlagt 182.000 kurder under alla Anfalkampanjernas åtta faser. Enligt turkmenska källor avrättades över 400 shiitiska turkmener mellan 1979–1982. Bland dessa avrättade var det 152 bara i det traditionellt turkmenska området i Kirkuk ”Tisein” (*Al-Shuheda al-Turkman* 1999:19, 102–103 och 109–110). Irak-Iran kriget började i september 1980. Dagen efter, när vapenvilan mellan Irak och Iran 1988 trädde i kraft, bombade irakiska stridsflygplan kurdiska byar med kemiska vapen och några tusen oskyldiga dödades bara mellan 25–27 augusti 1988 (Middle East Watch 1990:144). Makiya (1993: kp. 5, 168; 1998: xiii; jfr Gurr och Harff 1994:28–30; Maar 2004:200–202; Phillips 2005:23) tror att runt 100.000 människor dödades i Anfalkampanjern. Rättegångarna mot den så kallade kemiska Ali och de andra anklagade för Anfaloperationerna bekräftar de kurdiska källornas uppgifter.⁴²

Förberedelserna inför kampanjerna var den statliga folkräkningen 1987, som aldrig offentliggjordes och man fick välja mellan att vara arab eller kurd, och det beslut som förklarade nästan hela Kurdistan, förutom de stora städerna, som ”förbjudna områden”. Folket i dessa områden räknades automatiskt som ”förstörare” (Mukharib) och alla mellan 15–70 år gamla som befann sig i de förbjudna områdena dömdes därmed till döden. Alis sätt att hantera kurderna eller lösa det kurdiska problemet kallades ”den brända markens politik” (siyaset al-arth al-mehrue), som syftade till att rensa ut icke önskvärda element; icke-araber som inte passade i den baathiska ideologin (Middle East Watch 1993:19, 139). Militärt sett kunde det baathiska syftet uppfyllas eftersom Irak-Iran kriget hade närmat sig sitt slut och en resolution (UNSCR 598, 20 juli 1987) i FN redan hade tagits om vapenvila. Augusti 1988 tog kriget slut.

Ordet ”Anfal” eller ”al-Anfal” har ett religiöst ursprung, det är namnet på den åttonde Süran eller avsnittet i Koranen och betyder plundring. I den svenska Koranöversättningen står det ”Krigsbytena”.⁴³ “Anfal” användes

---

⁴² Saddams kusin Ali Hassan al-Majid ses som huvudmannen bakom Anfalkampanjerna. Han fick därför öknamnet ”Kemiska Ali” eller ”Ali Anfal” eftersom han använde kemiska vapen mot kurderna (Middle East Watch 1993:26; Human Rights Watch, July 1993). Det är svårt att veta exakt hur många som förintades men enligt många ligger siffran mellan 150.000–200.000 (McDowall 1997:359; Muhammed 2003:54–57). För en detaljerad beräkning både om offren och Anfalens olika operationer se Middle East Watch/ Human Rights Watch (1993). För mer dokument om Anfalkampanjerna, arabiseringsprocesser och tvångsflyttningar se *Ethnic Cleansing Documents in Kurdistan-Iraq*. Part one (2004), part two (2004), part three (2005), part four (2006) part five (2007) and part six (2007).

⁴³ Süran syftar på Badirkriget år 624 då de nyblivna 319 islamtrogna krigare besegrade nästan 1.000 hedniska otrogna krigare från Makkah. Detta var islams första seger, som berodde på att Gud stod bakom dem enligt tolkningarna. Se (*Koranen* 1979:130,131; *The Koran Interpreted* 1995:198; *Al-Quran al-Karim* süra 8: 226–228; se även Makiya 1992:53–61; Makiya 1993; Middle East Watch 1993:75, 76).

medvetet och avsiktligt av regimen under de militära offensiverna mot de förbudsförklarade områdena, som pågick under 1988. Baathregimen var en sekulär militaristisk regim, men som ändå använde sig av religiösa budskap. Följande dikotomier är kända i den baathiska propagandan: Islam/de hedniska, trogna/otrogna, patrioter/förrädarna, de som är med oss och de som är mot oss, de som förtjänar att leva och de som inte förtjänar att leva. I många sammanhang har baathisterna likställt kurderna eller kurdiska gerillan med hedningar eller otrogna, därför att de hävdar att de förtjänar att behandlas på detta sätt. "Förstörare" (mukharib) och "banditer" (husad) var också välkända ord hos baathisterna för att stereotypiskt beskriva kurder. Under Irak-Irakraiget brukade regimen propagandapparat likställa perserna vid djur och elddyrkare, det vill säga hedniska och otrogna. En av Saddams närmaste släktingar och medarbetare, Khiralla Tulfah, skriver att tre saker borde Gud inte ha skapat: perser, judar och flugor. Tulfah menar att perser är djur men Gud har skapat dem i mänsklig form, judar är en blandning av smuts och kvarlevor av diverse folk, flugor är obetydliga skapelser som vi inte förstår syfte med att Gud har skapat (Makiya 1998:17, 18; jfr Middle East Watch 1993:80, 91 och 92). Kurderna betraktas inte som irakier i baathisternas ögon utan som iranier och nära släkt med perser. Över 200.000 failikurder eller shiakurder avvisades till Iran med en sådan ursäkt under 1970-talet och framåt (Muhammed 2003:32–34; Elawi u.å.:319; Al-Haj 1997). Användandet av "Anfal" och andra religiösa budskap eller täckmantlar var ett sätt att ge utrensningsoperationerna en religiös dimension, och därmed rättfärdiga dåden. Religion är i själva verket inte något viktigt element i konflikten mellan kurderna och maktavande sunniaraber. Majoriteten av kurderna är också sunnimuslimer. De som dödades av regimen under Anfaloperationerna dödades inte på grund av sin religion eller tro, utan anledningen var att de hade en felaktig etnisk tillhörighet: de var kurder inte araber. Detta bekräftar även Middle East Watchs Rapport (1993:19). När under Anfaloperationerna 3.000–4.000 kurdiska byar förstördes utjämnades med marken nästan lika många moskéer. Baath hade modernistiska inslag, men den mörka sidan av modernismen som brukar kritiseras för sin brutalitet.

Målet med Anfalkampanjerna var att rensa ut så många som möjligt och samla resten i förläggningar nära stora städer. Tills slutet av 1988 var runt 4.000 byar förstörda, mellan 1–1,5 miljoner människor var tvångsförflyttade till 22 förläggningar runt om stora städer. 250.000 utvandrade till grannländerna. Enligt kurdiska källor hade då utrensats 45.000 kvadratkilometer av kurder i irakiska Kurdistan hela 75.000 kvadratkilometer. Världssamfundet reagerade inte då. I Anfaloperationernas olika faser användes förbjudna vapen, bland annat klusterbomber och kemiska vapen. Många assyriska och kaldéiska byar förstördes också och många i dess befolkning försvann (Middle East Watch 1993:395–407). Anfal omfattade även några shiaturkmenska byar söder om Kirkuk. Värst drabbade områden var byar och små städer runt

om Kirkuk. Man jämnade ut byar och samhällen med marken och infångade folket i nazistliknande förläggningar, och många förintades i massgravar.⁴⁴

Anfalkampanjernas (och arabiseringens) följder

Anfaloperationerna underlättade arabiseringsprocessen ytterligare, men målet med operationerna var inte arabiseringen utan massmord och etnisk rensning (Human Rights Watch 2004:16). Anfalkampanjerna lämnade, förutom hundratusentals försvunna, runt 100.000 änkor och ännu fler föräldralösa barn (jfr McDowall 1997:383, 391). De flesta av dessa föräldralösa barn har blivit vuxna nu och bär med sig hemiska minnen av när deras byar attackerades och brändes, när deras föräldrar togs från dem och många av dem avrättades. Många av dessa barn som nu är vuxna upplevde baathiska naziliknande förläggningar och fängelser och bär med sig erfarenheter av att vara föräldralösa. Dessa olika minnen, upplevelser och erfarenheter har hos många utvecklats till hat mot dem som genomförde dåden och även mot dem som representerar gärningsmännen enligt offren, i detta fall araber eller sunniaraber på gruppnivån.

Anfalens och arabiseringens aktualisering är nu en fråga om identitet och mentalitet hos kurderna. Först har Anfal blivit en viktig del av den kurdiska, särskilt politiska, identiteten. Monumentet i Halabja, dit utländska gäster förs för besök, de stora Anfalceremonierna i Erbil och Dukan januari 2008 i samband med begravningen av 358 hittade kvarlevor av anfaldrabbade offer i massgravar (och dessutom de årliga Anfal-högtiderna), är tecken på den enorma identitetsbearbetningen av just dessa händelser. Anfalkampanjerna och även arabiseringsprocesserna har skapat en offermentalitet hos inte bara de drabbade utan även hos hela de drabbade grupperna. Detta inte bara på grund av attackernas omfattning och vidd eller attackernas etnopolitiska dimensioner, utan även på grund av att händelserna av kurdiska eliter har gjorts till en viktig komponent i den kurdiska identiteten: en sårad och upprörd identitet. Offermentaliteten har i sin tur fördunklat försoningsmöjligheterna. Med denna bakgrund kan man lätt förstå kurdernas försök till självstyre och motstånd mot allt främlingsstyre. Det är därför inte förvånande att kurderna, och även andra grupper, försöker kontrollera institutioner i Kirkuk, alltså med tanke på den stora misstänksamheten som råder mellan grupperna som en följd av Baaths brutala politik. Man kan höra många kurder, men även turkmener och kristna, säga att de har smakat på arabernas styre och inte kan leva med dem, ”vi tror inte på araberna eftersom vi är rädda för att återuppleva samma situation som vi befann oss i under Baathregimens välde” (in-

---

⁴⁴ För mer information om Anfalkampanjernas, attackernas och massgravarnas karaktär se Middle East Watch 1993:41–50, 61 och 150; Middle East Watch och Physicians for Human Rights, february 1992; Human Rights Watch 2004:17, 36 och 95; 2006-08-14; August 2004 Vol. 16, No. 4(E); March 11, 1991; McDowall 1997:360; Muhammed 2003:47.

tervju med kurdvänlig turkmensk politiker, 2006-02-21, 09:08, se även Human Rights Watch 2004:119, 120). Många av de familjer som har drabbats av arabiseringen och Anfal har återvänt till sina byar och städer efter 2003, särskilt många har återvänt till Kirkuk, även de som ursprungligen är från byar runt staden på grund av att deras byar inte är återuppbyggda än. Mötet mellan dessa återvända kurder och de inflyttade araberna i staden har lett till olika etniska konflikter och ibland våld (Human Rights Watch 2004:92–98).

Intifadan 1991 och Saddams fall 2003 som kritiska punkter

Anfal och kurdernas nederlag 1988 lämnade större och värre psykosociala och socioekonomiska spår än nederlaget 1975. Kurderna brukar säga att ”förutom våra berg har vi inga vänner” (Phillips 2005:22). Visserligen har bergen skyddat kurderna mot fienden, men bergen kan även ha varit en av kurdernas värsta fiender, i den meningen att de har isolerat kurderna och hållit dem borta från den politiska, sociala och ekonomiska utvecklingen i området. Bergen kan även ha varit en förutsättning för kurdernas fragmentering och ett hinder för en överordnad kurdisk identitet (Ciment 1996:1–3). Men idén om Kurdistan är hos många kurder sammanflätad på ett mystiskt sätt med ”berg”. Föreställningen om berg förlorar inte sin potens trots att kurderna i högre grad har lämnat bergen och bosatt sig i dalar och städer. Detta kanske på grund av att innan nationerna bildas i praktiken bildas de i våra tankar (McDowall 1997:3; jfr Anderson 1992). Man har även tidigare sagt om kurderna att ”fäll bergen, så faller kurderna på en dag” (Middle East Watch 1993:65; Gurr och Harff 1994:31; Ciment 1996:1). Saddams regim hade i Kurdistan ”utjämnat bergen” åtminstone i bildlig och symbolisk mening, det vill säga att regimen förstörde tusentals kurdiska byar, förstörde byarnas ekonomiska bas och infrastruktur, upplöste byarnas sociala och traditionella struktur, utrensade byarnas befolkning (McDowall 1997:69). Men trots att förlusterna var väldigt omfattande, gav Gulfkrisen kurderna ett nytt hopp.

Utvecklingen efter 1991

Iraks invasion i Kuwait 1991 och världssamfundets press och sanktionen mot Irak gav kurderna ett mirakulöst tillfälle. Regimen var tvungen att dra tillbaka en del av sina trupper i Kurdistan. Kurderna gjorde uppror våren 1991, samtidigt med shiiternas uppror i söder, och tog över nästan hela Kurdistan/Irak (McDowall 1997:368; Human Rights Watch, June 1992). Trots att triumfen var kortvarig, kan händelserna och utvecklingen år 1991 och framåt betraktas som en vändpunkt i hela Kurdistans och till och med Iraks historia.

Makiya (1998:xiv) menar att "rädslans barriärer bröts" i mars 1991. Lag och ordning kollapsade då i Bagdad och andra delar i Irak i samband med upproret. Den omvandlande stunden i irakisk politik började, enligt Makiya (a.a.: xix), när vapenvilan mellan Irak och de allierade trädde i kraft 28 februari 1991. Iraks post Gulfkriget används ibland för att göra en distinktion mellan perioden före och efter händelserna 1991. Om 1975–1990 i kurdernas historia kan kallas "vägen till folkmord", kan 1991 och framåt vara vägen till förbättring, men med både medgång och motgång.

Som sagt var folkets seger kortvarig, och upproret slogs ner av regimen. Resultatet blev den stora massflykten till grannländerna och över gränserna. Över 1,5 miljoner kurder, men också en del turkmener och kristna, flydde till gränserna till Iran och Turkiet, varav en del fick komma in i dessa länder (McDowall 1997:372–373). Kurdistan blev nästan tomt på människor. Massflykten var ett stort "NEJ" till Baathregimen, men den kan även tolkas som ett motstånd mot arabiskt styre eller all sorts främlingsstyre.⁴⁵ Massflyktens omfattning skapade stor oro för destabilisering av området som skulle påverka även europiska länder i termer av exempelvis massemigration. Den förmådde en rad internationella aktörer att uppfatta situationen som hotfull, vilket ledde till FN:s säkerhetsråds resolution (*UNSCR* 688, 5 april 1991). Enligt resolutionen skapades en frizon norr om 36:e breddgraden för att skydda folket i norra Irak, som inte innefattade hela Kurdistan/Irak (Middle East Watch 1993:24, 28). Erbil var inkluderat i zonen, men Kirkuk låg inte inom den. Detta betyder att Kirkuk och Erbil från den tidpunkten styrdes på två olika sätt, av två olika system och institutioner som innebär olika utvecklingar med olika konsekvenser för de sociala, etniska och politiska relationerna i båda provinserna. Resolutionen var viktig och historisk i många avseenden för kurderna. Framför allt skyddade den kurderna mot Bagdads våld och gav kurderna en möjlighet att bygga sina egna institutioner. Resolutionen var historisk även i den meningen att det var första gången sedan 1926 som kurdernas situation nämdes internationellt. Det var också första gången som FN blandade sig i ett medlemslands "interna angelägenheter" (McDowall 1997:373–376; Makiya 1998:xxi–xxii). Resolutionen gav minoriteterna hopp.

---

⁴⁵ All typ av främlingsstyre behöver inte automatiskt vara motbjudande. Men detta fall handlar om baathregimens brutala styrningsapparat, därför är det inte förvånansvärt att sådant främlingsstyre automatiskt står emot, oavsett apparatens effektivitet. Michael Hechter presenterade ett uppsatsutkast 2007-03-25 med titeln "Alien Rule and its Discontents" på de högre seminarier som arrangeras av Sociologiska institutionen/Stockholms universitet, han behandlade frågan om folk föredrar ett dåligt självstyre framför ett rättvist främlingsstyre. Hechter (2007) menar att det är en överdriven tanke och gör en skillnad mellan valt och tvunget styre; till och med tvingande främlingstyre kan få legitimitet hos folket om det är effektivt och rättvist. Min kommentar hade en hypotetisk karaktär: om vi har två lika effektiva och rättvisa styren, ett främlingsstyre och ett från den egna gruppen, vilket skulle folket välja eller föredra? Det handlar helt enkelt om en empirisk fråga.

Inom den fria zonen valde kurderna år 1992 ett eget parlament och en regional regering för att styra området och bygga sina egna institutioner. 7-procentsspärren gjorde det svårt för de små partierna att komma in i parlamentet, därför blev platserna delat 50–50 mellan KDP och PUK. Men 5 platser var avsedda för kristna och 5 platser för turkmener. Turkmeniska partier avstod från att delta i parlamentsvalet, men bland de fem kristnas platser vann assyriernas demokratiska rörelse 4 platser, och Kurdistans kristna union 1 plats. Valet och den nya ”demokratiska erfarenheten” beskrevs som unik för Mellanöstern och området (McDowall 1997:382, se även Maar 2004:277–278). Det kurdiska eller kurdistanska självstyret fungerade separat från resten av Irak, men utan internationellt erkännande. Trots brister på alla andra områden har märkbara etniska konflikter inte funnits inom zonen. Inom zonen har, som påpekades i början, funnits en relativ politisk stabilitet, om vi bortser från några års konflikter och våld mellan KDP och PUK. Allmänt sett kan sägas att inom zonen har det mesta, under närmare 16 år och fortfarande, fungerat mycket bättre än områden utanför zonen i de flesta avseenden: institutionellt, socialt, ekonomiskt och inte minst ”demokratiskt”. ”Det irakiska Kurdistan är alltså på rätt väg. Demokratin växer sig starkare och samhällsinstitutionerna fungerar. Kurderna börjar – trots all säkerhetsbevakning och närhet till striderna i övriga Irak – normaliseras”, menar den svenske europaparlamentarikern Olle Schmidt (2005; jfr Rubin 2008; Friedman 2007) som har varit på platsen.⁴⁶ Denna utveckling har påverkat de interetniska relationerna i Erbil positivt och har varit en förutsättning för ett etniskt samförstånd.

Men just under denna tid av positiv utveckling inom zonen, drevs 120.000 icke-araber ur Kirkuk och närliggande områden. Icke-araber utsattes i Kirkuk för olika typer av våld: etniskt och politiskt trakasserier, fängelse och avrättningar. Att tvångsändra icke-arabers etniska och nationella tillhörighet, att tvinga folket att ingå i baathpartiet och regimen så kallade folkliga milis, att tvinga folk att spionera på sina egna vänner och anhöriga, och inte minst arabiseringens olika ansikten fortsatte ända till regimen fall 2003 (se Human Rights Watchs rapport 2004). Regimens gärningar skapade en situation av osäkerhet, pessimism och brist på förtroende. Regimen planterade även rötter till konflikter mellan olika grupper genom att avsiktligt använda dem mot varandra, till exempel spionera på varandra. Den svåra situationen gällde inte bara på den politiska nivån utan även samhällsservice och ekonomi allmänt sett. Hela Iraks ekonomiska läge hade kollapsat under 1990-talet på grund av FN:s sanktioner och som en följd av de olika Gulfkrigen. Men situ-

---

⁴⁶ Här måste påpekas att det inte handlar om demokratin i egentlig mening, utan om olika försök till, och visioner för, etablerandet av demokratiska institutioner. Irakiska Kurdistans erfarenhet av demokrati kanske kan kallas ”demokrati” i jämförelse med länder i mellanöstern, men inte med demokratiska västländer. För fångarnas situation i Kurdistanregionen se Human Rights Watch July 2007 Volume 19, No. 2(E). För yttrandefrihetssituationen i Kurdistanregionen se CPJ (2008).

ationen var ännu svårare för de icke-araber i Kirkuk som inte fick jobba i statliga myndigheter och röra sig fritt. Kommunens service och projekt i stadens icke-arabiska områden hade länge sen avstannat. Statens diskriminerande politik var alltså en förutsättning för gruppkonflikter. Om man gör en rundresa på stadens gator och i dess olika delar ser man en uppgiven stad, nästan en ruin, medan ”Kirkuk ligger på ett hav av olja” enligt det kurdiska och lokala talesättet.

Utvecklingen efter 2003

Regimens fall våren 2003 kan även ses som en vändpunkt och innebär också två olika saker för de båda städerna. För Erbil innebär det att en hotbild är borta, men ingen förändring av den politiska kartan. För Kirkuk innebär regimens fall att olika grupper hamnat i en ny politisk karta; en mycket osäker politisk karta. Maktskiftet gjorde de flesta grupper positioner och framtid osäkra och till och med hotade. Det var därför inte konstigt att utvecklingen följdes av starka nationalistiska inriktningar i Kirkuk. Kurderna hade sedan länge drömt om att kunna få komma tillbaka till Kirkuk och ta kontroll över staden. Kirkuk har, som påpekades tidigare, utgjort den olösliga frågan i kurdisk/irakiska konflikten från och med bildandet av Irak. Kurderna hade lidit många förluster på grund av det och hade utsatts för tvångsförflyttningar, arabisering och Anfal. När kurderna tog över staden 2003 verkar därför deras reaktion ha varit stark mot inflyttade araber och gamla baathanhängare, för att eliminera arabiseringsspår. Denna reaktion verkar även ha gjort turkmenerna oroliga, liksom araberna (Human Rights Watch 2004:88,119–120; även April 15, 2003). Deras orolighet var inte grundlös, eftersom regimens fall omvandlade hela den politiska kartan och maktförhållandena. Till skillnad från då Irak bildades var nu de största vinnarna kurderna. Från att vara ”icke-medborgare” eller andra/tredje sortens medborgare blev kurderna de officiella makthavarna. Detta trots att Kirkuk inte blivit en officiell del av Kurdistanregionen. Men den största politiska vinsten för kurderna är att deras formella och officiella mål, nämligen ”federalism” som styrelseskick för Irak, har fått juridiskt erkännande i den nya irakiska konstitutionen (2005).⁴⁷ Trots att federalism-lagen finns nu men den enda fungerande delstaten är Kurdistan, den gamla fria zonen som bildades 1991. Shiiterna hoppas på att kunna bilda en liknande delstat i södra Irak; på Iraks nivå är de också en av de största vinnarna.

De största förlorarna är självklart sunniterna, särskilt sunniarabiska gamla makthavare och inflyttade araber. Den förra gruppen har blivit maktlösa gamla herrar och en del av dem anklagas för att vara ”terrorister”. Den sena-

---

⁴⁷ Se Lars Ohlys (med flera vänsterpartisters) motion till Sveriges riksdag som innehåller stöd till federationen och demokratiseringsprocessen i irakiska Kurdistan (*Motion till riksdagen* 2003/04:v611. Norra Irak/irakiska Kurdistan).

re gruppen är hotad att lämna Kirkuk. De är ”främlingar”. För den arabiska gruppen är det svårt att smälta den nya situationen med förändrade maktförhållanden. Båda dessa arabiska grupper är också rädda för hämndaktioner. Detta gäller även en del turkmenier (och kanske en del kurder) som samarbetade med regimen. Men allmänt sett innebär Saddams fall för turkmenerna ett större politisk utrymme, eftersom majoriteten av turkmenerna bor i Kirkuk. Detta innebär även att turkmenska politiska organisationer får större folkligt stöd och förankring och därmed även större politiska krav. Nu kan turkmenerna i Erbil och andra områden inom Kurdistans regionala regering åter sammanbindas med sina bröder i Kirkuk och resten av Irak. Detsamma gäller kristna grupper, eftersom de också var delade mellan zonen och området utanför zonen. Men den största politiska vinsten för turkmenerna och kristna grupper är egentligen något större. Baath brukade förneka deras existens och i de flesta irakiska konstitutioner var de inte ens nämnda. I irakiska konstitutioner bestod Irak, i bästa fall, av araber och kurder, till exempel i de provisoriska konstitutionerna 1958 och 1970.⁴⁸ Turkmenier, kaldéer och assyrier var däremot konstitutionellt förnekade (Umer 2005). Men i den nya irakiska konstitutionen har turkmenerna, kaldéerna och assyrierna inte bara fått erkännande som etniska grupper utan även som ”nationer”.⁴⁹ Bland de andra rättigheterna finns kulturella rättigheter, bland annat rätten att läsa på sitt modersmål i skolan (*Constitution of Iraq* 2005). Man måste påpeka här att folket, oavsett etnisk och religiös tillhörighet, i den autonoma zonen redan efter 1991 hade fått smaka på dessa rättigheter.

Den nya politiska kartans konflikter påminner lite grann om de konflikter som formades i slutet av ottomaniska rikets fall och då Irak bildades. Det är samma aktörer som spelar spelen, men med lite förändrade maktförhållande och koalitionsmöjligheter. Det nya styrkeförhållandet mellan grupperna berodde, förutom på att sunniarabernas baath upplöstes, på att kurderna hade organiserat sig både socialt, politiskt och inte minst militärt sedan 1991 inom zonen i Erbil, Sulemani och Duhok. Sunniarabernas organisatoriska styrka upplöstes med baaths fall. När kurderna tog över Kirkuk bar de med sig sina erfarenheter, organisatorisk styrka och den inom zonens förankrade styrkan. Det nya maktförhållandet handlade även om att nya koalitionsmöjligheter öppnades i den nya politiska kartan. Koalitionsfrågan var mest om huruvida Kirkuk ska tillhöra Kurdistan eller förbli irakiskt. Tidigare var Kirkuk mest

---

⁴⁸ I den provisoriska konstitutionen som publicerades 1958 två veckor efter kuppen stod i artikel 3 att araber och kurder är gemensamma parter i landet och deras nationella rättigheter är skyddade i Iraks enhet. Detta var åtminstone ett erkännande för kurderna, trots att verkligheten visade en annan sida av regeringen, en mörk sida. För den senare utvecklingen när det gäller arabiseringen av staten eller etnifieringen av politiken se Natali (2005: kp. 3).

⁴⁹ Här måste jag påminna om att användningen av begreppet ”nation” i ett österländskt sammanhang inte är likt den innebörd som begreppet får i en västerländsk kontext. I väst förknippas nation med staten, men det behöver inte vara så i öst. Den intima relationen mellan begreppen nation och stat i väst kan vara missledande i många fall, eftersom det i många stater kan finnas fler än en nation och en nation kan innehålla fler än en stat.

en fråga för kurderna och den centrala regeringen i Bagdad, som representerade sunniaraber. Men nu efter 2003 öppnades möjligheter för andra grupper att agera politiskt; nu blev Kirkuk en fråga, till och med en hjärtefråga, för andra grupper och särskilt för turkmenerna. Saddams fall 2003 innebar ännu mer styrka för kurderna, inte minst ekonomiskt. De har fått ökade ekonomiska tillgångar jämfört med tidigare (jfr Maar 2004:299). I budgetförhandlingarna mellan kurdiska parten och den centrala regeringen för 2007 kunde kurderna få 17 procent av hela Iraks olja intäkter och utländskt bistånd och lån. Den totala summan är beroende av priset på olja i världsmarknaden, men den ligger mellan 5–6 miljarder dollar, summan för 2008 blev ännu mer (Sbey.com 2007-07-16, 2007-10-01, 2007-11-08; Aso 2007-11-15). Det är den största summan som den kurdiska regionala regeringen någonsin har disponerat. Kurderna har alltså blivit rikare. Kurderna har inte lyckats än med att inkorporera Kirkuk officiellt i sin regionala regering, men de har med andra ord fått smaka på dess olja. Den enorma ekonomiska tillgången har inneburit en blomstringstid för Erbil och områden inom zonen. Man ser byggnads- och återuppbyggnadsarbeten överallt; man bygger bostäder, skolor, sjukhus, vägar och broar (se Phillips 2005:26–28).

Denna ekonomiska och politiska utveckling verkar ha påverkat de etniska relationerna positivt i Erbil och även områden inom zonen, eftersom kurderna har tagit speciell hänsyn till de andra grupperna när det gäller service och ekonomiskt stöd, men även när det gäller kulturella och politiska rättigheter. Kurderna med sitt hänsynstagande till minoriteterna vill kanske visa omvärlden eller västvärlden ett modernt ansikte, vilket innebär att det politiska eller ideologiska inställningstagandet kan ha betydelse för etniska relationer (jfr Ciment 1996:21). Men utvecklingen är inte utan motgångar, det råder även korruption, svågerpolitik och nepotism, men detta är ett fenomen som förekommer i varierande grad inte bara Irak utan i hela området. Men på grund av det osäkra läget och terrorproblemet i Kirkuk har man inte kunnat dra nytta av den ekonomiska situationen och påbörja återuppbyggnadsarbetet.

”Demokrati”, kurdiska interna konflikter och försoning

Dubbla sanktioner för Kurdistan, det vill säga FN:s sanktion gentemot Irak som en följd av Kuwait-kriget och Saddams ekonomiska sanktion mot Kurdistan 1992 försämrade läget på ett katastrofalt sätt. Priserna steg på ett ofattbart sätt, ibland hundra gånger. Det var brist på allting. Folk började sälja sina hem för att kunna leva. Hjälporganisationerna var ineffektiva av politiska skäl. Mer än hälften av Kurdistans jordbruksmark var inte odlad som en följd av regimen förstörelse och minor. Särskilt drabbade var de familjer som hade blivit utan ”man” eller mist familjens överhuvud i Anfal-

kampanjerna. Den nybildade regionala regeringen var ineffektiv. Införandet av det så kallade "oil-for-foodprogrammet" 1996–2003, som gav Irak vissa intäkter, förbättrade det ekonomiska läget litegrann. En del av dessa intäkter (13 procent) var enligt FN:s resolution 986 avsedda för Norra Irak/Irakiska Kurdistan (*UNSCR* 986, 14 april 1995; Maar 2004:281–282; Ciment 1996:12–13). Från och med 1999 förbättrades den ekonomiska situationen, så småningom även politiken.

Visserligen bildades Kurdistans parlament och den regionala regeringen genom ett demokratiskt val och syftet med detta var att skapa demokratiska institutioner. Men förhållandet mellan PUK och KDP gav inte hopp om detta. Det var inte dessa institutioner som hade den egentliga makten, utan partierna med ett blandat tribalistiskt och modernt förhållande. KDP hade sitt fäste i Duhok-provinsen och nordvästra Erbil-provinsen, mest i områden med kurmanji-dialekten, "Badinan". PUK hade sin förankring däremot i Sulemani-provinsen och östra delarna i Erbil-provinsen, områden som talar sorani-dialekten, "Soran". Man brukar säga att "Hamiltonvägen" är gränsen mellan båda partierna. Den är en väg som delar Erbil-provinsen i två delar; väst om vägen med KDP:s inflytande och öst om vägen med PUK:s inflytande. Partierna hade alltså sina fäste i specifika geografiska områden och stöddes av specifika klaner. Partierna själva var en av orsakerna bakom återskapandet av klanerna, det var ett sätt att få så många anhängare som möjligt med så lite möda och kostnader som möjligt. Ibland kallas de för "neotribalister" eller samtida nytribala konfederationer (McDowall 1997:16, 385, se även Ciment 1996:13, 20). Partierna konkurrerade inte bara om att få med sig klanerna utan också de andra etniska grupperna, som turkmener och kristna. Konkurrensen mellan KDP och PUK har således varit den mekanism som har fått partierna att ha en inkluderande strategi mot de andra etniska grupperna. Från och med då har dessa grupper blivit en del av konflikten mellan dessa partier. Med andra ord har de inte sin egna politiska agenda utan följer utvecklingen och förhållandet mellan dessa partier; en situation som inte bara skadat de mindre grupperna, utan hela Kurdistans folk.

Hela Kurdistan/Irak blev delat på något sätt, folket, geografien och institutionerna, som en följd av inbördeskriget mellan de två kurdiska partierna 1994–1996 (Maar 2004:280). Denna situation varade till 1998. Från början av 1995 till augusti 1996 regerade PUK ensamt i Erbil, men senare har KDP regerat i Erbil efter att KDP fick stöd av regimen för att driva ut PUK i Erbil (Makiya 1998:xvi, xvii). Kurdistan var delat mellan båda partierna med sina egna lokala regeringar: KDP i Erbil och PUK i Sulemani (se karta 6 i appendix). Kirkuk var fortfarande under regimen kontroll. Turkiet och Iran var också inblandade i den kurdiska interna konflikten, vilket gjorde situationen ännu värre. Washington-avtalet 1998 om försoning var ett steg mot elimineringen av den svåra situationen. Det fanns fortfarande inte tillit och förtroende mellan KDP och PUK, de hade ju trakasserat och dödat varandra. Enligt en rapport som UN-Habitat gjorde 1998 och 2001 fanns det nära 100.000

inhemska emigranter som en följd av den kurdiska konflikten (Human Rights Watch 2004:36). Jag kan konstatera att inbördeskriget ”Brakuji” var en kritisk händelse som starkt försämrade kurdiska intraetniska relationer. Det tog tid tills man kunde samarbeta med varandra. Saddams fall var en viktig faktor i detta avseende. Det förenade Kurdistans politiska agenda och tvingade fram enade institutioner: ett parlament, en gemensam regering i Erbil och inte minst det gemensamma strategiska avtalet mellan KDP och PUK, som innebär långvarigt samarbete internt och externt i alla viktiga politiska och strategiska frågor. Enligt det förnyade strategiska avtalet från augusti 2007 ska båda partierna ha gemensam politik; de ska gå in i nästa val gemensamt och ska styra landet gemensamt. Motivet är, enligt kurdiska ledare, att den irakiska och regionala politiska situationen kräver ett sådant strategiskt samarbete: kurderna måste hålla samman för att kunna få tillbaka Kirkuk, och de har beslutat att inte konkurrera internt om något som externt kan ha en negativ påverkan på den kurdiska frågan och kurdernas position i förhandlingar och konflikter med de andra, menar kurdiska ledare.⁵⁰ I själva verket har det kurdiska samarbetet visat sin styrka hos kurdiska parten i förhandlingar med Bagdad. De strategiska avtalen mellan PUK och KDP har visserligen inneburit styrka, stabilitet och utveckling i många avseenden, men samtidigt en utestängning av oppositionella röster och därmed en tillbakagång för demokratiska processer. Samförståndet mellan KDP och PUK kan kännas som ett nödvändigt ont för stabiliseringen av läget (Sofi 2005a, 2004).

Kirkuk eller Kirkuks status har alltså varit en konfliktfråga mellan kurderna och den centrala regeringen i Bagdad, medan Erbil har varit en konfliktfråga mellan kurdiska parter. Det är självklart att Kirkuk även är en fråga för grupperna i Kirkuk, det vill säga en konfliktfråga mellan grupperna. Men Erbil är en konfliktfråga inom gruppen. Den inomkurdiska konflikten i Kirkuk har inte varit så framträdande jämfört med den inomkurdiska konflikten i Erbil och även jämfört med konflikten mellan grupperna i Kirkuk. Detta resultat kan än så länge stämma med tanken att intraetniska konflikter kan minska interetniska konflikter (jfr Horowitz 1985:598). Men jag sparar slutsatserna till slutet av undersökningen. Jag har diskuterat mellangruppkonflikternas rötter i Irak från och med då landet bildades. Men när det gäller den inomkurdiska politiska konflikten har jag bara pekat på de geografiska faktorerna. Det finns i själva verket andra faktorer. Konfliktrötterna går tillbaka, förutom till den geografiska och dialektala tudelningen, till det gamla feodala systemet kontra ett modernare system. Mer om olika inriktningar i den politiska organisationens historia i Kurdistan/Irak, alltså mer om intra-kurdiska och intragrupp relationer ska diskuteras i kapitel 5. Men nu vill jag

---

⁵⁰ Se intervju med Kosret Resul Ali, vice ordförande PUK och vice president i Kurdistanregionen, publicerad i den kurdiska oberoende sajten hawlati.com (2007-08-07).

ta upp ett annat fenomen som också har att göra med de kurdiska inomgrupp-relationerna.

De interna kurdiska relationerna kännetecknas även av fenomenet kurdiska pro-regeringsstyrkor, som kallades "Jash" (liten åsna) av kurderna. Irakiska regimer skapade små kurdiska milisstyrkor, ofta baserade på klaner, i syfte att använda dem mot kurdiska beväpnade motståndsrörelser. Det är ett fenomen som börjar under 1960-talet, då klannätverket var fortfarande starkt. Men antalet "Jash" ökar drastiskt under 1980-talet som en följd av Irak-Irankriget. Jash handlade enkelt sett inte om skamfulla medarbetare (legosoldater), det var mycket mer komplext. Det handlade om att de flesta stammedlemmarna inte förstod nationalismen och såg regeringen som en legitim bundsförvant gentemot andra fiendestammar. Först skapade regimen dessa pro-regeringsstyrkor bland några kurdiska stammar för att använda dem mot "Barzanistamen", som hade revolterat mot regimen. Syftet med dessa styrkor, som regimen kallade "Fursan Salahudden" (Salahuddens riddare), var som sagt att använda kurder mot kurder. Namnet "Salahuddens riddare" har historisk, politisk och religiös innebörd. Det är känt att den islamiska ledaren Salahudden, som för första gången besegrade "hednafolk" och drev ut kristna korstågen från Jerusalem, var kurd. Salahudden tjänade Islam (med andra ord araber), inte kurder; hans islamiska identitet var viktigare än alla andra identiteter och han hade ingen politisk tanke om "Kurdistan". Salahuddens riddare ska alltså i den gamla Salahuddens fotspår tjäna Iraks muslimer (eller Baathregimen) och stå mot de förrädarkurder (hednafolk) som revolterat mot "sitt eget land".

Senare ökade antalet Jash i städerna också. Under Irak-Irankriget, som varade i åtta år, lämnade många kurdiska soldater krigsfronterna och många andra avstod från att göra militärtjänst; alla ville rädda sig. Många av soldaterna som flytt, cirka 50.000, anslöt sig till Kurdistans motståndsrörelse i bergen; bland dem fanns även turkmener, kristna och enstaka araber. Bergsområdena som var kontrollerade av PUK då var den enda fristaden och så kallat befriat område för dem som flydde från regimen och kriget. För att hindra detta lät regimen de kurder som inte ville göra militärtjänsten bli Jash hos en "Mustashar", Jashernas chef. Minst lika många blev Jash, men många av dem hjälpte motståndsrörelsen i smyg. De var inte pålitliga, de ville bara rädda sitt liv. 1986 fanns ungefär 200.000 Jash, nästan tredubbelt så många som den kurdiska gerillan, som kallades "Peshmerge" (McDowall 1997:312, 354; Middle East Watch 1993:91-93; Natali 2005:xxi, 61). Jash-fenomenet försvann efter Intifadan 1991, då vände de sig mot regimen och hjälpe folket och Peshmerge att störta regimen i området. De bytte alltså sida och var inte "förrädare" längre. Många av dem blev till och med hjältar över en natt. Syftet med denna beskrivning var att visa relevansen av olika händelser som kan skapa förutsättningar för identitetsbyte. Jag ville också visa att kurderna inte har varit en homogen grupp under alla tider. Den kurdiska etniska identiteten har genomgått olika faser tills den kommit fram till den nuvarande

gruppformationsnivån. Den kurdiska identiteten har formats i relation till, och som en reaktion mot, olika staters politik och ideologi, kurdernas gruppformationsnivå och identitet varierar alltså i de länder som kurderna befinner sig i (jfr Natali 2005).

Vikten av den kontextuella bakgrunden och kritiska punkter

Efter denna genomgång av den historiska bakgrunden kan man inse att historien inte är neutral i den bemärkelsen att kritiska händelser kan ha aktuella konsekvenser. Jag talar inte här om kontinuitet eller direkt kausala samband mellan det som har hänt tidigare och det som händer nu. Jag syftar istället på aktualiseringen av vissa händelsers effekt, antingen i relation till en ny situation och andra faktorer eller genom manipulering av situationen. Turkmenernas hänvisning till massakern/händelsen 1959 och kurdernas fokus på Anfalkampanjer hör till sådana aktualiseringar av gamla händelser. Aktualiseringen av kritiska händelser som ovan påverkar inte de etniska relationerna enbart genom att de görs till politiskt relevanta och svårlösta hjärtefrågor genom elitors manipulation och etnifiering av konfliktfrågor, utan även genom att de görs till en viktig komponent i gruppens identitet. Arabiseringen och Anfal har inte bara förändrat den etnogeografiska och demografiska fördelningen, utan dessa kritiska händelser har även ändrat den etniska styrkebalansen och skapat en offermentalitet hos kurderna. Samma offerkänsla har även skapats hos turkmenerna genom aktualiseringen av massakern/händelsen 1959. Offermentaliteten har särskilt i politiska sammanhang försvårat försoningsarbetet och hindrat samarbetsmöjligheter.

Bildandet av Irak 1921/1926 var också en kritisk händelse i den bemärkelsen att då skapades en ny politisk och social karta med ett nytt maktförhållande som innebar en politisk stor vinst för sunniaraberna och förlust för de andra grupperna. De etniska och religiösa skillnaderna, och statens respons på och hantering av dessa skillnader, ledde till formationen av antagonistiska konfliktlinjer, vilket gjorde Irakprojektet omöjligt och misslyckat. Eftersom irakiska regeringars, särskild den baathiska regeringens, politik sammanföll med den etniska politiken, kändes verkligen den arabiska majoritetens dominans förtryckande för kurderna och de andra minoriteterna, det handlade alltså då om en dominansetnicitet. Den irakiska statens ideologi (pan-arabism) och brutala respons väckte/ledde inte bara till olika typer av etniciteter utan även till uppkomsten av starka nationalistiska beväpnade kurdiska rörelser och uppror, alltså en kombination av dominans/konkurrenssetnicitet. För turkmenernas och de kristnas del handlade majoritetens respons om ett totalt förnekande och dessa minoriteter höll i sin tur låg profil och blandade sig inte i politiken, alltså en slumrande och en

inåtvänd eller latent etnicitet. Det handlade om en strategi som syftade till att skydda gruppens gränser. Turkmenernas och de kristnas organisatoriska dimensioner kännetecknades av låga inkorporeringsnivåer, eftersom de saknade målinriktade grupporganisationer. Den baathiska politiken var inte bara diskriminerade och förtryckande, utan skapade även genom sin skräckapparat en allmän misstänksamhet och planterade frön till gruppkonflikter: allas skepticism mot alla. Det handlade om ett militariserat land, där fanns inget utrymme för civil verksamhet och positivt socialt kapital när ingen litade på någon.

Från bildandet av Irak till Intifadan 1991 har de intra- och interetniska relationerna varierat beroende på vilken regim eller regering som har haft makten, eftersom makthavarnas politik och responsmetoder har haft stor betydelse för etniska relationer. Allmänt sett kan sägas att kurderna har varit i konflikt med makthavarna (sunniaraber), medan turkmener och kristna har hållit låg profil. Vid sidan av makthavarnas olika responser mot andra grupper och politiska konflikter har folket i städerna levt sida vid sida, de har haft ett socialt liv trots statusskillnader. Men just under Baathregimen försämrades interetniska relationer drastiskt med tanke på regimens ökade brutalitet mot icke-araber och favoriseringen av araber just i de etniskt blandade områdena. Arabiseringen och Anfalkampanjerna påverkade de interetniska relationerna direkt och negativt, eftersom de var direkt inriktade på folket och mycket omfattande. När det gäller relationen mellan icke-arabiska grupper, är det inte så mycket att säga förutom den försämrade relationen mellan kurderna och turkmenerna i Kirkuk efter händelsen/massakern 1959, trots att irakiska regimer har försökt att vända dem mot varandra.

Intifadan 1991 och regimen Saddam Husseins fall 2003 var också två kritiska punkter eller vändpunkter som ändrade gamla institutionella banor, skapade en ny politisk karta, ett nytt maktförhållande och en ny institutionell ordning/oordning. Båda vändpunkterna innebär stora politiska och även ekonomiska vinster för kurderna och stora förluster i olika avseenden för sunniaraberna. Arabernas intraetniska relationer försämrades efter båda vändpunkterna, men särskilt efter 2003. Mellan båda vändpunkterna, 1991 och 2003, innebar också det kurdiska inbördeskriget stora förluster för kurdiska intraetniska relationer och därmed en sänkning av gruppformationsnivån. Vändpunkterna innebar också ett större politisk utrymme för turkmenerna och de kristna; den slumrande etniciteten väcktes och kulturella skillnader blev politiska faktorer hos dem. Det skedde med andra ord en övergång från en latent och avsomnad eller dominansetnicitet till en konkurrensetnicitet. Detta säger också mycket om den ökade nivån av gruppformationsprocesser för vissa grupper (kurder, turkmener och kristna) och en sänkt nivå för vissa andra grupper (araber). För turkmenernas del handlar utvecklingen även om interna splittringar trots den högre gruppformationsnivån, som jag visar senare i kapitel 5. Vändpunkterna har påverkat de interetniska relationerna på olika sätt i respektive städer. Utvecklingen efter Intifadan 1991 gäller mest

Erbil, eftersom Kirkuk förblev under regimen kontroll. Allmänt sett kan sägas att denna period innebar goda interetniska relationer i Erbil om man bortser från de ”små” konflikterna mellan KDP och turkmenska fronten (ITF). Utvecklingen efter 1991 i Kirkuk innebär ännu mer försämring av interetniska relationer, eftersom regimen intensifierade arabiseringen och förföljelse av kurder och andra icke-araber, särskilt som en reaktion efter att kurderna tog över staden några dagar under Intifadan. Utvecklingen efter regimen fall 2003 innebär ännu mer förbättring av interetniska relationer i Erbil, inte minst på grund av att ITF flyttar sin högkvarter till Kirkuk och kurdvänliga turkmener blir en aktiv deltagare i det politiska systemet. Men för Kirkuks del blir inte utvecklingen efter 2003 någon förbättring av de interetniska relationerna, bland annat på grund av det förändrade och oklara maktförhållandet, artikel 140 som en etnifierad svårlöst konfliktfråga och det dåliga säkerhetsläget som kännetecknar situationen i staden efter regimen fall.

Under sådana stora förändringstider aktualiserar och hänvisar olika etniska grupper till olika etniska symboler för att upprätthålla sina ”hotade” etniska identiteter. Eliter spelar stor roll i denna gränsdragnings- och mobiliseringspolitik. Turkmenska eliters aktualisering och symbolisering av ”massakern” juni 1959 är ett bra exempel. Detsamma gäller arabernas starka betoning av Islam och den arabiska nationen, Urubah, och kurdernas firande av Newroz, det kurdiska nyåret som fungerar som en nationaldag, som tenderar att överdrivas. Kristna eliters försök att spåra sina rötter hos det gamla assyriska imperiet och en ökad praktisering av religiösa ceremonier (som det årliga firandet till minnet av helgonen Marben Qadishe eller Raben Biya) kan också tjäna som exempel på betydelsen av upprätthållandet av etniska gränser under förändringstider, när gränserna utsätts för tryck. Vi ser också att gamla etniska konflikter vid bildandet av Irak får nya former och innehåll; alltså med förändrade maktförhållanden. Sist men inte minst har ovan beskrivna kritiska händelser haft olika betydelse för Kirkuk och Erbil. Allmänt sett har Kirkuk drabbats ojämförbart mer än Erbil av händelserna och därmed blivit mer benägen till och samtidig känslig för konflikter; själva Kirkukfrågan har blivit en konfliktkälla mellan och inom grupper. Men hur grupperna befinner sig och uppför sig i det nya maktförhållandet är helt relaterat till andra faktorer och omständigheter, vilka behandlas i de följande kapitlen.

IV. Institutionell funktionsduglighet och säkerhetsituationen

I det föregående kapitlet diskuterade jag den kontextuella bakgrunden och de historiska förutsättningarna i form av kritiska händelser, vilka kan ha påverkat intra- och intergrupp-relationer på olika sätt. Detta kapitel kan även ses som en fortsättning av de föregående kapitlen i den meningen att det också är ett försök att undersöka förutsättningar eller kontextuella faktorer som kan påverka intra- och intergruppsrelationer eller etniska relationer, men fokus ligger här på det som händer i nuläget. Den historiska utvecklingen har inneburit olika förutsättningar för den institutionella utvecklingen i Kirkuk och Erbil. Den skilda institutionella utvecklingen innebär i sin tur skilda förutsättningar för de sociala och etnosociala relationerna i respektive miljö. Detta kapitel ska ägnas åt en presentation av situationen i de båda städerna och den institutionella funktionsdugligheten. Hur säker och stabil en stad är och hur dess myndigheter fungerar är av stor betydelse för hur folk och olika grupper orienterar sig mot varandra. Om de offentliga institutionerna som polis, domstolar, skolor och politiska förvaltningar i en multietnisk stat är svaga och ineffektiva kan ett så kallat säkerhetsdilemma uppstå mellan de etniska grupper som interagerar med varandra i en gemensam kontext.

Med säkerhetsdilemma menar jag att om varje etnisk grupp i en specifik etnisk miljö känner sig ansvarig för sin egen säkerhet, då uppstår en eskalering av etnisk mobilisering (jfr Posen 1993:103; Brown 1993:6, se även Kuran 1998a; 1998b; Roe 1999). Det handlar om en situation, där grupperna kollektivt känner sig diskriminerade, osäkra och gränserna uppfattas hotade (jfr Gurr 2000:105; Saideman 1998). Under sådana omständigheter som grupperna uppfattas som hot för varandra överväger grupperna sin situation i termer av risker. Risken med att inte mobilisera sig uppfattas som högre, alltså rädslan av att bli underlägsen och diskriminerad. Då är det rationellt att mobilisera sig och försöka vara jämbördig eller överlägsen de andra grupperna. När en grupp försöker höja sin egen säkerhet, skapas i sin tur en osäker och hotande miljö för andra grupper (Posen 1993:104; jfr Gurr 2002). När alla grupper överväger i termer av risk och säkerhet under osäkra omständigheter, då är interetniska konflikter nära till hands. Denna situation kan uppkomma som en följd av en stor händelse i form av system eller regimskifte som ändrar människornas traditionella, rutiniserade och institutionaliserade banor. Situationen efter upplösningen av Jugoslavien, Sovjetunionen

och Irak är bra exempel. Ett regimskifte kan medföra en ny institutionell ordning/oordning som förväntar och förutsätter vanemässigt uppförande eller rutiniserade beteenden. De som avviker från rutinerna kan marginaliseras och stigmatiseras under olika benämningar; kriminella, terrorister förrädare, galna osv (jfr Garcelon 2006:264). Jag syftar här mest på regimskiftet 2003 i Irak, som medförde stora sociala och ekonomiska förändringar och som skapade en helt ny politisk karta och nya maktförhållanden. Vändpunkten i relation till andra faktorer skapade en osäker situation och en etnisk mobiliseringskamp (ömsesidig mobilisering), alltså en mobilisering och motmobilisering, som påpekades tidigare.

Under en situation med ett säkerhetsdilemma blir interetniska relationer hotade i och med att grupperna blir inåtvända för att upprätthålla sina gränser. Under sådana omständigheter är det tveksamt om interetniska kontakter och överbryggande socialt kapital kan ha positiva effekter. Eftersom varje grupp försöker säkra sin position under osäkra och instabila omständigheter, ligger det mycket nära till hands att grupperna istället hamnar i en social och etnisk fälla, det vill säga i en situation som präglas av avsaknad av mellanmänsklig tillit och icke-samarbete. I en situation präglad av säkerhetsdilemma och etnisk mobiliseringskamp blir förutsättningarna för interetniska kontakter och tillit begränsade, eftersom vinsterna med att vara lojal med den egna gruppen ökar, medan kostnaderna ökar för att integrera sig och etablera vänskapliga relationer med personer tillhörande andra grupper. Statens institutioner eller maktapparaten har en kritisk roll i hur grupperna upplever sin säkerhet genom att exempelvis vara opartisk, effektiv och kontrollera säkerheten. När en grupp kontrollerar statens institutioner, känner sig andra grupper hotade och kanske beroende av den dominerande gruppen, därför att mobiliseringen ter sig som en möjlighet att komma ut ur beroendet (jfr Saideman 1998:135). Förekomsten av drastiska händelser och myndigheternas förmåga att hantera problem och kriser kan vara en indikator på städernas stabilitet och deras myndigheters förmåga. I följande ska därför en statistik över händelserna i respektive städer presenteras, det institutionella läget och myndigheternas förmåga att hantera situationen ska diskuteras.

Situationen i de båda städerna och mobiliseringskamp

Det finns stora skillnader när det gäller situationen och särskilt säkerhetssituationen i Kirkuk och Erbil, eftersom regimskiftet och andra kritiska händelser som påpekades tidigare har inneburit olika saker för respektive städer. Städernas formella status kan innebära antingen en säkerhets- eller osäkerhetsfaktor. Efter regimens fall 2003 och i det ”nya Irak” försvann inte bara den baathiska ”hotbilden”, utan Erbil fick också ett politiskt och konstitutio-

nellt erkännande, statusen som Kurdistan-regionens huvudstat. En annan säkerhetsfaktor är bildandet av en gemensam regering i Erbil mellan kurdiska eller kurdistanska parter 2006. Att Kurdistan-regionen formellt blev en federal region, en delstat i Irak som en federalstat, innebar för Erbil och de andra städerna i regionen även en säkerhetsfaktor ekonomiskt sett, eftersom regionen från och med då kunde få sin del av Iraks intäkter från olja. Däremot finns många osäkerhetsfaktorer för Kirkuk. Enligt den nya irakiska konstitutionen blev Kirkuks status avhängig av § 140 som är omtvistad och inställningen till artikeln skiljer grupperna starkt från varandra. Den obestämda statusen, om Kirkuk ska tillhöra Kurdistan-regionen eller Bagdad i framtiden har inte bara skapat en osäker situation mentalt sett utan även institutionellt, som vi ska se senare. Officiellt och administrativt sett tillhör Kirkuks myndigheter den centrala regeringen i Bagdad. Men Kirkuks myndigheter får inte det rätta stödet från Bagdad, eftersom många av dem inofficiellt styrs av myndigheter i Erbil och Sulemani eller rättare sagt av KDP och PUK. Myndigheterna i Kirkuk har hamnat i denna spänning mellan Bagdad och Kurdistan-regionen, vilket har försämrat säkerhetsläget ännu mer. En högt uppsatt kurdisk politiker ger uttryck åt situationen på följande sätt:

Ett av de största problemen i Kirkuk är det. Eftersom guvernören är kurd, provinsfullmäktiges ordförande är kurd, och majoriteten av myndigheternas chefer i Kirkuk är kurder, stödjer den irakiska regeringen inte Kirkuk utan skapar hinder framför och sätter sig mot Kirkuks ärenden. Allt som myndigheterna har kunnat åstadkomma här är tack vare stöd från Kurdistans regionala regering. Till exempel är cementeringen och asfalteringen av gator och gränder i Rehimawe, Eskan och Emam Qasim samt alla huvudvägar utförda av Kurdistans regionala regering, den irakiska regeringen har inte gjort någonting (intervju, 2006-04-19, 02:33; se även tabell 9 och 8 i appendix för den etniska fördelningen i Kirkuks myndigheter).

När regimen föll och kurdiska trupper tog över staden Kirkuk, rådde ett politiskt och institutionellt vakuum under en tid. Etniskt färgat våld i form av terroristiska, kriminella och till och med hämndaktioner förekom lite här och där, trots de nya makthavarnas försök att förhindra det (Human Rights Watch 2004-08-03: kp. 6). Då påbörjades en etnisk mobiliseringskamp av två samverkande skäl eller under två förutsättningar. Vakuomet eller avsaknaden av stabila styrningsinstitutioner öppnade maktkampen för alla etniska grupper, och uppkomsten av våld i olika former gjorde det nödvändigt för varje etnisk grupp att tänka på sin egen säkerhet. Det handlar alltså om perfekta situationer för mobilisering och motmobilisering (jfr Brown 1993:6). Kurderna var redan mobiliserade och manifesterade sin styrka första dagen när regimen föll, och därefter började de andra grupperna mobilisera sig politiskt, men även militärt sett. Sedan börjar en mobiliseringskamp. Denna

mobiliseringskamp förstärks efter tillkomsten av § 58 i den provisoriska författningen (Temporary Administrative Law (TAL) 2004) som är en produkt som förhandlats fram mellan olika irakiska parter (de nya vinnarna) å ena sidan och mellan USA-ledda koalitionen civiladministration (CPA) och irakiska styrande rådet (IGC) å andra sidan. Artikelns förflyttades senare till konstitutionen som § 140, vilket gjorde Kirkuks status ännu mer oviss.

Denna etniska mobiliseringskamp visade sig i olika former. Många etniska demonstrationer arrangerades av politiska partier och organisationer, därigenom försökte olika grupper visa sin styrka. Olika propagandaapparater aktiverades som TV- och radiosändningar, inte minst etniska symboler som flaggor och etniska martyrs bilder användes flitigt. De olika valprocesserna (kommunal och parlamentsval) och folkomröstningen om Iraks nya konstitution under 2005 var också en rent etnisk demonstration, inte bara på grund av att man röstade etniskt utan även av den anledningen att valdagen blev en etnisk karneval; man gick mot och samlades framför vallokaler med traditionella folkdräkter med flaggor i handen, musik spelades och man dansade traditionella danser. Grupperna använde sig av informella grunder, med Cohens terminologi (1974a: xvi–xviii; 1974b: xi, 91ff), i en formell process för att artikulera gruppens organisatoriska dimension. Ett annat tecken på denna mobiliseringskamp och detta säkerhetsdilemma var att grupperna försökte kontrollera och etniskt kolonisera institutioner, och därmed delades institutioner och blev ineffektiva. Här måste jag säga att all ovan beskrivna mobiliseringskamp pågår nu också, men starkast av alla är den sistnämnda, det vill säga den etniska koloniseringen av institutioner.

Det är svårt att jämföra Erbil med Kirkuk i mobiliseringsavseende. I Erbil kan man prata om en partipolitisk mobilisering men inte som en funktion av ett säkerhetsdilemma, eftersom institutionerna fungerar någorlunda väl. Den politiska mobiliseringen sker mest enligt formella grunder och inom ramen för institutionaliserade former. Några etniska demonstrationer har inte förekommit, förutom de allmänna demonstrationer som har arrangerats mot till exempel Turkiets hot och försök att överskrida regionens gränser några gånger under de två sista decennierna av olika svepskäl: för att jaga PKK-gerillan (Kurdistan arbetarparti) eller skydda turkmenerna. Något politiskt och institutionellt vakuum har inte förekommit de senaste åren förutom perioden efter Intifadan 1991, då regimen drog tillbaka sina institutioner och även en period i mitten av 1990-talet som en följd av inbördeskriget mellan KDP och PUK. Detta betyder inte att etnisk mobilisering inte förekommer i Erbil, både partipolitiska och etniska mobiliseringar i Erbil är inte en funktion av ett säkerhetsdilemma. Säkerhetsbilden och bilden av institutionell handlingsförmåga i båda städerna blir kanske klarare om man talar om uppkomsten av våld och händelser i siffror samt olika myndigheters förmåga att hantera händelserna.

Säkerhetssituationen i siffror

Säkerhetssituationen skiljer sig mycket åt i de båda städerna. En uppsummering av händelserna i Kirkuk mellan 2004 och 2008 visar att nära 1.855 personer har dödats och över 6.095 sårats i olika terroristiska aktioner, självmordsbombare, bilexplosioner; 149 demonstrationer och 489 kidnappningar har ägt rum. I Erbil är siffrorna däremot mycket lägre, antalet dödade kan uppskattas till ungefär 350, varav mindre än hälften är dödade på grund av terroraktioner. Bilden och skillnaden mellan Erbil och Kirkuk blir klarare om data presenteras årlis och utförligare. De händelser som är registrerade hos polismyndigheten i Kirkuk (om vi tar dem som exempel) år 2004 från februari till december är 1.287 händelser av olika slag.⁵¹ Majoriteten av dessa består av "terroristiska" aktioner till exempel bombattentat, skjutningar och raketskjutningar som har orsakat 169 döda och 627 sårade av både civila och poliser förutom gärningsmännen. Antalet döda blir fler om man räknar hela länet. 210 döda är registrerade från marsmånaden till slutet av året. Majoriteten är dödade antingen genom skjutningar eller bombattentat. 38 kidnappningshändelser är registrerade under samma period. 15 demonstrationer är registrerade. De flesta av dessa har haft etniska grunder, till exempel den arabiska och turkmenska demonstrationen 16 december 2004 och den kurdiska demonstrationen 22 december samma år. Detta är någonting som inte har inträffat i Erbil. Andra händelser som är väldigt sällsynta i Erbil, men som är mycket vanliga i Kirkuk, är bombdetoneringar eller all sorts bombattentat och raketskjutningar. Under samma period hade polisen i Kirkuk registrerat 887 bombdetoneringar, 268 raketer hade skjutits på olika områden, (men mest mot kurdiska områden och centra). 57 bombattentat har registrerats under samma period. Alla dessa händelser behöver inte ha etnisk grund, men de tolkas etniskt på grund av brist på förståelseformer mellan grupperna, intensiteten och komplexiteten av konflikterna, och att gärningsmännen är okända. Många av attentaten utförs av "terrorister" som har för avsikt att skapa orolighet och fördjupa konflikten mellan olika grupper. Det är alltså fråga om en situation som är mycket gynnsam för elitmanipulation.

2005 ökar antalet händelser i Kirkuk till 2.514 händelser, 272 döda och 1.220 skadade. 2006 har polisen registrerat 388 döda och 1.383 skadade. I Erbil har polismyndigheterna registrerat 61 döda 2003, 103 döda 2004, och 45 döda 2005.⁵² Man måste nämna att i Erbil mellan 2004–2007 förekom 3–4 stora bomb- och självmordsattentat som ledde till många dödsoffer. Hän-

---

⁵¹ Informationerna har jag samlat vid direkt besök på polismyndigheten i Kirkuk (Kirkuk police force. Provincial Joint Coordination Centre, PJCC) men även genom uppföljning av nyheterna. För detaljerade information om åren 2004–2006 se bilaga 3 Händelser i Erbil och Kirkuk, i appendix.

⁵² En del av informationen har jag samlat, formellt och informellt, genom direkt besök i polismyndigheten i Erbil och en del genom daglig uppföljning av händelserna i olika nyhetskanaler. För detaljerade information om åren 2003–2005 se bilaga 3 Händelser i Erbil och Kirkuk, i appendix.

delsen 1 februari 2004 är känd och som den värsta, då runt 100 människor dödades; två självmordsbombare sprängde sig inne i PUK:s och KDP:s högkvarter, då folk hade samlats för att gratulera varandra, under Ramadhånhögtiden. Efter detta har skett två mindre händelser till i Erbil 2005 som inte var lika stora, då två självmordsbombare sprängde sig i två rekryteringsbaser som orsakade 48 döda. Antalet döda i Erbil blir sammanlagt 203 år 2004 och 93 år 2005 (se bilaga 3). Efter dessa händelser har det inte genomförts terroristiska aktioner eller någonting liknande i Erbil, särskilt under 2007, förutom en explosion (se nedan). Men däremot har det skett många små och stora händelser i olika varianter under samma år i Kirkuk, antalet händelser ökade drastiskt mellan 2006 och 2007. Polisens sammanfattning av händelser som inträffade 2007 var oroväckande: 477 dödade och 2.009 sårade, 131 hittade lik och 137 kidnappningar, över 1.000 explosioner av olika slag och cirka 5.000 detonerade bomber samt mycket annat. Anledningen till det ökade antalet händelser i Kirkuk kan vara relaterad till att man då hade närmast sig slutdatumet för § 140 i den irakiska konstitutionen, vilken enligt artikeln skulle vara verkställd i slutet av 2007. Att § 140 var (och är) på dagordningen nu gjorde att allt som hände i Kirkuk tolkades och betraktades etniskt, eftersom artikeln avgör Kirkuks framtida status och har en etnisk dimension. Även de flesta händelser i Kirkuk som påpekades ovan har betraktats och tolkats etniskt (se ITC 2007). Men händelserna i Erbil har inte haft något etnisk innebörd, utan var "terroristiska" aktioner utförda av fundamentalistiska islamister mot kurdiska partier och den regionala regeringen. Här måste även påpekas att 11 maj 2007 inträffade en terroristisk explosion i Erbil nära inrikesministeriet som vållade 19 döda och 70 sårade. Men senare greps gärningsmännen av lokala säkerhetsstyrkor.

Ett sällsynt och märkbart osäkerhetsinslag som förkom i Erbil under 2005 är det fenomen som kallades "Shekh Zana-gruppen", som bestod av ungefär åtta personer. Denna grupp var ansvarig för kidnappningen och dödandet av tiotal personer i Erbil och de få raketskjutningar som skett i Erbil. Gruppen upplöstes genom att säkerhetsmyndigheter fångade de flesta av gruppens medlemmar som dömdes till döden. Bilden av denna grupp skapade oro bland folket just när de blev fångade och visades på satellitkanalen Kurdistan TV. Oron handlade mest om denna grupps grymma och omänskliga handlingar med sina byten (en av filmerna som visades var när de höll på skära av huvudet på en ung pojke och stycka hans kropp i bitar, i filmerna fanns också sexuellt utnyttjande av unga pojkar och flickor). Dessa handlingar hade inget etniskt motiv, utan de bestod av några korrumperade islamistiska extremister. Alla av dess medlemmar (förutom en som var turkmen) var kurder och deras aktioner var riktade mot kurder. Oron försvann bland folk efter ett tag. Själva domen, som var avrättning av samtliga gärningsmännen, spelade roll i den mening att det finns en myndighet som kan ta hand om sådana problem och bestraffa de skyldiga. Men det är så sällan som "de skyldiga" eller gärningsmännen grips och ställs inför rätta i Kirkuk. I de fall som poli-

sen och säkerhetsstyrkor lyckas fånga gärningsmännen i Kirkuk, är det osäkert om de ställs inför rätta och/eller döms. Säkerhetsläget och händelserna i Erbil och Kikuk skiljer sig alltså inte bara kvantitativt sett utan även kvalitativt. Händelserna i båda städerna är inte jämförbara i den meningen att det förekommer mycket mer händelser och blodsdåd i Kirkuk än i Erbil, utan även i den bemärkelsen att händelser i Kirkuk oftare har en etnisk dimension, till skillnad från i Erbil.

Den okända gärningsmannen och institutionell ineffektivitet

En hel del händelser som inträffar i Kirkuk är mycket sällsynta eller till och med obefintliga i Erbil. Exempel på sådana händelser är den stora mängden av explosioner, bilbomber, skjutningar och etniska demonstrationer. Dessa har skapat ett väldigt osäkert läge i Kirkuk, inte bara för att det har resulterat i många offer utan också för att händelsernas omfattning är en indikation på myndigheternas ineffektivitet och oförmåga gentemot gärningsmännen. "Den okända gärningsmannen" kännetecknar läget i Kirkuk. Folket i Kirkuk uppfattar sin vardag och betar sig utifrån att gärningsmän kan dyka upp när som helst och nästan varsomhelst och även utifrån myndigheternas oförmåga att hantera dessa kritiska situationer. Bilden av den okända gärningsmannen dominerar med andra ord, trots existensen av olika statliga institutioner. Detta kan man direkt inse när man observerar domstolarna eller rättsväsendet i Kirkuk. Rättsväsendet i Kirkuk är osjälvständigt inte bara för att det kan, enligt många av mina informanter, finnas etniska eller politiska krafter bakom domstolarna, utan även för att domarna inte kan fatta rätt beslut eller bestraffa gärningsmännen eftersom de är utsatta för hot och utpressningar. Polismyndigheterna säger att de fångar terroristerna eller gärningsmännen, men domarna släpper ut dem antingen av "rädsla" eller av "lojalitet". Man måste påpeka att majoriteten av domarkollegiet i Kirkuk är araber till sin etniska bakgrund och är nästan samma personer som under Saddams styre. En kurdisk politiker informerar att i Kirkuk finns 32 arabiska domare, men bara 6 kurdiska domare (intervju, 2006-03-24, 13:31).

De gamla baathiska institutionerna är officiellt sett upplösta men många gamla anhängare orienterar sig fortfarande mot de gamla institutionerna, det vill säga: de gamla baathiska föreställningarna och värderingar lever fortfarande.⁵³ Polismyndigheterna i Kirkuk leds däremot av kurder, trots att po-

---

⁵³ Ibland orienterar många sina handlingar mot gamla institutioner, trots att institutionen officiellt är upplöst; detta särskilt bland aktörer och gamla anhängare inom den upplösta institutionen: interaktionsmönstret kan bli kvar inom nätverket, många fortsätter med den gamla paradigmatiske institutionen. Ett exempel är när den gamla regimens anhängare i Irak fortsätter fortfarande att orientera sig mot den gamla institutionen (Garcelon 2006:268).

liskåren är multietnisk och skapad efter ett etniskt kvoteringsystem. Icke-samförståndet och icke-samarbetet mellan dessa viktiga myndigheter har skapat en ond cirkel, det vill säga polisen fångar kriminella, domaren frisläpper dem, dessa kriminella tar upp sina aktioner igen osv. Ett sådant läge skapar inte bara brist på förtroende mellan olika myndigheter, utan folket tappar även tron på myndigheterna och institutionerna. Tilliten till institutioner är följaktligen låg i Kirkuk, därmed finns en låg mellanmänsklig och mellan-etnisk tillit. När det inte finns förtroende mellan olika institutioner och folket kan det inte heller finnas samarbete mellan dem. Jag kallar denna situation, det vill säga icke-samarbetet mellan olika myndigheter i Kirkuk, horisontell institutionell desintegration. Det handlar om en situation som får sociala aktörer att själva tänka på sin egen säkerhet, vilket i sin tur återverkar negativt på institutionerna och bekräftar myndigheternas inaktivitet.

Icke-samarbetet mellan institutioner och etnifieringen av institutioner är någonting som framträder påtagligt i mina informanternas utsagor. Kurdiska politiker kritiserar starkt Kirkuks domstol/tingsrätt, som betraktas som arabisk, och utbildningsförvaltningen som betraktas som turkmensk. I sin tur kritiserar arabiska och turkmenska politiker kommunförvaltningen och polismyndigheten eftersom dessa betraktas som kurdiska i den meningen att de kontrolleras av kurderna och har kurdiska chefer. Följande citat säger mer om frågan. En högt uppsatt kurdisk chef uttalar sig, om Kirkuks domstolar som är dominerad av araber och utbildningsförvaltningen som är dominerad av turkmener, så här:

Kirkuks domstol stinker, den är korrumpad på olika sätt; en del av dem är Baathregimens kvarlevor och en del av dem är mutbara. Men de som är rena och lojala mot sitt jobb är rädda för att fatta korrekta och lagenliga beslut. Kirkuks domstol är en av de säkerhetsproblem som vi är utsatta för. /.../ I Kirkuk finns undervisning på fyra språk; kurdiska, arabiska, turkmenska och syrianska. Men hinder och stora problem skapas för den kurdiska undervisningen. Kurdiska lärare får hittills sina löner i Sulemani [och Erbil], alltså är de Kurdistan-regionens lärare och anställda. Detta är tyvärr problemet, utbildningsdepartementet skapar dag efter dag nya problem istället för att lösa dem (intervju, 2006-03-03, 03:16).

Araberna menar däremot att ”rättsväsendet har behållit sin självständighet /.../ och är legitimt”. Araberna (och en del turkmener) kritiserar i sin tur de myndigheter som har kurdiska chefer, som kommunförvaltningen och polisen. ”Fördelningen av kommunens service är inte jämlik; kurdiska områden får mer service än arabiska områden, turkmenska områden får också bättre service än arabiska områden”, menade en arabisk representant (intervju, 2006-03-08, 07:43). Om polismyndigheten sa en turkmensk representant att ”polisen i Kirkuk är en partisk apparat och de jobbar i enlighet med de två stora kurdiska partiernas intressen /.../ vi har också bevis för detta, till exempel polisen hjälpte dessa partier med valfusk” (intervju, 2006-03-08,

10:17). Kurderna menar i sin tur att kommunförvaltningen och polisen har gjort sitt arbete. Men här måste påpekas att även kurderna kritiserar delar av polisen, särskilt arabiska poliser, och menar att de hjälper "terroristerna". Men allmänt sett finns, hos alla parter, en kritik mot polisen i den meningen att polisen är byggd på etniska kvoteringsgrunder, och att poliserna är mer lojala mot sina grupper och partier än mot sina jobb. Jag måste även säga att kurdvänliga araber och turkmener har samma inställning som kurderna. Det finns ibland också en kritikväxling mellan KDP och PUK; det kan hända att KDP:s anhängare kritiserar ett myndighetsarbete som har en chef med PUK bakom sig och vice versa. Men detta ändrar inte det faktum att det råder en etnifiering eller en etnisk kolonisering av institutioner i Kirkuk.

Etnisk kolonisering av institutioner kontra stabilitet

"Kirkukborna är som ett schackspels olika pjäser, de kämpar och krigar om sin plats, men under kvällen sover alla i samma spelburk" (intervju med arabisk politiker, 2006-03-08, 07:43).

Citatet ovan, som är från en intervju med en arabisk politiker och representant, beskriver de interetniska relationerna på ett bra sätt. I Kirkuk är näringslivet och myndigheterna segmenterade i den meningen att olika statliga och kommunala myndigheter och företag domineras av olika grupper och relationen mellan olika myndigheter kännetecknas av icke-samarbete. Därmed fördjupas segmenteringen och samhället fragmenteras. Det råder på något sätt en institutionell desintegration, inte bara i den meningen att det råder icke-samarbete mellan olika institutioner, utan mest i den bemärkelsen att olika institutioner betraktas och används som resurser för utövandet av etnisk politik. Försöket att etniskt kolonisera institutioner är en följd av den mobiliseringskamp som i sin tur orsakades av uppkomsten av ett säkerhetsdilemma. Varje grupp försöker försäkra sig om sin position och säkerhet genom att ta kontroll över viktiga myndigheter. Tydliga exempel på denna situation är arabiseringen av oljeföretaget Nordkompaniet, som har 10.415 anställda, varav 8.740 araber (75,27 procent) dessutom chefen; turkmenifieringen av utbildningsmyndigheten, som har 213 anställda, varav 137 turkmener (64,31 procent) dessutom chefen; och kurdifieringen av polismyndigheten, som har 6.659 anställda, varav 2.557 kurder (38,39 procent) dessutom polischefen. Poliskåren är inte så segmenterad i den meningen att antalet anställda kurder motsvarar den kurdiska befolkningen i staden och på samma sätt när det gäller de andra grupperna. Men i själva verket finns ett kurdiskt försök att kontrollera polisväsendet genom att utse polisofficerare och polisstationschefer. Hamurabi entreprenadkompani är också ett exempel på denna segmentering; företaget har 268 anställda, varav 170 kurder (63,43 procent)

och kompaniets chef är kurd. Det finns många andra exempel bland Kirkuks myndigheter som visar segmenteringen, den ojämna etniska fördelningen och sambandet mellan chefs etniska tillhörighet och majoriteten av de anställdas etniska tillhörighet, vilket i sig säger någonting om kontrollförsöket eller mobiliseringskampen (se tabell 8, 9 och 10 i appendix, listor över myndigheters etniska sammansättning).

Mobiliseringstävlingen manifesteras alltså genom försöket att kontrollera olika chefspositioner, särskilt i viktiga myndigheter. Kurderna har nu efter regimen fall 2003 och som en följd av förändrade maktförhållanden lyckats besätta, från några få chefsbefattningar under regimen tid, runt hälften av chefspositioner i Kirkuks myndigheter (se tabell 8 och 9 i appendix; intervju med kurdisk politiker 2006-03-03, 03:16). Enligt en tabell som är gjord av Irakiska Turkmenernas Front finns ungefär 105 stora och små myndigheter i Kirkuk; 50 av dem är kontrollerade av kurder, det vill säga har kurdiska chefer, 29 av araber, 23 av turkmener och 3 av kristna (ITC 2007). Försöket att kolonisera eller kontrollera myndigheter finns naturligtvis även hos de andra grupperna. Arabiska och turkmenska gruppen bojkottade under lång tid, till exempel nästan under hela 2007, provinsfullmäktiges arbete. De krävde några viktiga chefspositioner och menade att kurderna hade kontrollerat de viktigaste posterna. Att kurderna nu besitter nära hälften av chefspositioner i Kirkuk säger i själva verket någonting om att maktförhållandet i Kirkuk är till kurdernas fördel.

En sådan segmentering av myndigheter (och näringslivet) existerar inte i Erbil, eftersom det i Erbil råder varken ett säkerhetsdilemma eller en etnisk mobiliseringstävling. Den etniska sammansättningen och strukturella förhållanden, det vill säga gruppernas storlek och territoriella fördelning samt maktförhållandet, skulle inte heller vara en bra förutsättning för segmenteringen av institutioner och arbetsmarknaden. Ett tecken på att säkerhetsläget i Erbil är relativt bra är det internationella intresset eller uppmärksamheten för Erbil. Jag syftar på det stora återuppbyggnadsarbete som utförs av utländska företag, uppkomsten av utländska investerare, invigningen av många internationella arrangemang; kulturella, ekonomiska och till och med politiska. "Erbil International Trade Fair" är ett sådant stort arrangemang som hålls nästan årligen sedan 2005, den tredje gången som hölls 2007 deltog 300 företag från 22 olika länder i evenemanget.⁵⁴ 2008 ökade antalet deltagande företag till 500. Arabiska parlamentarikers konferens, som är ett gemensamt arrangemang för arabiska länder, som höll sitt trettionde möte 11–13 mars 2008 i Erbil, är ett annat exempel. Fler än 11 länder har hittills även öppnat konsulat, representation eller handelskontor i Erbil, exempelvis Frankrike, Ryssland, USA, Storbritannien, Iran, Tyskland, Kroatien och till och med FN har öppnat ett kontor (pukmedia.com 2008-02-02). Under drygt två år, mellan april 2006 och september 2008, har olika företag, varav majoriteten

---

⁵⁴ För mer information om arrangemanget se (KRG:s Press Release 2007-10-29).

utländska företag, investerat ungefär 11 miljarder USA-dollar i olika projekt i Erbil (Sbeiy.com 2008-10-28). Inga utländska företag investerar i ett land, eller stater skickar sina representanter till ett område, om man inte bedömt säkerhetsläget som positivt eller åtminstone som relativt stabilt.⁵⁵ Med tanke på det instabila säkerhetsläget i Kirkuk är det inte konstigt att företagsinvesteringar, särskilt utländska, är nästan obefintliga. Den så kallade budgeten för utvecklingen av provinserna som irakiska regeringen har för varje provins är inte någonting i jämförelse med den totala investeringen i Erbil. Att det i Erbil och även i Sulemani sedan 2005 finns fungerande internationella flygplatser, som utgör förbindelsekanaler mot omvärlden inte bara för Kurdistan utan även för hela Irak, kan också vara ett tecken på det relativt stabila säkerhetsläget som råder i hela regionen; alltså ”ett annat Irak”. Kurderna brukar själva profilera sig som den ljusa sidan av Irak eller snarare en distinkt sida av Irak. Man har även öppnat en hemsida i detta syfte, alltså att visa Kurdistan som ett annat Irak.⁵⁶

Vertikal (och horisontell) institutionell desintegration kontra autonomi

En annan aspekt av den institutionella desintegrationen i Kirkuk är relationen mellan Bagdad och Kirkuk å ena sidan och relationen mellan Kirkuk och Erbil å andra sidan. Att centralregeringen i Bagdad inte samarbetar med den lokala regeringen i Kirkuk fördjupar konflikten mellan olika grupper i den meningen att den centrala regeringen fortfarande representerar araber och den lokala maktapparaten representerar kurder och dessas allierade, trots olika grad av representationer. Detta kan även ses som institutionell desintegration, men på en annan nivå, nämligen desintegration mellan institutioner på statsnivå och institutioner på lokalnivå.⁵⁷ Jag kallar denna situation, det vill säga icke-samarbetet mellan den centrala regeringens institutioner och Kirkuks myndigheter, vertikal institutionell desintegration. Det som krävs från statsinstitutioner verkställs inte av lokala institutioner eftersom statens direktiv tolkas etniskt. Det tydligaste exemplet är frågan om en ny polischef. Den centrala regeringen försökte byta Kirkuks polischef flera gånger under åren 2005 och 2006, men lokala myndigheter vägrade verkstäl-

---

⁵⁵ Jag upplevde själv säkerhetsläget under fältarbetet i båda städerna på olika sätt. I Erbil kunde jag röra mig fritt men inte i Kirkuk. Många lokala marknader i Erbil brukade vara öppna till sent på nätterna, full med folk, medan de i Kirkuk brukade stängas tidigt på kvällarna.

⁵⁶ För mer information se följande hemsida: <http://www.theotheriraq.com/> (2007-12-23).

⁵⁷ Om lokala eller regionala maktbaser blir etniska röstbanker är en stats autonomi i fara. Om det handlar om ett demokratiskt eller decentraliserat statsskick leder det till upplösning och separation av olika nivåer (Nederveen Pieterse 2004:40, 41).

la ordern.⁵⁸ Ett annat exempel på den omvända riktningen är att det finns flera hundra kurdiska officerare i Kirkuk, som har fått sin utbildning och grad hos myndigheter i Erbil och Sulemany, utan att deras grad blivit erkända hos myndigheter i den centrala regeringen i Bagdad. Samma situation gäller även tusentals lärare och andra anställda. Det är inte så svårt att förstå mekanismerna bakom de olika besluten: regeringsparten vill förstärka sin position och sitt inflytande men däremot vill lokala myndigheter inte förlora positionen. Positionerna betraktas som viktiga i etnisk politik eftersom de kan garantera gruppens trygghet och skydda gruppens intresse. Positioner i viktiga institutioner används som viktiga maktresurser, särskilt när det råder en mobiliseringskamp mellan olika grupper. Det handlar om etnisk konkurrens. Men den vertikala institutionella desintegrationen säger i sig någonting om den irakiska regeringens svaghet och den förändrade maktrelationen till kurdernas fördel. Denna lokal/center-desintegrationen uttrycker, å andra sidan, att det inte finns en irakisk överideologi eller en stabil politisk identitet.

Desintegrationen på olika institutionella nivåer, stat/lokal, har missgynnat den institutionella funktionen i Kirkuk och påverkat förhållandet mellan olika grupper. Men denna desintegration på stat/lokal nivå vill jag påstå har gynnat den institutionella funktionen i Erbil, som beskrevs tidigare i kapitel 3. De politiska och administrativa relationerna mellan Erbil och Bagdad är i stor utsträckning organiserade konstitutionellt sett och som bara handlar om några formaliteter, trots icke-avklarade tvister i många områden till exempel omtvistade områden och budgetfrågan. Men att Erbil inte styrs direkt av Bagdad innebär en stor frihet för myndigheter i Erbil, alltså ett slags institutionell autonomi, självständighet eller en väldigt hög grad av decentralisering. Kirkuks institutionella läge påverkas däremot direkt av det institutionella kaoset och av den dåliga säkerhetssituationen som råder i Bagdad, eftersom Kirkuk officiellt är relaterad och hänvisad till Bagdad.

En annan sida av den institutionella desintegrationen som kännetecknar myndigheternas arbete i Kirkuk är att myndigheterna och anställda har olika referenspunkter. Alla myndigheters och olika kommunala och statliga institutioners anställda borde få sina löner från den centrala regeringen i Bagdad (via sina lokala institutioner i Kirkuk). Men många anställda i Kirkuk får sina löner, och styrs därmed antingen från Erbil eller Sulemni, eftersom den centrala regeringen i Bagdad inte godkänner deras anställning. Det handlar om en del nyanställda i syfte att öka antalet kurder i Kirkuks myndigheter, och en del tidigare avskedade och utdrivna anställda av etniska och politiska skäl. Men en del av de nyanställda som inte har någon förbindelse med den

---

⁵⁸ Jag var närvarande i provinsfullmäktiges sammanträde 2006-03-07 kl. 10.00–12.00. En av de frågor som behandlades i sammanträdet var den om en ny polischef och enligt dagordningen kandiderade olika officerare som tillhörde olika grupper och partier till polischefsposten; alla grupper hade sina egna kandidater, även PUK och KDP.

centrala regeringen i Bagdad är de kurdiska lärare (flera tusen) som anställdes av antingen PUK eller KDP efter att kurdiska blev ett officiellt språk. Därmed öppnades många kurdiska skolor (cirka 312 skolor), som huvudsakligen finansieras av Kurdistans regionala regering. I utbildningsväsendet råder således både vertikal och horisontell institutionell desintegration i den bemärkelsen att utbildningsförvaltningen i sig är delad i Kirkuk med olika referenspunkter å ena sidan och att det inte finns samarbete mellan dess olika avdelningar och de centrala institutionerna å den andra sidan. Samma situation, vertikal och horisontell institutionell desintegration, gäller även säkerhetsmyndigheterna. Myndigheterna i Kirkuk är alltså officiellt sett relaterade till den centrala regeringen i Bagdad. En del av Kirkuks myndigheter, särskilt de som har arabiska eller turkmenska chefer, styrs mer eller mindre av Bagdad. Men en del andra myndigheter som har kurdiska chefer styrs också mer eller mindre av Kurdistans regionala regering, mer precist av PUK och KDP.

En annan sida av denna institutionella desintegration, eller snarare kaos, handlar om tudelningen av myndigheter. Jag syftar här på konkurrensen mellan KDP och PUK om kontroll över myndigheter i Kirkuk. Under en period i början av regimens fall fanns ironiskt nog två guvernörer i samma byggnad, tillhörande respektive partier. Båda partier har dessutom den vanliga partipolitiska organisatoriska verksamheten, sina egna informella institutioner i syfte att förstärka sina positioner och maktresurser. Båda partier hade exempelvis till slutet av 2007 sina egna utbildningsavdelningar för kurdiska skolor och tills slutet av 2008 sina egna så kallade Asaysh (säkerhetspolis), allt detta förutom att runt hälften av Kirkuks myndigheter har chefer som tillhör det ena eller andra partiet. Det finns även en svag säkerhetsapparat som är relaterad till Bagdad. Denna blandning av säkerhetsmyndigheter innebär, som sagt, både horisontell och vertikal institutionell desintegration. Men i Erbil är situationen helt annorlunda. Från och med 1996 styrs Erbil och likaså dess myndigheter av KDP. Myndigheterna i Erbil tillhör naturligtvis Kurdistans regionala regering som har sitt högkvarter i Erbil. Men myndigheterna i Erbil har förmodligen en relativ frihet från regeringen fast inte från det regerande partiet, alltså KDP. Alla myndigheter är bundna till KDP, till och med skolrektorer måste antingen tillhöra eller godkännas av partiet. En högt uppsatt PUK-politiker uttrycker sig så här om situationen:

Erbil är en stad som skiljer sig från de andra städerna i Kurdistanregionen. I Duhok och Sulemani är frågorna avgjorda i den meningen att i Duhok röstar majoriteten på KDP och i Sulemani majoriteten på PUK, men i Erbil är det ganska jämnt mellan båda. Erbil spelar alltså stor roll i maktfördelningen. /.../ Konflikten mellan KDP och PUK är påtaglig. /.../ KDP har regerat ensamt i Erbil sedan 1996. /.../ Hur stor avsky och hat man visar gentemot PUK har varit kriteriet hos KDP när de väljer sina kadrer och utser chefer. Trots att KDP:s politik har ändrats nu och PUK finns här nu, betraktas de som inte tillhör KDP som fiender som inte kan tolereras. /.../ Ingen som inte

är medlem i KDP kan få en rimlig post. Ingen lärare kan bli skolrektor om man inte tillhör KDP, även om man har hundra års erfarenhet (intervju, 2006-03-18, 19:21).

Man måste ha i åtanke att den som talar i citatet ovan tillhör ett parti som konkurrerar med KDP. Men en slags partinepotism eller trångsynt partipolitik förekommer utan tvivel i Erbil. Denna partibundenhet hos institutionerna är onekligen problematisk ur en demokratisk synvinkel, men den behöver inte innebära stora problem när det gäller institutionell integration eller handlingsförmåga, särskilt när det är fråga om kontroll över säkerhetsläget. Det finns till och med många diktatoriska länder med relativt fungerande och effektiva institutioner. Denna partipolitik eller partibundenhet hos institutioner finns även i Kirkuk, myndigheterna i Erbil fungerar dock mycket bättre, är mer effektiva och mer fria både ekonomiskt och administrativt sett. Skillnaden mellan Erbil och Kirkuk har alltså att göra med det institutionella läget; den institutionella desintegrationen som finns i Kirkuk finns inte i Erbil.

Sist men inte minst är det värt att säga något om fenomenet korruption när man talar om institutionellt läge. Institutionell korruption är ett av de viktigaste elementen som negativt påverkar mellanmänsklig tillit. När det råder korruption i stor utsträckning tappar människor inte bara tillit till institutioner, utan även den mellanmänskliga tilliten skadas, vilket i sig är en negativ förutsättning för relationer mellan människor och grupper. När det råder institutionell desintegration och instabilitet är det mycket möjligt att korruption uppkommer i stor utsträckning, eftersom sådana situationer innebär mindre administrativ övervakning och därmed får tjänstemännen och anställda friare händer. Enligt rapporter från organisationen Transparency International låg Irak de senaste åren högt upp i listan över korruption i världens länder; det är bara några få länder som är mer korrupta i världen än Irak.⁵⁹ Men det finns en variation mellan Iraks 18 provinser och graden av korruption. Enligt en rapport som är gjord av en organisation (International Republic Institute, IRI) i mitten av 2004, alltså cirka 15 månader efter regimens fall, och som även har påpekats av Kirkuks inspektionsförvaltning i memorial nummer 94 daterad 2005-05-10, har Kirkuk 18,98 och Erbil 6,94 på en skala från 1–20. Värdet 20 syftar på den mest korrupta provinsen, medan 1 syftar på den minst korrupta. Medan Kirkuk kommer näst högst i rangordningen över Iraks 18 provinser, det vill säga 17:e plats och därmed är näst mest korrupt, kommer Erbil på 6:e plats (ITC 2007). Det finns alltså stora skillnader mellan båda provinserna när det gäller uppkomsten av administrativ korruption i deras myndigheter, korruption förekommer många gånger mer i Kirkuk än i Erbil.

---

⁵⁹ För tabeller om förekomsten av korruption i olika länder och olika år se (CPI 2007, Transparency International. Corruption Perceptions Index) på organisationens hemsida: http://www.transparency.org/policy_research/surveys_indices/cpi (2007-12-24).

Vikten av det institutionella läget och säkerhetssituationen

Att det råder en institutionell desintegration på olika nivåer och olika riktningar lokalnivå/statnivå, horisontell och vertikal, att institutionerna är etniskt segmenterade och att institutionerna är oförmögna att bekämpa ”terroristerna” i Kirkuk har försämrat de interetniska relationerna och varit en förutsättning för etniska konflikter. Man kan fråga vad som påverkar vad: Är det institutioners goda funktion som gör att de interetniska relationerna fungerar bra eller tvärtom? Är med andra ord de välfungerade interetniska relationerna förutsättningen för att institutionerna ska vara effektiva? Jag anser att det finns en växelverkan mellan både institutionernas och de interetniska relationernas funktion. Men i nuläget ser kombinationen så här ut: i Kirkuk råder desintegration både på institutionell och interetnisk relationell nivå, medan det i Erbil fungerar jämförelsevis bra institutionellt och interetniskt. Man kan således säga att dessa är relaterade till varandra. Men man ska alltid ha i åtanke att institutionell kollaps eller svaghet, som en följd av en kritisk händelse eller olika vändpunkter, kan medföra ett säkerhetsdilemma och därmed en mobiliseringskamp och ett etniskt dilemma, eftersom det i situationer där det råder anarki olika typer av hotbilder och misstänksamhet lätt kan uppstå. Jag syftar till exempel på kritiska händelser som den kaotiska situationen efter den irakiska regimens fall 2003, den osäkra situationen direkt efter Intifadan 1991 och det pessimistiska läget under inbördeskriget mellan KDP och PUK i mitten av 1990-talet. Här måste påpekas att multietniska samhällen med svaga och icke handlingskapabla institutioner, som läget i den nuvarande svaga staten i Irak, är mycket känsliga för uppkomsten av situationer med säkerhetsdilemma och etnisk mobiliseringskamp.

Interetniska kontakter, interetniskt socialt kapital och heterogena organisationer kan inte, anser jag följaktligen, automatiskt ge positiva effekter när det råder ett säkerhetsdilemma och när intergruppsrelationer kännetecknas av mobiliseringskamp. Under ett säkerhetsdilemma blir utrymmet för interetniska kontakter och interetniskt socialt kapital litet, men stort för intraetniskt socialt kapital, som en följd av mobilisering och gruppernas försök att kontrollera sin säkerhet och gränser. När det råder etnisk mobilisering/motmobilisering i en osäker miljö kombinerad med en institutionell ineffektivitet blir sannolikheten för uppkomsten av integration begränsad, eftersom gränsöverskridande kan kosta individerna mycket och vara riskabelt. Att stå utanför kollektivet kan då uppfattas som ”förräderi”. En del turkmenner i Kirkuk kallar kurdvänliga turkmenner ”spioner”. Lojaliteten till den egna gruppen kan däremot förstärkas eftersom den egna gruppen i en osäker och riskabel miljö kan ge trygghet och skydd gentemot ”hotande” grupper. Här kan uppfattningar som att heterogenitet kan ge positiv effekt (Varsnhney 2002) och att socialt kapital ligger bakom institutioners effektivitet (Putnam 1996a) problematiseras. Men dessa uppfattningar kommer att problematisera-

ras och diskuteras ännu mer i de följande kapitlen. Här återstår att utröna vilket utfall man förvänta sig i en mobiliseringskamp när det gäller etniska grupper som är beroende av gruppernas strukturella förhållande, gruppernas storlek, graden av inkorporering hos varje grupp och gruppernas gruppformationsnivå, inte minst graden av mobilisering hos varje grupp som påverkas av dessa nämnda faktorer. I vilket etniskt sammanhang och i relation till vilken etnisk uppsättning denna mobiliseringskamp förekommer spelar således stor roll, vilket behandlades i föregående kapitel och behandlas i kommande kapitel.

V. Strukturella förhållanden och etniska relationer

I detta kapitel analyserar jag strukturella (makro) faktorer och konfliktbenägenhet. Detta och följande kapitel kompletterar varandra. Medan jag i detta kapitel fokuserar på makro-förutsättningar, i form av strukturella faktorer för etniska relationer, koncentrerar jag mig i nästa kapitel på makro-förhållanden, det som händer i vardagen i relationen mellan individerna. Men båda handlar om samma sak, alltså etniska relationer, men utifrån olika synvinklar. Olika strukturella förhållande utgör olika förutsättningar för etniska relationer. Med strukturella förhållanden syftar jag på faktorer som har att göra med gruppernas storlek, territoriella och sociala bas, geografiska utbredning och undergruppering. Jag menar att olika kombinationer av etniska sammansättningar med avseende på gruppernas strukturella förhållanden, innebär olika förutsättningar för samförstånds- och konfliktbenägenheten. Hur gruppernas strukturella förhållanden ser ut i specifika etniska miljöer påverkar vilket politiskt system, vilket toleranssystem med Walzers terminologi, eller vilka institutionella former som kommer att råda i miljön ifråga. Olika politiska system och toleranssystem påverkar i sin tur de etniska relationerna på olika sätt (jfr Walzer 1998). Till exempel kan en etnisk sammansättning som kännetecknas av lika stora etniska grupper med territoriell och social bas i en gemensam och osäker miljö leda till etniska konflikter, som vi ska se senare. Anledningen är att olika strukturella förhållanden, kombinerade med andra faktorer som exempelvis gruppernas politiska organisering och sammanhållning, innebär olika styrkeförhållanden som i sin tur innebär olika grader av och förutsättningar för samförstånds- och konfliktbenägenheten.

Hur etnicitet mobiliseras i specifika situationer och hur gruppernas strukturella förhållande underbygger etnifieringen av relationerna kan förstås genom en kartläggning av gruppernas karaktär, eller gruppformationsprocessen med Brubakers (2004) terminologi. Olika uppgångar och nedgångar av gruppformationsnivåer är sammankopplade med olika situationer, etnostrukturella sammanhang och graden av inkorporering hos inblandade etnosociala aktörer i specifika fält. För att komplettera bilden av gruppernas strukturella förhållande försöker jag därför förstå gruppernas sammanhållning och styrka genom att kartlägga graden av inkorporering hos varje grupp i respektive miljö (se Handelman 1977). Detta görs i syfte att förstå de verkliga styrke-

förhållandena mellan grupperna och de inre förhållandena inom grupperna i nuläget, helt enkelt för att förstå och analysera grupperna och deras möjligheter och begränsningar till etnisk mobilisering i respektive miljö: Erbil och Kirkuk. Dessa förhållanden, gruppernas storlek och geografiska utbredning, har jag kallat strukturella förhållanden. De kan även betraktas som institutionella förhållanden men då i termer av föreställningar och regelbundna relationer. Förståelsen av dessa strukturella förhållanden är nödvändig för förståelsen av gruppernas politiska mål, krav och beteende gentemot varandra. I ljuset av gruppernas strukturella förhållanden och graden av inkorporering kan man även få en uppfattning om eventuella gruppformationsnivåer och benägenheten till internetnisk konflikt respektive samförstånd, eftersom olika gruppformationsnivåer innebär olika etniska mobiliseringsgrader, organisatoriska nivåer, intensitet och därmed uppkomsten av olika typer av etnicitet. I detta kapitel ska gruppernas strukturella förhållande och interna relationer kartläggas, medan olika typer av etnicitet blir en fråga för nästa kapitel. Som påpekades i inledningen av boken är åtskiljandet av intra- och interetniska relationer analytiskt möjligt men inte i praktiken, eftersom etnicitet har en relationell egenskap och det finns ett samspel mellan det som händer inom och mellan grupper.

Gruppernas storlek och maktrelationer

Jag börjar först med gruppernas storlek och sedan ska jag ta upp gruppernas territoriella fördelning. Hur stor gruppen är och vilken territoriell bas gruppen har är av stor betydelse för hur grupperna beter sig gentemot varandra och vilka krav de kommer att ställa för att lösa sina konflikter och även i vardagslivet.

När man vill mäta de olika irakiska eller irakisk-kurdistanska gruppernas storlek med siffror stöter man på svårigheter, eftersom det inte finns någon exakt statistik över befolkningen i Irak. I hela Iraks historia har man gjort några få officiella folkräkningar, nämligen 1947, 1957, 1965, 1970, 1977 och 1987. Dessa beräkningar har inte varit oberoende, utan gjorda i syftet att tjäna makthavarnas grupp, eller den arabiska majoriteten. Icke-arabiska grupper brukar anklaga irakiska myndigheter för att de beräknats vara mindre än sin verkliga storlek. Detta trots att många kurder, turkmener, kristna och andra minoriteter har tvingats att ändra nationalitet, speciellt i Kirkuk och särskilt under den så kallade "nationality correction"-processen. Regimens arabiseringsprocesser och Anfalkampanjerna under 1980-talet var försök att skapa en arabisk majoritet i de oljerika områdena. Men folkräkningarna kan hursomhelst ge en ungefärlig bild av den etniska fördelningen i Irak och Kurdistan/Irak. Många som skriver om den irakiska befolkningen brukar utgå från och bygga sina uppskattningar på folkräkningen 1957 eftersom den gjordes innan Baathregimen kom till makten och innehåller information om

etnisk tillhörighet eller modersmål (Sammanchi 1999; Talib 2005; Güçlü 2007:27; Muhammed 2003; 2002; Ahmad u. å.; jfr Ghafur 2007; Habib 2005).

De olika grupperna brukar i sin tur överskatta sin storlek och ange orealistiska siffror om sig själva. De visar sin styrka genom att måla upp sin egen grupp som en stor eller större grupp jämfört med de andra inblandade grupperna i fältet. Turkmenerna är i detta avseende ett bra exempel. Utomstående uppskattar den turkmenska befolkningen till några hundra tusen, alltså mindre än en halv miljon (McDowall 1997:380, se även Marr 2004:16–17). Men turkmenska nationalisterna anger i sin tur mycket högre siffror, vilka brukar vara sinsemellan olika. Vissa turkmener beräknar antalet turkmener i Irak till 2,5 miljoner och vissa andra till 3 eller 3,5 miljoner (Sammanchi1999:115; Güçlü 2007:27; Sirkeci 2005:3–5; Sbey.com 2007-09-22, se även Minahan 2002:1928).⁶⁰ Som man kan se är det stor skillnad mellan de olika siffrorna. Samma situation gäller även de kristna, kaldéer och assyrier, och sunniaraberna i nuläget. Under Baathregimens tid brukade även kurderna överskatta sin storlek som en reaktion mot regimens underskattning av dem. Storleksdispyten verkar vara en indikator på underlägsenhet respektive överlägsenhet, alltså har den att göra med maktrelationen. I Kirkuk brukar alla grupperna ange orealistiska uppskattningar om sin egen och de andras storlek. Att ange högre siffror är ett sätt att kräva mer rättigheter. Det handlar, med andra ord, om den diskursiva aspekten av den etnopolitiska kampen. Men ändå finns en allmän uppfattning om gruppernas storlek både lokalt och på Iraks nivå. Denna uppfattning bygger inte bara på den dagliga interaktionen, utan även på de senaste valresultaten 2004 och 2005 med tanke på att det handlar om etniskt röstande, detta trots bristfälligheten i genomförandet av valprocesserna. Alla vet således vilken grupp som är större eller mindre i relation till varandra. Alla grupper har med andra ord den rätta uppfattningen om gruppernas egentliga storlek, kanske inte siffermässigt utan storleksmässigt, och känner sin plats.

Trots storleksdispyten finns verklighetsnära beräkningar. I avsaknad av nya och ordentliga folkräkningar utgick den irakiska valkommissionen inför parlamentsvalet 2005 från ransoneringssystemet, trots brister i systemet. Iraks befolkning beräknades då till cirka 27 miljoner, varav cirka 4 miljoner i de tre kurdiska provinser som styrs av Kurdistans regionala regering: Erbil, Sulemani och Duhok. Erbilprovinsens invånare är cirka 1,3 miljon. Kirkuk och andra omtvistade områden var alltså inte inberäknade i de 4 miljonerna. Kirkukprovinsens befolkning är enligt samma källa, alltså ransoneringsregistren, cirka 1 miljon (*Sulemani statistikbyrå* 2005-08-01, se även Minahan

---

⁶⁰ Man kan även i detta sammanhang se Turkmenska frontens hemsida, den persiska versionen på följande länkar:
<http://www.kerkuk.net/haberler/haber.aspx?dil=1065&metin=2007101215> (2007-12-20).
<http://www.kerkuk.net/haberler/haber.aspx?dil=1065&metin=2007071857> (2007-12-20).

2002:1055–1056). Om man lägger till de omtvistade områdenas invånare blir uppskattningsvis Kurdistan/Iraks invånare cirka 5–6 miljoner beroende på vilka områden som inberäknas. Men detta har (förutom på det allmänna planet) inte så stor betydelse för denna studie eftersom jag utgår från och jämför själva städerna Erbil och Kirkuk. Jag måste även peka på att ingen av dessa siffror är fasta siffror, inte på grund av mortalitet respektive fertilitet utan på grund av att nu pågår stora demografiska och befolkningsomvandlingar av politiska skäl. Följande är en uppskattning av den etnografiska fördelningen i området. Den är en kombination av olika källor som olika irakiska folkräkningar, ransoneringsregistren och andra observatörers och forskares beräkningar (Irakiska statistikbyrå 1947, 1957, 1965, 1970, 1977 och 1987; McDowall 1997:380; Marr 2004:16–17; Minahan 2002; Talib 2005; Goran 2002; Middle East Watch/Human Rights Watch 1993; JHIC 2004).

Eftersom jag inte behöver de exakta siffrorna skriver jag i procent för att kunna jämföra gruppernas storlek med varandra. Enligt en ungefärlig beräkning består 75 procent av Iraks befolkning av araber, varav 55–60 procent shiaaraber och 15–20 procent sunniaraber. Resten består av kurder, turkmener, kristna och övriga.⁶¹ Kurderna (yezidikurder och feilikurder är inberäknade också) anses vara runt 19–23 procent, turkmener 2–3 procent och kristna 1–2 procent. Men siffrorna blir annorlunda i Kurdistan/Irak; kurderna blir då den största gruppen med över 75 procent av befolkningen, turkmener cirka 8–10 procent, kristna 3–5 procent och runt 10 procent araber.⁶² Men om vi går ner till stadsnivån blir siffrorna ännu mer annorlunda. Kurderna i provinsen Erbil är den självklara majoriteten, 85–90 procent, turkmener 3–5 procent och de kristna 3–5 procent och resten är araber och övriga. Men i själva staden Kirkuk är nu kurderna inte den självklara majoriteten och detta som en följd av olika arabiseringsprocesser av provinsen som påpekades i kapitel 3. Kurderna verkar fortfarande vara den största gruppen, men kanske under 50 procent. Man kan säga 40–45 procent beroende på hur många kurder som har återvänt till provinsen, araber 30–35 procent, turkmener 20–25 procent och kristna 1–2 procent. Här måste påpekas att den etniska fördelningen i Kirkuk har varit och är under omvandling som en följd av politiska förändringar. De ständiga onaturliga etnodemografiska förändringarna i området som en följd av arabiseringen och tvångsförflyttningar har skapat en ”röra”, men jag återkommer till detta senare.

---

⁶¹ Kristna använder jag som en gemensam beteckning för assyrier, kaldéer (och armenier) som alla har kristendom som sin religion men tillhör olika kyrkor. Detta bara för att underlätta för mig själv annars blir relationen mellan dessa mycket komplicerad.

⁶² Siffrorna gäller för de områden som kurderna gör anspråk på, och när det gäller antalet araber är det lite svårt att ge till och med en ungefärlig siffra eftersom, genom olika arabiseringsprocesser, antalet araber bara har ökat och ökat. Om § 140 i irakiska konstitutionen verkställs sjunker antalet araber eftersom arabiseringsaraber går tillbaka till sina gamla platser i södra och mellersta Irak, medan antalet kurder och turkmener ökar speciellt i Kirkuk eftersom de också kan återvända till staden eller provinsen enligt artikeln.

På Iraks nivå är på så sätt araberna majoriteten och har därför mer makt och kräver mer. Arabiska är det officiella språket och premiärministern (shiaarab), dessutom ska många andra viktiga poster tillträdas av araber. Efter araberna kommer kurderna på andra plats, men de andra små gruppernas inflytande är nästan obefintligt; kurderna har lyckats få den irakiska presidentposten, som har mindre makt än premiärministern, och lyckats med att göra kurdiska konstitutionellt sett till det andra officiella språket vid sidan av arabiska, men det är inte praktiskt i arabdominerade områden. På Kurdistans nivå har däremot kurderna makten eftersom de är den största folkgruppen. Turkmenerna och de kristna har mer inflytande på Kurdistannivån än på Irakinivån, och detta på grund av att de utgör större grupper i Kurdistan jämfört med i hela Irak. Över 80 procent av de irakiska turkmenerna och den kristna befolkningen bor i Kurdistan. Vissa turkmener brukar säga att "vi är den tredje nationen i Irak, men den näst största nationen i Kurdistan" (intervju, 2006-02-21, 08:39; se även Güçlü 2007), därför kan de kräva att få mer i Kurdistan. Vissa kaldéer säger på samma sätt att "kaldéer är Kurdistans andra nation och den tredje nationen i Irak". De menar även att det i Irak finns en miljon kristna, varav cirka 800.000 kaldéer (intervju, 2006-03-27, 04:59).

Om vi går ner till stadsnivån får vi en annan maktrelation. Eftersom kurderna är den självklara majoriteten i Erbil, tas det allmänt för givet att kurderna ska ha makten; det finns alltså en konsensus om detta. Denna konsensus har varit en förutsättning för att turkmener och kristna ska få kulturella rättigheter och en "speciell" politisk representation. Både turkmenerna och de kristna har respektive fem garanterade platser i Kurdistans regionala parlament och respektive ministerpost i Kurdistans regionala regering. I parlamentsvalet 1992 behövde varje kurdisk kandidat 70.000 röster för att ta sig in i parlamentet, medan kristna kandidater bara behövde 2.500 röster (Ciment 1996:21). Detta gällde även turkmenerna (och även kristna igen) i parlamentsvalet 2005, men i en annan proportion. Anledningen var och är fortfarande det kvoteringsystem som gällde/gäller för kristna och turkmener, nämligen att de har var sina 5 platser i Kurdistans parlament. Detta system kan även vara ett tecken på att dessa mindre grupper inte utgör något hot för kurderna. Samtidigt kan det vara en indikator på det utvecklade toleranssätt och samexistens som jag har kallat samförståndsetnicitet (se nästa kapitel).

I Kirkuk är däremot maktrelationerna inte självklara. Man vet inte i nuläget vilken grupp som är i majoritet. Kurderna kan vara den största gruppen, men araberna och turkmenerna är också stora grupper. Kurderna råkar ha den officiella makten för första gången efter regimens fall, men denna makt har inte en allmän folklig eller interetnisk förankring. En av mina kurdiska informanter uttrycker det på det här sättet: "visst, guvernören, provinsfullmäktiges ordförande och polischefen är kurd, men de flesta myndigheternas tjänstemän är antingen araber eller turkmener" (intervju, 2006-03-03, 15:58). En makt kan bli en verklig och utövad makt bara då den inte stannar på de högre befällande nivåerna, utan även om den går ner till de praktiserande

nivåerna. Denna oklarhet kring maktrelationerna och gruppernas nästan jämlika storlek har varit en förutsättning för att varje grupp gör anspråk på Kirkuk och kräver så mycket som möjligt; detta tillsammans med existensen av den starka nationalistiska diskursen eller en konkurrensetnicitet.⁶³ Därmed har gruppkonflikterna ökat. Relationen mellan majoritet och minoritet handlar om en maktrelation. Etniska skillnader på språkliga, religiösa eller andra grunder behöver inte vara problematiska i sig, men etniska skillnader kan bli problematiska när de korsas med olika typer av maktrelationer. Man kan relatera situationen till vad Walzer uttrycker om olika toleranssystem. Att tolerera och att tolereras kan handla om olika maktrelationer: "Att tolerera någon är maktutövning, att tolereras ett acceptande av svaghet" (Walzer 1998:77). Kurderna i Erbil behöver inte tolereras eftersom deras maktposition och gruppens intresse långt ifrån är hotade. Men däremot behöver turkmenerna och de kristna tolereras av kurderna, eller av en upphöjd makt. Man kan säga att folkgrupperna i Erbil har accepterat varandra som de är. Men i Kirkuk handlar frågan om vem som ska tolerera vem. Existensen av tre nästan jämnstora grupper kräver ett speciellt toleranssystem som skulle vara till allas fördel och göra läget stabilt. Idealet skulle vara att alla tolererar alla, men detta är långt ifrån verkligheten. I Kirkuk finns varken en upphöjd makt som skulle kunna stabilisera läget eller en interetnisk acceptans. Man skulle kunna säga att kurderna borde acceptera och tolerera de andra grupperna eftersom de har den officiella makten. Men eftersom ingen är säker på sin position eller den nuvarande maktrelationen så är det svårt att uppnå en önskvärd samarbetsnivå; resultatet blir mer konflikter. Det är lättare för dem som är säkra på sin position och status att acceptera och därmed samarbeta med de andra.

Olika toleranssystem

Man skulle kunna likna läget i Erbil vid det toleranssystem som kan råda i en nationalstat och läget i Kirkuk vid det toleranssystem som är möjligt i en svävande och osäker konsociation, en konsociation som föregås av starka nationalistiska orienteringar. De olika toleranssystemen i Erbil och Kirkuk återspeglar gruppernas strukturella förhållande, framför allt storlek och territoriell bas. Men de är också beroende av olika historiska förlopp och politiska processer. Olika toleranssystem kan ha olika implikationer för människors dagliga och faktiska samspel och inbördes engagemang. I nationalstaten brukar, som påpekades tidigare, majoriteten ha en upphöjd makt. Men detta betyder inte att "ömsesidig respekt" är omöjlig. För att få igenom sin vilja i ett sådant system brukar minoriteterna, i detta fall turkmenerna och de kristna i Erbil, förhålla sig positiva till majoritetens värld. Mina intervjuer bekräftar denna situation: nästan alla mina turkmenska och kristna informan-

---

⁶³ Se kapitel 6 om olika typer av etnicitet.

ter i Erbil har samma politiska målsättningar som kurderna när det gäller till exempel federalism, artikel 140 och inställningen till regeringen i Bagdad.

Konsociationen kan ses som ett politiskt system som kan reducera konflikter mellan olika grupper (Horowitz 1985:569–576, 597–600, se även kp.15). Men systemet är mycket känsligt för störningar eftersom dess framgång är beroende av omständigheter som kännetecknas av en dämpad och låg nivå av nationalistisk och ideologisk mobilisering. Systemets framsteg förutsätter kompromissvilja eller konsensus, en effektiv och tämligen opartisk ”avpolitiserad” maktapparat, och inte minst stabilitet och säkerhet. Systemet förutsätter en någorlunda jämbördighet mellan olika parter, till exempel ömsesidigt veto i beslutsfattande och proportionell representation (Lijphart 1977:25–44; Nordlinger 1972:21–31, 118). Konsociationen förutsätter även en politisk enighet eller konsensus eftersom i praktiken sker samgåendet mellan olika grupper av deras ledare och eliter. De enas till exempel om en konstitution, utformar institutioner och delar på ämbeten samt hittar en mekanism för att skydda oförenliga intressen (Walzer 1998:39–40). Sådana förutsättningar existerar inte i Kirkuk, det politiska läget kännetecknas varken av samförstånd eller av en maktapparat som är effektiv och neutral.

Konsociationalism som är tekniskt sett känd för ”ethnic conflict regulation”, är ett sätt för maktindelning och fungerar fortfarande som en ledande modell (Taylor 1992; 1994a; 1994b; 2001). Men modellen har sina brister. Den problematiserar inte tillräckligt etnicitet och gruppgränser, förbiser etniska blandningar (hybriditet), gynnar skyddande och klientistisk politik, och producerar statisk multikulturalism som en mosaik av getton (Nederveen Pieterse 2004:39). Trots bristen i modellen är den politiska konsensusen beroende av stabiliteten hos gruppernas sociala bas. Samförståndet i konsociationen undergrävs av oron för olika störningar, som etnodemografiska förändringar vilka kan förändra förutsättningarna för maktbalansen och därmed hota det etablerade mönstret. Det som händer nu, efter regimens fall 2003 men även tidigare under baathregimen, i Kirkuk är just en sådan etnodemografisk förändring som får grupperna att framstå som hot för varandra. Det råder en rädsla att bli marginaliserad. Staden har vuxit befolkningsmässigt som en följd av olika politiska processer; återvändande och inflyttning har inte bara skapat en allmän osäkerhet utan även förändrat förutsättningarna för maktförhållanden. Denna osäkerhet gör toleransen omöjlig, då ömsesidig tolerans förutsätter tillit.

Många turkmener och araber i Kirkuk är rädda för att kurderna ska köra över och marginalisera dem. ”Huvudproblemet är att kurdiska partier försöker totalt kontrollera Kirkuk”, sa en turkmensk informant (intervju, 2006-03-08, 10:17). En arabisk informant uttrycker sin oro på följande sätt:

”Norra Irak isolerades av Irak i början av 1990-talet och blev en bas för amerikanerna för att de senare med hjälp av kurderna ska ockupera Irak. Det stora misstaget var att när de fällde regimen, riktade de sig mot och anföll folket.

Man kan inte leva med någon som man trakasserar. De [kurdiska partier] ser på alla araber som om alla tillhör Baathregimen” (Intervju, 2006-03-08, 08.10).

Samtidigt är kurderna oroliga för att situationen ska återgå till den tid då de var underlägsna och förtryckta. ”Jag fruktar att om arabiseringsaraber [inflyttade araber] tar makten, kanske de tvångsförflyttar oss som Saddam gjorde, om de får makten följer de i Saddams spår” sa en av mina kurdiska informanter (intervju, 2006-04-20, 09:06). Det råder alltså en stor misstänksamhet, en riskfylld och osäker situation. Olika arabiseringsprocesser under Baathregimen, vilken drev ut kurderna eller icke-araber ur Kirkuk och placerade araber i deras ställe, ändrade den demografiska fördelningen och styrkebalansen mellan grupperna. Men nu efter att många tvångsförflyttade kurdar har kommit tillbaka till Kirkuk efter regimens fall våren 2003, har läget blivit ännu mer känsligt och osäkert, laddat och spänt mellan grupperna.⁶⁴ Den etnodemografiska fördelningen och styrkeförhållandet håller alltså på omvandlas igen. Maktskiftet, det vill säga att kurderna nu har den officiella makten efter regimens fall, har gjort läget ännu känsligare och osäkrare. Jag måste också peka på att gruppernas sociala bas inte heller är stabil. Man kan, som vi ska se senare, identifiera tre eller fler grupperingar bara bland turkmenerna och det finns starka nationalistiska inriktningar hos de flesta parter. Situationen i Kirkuk präglas därför av många upplevda hotbilder och störningsfaktorer, framför eventuella samarbetsformer och samförstånd.

Gruppernas territoriella fördelning

Jag återkommer till gruppernas sociala bas eller graden av inkorporering. Men en annan strukturell faktor som jag vill ta upp nu har att göra med gruppernas territoriella bas eller geografiska fördelning. Kurdistan betyder kurdernas land. Som själva benämningen Kurdistan antyder har kurderna en territoriell bas, det vill säga ett geografiskt område med territoriell kontinuitet för den egna folkgruppen, ett territorium som är antingen kulturellt eller politiskt avgränsat eller bådadera. En sådan territoriell bas är inte bara en förutsättning för gruppens sociala bas, gruppens inre samhörighet eller gra-

---

⁶⁴ Enligt många källor har inom 35 års maktperiod för Baathregimen har runt 200.000 kurdar drivits ut från sina hem i Kirkuk och på deras plats har ungefär motsvarande antal araber från mellersta och södra Irak bosatt sig. En del utdrivna kurdar har kommit tillbaka till Kirkuk, men de flesta har inte fått sina gamla hem och mark tillbaka eftersom fortfarande de flesta av "importerade eller komna araber" med kurdernas terminologi (alltså inflyttade araber), är kvar i Kirkuk (se Human Rights Watch:s rapport 3 augusti 2004). Vad kan man förvänta sig i en sådan osäker situation; den är alltså mycket känslig för störningar. Enligt samma rapport kan läget explodera om konflikterna inte löses. För turkmenernas oro för återvända kurdar se (Güçlü 2007:70). Turkmeniska källor menar att mer än 100.000 kurdar som inte ursprungligen är från Kirkuk har flyttat till staden för att ändra det etnodemografiska tillståndet.

den av inkorporering utan också en förutsättning för gruppens maktposition och krav i det etnopolitiska samspelet. Den folkgrupp som har territoriell bas kommer att kräva och mycket sannolikt få mer än den folkgrupp som inte har en sådan bas i det etniska samspelets politik. Allmänt sett kan man säga att varken turkmenerna eller de kristna har en territoriell bas, i den bemärkelsen att det inte finns en territoriell kontinuitet mellan turkmenska respektive kristna områden eller koncentrationer.

Turkmenerna och de kristna har befolkningskoncentrationer i vissa områden, men mellan deras olika områden finns ingen territoriell kontinuitet. Med andra ord finns det inte ett Türkmenstan (turkmenernas land) eller Kristenstan (kristnas land), som Kurdistan, i området.⁶⁵ Det finns fragmenterade turkmenska och kristna koncentrationer eller områden. Men ibland finns tankar och föreställningar om en föreställd Türkmenstan eller Kristianstan hos nationalistiska turkmener respektive kristna. Projektet Türkmeneli, det vill säga turkmenernas land, är en sådan föreställd Türkmenstan som de senare åren ritats av turkmenska politiska organisationer, precis som kurderna har gjort tidigare (se karta 7 i appendix).

Kartan över Türkmeneli, som är framställd av turkmenska nationalisterna, inkluderar fyra stora städer: Mosul, Erbil, Kirkuk och Baaquba (Diyala) (Sammanchi 1999:97–109, se även karta nummer 1 s.1). På irakiska turkmenernas fronts (ITF) hemsida finns en flik för Türkmeneli (<http://www.kerkuk.net>). Det finns även ett politiskt parti inom ITF som heter Turkmeneli. På partiets hemsida står kartan över Türkmeneli överst (<http://www.eliparty.net>). Turkmeniska eliter har på senare år på olika sätt försökt och med hjälp av olika symboler markera sina gränser och skapa en politisk identitet. Denna form av turkmensk gränsdragning och identitetsskapande politik har varit en reaktion mot kurdernas utökade nationalistiska projekt, men även ett resultat av det ökade utrymmet för politiska spel efter Intifadan 1991 och uppkomsten av ett säkerhetsdilemma efter regimen fall 2003, som påpekades i de föregående kapitlen. Men Turkmenelis karta och själva projektet har svag verklighetsförankring, eftersom turkmenerna i det föreställda Türkmeneli inte ens utgör 10 procent av befolkningen. Projektet Türkmeneli verkar inte tas på allvar av de andra parterna. Som sagt finns turkmenska koncentrationer i området, men utan territoriell kontinuitet mellan dessa koncentrationer. Turkmenerna utgör inte heller majoriteten av befolkningen i några av de områden som de bor i. I vissa stads kvarter, kommundelar som Tisein i Kirkuk eller det lilla samhället Bashir utanför Kirkuk, utgör kanske turkmenerna majoriteten, men detta är inte en särskilt stark bas för ett sådant politiskt mål. Turkmenernas territoriella diskontinuitet och

---

⁶⁵ I själva verket finns ett land som heter Turkmenistan i centrala Asien. Landet blev självständigt efter Sovjetunionens fall. Många historiska teorier menar att de nuvarande turkmenerna i Irak ursprungligen har kommit från detta Turkmenistan eller området omkring i centrala Asien. Men detta land ligger alltså utanför denna undersöknings räckvidd, trots att turkmenerna ser det som en del av sin historia.

mindre storlek gör att projektet Türkmeneli knappast är ett realiserbart politiskt mål. I bästa fall kan man hoppas på administrativa autonomier i de kommundelar och trakter i vilka turkmenerna är i majoritet.

Trots att de kristna är mindre i antal än turkmenerna har de en bättre position för administrativa autonomier än turkmenernas position, eftersom de kristna bor och är koncentrerade i små samhällen som kan bli grunden för en sådan autonomi, till exempel det lilla samhället Ainkawe (Ankawa, Ainkawa) utanför Erbil. Trots att det har blivit nästan en stadsdel av Erbil. De kristna har sina koncentrationer i några små samhällen. Men det finns ingen territoriell kontinuitet mellan dessa små samhällen förutom i Mosulfältet, där det finns två eller tre näraliggande kristna samhällen. Det är kanske därför man ibland får höra krav på en kristen administrativ autonomi just i Mosulfältet, ett hemland för kristna (assyrier). I femte punkten av ett memorandum skrivet av Assyriernas demokratiska rörelse (ADM) till Kurdistans parlament finns en begäran om en kristen lokal administration just i Mosulfältet (*ADM memorandum* 2006-10-02; se även Al-Heyat 2006; Yaqo 2006a; Aina.org 2004-04-19; 2008-03-01). Begäran om en kristen enklav eller administrativ autonomi i Mosulfältet, ibland som en del av Kurdistans regionala regering, blev aktuell i slutet av 2008 som en följd av ökad förföljelse av kristna i Mosul av okända gärningsmän. Precis som turkmenerna har kristna nationalister också börjat söka ett assyriskt hemland (Bet-Nahrain) (Zowaa.org 2008-03-31), rita olika kartor och föreslå en administrativ region (se karta 8 i appendix).⁶⁶ Assyriernas karta vilar på lika lös grund som turkmenernas, eftersom inte heller de utgör 10 procent av befolkningen innanför kartans territoriella gränser. I bästa fall kan kristna få administrativ (och eventuell begränsad politisk) autonomi i de orter och områden där de har sina koncentrationer. Man kan säga att turkmenernas och de kristnas områden liknar små öar i ett stort kurdiskt, och ibland arabiskt, hav som begränsar respektive gruppers politiska förutsättningar.

Denna territoriella fragmentering har inte bara försvagat turkmenernas och de kristnas position utan utgör också en anledning till gruppernas kulturella, sociala och politiska splittring. Turkmenerna i Erbil har ingen territoriell bas. De har historiskt sett haft sin koncentration i det centrala Erbil, men sedan ungefär 50 år tillbaka har de med stadens expansion lämnat de centrala delarna, integrerat sig med och blivit en del av den kurdiska majoritetsbefolkningen. Avsaknaden av territoriell bas eller geografisk koncentration har varit en förutsättning för assimileringen av turkmenerna i Erbil. När det gäller de kristna i Erbil har de traditionellt haft, som påpekades tidigare, sin bas i ett litet samhälle eller en liten stadsdel som heter Ainkawe i stadens utkant.

---

⁶⁶ En enklav för kristna eller assyrier i Mosulfältet är ett gammalt projekt som går tillbaka till början av bildandet av Irak. Kristna hade lovats, liksom kurderna, av britterna och fransmännen att få olika typer av autonomier, men dessa löften förverkligades aldrig (Stafford 1935; Annemasse 1934; jfr Makiya 1998:166–171).

Kristna har även andra små koncentrationer i provinsen Erbil och andra närliggande provinser, men en del av dem har även blivit integrerade i majoritetsbefolkningen. Ainkawe har inte bara omringats av en kurdisk majoritet, utan även blivit en del av Erbil efter stadens stora expansion de senare åren. Även i Ainkawe finns ungefär 300 kurdiska familjer, säger en av mina kristna informanter (intervju, 2006-03-26, 05:55). Men man kan säga att Ainkawe fortfarande är de kristnas bas i Erbil. Att Ainkawe har bevarats kan bero på religiösa faktorer, i den meningen att religionen har varit ett hinder för kristna att bli integrerade i den kurdiskt och turkmenskt muslimska majoriteten för att kunna bevara sina traditioner.⁶⁷ Dessa minoriteters geografiska fördelning utgör ingen förutsättning för att kunna, om man är realistisk, kräva till exempel politisk självständighet. I bästa fall kan de få kulturella rättigheter, bilda organisationer samt få politiska representationer om de förhåller sig positiva till statsideologin. En av mina kristna informanter i Erbil uttrycker förhållandet på följande sätt:

Vi vill att våra rättigheter ska vara fastställda. /.../ Alla nationer har sina egna rättigheter. Det kurdiska folket kräver sina rättigheter, som självbestämmanderätt och federation. Vi gör inte det, vi gör inte på samma sätt eftersom vi är en mindre grupp. Men vi har rätt att praktisera vår religion utan något hinder, att tala och läsa på vårt språk. /.../ Sedan Intifadan finns några skolor, där kan vi läsa på vårt språk och vi har praktiserat våra religiösa ceremonier och ritualer utan problem (intervju, 2006-03-27, 04:10).

En annan kristen säger att:

Det som önskas här är att demokratin ska utvecklas och en konstitution skrivs där nationernas rättigheter fastställs. När det gäller de små nationerna [etniska grupper] har de inga mer önskemål, som att komma med stridsvagnar, kontrollera parlamentsbyggnaden och bilda regering. Vi har inte sådana, de finns inte i våra hjärnor (intervju, 2006-03-26, 05:55).

I de kristnas fall kan de även själva administrera det lilla Ainkawe. Poängen är att en sådan territoriell fördelning som i Erbil är en förutsättning för mer interetnisk integration och därmed en förutsättning för utvecklandet av olika samarbetsformer och samförstånd. Med andra ord utgör turkmenerna och de kristna i Erbil inget påtagligt hot för maktapparaten. De kommer inte kräva mycket mer utöver rätten till kulturell praktik och representationer. Maktapparaten kommer med stor sannolikhet att hålla sig positiv till deras krav i utbyte mot att dessa minoriteter inte skapar några problem för maktapparaten, såsom läget ser ut nu i Erbil.

I Kirkuk ser den territoriella uppdelningen annorlunda ut. Kirkuk är etniskt delat i den bemärkelsen att det finns rent monoetniska områden, trots existensen av multietniska områden i de centrala delarna. De norra delarna

---

⁶⁷ Om kristnas traditioner och Ainkawes historia se (Nabaty 2000; Rofo 2003).

av staden är kurdiska men i de södra delarna finns arabiska bosättningar. Där bor de flesta av de araber som genom arabiseringsprocesser har kommit och bosatt sig i Kirkuk. Under 1970-, 1980- och 1990-talen skapades många nya stadsdelar i södra Kirkuk eller kring den så kallade Bagdadvägen för inflyttade araber på ett område som till ytan är mycket större än det egentliga Kirkuk. Dessa nya stadsdelar Hey wasity, Hey qadisiye, Urubeh osv. är alltså rent arabiska. Turkmenerna har också sina koncentrationer till vissa områden, som stadsdelen Tisein och det lilla samhället Bashir. Men som sagt finns det också etniskt blandade områden, till exempel Arafa som har en kristen koncentration. Allmänt sett och särskilt för kurderna är det riskfyllt att gå till de södra delarna; där finns "terrorister", enligt många av mina informanter. Maktapparaten har inte riktig kontroll över de södra delarna. Söderborna utgör en hotbild för nordborna, alltså för kurderna (och även kristna) och vice versa; om en person från söder kommer till de kurdiska områdena till exempel Rehimawe, Shorije och Emam qasim, kan söderbon av nordborna betraktas på ett väldigt misstänksamt sätt och kännas som ett hot. Den territoriella fördelningen av folkgrupperna i Kirkuk har varit ett hinder för eventuell interetnisk integration. Därmed har intraetniska band förstärkts på bekostnad av eller i brist på interetniska relationer. När integrationsmöjligheter begränsas av geografiska eller snarare territoriella hinder blir det mycket svårt att utveckla samarbetsformer eller respektera varandra.

Gruppernas territoriella uppdelning har varit en förutsättning för att grupperna ska kunna göra anspråk på Kirkuk. När gruppen har en territoriell bas känner den sig starkare, mer sammanhållen och kommer därför att kräva mer. Språkpolitiken är viktig i detta avseende. Kurderna fick igenom sin vilja när de eftersträvade legitimitet för sitt språk i offentliga institutioner. Arabiska och kurdiska är nu enligt den nya irakiska konstitutionen två irakiska officiella språk (*Constitution of Iraq* 2005 § 4). Turkmenerna kräver också att turkmenska eller "turkiska" ska bli ett officiellt språk i Kirkuk, men de har inte fått sin vilja igenom. Förutom politiska konflikter kan det finnas konstitutionella hinder för kravet. Enligt konstitutionen kan ett minoritets-språk bli officiellt bara i de områden där folket som talar språket utgör majoriteten. Ett praktiskt hinder är att turkmenska inte har en skriftlig tradition bakom sig. Lösningen är då från turkmenernas sida att luta sig mot turkiska, vilket kan medföra politiska och konstitutionella hinder. Det måste även noteras att turkiska eller turkmenska inte använder det arabiska eller islamiska alfabetet, utan det latinska alfabetet som inte har tillåtits ännu. Trots allt veckar språket vara nära förknippat med den etniska identiteten och dess funktion, förutom sammanhållningen och homogeniseringen av gruppen, är ett viktigt element i gränsdragnings- och självdefinitionsprocessen i relation till utgruppen. En annan viktig funktion av språkpolitiken har att göra med den sociala statusen eller likställdhetskänslan. Att få status som ett officiellt språk för sitt språk innebär att man är jämbördig med de andra och har fått andras erkännande, detta vid sidan av språkets betydelse för den person-

liga utvecklingen. De andras erkännande är alltså normativt sett viktigt för jämställdhets känslan och personlig utveckling (jfr Taylor 1994; Walzer 1998).

Det är mycket möjligt att vissa grupper kräver autonomi eller gör anspråk på viktiga myndighetsposter (särskilt när det handlar om stora grupper). "Vi krävde en guvernörspost, men kurderna accepterade det inte" sa en av mina turkmenska informanter (intervju, 2006-03-08, 08:45). Kurderna ser Kirkuk som en naturlig och självklar del av Kurdistan, men de flesta araber och en del av turkmenerna ser staden som en del av Irak. "Kirkuk är ett litet Irak", sa en av mina turkmenska och även en av mina arabiska informanter (intervju, 2006-03-08, 10:17; även 2006-03-08, 08:10).⁶⁸ Men Kurderna ser däremot "Kirkuk som ett litet Kurdistan", och det finns en kurdisk hemsida som heter "Kirkuk är Kurdistan".⁶⁹ Å ena sidan finns inte stor skillnad mellan dessa båda påståenden i den meningen att alla etniska grupper som finns i Irak och i Kurdistan även finns i Kirkuk. Men å andra sidan finns politiska och symboliska skillnader mellan dessa påståenden i den bemärkelsen att varje grupp vill markera vart Kirkuk hör. Om man tolkar påståendena politiskt och symboliskt får vi följande resultat: "Kirkuk är ett litet Irak" hänger samman med tanken att araberna är i majoritet i Kirkuk på samma sätt som i Irak, medan "Kirkuk är ett litet Kurdistan" innebär att kurderna har majoritet i Kirkuk på samma sätt som i Kurdistan. Vissa turkmener betraktar i sin tur Kirkuk inte bara som ett turkmenskt centrum utan även som huvudstaden i Tükmeneli (Güçlü 2007:70, se även Sammanchi 1999), vilket ibland kurderna också gör. Man kan även se skillnaderna i det språkbruk som olika parter använder sig av för att uttala sig om Kirkuks framtida status. Kurderna använder sig mest av uttryck som "återanknytas", "återförenas", "återinfogas" eller "återfås", medan en del araber och turkmener mest använder uttryck som "förblir" och "kvarstår". Alla dessa uttryck är på något sätt förknippade med territoriella dimensioner, vilka har varit en fråga för motstridiga nationalistiska diskurser. De flesta hävdar att Kirkuk måste styras gemensamt, men de verkar inte mena det i praktiken eller att förutsättningarna inte har varit goda för det. När det gäller de kristna i Kirkuk, som är en väldigt liten grupp, har de hållit låg profil i de flesta konfliktnågor.

Relevansen av att ta hänsyn till strukturella faktorer som gruppernas storlek och territoriella bas i analysen av den etniska politiken kan visas om man bara jämför turkmenernas ställningstagande till maktapparaten i Erbil och Kirkuk. Turkmenerna i Erbil har ingen territoriell bas och är en liten minoritet (3–5 procent) men de har allmänt sett anpassat sig till majoriteten och det rådande politiska systemet. I Kirkuk är turkmenerna en ganska stor grupp (20–25 procent) och har en någorlunda tydlig territoriell bas, men de flesta

---

⁶⁸ På hemsidan för den största sunniarabiska organisationen i Kirkuk kan man se parollen "Kirkuk är irakiskt och för alla irakier" (<http://www.arabiccouncil.org> (2007-06-20)).

⁶⁹ Se (<http://www.kerkuk-kurdistan.com> (2007-02-16)).

av dem har inte blivit anpassade till det rådande politiska systemet. Turkmenerna i Kirkuk kräver mer än turkmenerna i Erbil; storlek och territoriell bas spelar alltså stor roll i hur grupperna förhåller sig till varandra.

Etnicitet och graden av inkorporering

Det räcker inte bara med att känna till gruppernas storlek och territoriella bas för att kunna förstå gruppernas beteende gentemot varandra eller för att kunna beskriva det etniska samspelets regler i olika miljöer. Vi behöver identifiera grupperna och kontexten kring grupperna utifrån andra synvinklar. Att förstå graden av inkorporering hos varje grupp är ett sätt att göra detta. Handelman (1977:187–200; Eriksen 1993:56–61) typologi för grader av inkorporering hos sociala grupper innehåller olika faktorer, strukturella, kulturella, historiska, ekonomiska, sociala och politiska. I kapitel 2 tog jag upp etnicitetens fyra organisatoriska dimensioner som Handelman beskriver, nämligen: *den etniska kategorin*, *det etniska nätverket*, *den etniska sammanslutningen* och *den etniska gemenskapen*. Graden av etnisk inkorporering skiljer sig från en grupp till en annan, och de är här rangordnade från tillfälliga till mer förenade och gemensamma, alltså från mindre korporativa till mer korporativa etniska organisatoriska dimensioner. Den etniska organisationens olika dimensioner står på detta sätt i relation till inkorporeringsgraden hos varje grupp. I sin fördelning tar Handelman hänsyn till principer för standardiserade etniska tillskrivanden, interaktion på etnisk grund, målinriktad politisk eller religiös grupporganisation och territoriell bas. Med hjälp av dessa principer kan man alltså se graden av förenande och sammanhållning, med andra ord graden av styrka, hos olika grupper. Man kan alltså identifiera de inblandade grupperna i en specifik etnisk miljö, få en uppfattning om gruppformationsprocessen hos varje ”grupp” och förstå den etniska dimension som möjligen framhålls.

Alla dessa fyra etniska organisationstyper kan utgöra vägledande principer för människors beteende i den sociala och politiska interaktionen. Men man kan anta att gruppernas krav och beteende i alla interaktionssystem beror på typ av grupp och kollektiv. Detta antagande bygger på graden av etnisk inkorporering hos varje grupp. I förhållande till Brubaker (2004) bygger antagandet även på att högre gruppformationsnivåer, som innebär en högre grad av sammanhållning och organisering av ingruppen, i sin tur innebär högre gruppkrav. Medlemmar i den etniska kategori som har den lägsta graden av etnisk inkorporering, har mindre sannolikt samma krav som medlemmar från en etnisk gemenskap med mycket högre grad av etnisk inkorporering och en territoriell bas. Den etniska identiteten är inte lika viktig för medlemmar i den etniska kategorin som för medlemmar i den etniska sammanslutningen och gemenskapen.

Om vi ska tillämpa typologin på de olika folkgrupperna i Kurdistan/Irak kan vi direkt se att grupperna i både Erbil och Kirkuk har olika grader av inkorporering. Enligt typologin kan kurderna allmänt sett ses som en etnisk gemenskap som har den högsta graden av inkorporering eftersom de har en mer eller mindre permanent geografisk gräns, målinriktade politiska organisationer och makten över territoriet. Trots att det ibland finns oenigheter mellan de två stora kurdiska partierna om vissa sakfrågor, och trots stridigheter mellan dem under 1990-talet, är de nu allierade och eniga om strategiska frågor. Allt detta om vi bortser även från det faktum att kurderna i Kirkuk inte har den självklara makten. Religion har inte varit ett effektivt skiljaktighetsmoment för kurderna. Majoriteten av kurderna är sunnimuslimer. Det finns även yezidikurder och feilikurder eller shiakurder, men majoriteten av dem identifierar sig som kurder och är involverade i den kurdiska frågan. Yezidikurdernas koncentration är i Shengal och Shekhan som tillhör provinsen Mosul och feilikurderna finns mest i Bagdad och i Khaneqin, vilka ligger utanför undersökningsområdet. Därför kommer jag inte att beröra dem. En sak måste ändå påpekas, att en del shiakurder i Bagdad i parlamentsvalet 2005 röstade på shiitiska partier som har makten i Bagdad och dessa shiakurder verkar identifiera sig mest med religionen. Men de flesta shiakurder i Khaneqinområdet röstade på kurdiska partier som har makten i området. Detta kan ses som ett argument för sambandet mellan maktförhållande och identitetsval eller tillhörighet.

Att placera araberna i en av de ovan nämnda kategorierna är svårt eftersom araberna på Iraksnivå, och i de mellersta och södra delarna av Irak, är en självklar etnisk gemenskap. Men när det gäller araber i kurdiskdominerade områden blir situationen annorlunda. Trots att araberna i Kirkuk har en territoriell bas är de politiskt och socialt mycket splittrade. Det finns shiitiska och sunnitiska araber, "ursprungliga" och "inflyttade" araber. De flesta av de araber som har kommit till området genom arabiseringsprocesser är shiiter, som varken är kulturellt eller politiskt organiserade. De inflyttade arabernas situation och position är även oklar, eftersom kurderna kräver, med hänvisning till § 140 i den nya irakiska konstitutionen, att de ska lämna Kirkuk och åka tillbaka till sina gamla platser i södra Irak. Dessutom har araberna inte makten över Kirkuk längre. Majoriteten av de arabiseringsaraber i Kirkuk som är shiiter är inte partipolitiskt organiserade på ett effektivt sätt, de saknar i stort sett effektiva politiska organisationer. Sunniarabernas största politiska organisation i Kirkuk, Arabiska rådgivningskansliet (mejlis estishari erebi), som bygger på klanerna är inte heller så effektiv eller välorganiserad. Arabiska rådgivningskansliet (arabiska gruppen), som är allierade med Turkemenska fronten (turkemenska gruppen) i provinsfullmäktige mot kurderna, har lidit av interna splittringar och dess ledare blev anklagad och gripen av de multinationella styrkorna november 2007 för "terrorstöd". Irakiska republikens samlingsparti (hizbi tejemui jmhuri eraq) som ingår i Arabiska rådgivningskansliet är den arabiska organisation som fungerar som ett poli-

tiskt parti och har några provinsfullmäktigeledamöter. Det största parti som araberna någonsin har haft, Baath, är nu upplöst och förbjudet, men fortfarande identifierar sig många sunniaraber med och lever i minnet av partiet. De var på något sätt institutionaliserade i partiet (jfr Garcelon 2006). Men det finns även en del kurdvänliga araber, många av dem är också organiserade i Kurdiska partier och organisationer. Därför kan vi inte enligt typologin utan vidare säga att araberna i Kirkuk utgör en etnisk gemenskap bara för att de utgör majoriteten i Irak och har makten över de mellersta och södra delarna av Irak. Men samtidigt måste vi ha i minnet att många av de etniskt politiska konflikterna förhandlas och avgörs i Bagdad, vilket kan innebära en styrkefaktor även för araber i Kirkuk. Jag kan därför med lite försiktighet säga att araberna i Kurdistan/Irak utgör en blandkategori: de pendlar mellan att vara en etnisk gemenskap och en etnisk sammanslutning. Detta kan även ses som en degradering av den arabiska gruppformationsprocessen i området. Araberna i Kirkuk kan själva inte kräva så mycket, men däremot kan deras arabiska bröder göra det i Bagdad.

De kristna och turkmenerna har, som noterades tidigare, små koncentrationer utan territoriell kontinuitet. De kan därför inte utöva exempelvis domsmakt över sina medlemmar. Denna territoriella splittring har även orsakat en kulturell och politisk splittring. De kristna består av två eller tre grupper: assyrier, kaldéer och i mindre utsträckning armenier. Assyrier och kaldéer talar samma språk, men religiöst sett tillhör de olika kyrkor. De flesta armenier, som är en väldigt liten grupp, bor i Kirkuk och består sammanlagt av 110–150 familjer (intervju, 2006-04-19, 01:51; 2006-03-03, 03:16). Armenierna är kristna, men de talar ett annat språk. Kaldéer och assyrier har olika politiska partier med olika mål och inriktningar. Det råder en spänning mellan att identifiera sig som etnisk grupp (nation) eller som religiös grupp. En del identifierar sig med Kurdistan och en del med Irak. De har allmänt sett förmågan att anpassa sig till de rådande politiska systemen, men inbördes lider de av stor splittring. Trots denna inbördes söndring finns även en benämningsförvirring kring dem. Utifrån betraktas de allmänt sett som kristna (mesihi). Men eftersom det är en religiös benämning försökte politiker att mynta en mer etnisk benämning, nämligen kaldéer-och-assyrier (kilduashuri). Som man kan förstå av själva namnet var denna benämning en kompromiss mellan två oeniga kristna ”grupper” eller ”undergrupper”. Men detta försök kunde inte förena olika kristna grupper och många politiker, särskilt kaldéska politiker, motsätter sig benämningen och menar att ”en nation inte kan ha ett sammansatt namn” (intervju, 2006-03-27, 04:59). Det försök i samband med den stora kristna konferens som hölls i Erbil 12–13 mars 2007, att förena kristna grupper och komma överens om en gemensam benämning, blev också ett misslyckande. Man kom egentligen överens om en gemensam benämning, nämligen Suraya. Men det blev bara ett till namn bland de andra

namnen och skapade ännu mer splittring.⁷⁰ En kristen informant uttrycker det som ”ett internt problem” och menar:

Vi kristna, de flesta, har nu problem mellan oss. Vi är oeniga om språket, och om kristenheten är en religion eller en nation. Nu har man gjort att vi blir delade i assyrier, kaldéer, syrianer osv. Vi måste komma överens om och förbättra språket. Vi måste komma överens om en speciell benämning som innefattar och anknyter oss alla, eftersom om vi består av tre eller fyra delar, då underskattar de andra oss. Men om vi har en gemensam benämning, talar ett gemensamt språk och räknas som en nation, då kan vi få mer rättigheter och kräva våra rättigheter på ett starkare sätt (intervju, 2006-03-27, 04:10).

De kristna är inte bara splittrade politiskt och benämningsmässigt, utan också socialt geografiskt eller territoriellt sett. Det finns små kristna geografiska koncentrationer i olika områden, men utan geografisk och territoriell kontinuitet mellan dessa små koncentrationer. Enligt min tolkning är denna geografiska diskontinuitet en av de viktigaste faktorerna, vid sidan av olikhet när det gäller kyrkotillhörighet, bakom kristnas splittring. Kaldéer och assyrier talar samma språk, nämligen syrianska (syrac) och har gemensamma historiska minnen. Jag vill, också denna gång med lite försiktighet, påstå att de kristna pendlar mellan den etniska sammanslutningen och det etniska nätverket. Därmed har de en mindre grad av inkorporering.

Turkmenerna lider inbördes av samma splittringar. Turkmenerna i Erbil har inte så mycket gemensamt med turkmenerna i Kirkuk, förutom språket och benämningen. Turkmenerna i Erbil är mer konservativa, medan turkmenerna i Kirkuk är mer nationalistiska. Turkmenerna i Erbil är sunniter, men i Kirkuk finns både sunnitiska och shiitiska turkmener med sina egna politiska partier. Shiitturkmenernas partier har Islam som sin ideologi, medan sunnitiska partier brukar vara liberalnationalistiska. Bland sunniturkmenerna finns kurdiskvänliga och kurdiskfientliga eller turkvänliga grupper. Trots den turkmenska koncentrationen i Kirkuk finns ingen territoriell kontinuitet med andra turkmenska områden. Turkmenernas och de kristnas position liknar varandra med den skillnaden att i Kirkuk finns en stor turkmensk koncentration. De är alltså en ganska stor grupp. En annan skillnad kan vara att "turkmenerna" kan tänka sig att de har Turkiet som stöd, men jag kan inte säga så mycket om den externa faktorn som handlar om en ren politik och är en statsvetenskaplig forskningsfråga. Ändå måste sägas att Turkiet i många sammanhang har visat sitt stöd för turkmenerna i Irak, särskilt turkmenerna i Kirkuk. Turkiet har tydligt uttryckt sitt motstånd till, och visat sin oro för, kurdernas kontroll över staden Kirkuk. Turkiet vill inte att den oljerika staden ska hamna i kurdernas händer. Detta ses som en stor fara för Turkiets

---

⁷⁰ Om benämningsdispyten och pendlingen mellan olika identiteter bland kristna undergrupperingar se följande nätdiskussioner: Al-Heyat 2006; Tomi 2006a, 2006b, 2006c, 2006d, 2006e; Milakha 2006; Yaqo 2006a; 2006b.

nationella säkerhet. Konferensen om Kirkuk i Ankara och det turkiska parlamentets extra samling om Kirkuk i januari 2007 är två exempel på detta.

Turkmenerna har små politiska partier i Erbil, men större i Kirkuk. Men de har inga gemensamma målinriktade politiska organisationer. Syftet med bildandet av de Irakiska turkmenernas front (ITF eller ITC) 1995 var att förena turkmenerna. Fronten misslyckades inte bara i sitt projekt utan man vet inte heller vad fronten står för, vad de kämpar för. Turkmenerna är alltså både socialt, territoriellt och politiskt splittrade. Turkmenerna i Kirkuk kan följaktligen betraktas som en etnisk sammanslutning, men turkmenerna i Erbil pendlar, som de kristna, mellan den etniska sammanslutningen och nätverket. Men turkmenerna i Kirkuk kan spela eller få en större roll, inte bara på grund av deras relativa storlek, utan mest på grund av att de kan bedriva en vågmästarpolitik i konflikterna mellan kurderna och araberna. Just nu är den största turkmenska politiska sammanslutningen, alltså den Turkmenska fronten, allierad med araberna och de samarbetar gentemot kurderna. Det viktiga i sammanhanget är att turkmenernas politiska splittring inte handlar om en specifik turkmensk angelägenhet eller en fråga om turkmenernas rättigheter. Splittringen är istället en fråga om turkmenernas inställning till kurderna eller relationen mellan Kurdistans regionala regering och Turkiet. Naturligtvis handlar turkmenernas splittring även om turkmenernas religiösa undergrupperingar, shiiter och sunniter.

Nu har jag analyserat folkgrupperna enligt inkorporeringstypologin.⁷¹ I Erbil har vi kurderna som den enda etniska gemenskapen, utan någon rival. Det finns inte heller möjlighet för någon vågmästarpolitik för andra minoriteter. Detta särskilt efter att både KDP och PUK har bildat en koalitionsregering och ingått ett strategiskt avtal om administrativt och politiskt samarbete. Man skulle kunna säga att turkmenerna och de kristna i Erbil skulle kunna bedriva vågmästarpolitik i konflikter mellan de två stora kurdiska partierna KDP och PUK. Det är dock ganska osannolikt att dessa små minoriteter skulle kunna bedriva en sådan politik. Men om de skulle kunna bli vågmästare och stödja ett av de kurdiska parterna så skulle det inte betyda någonting för de etniska relationerna. Man kan allmänt sett säga att den etniska kombinationen i Erbil inte har benägenhet för etniska konflikter. Det kan förekomma etniska konflikter i Erbil, vilket ibland har funnits, men det är mer sannolikt att konflikterna till slut utvecklas till samförstånd. Anledningen är att i den etniska sammansättningen i Erbil blir maktförhållanden klara och därmed finns inte utrymme för vågmästarroller. Den etniska kombinationen i Kirkuk däremot tenderar till etniska konflikter, eftersom där finns två etniska gemenskaper (kurder och araber, trots att araber pendlar

---

⁷¹ Man skulle kunna ta upp frågan om standardiserade etniska tillskrivanden i samband med typologin men jag har sparat den till kapitel 6, eftersom den passar för förståelse av gruppernas självuppfattning och uppfattning av andra, som ska behandlas där. Etniskt tillskrivande är ett grundläggande och vanligt förekommande element i varje etniskt sammanhang.

mellan att vara en gemenskap och sammanslutning) med gamla konflikter, och en etnisk sammanslutning (turkmener) med vågmästarroll. Turkmenerna är tvungna att bedriva en vågmästarpolitik eller alliera sig med en av konfliktens parter, annars finns risken att de blir utkastade i spelet ifall de stora parterna kommer överens. Då kan deras roll inte bli större än de kristnas i Kirkuk.

Grupper och undergrupper

Gruppernas strukturella förhållande har även effekter på gruppernas sammanhållning. Till exempel kan territoriell diskontinuitet påverka sammanhållningen inom grupperna negativt, den kan till och med leda till fragmentering och undergrupperingar. Efter karaktäriseringen av grupperna, beskrivningen av den etnografiska fördelningen, förståelsen av inkorporeringsgrad hos varje grupp och kontexten kring dem eller de olika etniska kombinationerna i Erbil och Kirkuk, tänker jag utifrån intervjuresultatet och andra typer av material säga något om de faktiska undergrupperingarna inom respektive grupper. Med undergrupper menar jag inte att helt nya grupper uppstår, utan inställningen till vissa frågor, mest av politisk karaktär, gör att grupperna delas internt genom att olika delar skiljer sig starkt från varandra. En situation kan uppkomma med korsande etniska linjer, det vill säga en undergrupp allierar sig, till skillnad från resten av gruppen, med den traditionellt motsatta gruppen. Det räcker med andra ord inte bara att förstå gruppernas sammanhållningsgrad och typ av etnisk organisation. Det behövs även en förståelse av undergrupperingarnas bakomliggande faktorer och de frågor som gör att grupperna internt splittras respektive förenas, frågor som gör regnbågskoalitioner mellan olika grupper och undergrupper möjliga. Detta kan även säga någonting om de olika gruppernas gruppformationsprocesser.

Det som gör att grupperna blir delade eller leder till uppkomsten av undergrupper är mest inställningen till § 140, det vill säga Kirkuks status och frågan om federalism eller Kurdistans status. Det handlar med andra ord om gruppernas inställning till Kurdistans regionala regering (KRG), detta trots att det finns religiösa, territoriella och geografiska faktorer bakom undergrupperingarna. Meningsskiljaktigheterna ligger med andra ord på den politiska nivån, men de har även gått ner till den sociala nivån, detta menar de flesta av mina informanter. ”De konflikter som uppstår mellan folkgrupper orsakas av politiker och partier” (intervju med arabisk politiker och tjänsteman, 2006-03-08, 08.10). Gruppkonflikterna relateras även till den baathiska politiken som diskriminerade vissa grupper för att favorisera en eller flera grupper. Man kan således säga att de senaste förändringarna, när det gäller Saddams fall 2003 och uppkomsten av en ny politisk karta med nya maktförhållande, har varit förutsättningen för uppkomsten av nya motsättningar och konflikter. Själv har jag metodologiskt sett utgått från den så kallade

”problembilden”, enligt vilken man kan se hur grupperna förhåller sig till problemområden. Vilket problem eller vilken definition av problemen som dominerar den politiska agendan och diskussionen är relaterad till maktförhållanden och påverkar därmed utfallen. Här handlar problembilden om vad som betraktas som det största problemet i respektive miljöer och hos respektive grupper, vad som anses vara orsaken till problemet och vilka lösningar som föreslås (jfr Edelman 1988; Halldén 1997: 22, 26). Med ett sådant tillvägagångssätt har jag försökt förstå inte bara de externa skillnaderna (mellan grupperna) utan även de interna skillnaderna (inom grupperna) och skillnaderna i respektive miljö. Men de skillnader som är mest intressanta i detta avsnitt är de två sistnämnda. Jag har kombinerat problembilden och inställningen till Kurdistans regionala regering för att kunna förstå och beskriva skillnaderna på olika nivåer. Därigenom kan man förstå de inblandade gruppernas styrka och eventuella krav och beteende gentemot varandra, eftersom vad som uppfattas som problem och eventuella lösningar har att göra med maktförhållanden. Följande är de mönster som jag kunde hitta i mina respondents svar, kombinerat med andra material.

Det som betraktas som det största problemet i Erbil har att göra med samhällsservice (servicemässiga) och ekonomiska problem som bränslebrist, elektricitetsbrist, och olika typer av service i allmänhet. Orsaken till bristerna anses vara det allmänt rådande ekonomiska läget men även ineffektiviteten hos den centrala regeringen i Bagdad. Men relationen mellan KDP och PUK betraktas också som ett problem, det vill säga trång partipolitik, partinepotism, svågerpolitik och ibland brist på demokrati. En av mina kurdiska informanter säger följande om partipolitiken och partinepotismen i Erbil och i Kurdistan-regionen:

Hittills har man inte separerat partimakt och administrativ makt, man kunde inte anställas utan partiintyg. /.../ Partinätverk är helt blandade med administrativa nätverk, man kan inte skilja mellan dem. Beslut fattas i partistyrelsen och i partidistrikt. Administrationens uppgift är att verkställa dessa beslut. Administrationen är alltså inte neutral och inte självständig. /.../ Men detta handlar om partier, annars finns alla nationaliteter inom KDP, de har inte varit neutrala mot andra partier (intervju, 2006-04-06, 03:16).

Lösningen på problemen brukar beskrivas av de flesta av mina informanter som förbättrade relationer mellan de två stora kurdiska partierna och skapandet av en förenad regering. Det som är intressant i detta sammanhang är att det finns ett hopp om lösningar och en konsensus och enighet hos de flesta parterna när det gäller problembildens olika aspekter. Detta betyder inte att det inte förekommer avvikelser från det beskrivna mönstret. Det förefaller naturligt till exempel att PUK och andra oppositionella parter lägger skulden för problemen på KDP som styr staden, eftersom PUK har ungefär lika mycket anhängare som KDP men inte delar makten.

Detsamma gäller representanter för irakiska turkmenernas front (ITF) som inte är så stark i Erbil, de är i princip mot Kurdistans regionala regering (KRG) och mot frågan om federalism samt § 140. Här måste sägas att förutom ITF-gruppen finns mer eller mindre en konsensus hos alla grupperna när det gäller inställningen till KRG och § 140, och den "kurdistanska diskursen", att identifiera sig med Kurdistan är mer utvecklad. Men, som sagt, när det gäller problembilden gäller det presenterade mönstret ovan. Det finns allmänt sett två turkmenska undergrupper i Erbil, majoriteten av turkmenska partier och organisationer känner sig som "kurdistanska" men det förekommer även organisationer, inom ITF, som inte känner sig som "kurdistanska". De kristna grupperna eller undergrupperna verkar vara mer eller mindre kurdvänliga men undergrupperingen mellan dem har att göra med skillnaden i kyrklig tillhörighet, alltså assyrier och kaldéer. När det gäller kurderna själva är de eniga om dessa frågor, § 140, federalism och inställningen till KRG, men naturligtvis finns även en maktkamp mellan olika kurdiska partier. Jag kommer att ta upp kurdernas interna relationer senare i ett separat avsnitt, eftersom den kräver mer diskussion.

I Kirkuk är situationen annorlunda. Det är självklart att det ekonomiska och servicemässiga läget betraktas som problematiskt, eftersom läget i dessa avseenden är mycket sämre än i Erbil. Men det är inte inställningen till det ekonomiska och servicemässiga läget som splittrar grupperna internt och externt. Den rådande problembilden i Kirkuk är mest av politisk och säkerhetsmässig karaktär. Inställningen till dessa frågor gör att grupperna delas och undergrupper uppstår. Det vardagliga fenomenet "terror" betraktas naturligtvis som ett av de största problemen. Ett annat framträdande problem har att göra med Kirkuks framtida status eller verkställandet av § 140 i den irakiska konstitutionen: med andra ord ska Kirkuk tillhöra Kurdistanregionen eller den centrala regeringen i Bagdad. Innehållet i artikeln fastställer även normaliseringen av Kirkuks läge, vilket innebär att de araber som genom arabiseringen flyttat till området ska åka tillbaka till sina gamla platser i södra Irak och tvångsflyttade icke-araber ska återvända till sina gamla ställen. Artikeln i sig är ett splittringselement för till exempel den arabiska gruppen, eftersom den skiljer mellan olika arabiska grupper. Kurderna är självklart eniga i frågan och kristna har inget emot den. Kurderna anser att det att artikeln faktiskt inte har verkställts är ett problem i sig. Skulden läggs då på den irakiska regeringen. Lösningen blir följaktligen verkställandet av artikeln och om Kirkuk ska tillhöra Kurdistanregionen "kommer allt annat att ordna sig" eller "nittio procent av problemen kommer att lösas" (intervju med kurdisk politiker, 2006-04-19, 07:45). Kurderna anser alltså att allt hänger på om Kirkuk "återinfogas" i Kurdistanregionen. Då kan "terror" bemästras, säkerhetsläget förbättras och Kirkuk utvecklas ekonomiskt, "demokratiskt" och i alla andra avseenden som Erbil, Sulemani och Duhok. Kurdistans regionala regering (KRG) fungerar för kurderna som idealbilden i motsats till den negativa bilden av den centrala regeringen i Bagdad; terror,

osäkerhet, ineffektivitet, förföljelse osv. Det finns en konsensus hos alla kurdiska parter om detta. Det betraktas nästan som förräderi om man inte tror på det. Men konsensus om frågan innebär inte att det inte förekommer oenighet i vissa andra frågor. PUK och KDP i Kirkuk har varit oeniga många gånger om utnämmandet av vissa viktiga poster. Denna utsagda maktkamp mellan de båda kurdiska partierna har ibland förlamat arbetet i vissa institutioner i Kirkuk. Man kan på detta sätt säga att kurderna själva har varit delaktiga i institutionernas ineffektivitet i Kirkuk, naturligtvis vid sidan av de hinder som dessa institutioner får av den centrala regeringen i Bagdad. Jag syftar på den situation som kännetecknas av en institutionell desintegration och icke-samarbete mellan Kirkuk och Bagdad och som beskrevs i föregående kapitel.

Men för att återgå till diskussionen om grupperna och undergrupper vill jag påpeka att PUK och KDP, som de officiella makthavarna i Kirkuk, har påverkat arabernas och turkmenernas respektive interna relationer, i den bemärkelsen att de har fått en del araber och turkmener med sig. Jag har kunnat identifiera ungefär tre arabiska respektive turkmenska undergrupper i relation till innehållet i § 140 och andra splittrande faktorer. Om vi börjar med araberna är de själva två undergrupper religiöst sett, sunniter och shiiter. Majoriteten av inflyttade araber råkar vara shiiter, men inte alla. Inflyttade araber saknar väletablerade politiska organisationer som kan bli ett gemensamt forum för dem. Kurderna har, som påpekades tidigare, gjort en distinktion mellan inflyttade araber, ”komna”, ”exporterade” eller ”arabiseringsaraber” med kurdernas språkbruk, och ”ursprungsaraber”, det vill säga de araber som inte blivit bosatta i området genom arabiseringsprocesser. Det kurdiska språkbruket eller diskursen verkar ha fått en allmän acceptans. Detta fördjupar och verkliggör alltså splittringen. En del av sunniaraberna, så kallade ”ursprungsaraber”, lever fortfarande i Baathregimens guldålder och har svårt att släppa taget. De lever med minnet av det förflutna, då de hade den absoluta makten. De accepterar därför ingen annan upphöjd makt, särskilt inte en kurdisk makt. De är med andra ord inte beredda att bli styrda av en tidigare underlägsen grupp. Efter Baaths upplösning har de blivit maktlösa, tappat organiserings- och mobiliseringsförmågan. Kurderns dominans betraktas av dem som ett hot och problem och de hävdar att orsaken till Kirkuks problem är kurdiska partier. Lösningen på situationen i Kirkuk är följaktligen att staden ”förblir” irakisk och ett gemensamt styre upprättas. De avvisar sålunda allt försök för verkställandet av § 140 och anser att verkställandet av artikeln skulle innebära en katastrof eftersom kurderna då tänker hämnas. Gamla band och institutioner har för många av dem inte upphört. Kurderna kallar dem därför ibland ”Saddamister” eller ”terrorister”. Följande citat från en intervju med en arabisk politiker och ämbetsman sammanfattar någorlunda väl de icke kurdvänliga sunniarabernas inställning:

När Saddam föll, föll allting annat, men kurderna förflyttade sina institutioner och myndigheter som de hade tidigare. /.../ Det största problemet i Kirkuk är de kurdiska partiernas sätt att uppfostra, bilda och mobilisera sitt folk på ett rasistiskt sätt. Att mobilisera och uppfostra är ett misstag. Från arabernas sida finns inte en rasistisk uppfostran eftersom det behövs välorganiserade politiska partier för att kunna mobilisera och uppfostra. Från kurdisk sida finns en sådan rasistisk mobilisering på ett välorganiserat sätt, men från arabisk sida finns bara diskussioner på gator. Om det finns rasistiska inriktningar hos araber står inga partier eller tidningar bakom dem. Araber i Tikrit, Mosul eller Romadi är upptagna med sina problem, de kan inte bry sig om araber i Kirkuk (intervju, 2006-03-08, 08.10).

Men kurderna har också lyckats att få med sig en del sunniaraber. De är eller har blivit kurdvänliga av olika skäl; det kan handla om ekonomiska men också trosmässiga skäl. Vissa av dem kan dra nytta av kurdernas styre. Men vissa andra sunniaraber anser att de kommer att ha det bättre under ett kurdiskt styre än att hamna under Bagdad, där deras rivaler shiiterna styr. De menar att styrningsmodellen i Kurdistan-regionen är något som de kan föredra framför den som råder i Bagdad (intervju med arabisk politiker, 2006-04-23, 12:01, se även Daragahi 2007). En del sunniaraber eller så kallade ”ursprungsaraber” menar även att om § 140 verkställs och ”inflyttade araber” återvänder till sina gamla platser blir det mer arbetstillfällen för kirkukborna och därmed förbättras situationen. Samma situation gäller även inflyttade araber i den meningen att kurderna har fått en del av dem att acceptera § 140 och ett återvändande till sina tidigare platser i södra Irak. Tills slutet av 2007 hade ungefär 4.000 inflyttade arabiska familjer och över 5.500 kurdiska och andra icke-arabiska tvångsförflyttade familjer registrerat sig och fått ersättningschecken för återvändandet (Sbey.com 2008-02-28). Vissa av dem återvänder kanske för att de inte trivs i Kirkuk och vill återförenas med sina släkter. Men vissa andra vill dra nytta av den ganska höga ersättningen för återvändandet, varje familj får 20 miljoner irakiska dinarer som motsvarar drygt 16 tusen US-dollar.⁷² Det är alltså en stor lockelse för många som har det sämre ställt och arbetslösa, särskilt i Kirkuks nuläge. Inställningen till § 140 och till kurderna har på detta sätt skapat stora oenigheter och därmed ett antal undergrupper inom araberna.

Samma situation gäller även turkmenerna. De är på samma sätt som araberna religiöst splittrade, det finns alltså shiiter och sunniter med sina egna politiska partier. För shiiterna kommer religionen före ”nationaliteten”, men för sunniterna är det tvärtom. Till skillnad från sunniturkmenska partier hämtar shiaturkmenska partier sitt program och sin ideologi från islam, snarare än från shiism. Turkmeniska Frontens partier och de andra små partierna är i regel sunnitiska. Följande citat från en intervju med en shiaturkmensk politiker avslöjar skillnaden och visar shiaturkmenernas position i konflikterna:

---

⁷² Medan återvända kurder eller icke-araber får halva summan.

Vi riktar uppmärksamheten på islam bland turkmenerna... Vår ideologi och strategi är att argumentera för islamiska uppfattningar. /.../ Vi är inte nationalist. /.../ vi har inte en nationalistisk inriktning inom vår rörelse, utan en bredare inriktning. /.../ Som ett shiitiskt parti har vi nära relationer med andra shiitiska partier. Men vi har också goda relationer med kurdiska partier eftersom vi båda varit i opposition till regimen och vi har båda varit förtryckta. Det finns en samarbetsrelation mellan kurderna och shiiterna i Irak (intervju, 2006-03-08, 11:20).

Man kan på detta sätt även säga att religion som ideologi och medlemskår varit en splittrande faktor för turkmenerna. Religionstillhörigheten har varit en förutsättning för att shiaturkmenska partier, till exempel turkmenernas islamiska parti (TIP), som även framstår av citatet ovan, är nära förknippade med shiaarabiska partier (Supreme Council for Islamic Revolution in Irak och Daawa Partiet) som har någorlunda goda relationer med kurdiska partier. De etablerade shiitiska partierna (men inte Saddir-rörelsen) är mer eller mindre för verkställandet av § 140. De brukar åtminstone inte visa samma motstånd som sunnitiska partier beträffande artikeln. Det gemensamma mellan kurderna och shiiterna är, brukar man höra, att de båda var förtryckta under Baathregimen. En annan anledning till att shiaturkmenska partier är för artikeln eller håller låg profil när det gäller inställningen till kurderna har att göra med att shiaturkmenerna själva kan dra nytta av artikeln. Några shiaturkmenska byar och små samhällen i området drabbades av arabiseringsprocesser under Baathregimen. Men nu, med hjälp av kurderna och i överensstämmelse med § 140, har shiaturkmenerna kunnat återvända till och återuppbygga till exempel det lilla samhället Bashir, och en del av dem har även fått tillbaka sina ägodelar i den traditionellt turkmenska stadsdelen Tisein.

För sunniturkmenerna kommer däremot ”nationaliteten” före religionen, därför brukar sunniturkmenska partier vara ”sekulära” och liberalnationalistiska på högerkanten. Här måste dock påpekas att den turkmenska allmänheten traditionellt sett är religiös på ett milt sätt. Sunniturkmenerna kan delas in i två undergrupper. Majoriteten av dem (alltså i Kirkuk) sympatiserar med den största turkmenska politiska organisationen ITF som har goda relationer med Turkiet, vägrar erkänna Kurdistans regionala regering och starkt motsätter sig verkställandet av § 140. De ser, liksom en del araber, kurdernas ”dominans” och själva artikeln som ett problem. Kurdiska partier betraktas av dem som orsaken till problemet. Följande utdrag från en intervju med en sunniturkmensk politiker kan fungera som en summering av de icke kurdvänliga sunniturkmenernas ståndpunkt:

Kirkuk måste styras av alla Kirkuks grupper, och detta strider inte mot valprincipen. Val är en sak och mellanetniskt samförstånd är någonting annat. Man kan kombinera dem. /.../ Huvudproblemet är att kurdiska partier försöker totalt kontrollera Kirkuk. Andra problem är brist på service och infrastruktur. Allt detta gör att Kirkuks problem blir mer komplicerat. Dessa pro-

blem kan inte lösas endast av en part utan alla måste delta. Vi vill att Kirkuk ska räknas som ett speciellt fall, enligt § 53 i TAL, och inte bli en del av någon region i framtiden. /.../ Ansvariga för dessa problem är ockupationsstyrkor för det första och de som har den egentliga makten i Kirkuk, alltså två stora kurdiska partier efter ockupationsmakten. /.../ Vi fruktar två saker: att det inte ska råda lagenlighet och att det inte ska tas hänsyn till mänskliga rättigheter. Om dessa råder så spelar det ingen roll vem som styr. /.../ Men vi ser nu en stor laglöshet i hela Irak och Kirkuk är en del av Irak. Om dessa problem löses och turkmenerna blir en del av dem som styr Kirkuk, försvinner vår fruktan (intervju, 2006-03-08, 10:17).

Här måste jag påminna om att alla parter i Kirkuk, som påpekades tidigare, betraktar "terror" som ett av de största problemen. ITF ser lösningen i att Kirkuk inte infogas i Kurdistan-regionen, att den antingen "förblir irakisk" eller blir en egen region i Irak, och att staden styrs gemensamt enligt ett liknande konsociationssystem, detta vid sidan av att de gör anspråk på staden och menar att Kirkuk är turkmensk (intervju, 2006-03-08, 10:17; Güçlü 2007).⁷³ Men en del sunniturkmenier som representeras av små partier har en motsatt inställning och är kurdvänliga. De anser att ITF är en del av problemet i Kirkuk eftersom de bär på en utländsk agenda, nämligen turkisk. De kurdvänliga turkmenerna känner sig, till skillnad från ITF, som kurdistanska och är för verkställandet av § 140. Dessa kurdvänliga turkmeners inställning kan, liksom kurdvänliga arabers, bero på ekonomiska och politiska maktförhållanden. Vissa av dem kan dra nytta av kurdernas styre och ekonomiska stöd. Men vissa andra menar att de har fått nog av araberna som "har rasism i blodet", och de kommer att ha det bättre under ett kurdiskt styre.

Vi tror mest på kurderna eftersom de har visat ett bra exempel genom att de är välorganiserade och har styrt sin region i 15 år på ett väldigt bra sätt. I regionen är folket fritt och institutionerna är effektiva. Men vi tror inte på araberna eftersom vi är rädda för att återuppleva samma situation som vi befann oss i under Baath-regimens välde. /.../ Vi är allierade med kurderna i Kirkuk. Men vi tror inte på araberna eftersom i verkligheten finns rasism i deras blod. De diskriminerar (intervju med turkmensk politiker, 2006-02-21, 09:08).

Efter denna beskrivning av gruppernas undergrupper vill jag i följande avsnitt fokusera på de sönderdelande faktorerna som exempel hos turkmenerna. Detta är inte bara på grund av att turkmenerna är den mest splittrade gruppen utan även på grund av att de flesta sönderdelande faktorerna mer eller mindre har påverkat dem som grupp; ideologiska, religiösa, ekonomiska, sociala och geografiska faktorer. Men jag kommer även att dra paralleller till de andra grupperna där det behövs.

---

⁷³ Se även ITF:s hemsida: www.kerkuk.net (2007-12-15).

Turkmenerna och sönderdelande faktorer

Målet med att bilda ITF var att samla turkmenerna kring en enad politisk organisation och garantera turkmenernas rättigheter. Fronten gjorde anspråk på att representera alla turkmener i Irak. Men man kan säga efter händelserna att Fronten är ett misslyckat projekt trots att den fortfarande är den största turkmenska organisationen, detta av olika skäl. Inom ITF fanns från början olika fraktioner och motstridiga inriktningar. De som representerade turkmenerna i Kirkuk var radikalt nationalistiska i sina inställningar, och gjorde anspråk på att representera alla turkmener på grund av att Kirkuk hade den största turkmenska koncentrationen. De som representerade turkmener i Erbil hade en moderat, pragmatisk och förhandlingsbar politik. Stadstillhörighet relaterad till olika politiska åsikter har haft förödande konsekvenser för turkmenska fronten som organisation och för turkmenerna som grupp. Turkmeniska frontens historia har präglats av maktkamp, komplotter och splittringar. Från 1995 då fronten bildades och fram till 2008 har över 14 utbrytningar skett inom fronten. Den värsta splittringen inträffade i mitten av 1997 (och även 2005) då Erbilfraktionen bröt sig ur fronten. Denna splittring på sociogeografiska grunder blev ett faktum när det på Frontens valsedel till irakiska parlamentsvalet 2005 bara fanns en kandidat från Erbil av 63 kandidater. Valets resultat visade även att shiaturkmenerna hade allierat sig med shiaarabiska partier (Goran 2005:51). Att det inte finns shiaturkmener i Erbil har även förstärkt den sociogeografiska sönderdelande faktorn. Som ett resultat av utbrytningar från Fronten finns det numera mer än 12 turkmenska partier. Många partier särskilt bland turkmener och kristna bildas inte bara av politiska utan även av ekonomiska skäl, i den bemärkelsen att de får pengar från olika kända och okända håll. Ett känt hånfullt uttryck som man använder om nybildade partier är att man ”öppnar en affär”. Stadstillhörighet eller det sociala och territoriella avståndet mellan turkmenerna har varit en viktig anledning till splittringen, men det är inte den enda faktorn. Förutom makten över frontens organisationer har inställningen till Turkiet och det regionala kurdiska självstyret varit en källa till kontroverser (Goran 2005:39–65). Men ofta har stadstillhörighet sammanfallit med partiernas ställningstagande i relation till Turkiet och KRG. Denna tudelning blev ett faktum när turkmenska frontens partier höll en konferens mot § 140 i Bagdad i februari 2008. Kurdiskvänliga turkmenska partier svarade med en konferens för artikeln i Erbil. Detta trots att konferensplatserna har symboliska betydelser, Bagdad förstärker tillhörigheten till irakiska regeringen och Erbil till Kurdistan-regionen.

Det sociogeografiska avståndet har även påverkat kristna men inte lika starkt, detta trots att en del av dem föreslår ”specifikt lokala lösningar och politiska system” som är anpassade till specifika städer (intervju, 2006-03-26, 04:29; 2006-04-19, 04:18). Det som har splittrat kristna starkt är istället religionen, det vill säga skillnader i kyrklig tillhörighet. Det är därför de

framträder för de andra mest som etnoreligiösa små grupper. Religiösa grunder och politiska ställningstaganden har även påverkat de arabiska interna relationerna, men inte de territoriella dimensionerna. När det gäller kurderna har den försvagande faktorn mest att göra med en maktkamp mellan PUK och KDP som ska tas upp i nästa avsnitt.

Förutom ovanbeskrivna faktorer har Turkiet och kurdiska parter spelat stor roll i turkmenernas splittring i den meningen att de stödjer och har bildat motstridande turkmenska partier. Turkmenerna används alltså som en påtryckningsfaktor i konflikten mellan Turkiet och kurderna. Spelet handlar inte om turkmenernas egen vilja eller är ett politiskt resultat av turkmenernas sociala relationer, utan de tvingas externt att spela spelet. Den turkmenska politiska diskursen har följaktligen varit fragmenterad och gruppen kännetecknats av en låg inkorporeringsgrad. Turkmenska partier har inte haft tydliga budskap för sina anhängare och gentemot motparten. Frontens partier har exempelvis varit starkt avvisande till kurdernas förslag om en irakisk federalstat, men samtidigt har de inte gjort anspråk på ett turkmenskt självstyre. Deras politik kännetecknas av avsaknaden av ett övergripande mål för turkmenier. Deras politiska budskap har varit diffust och mycket taktiskt i den meningen att de har lämnat stort utrymme för politiska manövrer, och väldigt litet utrymme för ett tydligt och övergripande mål för hela den turkmenska gruppen (Kurdistancenter för strategiska studier 2000:7–9, 11). Men när man ibland hör om ett djärvt turkmensk projekt beträffande ett turkmenskt självstyre med egna territorier, tas projektet inte på allvar och ses som orimligt av andra parter. Den sociogeografiska, ideologiskt religiösa och geopolitiska splittringen bland turkmenerna har påverkat turkmenernas politiska position på ett väldigt negativt sätt. Den låga inkorporeringsgraden har gjort det svårt för turkmenerna att artikulera sig formellt.

Den territoriella och geografiska splittringen har förstärkt turkmenernas tillhörighet till staden; turkmenerna har olika relationer och intressen i Erbil och Kirkuk. Att turkmenerna är en mindre grupp jämfört med kurder och araber är också en nackdel, men den största nackdelen är avsaknaden av en territoriell bas; de har inte ett verkligt och aktuellt TÜRkmeneli (turkmenernas land). I bästa fall kanske turkmenerna i Kirkuk kan kräva lokalt självstyre (på stadsdelsnivå) i några få områden med turkmensk koncentration. Men de har inte ens en sådan möjlighet i Erbil eftersom det inte finns områden med turkmensk koncentration. I själva verket har det funnits tidigare områden med turkmensk täthet i vissa delar i centrala Erbil, men de har försvunnit för länge sedan; de har integrerats med den kurdiska majoritetens områden. Turkmenernas religiösa splittring sammanfaller även med stadstillhörigheten. Medan sunnitiska turkmenier finns i Erbil och Kirkuk, har shiitiska turkmenier sin koncentration i Kirkuk.

Alla dessa ovanbeskrivna sönderdelande faktorer gör turkmenernas position i relationen till de andra grupperna väldigt svag. Detta kan man uppfatta i en intern rapport om "turkmenerna och politik" som publicerades år 2000 av

Kurdistancenter för strategiska studier som tillhör PUK. Rapporten publicerades alltså innan Saddams fall och innehåller adekvata framtidsolkningar när det gäller relationen mellan kurderna och turkmenerna. I rapporten, som gör en tolkning av turkmenernas val och öde i relation till sin omgivning, kan man märka skillnaderna mellan turkmener i Erbil och i Kirkuk (a.a. 2000:11). I rapporten skisseras två möjliga scenarier för turkmenerna. Turkmenerna ska antingen integreras i sin kurdiska miljö eller behåller och hävdar sin turkmenskhet (sina egendrag). Det första scenariot är i de flesta fall möjligt i Erbil, medan det andra scenariot är mycket sannolikt i Kirkuk. Detta på grund av att turkmenerna i Erbil inte har ett eget avgränsat område och att de har tidigare integrerats i sin miljö. Men i Kirkuk har turkmenerna sin största koncentration och befinner sig i specifika områden i staden med några byar runtomkring; de har även bevarat sina karaktärsdrag när det gäller sociala kontakter, kläder, språket och traditioner. Att garantera deras rättigheter är, enligt rapporten, i båda fall en stabilitetsfaktor. Om detta är möjligt i Erbil genom att ge turkmener rätten till undervisning på sitt språk och att starta kulturella föreningar och organisationer, kommer turkmenerna i Kirkuk att kräva mer än det; de kommer kanske kräva att de själva sköter sina angelägenheter i vissa turkmenska områden enligt ett decentraliserat system inne i staden. Detta skulle leda till en starkare social stabilitet och en möjlighet att fördjupa förtroendet mellan kurder och turkmener, trots att det skulle vara en tudelning av staden på basis av etnicitet. Frågan är nu hur man har bemött dessa scenarier eller hur man hanterat turkmenernas olika krav och valmöjligheter. Här vill jag bara säga att första scenariot i Erbil har blivit verklighet, men inte andra scenariot i Kirkuk. Man har alltså nått en någorlunda önskvärd grad av tolerans, ömsesidig respekt och samförstånd som gör samexistensen möjlig i Erbil. Anledningarna till att första scenariot har sin aktualitet nu och att andra scenariot inte blivit verkligt är många, som denna avhandling visar.

Kurdiska fraktioner och maktkamp

För att förstå intrakurdiska relationer behöver vi en liten tillbakablick. I detta avsnitt går jag tillbaka till historien bakom olika kurdiska fraktioner, temat är alltså intrakurdiska relationer, därför har det hamnat i detta kapitel, inte i kapitel 3. Att det förekommer intraetniska konflikter behöver inte med nödvändighet innebära att man borde ha en annan analysdimension, till exempel klass. Självklart kan man ha sådana analysdimensioner om man enbart vill fokusera på intraetniska relationer. Men eftersom min studie handlar om etnopolitik i en multietnisk miljö med etniska konflikter, ser jag det nödvändigt att ha fokus på etnicitet. Anledningen till att avsnittet ägnas åt intrakurdiska relationer är, förutom att kurderna utgör över 75 procent av undersökningsområdet, att de intrakurdiska politiska relationerna i verkligheten formar och överskuggar alla andra relationer.

I början av 1940-talet började en ny utbildad klass stå för den etniska nationalismen och utmana feodala tänkare och klanchefer. Den nationalistiska rörelsen associerades med vänsterideologier i syftet att befria bönderna från jordägarna. Tidigare hade kurdiska klanchefer gjort uppror många gånger och krävt olika typer av rättigheter, men inget av dessa uppror var organiserat eller hade en social förankring. Man tänkte fortfarande i strikt lokala och till och med stamtermer. Den lokala identiteten var viktigare än den kurdiska eller kurdistanska identiteten. Detta trots att man i början av 1930-talet hade börjat att i liten utsträckning bilda föreningar och organisationer. Trots det svaga civilengagemanget utvecklades bland den nya utbildade klassen i städerna ett nationellt medvetande. 1943–1945 gjorde Mulla Mustafa Barzani, som tillhörde det gamla feodala systemet, revolt. Motivet bakom revolten hade inte så mycket att göra med nationalistiska känslor. Men den fick politiska konsekvenser eftersom folket som levde under svåra förhållanden och regeringens förföljelse kunde identifiera sig med varje form av uppror. Intellectuella nationalisterna försökte skapa en nationell symbol av Barzani för att utveckla en folklig rörelse (McDowall 1997:293). Men detta skapade senare problem för den kurdiska nationalismen. Den senare utvecklingen av kurdisk nationalism kännetecknas av spänningen mellan de gamla och nya systemen, feodala och intellektuella, de som förespråkade lokal autonomi och de som krävde självbestämmanderätt. Denna spänning varar och de blir aldrig helt integrerade med varandra tills våra dagar, men den är mycket mildare nu.

En liknande spänning fanns även inom de första kurdiska partierna i Irak Hiwa (hopp), Rizgari (befrielse) och Shorish (revolution) som var verksamma 1939–1946.⁷⁴ Hiwas mål var att förena alla grupperingar och dess verksamhet var fokuserad på kurdiska städer och universitetet i Bagdad. Det var en social och geografisk vändpunkt i den bemärkelsen att kontexten till den kurdiska identiteten nu var städerna, inte stammiljön. Hiwas medlemmar och anhängare bestod mest av kurdiska studenter, officerare och en liten del jordägare. Rizgari hade fler medlemmar än Hiwa och till skillnad från Hiwa hade Rizgari ett officiellt program som explicit förespråkade befrielse och enande av Kurdistan. Men partiet hade också taktiska mål, nämligen administrativ självständighet inom Irak. Shorish var vänsterorienterat och bildades av de kurder som var dominerande inom irakiska kommunistpartiet. 1946 handlade den interna spänningen om bildandet av ett nytt kurdiskt parti under namnet Irakiska Kurdistans demokratiska parti, speciellt för irakiska kurder, som av många tolkades som ett erkännande av gränserna mellan Iran och Irak, vilket tudelade kurderna. 1946 bildades KDP av medlemmar från de upplösta ovannämnda partierna, av representanter för motstridiga inriktningar för att bilda en enad politisk front. Det nya partiets ledning var präglad av klanchefer och den gamla feodala strukturen. En anledning till detta var

---

⁷⁴ Om dessa politiska organisationer och senare utvecklingen av det politiska livet i Kurdistan/Irak se (Shemzini 2006:260–280; McDowall 1997:267–297, 315–320).

att klancheferna kunde mobilisera krigare, men å andra sidan var detta ett bakslag för den spirande kurdiska nationalismen. Partiet ändrade i sin tredje kongress 1953 sitt namn från Kurdernas demokratiska parti till Kurdistans demokratiska parti. Detta kan betraktas som ett steg mot en civil nationalism, i stället för etnisk nationalism, i den meningen att alla som bodde i Kurdistan kunde bli medlem i partiet oavsett nationalitet eller etnisk identitet.

Spänningen mellan feodala klanchefer kontra intellektuella stadsbor fortsatte under 1950-talet och var en förutsättning för att fragmentera den kurdiska identiteten. Oenigheterna innebär även en låg grad av etnisk inkorporeering, vilket framträder starkt under 1960-talet, då kurderna var internt splittade och den så kallade styrelsefalangen inom KDP bröt sig ut. Denna utbrytning blir början till tudelningen av den kurdiska identiteten framöver. Konflikten handlade dock om samma gamla konflikter mellan traditionella och moderna krafter, stamchefer och intellektuella. Inom KDP representerades den traditionella linjen av ledaren och många stamchefer, medan den moderna linjen representerades av de flesta styrelseledamöter och andra utbildade inom partiet. Men den moderna linjen var maktlös gentemot den traditionella linjen eftersom bilden av Mula Mustafa Barzanis som en nationell ledare var ett faktum.⁷⁵

1975 bildades, efter KDP:s kapitulation, Kurdistans patriotiska union PUK som var nära knuten till utbrytarna. PUK var en paraplyorganisation till tre andra organisationer: Komele, en marxist-leninistisk grupp, Kurdistans socialistiska rörelse samt PUK:s allmänna linje. Året därpå började även det upplösta KDP återetablera sig. PUK markerade sig från början genom att vara de utbildades och ungas organisation, till skillnad från det gamla KDP som betraktades utifrån det gamla feodala systemet (Middle East Watch 1993:88–93). Andra skillnader var att PUK krävde självbestämmanderätt istället för autonomi, vilket kan tolkas som en utveckling mot kurdisk nationalism. Trots detta har KDP de senaste åren använt sig av en mer radikal nationalistisk retorik än PUK. Ideologiskt var PUK inspirerad av marxistiska idéer, medan KDP anklagades för att inte ha någon bestämd ideologi eller representera feodalismen (jfr Ciment 1996:20). ”Vi har inte en allmän, bestämd och genomgående ideologi, till exempel man kämpar för kurderna (kurdayeti), alla kan göra det”, sa en KDP politiker (intervju, 2006-03-20, 09:42). Men den egentliga tvisten och konfliktfrågan handlade om inflytande och makt, det vill säga vem som representerar Kurdistans folk och leder

---

⁷⁵ Här måste påpekas att Irakiska kommunistpartiet var från 1934–1970 samtidigt verksamt och förankrat i Kurdistan. Kurderna utgjorde över 50 procent av partiet, men de har alltid varit kluvna mellan det svåra valet, nämligen att välja mellan den specifika kurdiska identiteten eller den allmänna sociala rättvisan. Denna spänning varade tills i början av 1990-talet, då bildade den kurdiska fraktionen ett eget kurdistanskt parti, Kurdistans Kommunistiska Parti. 1979 bildades andra små nationalistiska och sekulära partier, tog till vapen och etablerade i sig i bergkedjor: Kurdistans socialistiska parti och Pasok. Det sistnämnda krävde Kurdistans självständighet.

Kurdistans befrielseörelse. Från och med då handlade politiken i Kurdistan/Irak om relationen mellan båda dessa partier och deras allierade å ena sidan och dessas relation till den centrala regeringen i Bagdad å den andra sidan. Organisatoriskt sett har många utbrytningar och föreningar mellan Kurdistans olika partier inträffat, men konfliktfrågan har varit densamma. Interna splittringar har orsakat lägre nivåer av inkorporering hos kurderna och under en lång tid inneburit att kurderna pendlat mellan den etniska gemenskapen och sammanslutningen.

En annan aspekt av intrakurdiska splittringar är att under 1980- och 90-talen bildas religiösa organisationer som en följd av Irans islamiska revolution: Kurdistans islamiska rörelse (KIR), Komely Islami (utbrytare från KIR) och Kurdistans islamiska union. Under 1990-talet blev den islamiska vågen lite starkare och i valet 2005 hade islamiska partier runt 10 procent av Kurdistans röster. Det spända läget mellan PUK och KDP hade inte bara skapat ett utrymme för uppkomsten av andra politiska aktörer utan också ett ideologiskt tomrum. Kurdistans folk hoppades på en bättre situation under ett kurdiskt styre, men den interna konflikten skymde framtiden och transformerade de nationalistiska värderingarna till betydelselösa ord. Ett annat skäl till islamisternas uppgång var den dubbla ekonomiska sanktionen, FN:s och Iraks, mot Kurdistan/Irak under 1990-talet. Folket upplevde då den värsta ekonomiska situationen. Många hjälporganisationer och nya politiska aktörer kunde etablera sig genom att selektivt dela ut mat och andra förnödenheter till folk i utbyte mot deras tillhörighet eller acceptering av de nya partiernas politiska agenda. Bland dessa organisationer och partier fanns Kurdistans islamiska union och den turkiska halv månen. ”När vi började dela ut livsmedel, fördelade vi till alla parter. Portionerna räckte inte till alla kurder och kaldéer-och-assyrier men de brukade få en viss mängd. /.../ Man lyckas inte om man inte gör så. Jag tror att detta är enligt Islam också; det går inte att du ska vara mätt medan din granne är hungrig, detta är orimligt”, sa en turkmensk informant (intervju, 2006-03-20, 08:41). Många var beredda att byta parti, ideologi och till och med identitet mot ekonomiskt stöd. Dessa organisationer jobbade på detta också. Barnfamiljer fick stöd mot att de lät sina barn läsa på och besöka moskéer. Många kurder fick stöd mot att de uppgav sig som turkmener. Då handlade det om en situation som kunde förvandla och korsa olika identiteter.

Här måste påpekas att Islam eller den islamiska identiteten aldrig har varit en grund för den kurdiska nationalismen, detta till skillnad från arabisk, turkisk och till och med persisk nationalism. Visst är det många kurder som är troende muslimer, även inom sekulära partier, men till och med de islamistiska partierna har anammat den nationalistiska diskursen de senaste åren. Det handlar inte bara om att alla islamistiska organisationer och partier har ändelsen Kurdistan i sitt namn, det vill säga sitt verksamhetsområde, utan också att de strävar efter att åstadkomma någonting åt det kurdiska eller Kurdistanska folket på islamiska vägar, menar en kurdisk politiker verksam i

ett islamiskt parti (intervju, 2006-04-06, 03:16). Islam kan på detta sätt tolkas som ett sätt att mobilisera folk för ett annat ändamål. Två olika (ibland motsatta) identiteter kan alltså tjäna samma mål. Detta gäller kommunistiska partier också. De är ibland mer nationalistiska än kända nationalistiska partier.

Bildandet av Kurdistans nationella front mellan kurdistanska partier, inklusive den assyriska demokratiska rörelsen men exklusive den islamiska rörelsen, var första steget i enandet av den kurdiska (kurdistanska) politiska och nationalistiska diskursen. Denna diskurs förstärks efter det första parlamentsvalet 1992 och bildandet av Kurdistans regionala regering. Valet var historiskt i den bemärkelsen att det visade för omvärlden att utöver i Turkiet och Israel man i mellanöstern kunde genomföra fredliga flerpartival. Å andra sidan var det ett symboliskt hot inte bara mot Saddam, utan även mot alla andra icke-demokratiskt valda regimer i området (jfr McDowall 1997:381; Schmidt 2005; *Motion till riksdagen* 2003/04:v611). Trots det misslyckade styrningssystemet som kom att få beteckningen fifty-fifty, att dela makten jämställt mellan KDP och PUK, beslutade parlamentet om federalism som det politiska system som skulle reglera relationerna med centret i Bagdad. Federalism som kurdernas officiella och enade politiska mål var å ena sidan en kompromiss mellan två kurdiska politiska mål, autonomi (KDP) och självbestämmanderätt (PUK) (jfr McDowall 1997:380), å andra sidan en kompromiss mellan kurdernas dröm om självständighet och världssamfundets respons. KRG har agerat någorlunda självständigt men varken grannländerna eller FN har varit beredda att erkänna ett självständigt Kurdistan. Trots allt formaliserade kurderna sina krav och nådde en högre grad av inkorporering de första tre åren efter bildandet av egna politiska institutioner.

Men kurdernas spirande ”demokratiska erfarenhet” efter valet 1992 var inte långvarig, eftersom det utbröt våldsamheter mellan de kurdiska partierna. Situationen försämrades för kurderna i och med att grannländerna la sig i konflikten. Den kurdiska politiska diskursen försvagades i samband med inbördeskriget 1994 och tudelningen var ett faktum (jfr Makiya 1998:xxi, xxii och xxix). Washingtonavtalet 1998 mellan KDP och PUK var ett viktigt steg i förenandet av det splittrade Kurdistan, men Saddams fall 2003 var en ännu viktigare faktor i detta avseende. Förändringarna tvingade fram en situation som gjorde det nödvändigt att genomföra ett nyval och bilda en gemensam och förenad regering mellan alla kurdistanska parter. Man kan säga att Saddams fall var en faktor för Kurdernas politiska enande både diskursivt och instrumentellt; både när det gäller enandet av och formuleringen av formella politiska mål och bildandet av institutioner. Efter Saddams fall har kurderna allmänt sett fått ökade möjligheter till självbestämmanderätt och att artikulera sig formellt. Den intrakurdiska relationen kännetecknas alltså av både splittringar och föreningar. 1990-talet kännetecknas av splittringar och uppkomsten av två kurdiska undergrupper. Men föreningstrenden är stark från och med början av 2000 och detta märks med bildandet av en

enad regering och det strategiska avtalet 2007 mellan PUK och KDP. Kurderna har aldrig varit så eniga och nått så hög grad av inkorporering som i början av 2000-talet. Detta har varit en styrkefaktor för kurderna i relation till de andra grupperna och den centrala regeringen i Bagdad, inte minst mot omvärlden.

Intrakurdiska relationer i respektive städer

Innan jag avslutar detta avsnitt vill jag även säga något om relationen mellan båda partier i respektive städer. Det är efter Intifadan 1991 som kurdiska beväpnade partier kommer ner från bergen och blir egentliga makthavare i städerna, då börjar den egentliga politiska maktkampen mellan kurdiska parter på ett nytt sätt. Erbil var centrum för denna maktkamp, men Kirkuk låg utanför spelet eftersom den fortfarande var under regimen kontroll. Erbil styrdes gemensamt av båda partier enligt det misslyckade fifty-fifty systemet tills inbördeskriget. Först styrdes Erbil ensamt av PUK ungefär i två år 1995–1996. Sedan dess styrs Erbil ensamt av KDP och detta som en följd av kriget och det ändrade styrkeförhållandet mellan dem. Under en period var Kurdistan/Irak delat mellan dessa partier. Men i början av 2000-talet började partierna öppna sina kontor i alla kurdiska områden, men maktrelationen förblev detsamma. I det lokala valet 2005 fick KDP tillsammans med några små turkmenska och kurdiska partier 23 platser av provinsfullmäktiges 41 platser, PUK har ensamt 16 platser och resten gick till två kurdiska islamiska partier. KDP har alltså majoriteten i provinsfullmäktige och kan styra ensamt enligt majoritetsprincipen. Provinsfullmäktige fungerar i själva verket inte som den institution som tar hand om stadens angelägenheter, det är nästan förlamat med hänvisning till det ofärdiga ”provinslagen”. Den egentliga makten ligger hos KDP utanför provinsfullmäktigen (intervju, 2006-03-28, 14:50). Men det finns en underförstådd överenskommelse mellan KDP och PUK om vem som ska styra Erbil. Provinsfullmäktige blir följaktligen bara en täckmantel för överenskommelserna mellan båda parter. Det är i själva verket denna underförstådda överenskommelse mellan KDP och PUK som är förutsättningen för att staden fungerar i olika avseenden.

De intrakurdiska relationerna ser lite annorlunda ut i Kirkuk. Till och med Saddams fall 2003 hade både PUK och KDP sina underjordiska organisationer i Kirkuk mot regimen. Det handlade alltså om en maktkamp mellan kurdiska parter å ena sidan och regimen å andra sidan. Kirkuk var med andra ord en konfliktfråga mellan kurderna och Baath, inte mellan kurdiska parter. Men detta förhållande förändras efter Saddams fall. Kirkuk blir från och med då inte bara en fråga för maktkamp mellan olika etniska grupper, mellan Kurdistans regionala regering och den centrala regeringen i Bagdad, utan även mellan kurdiska parter. Under en period direkt efter Saddams fall rådde ett institutionellt kaos, myndigheterna var upplösta och ingenting fungerade på ett vanligt sätt. Innan den nuvarande kurdiska oberoende guvernören som

inte tillhör något parti, hade både PUK och KDP sina respektive guvernörer. Båda partierna försökte att öka sitt inflytande i staden genom att ta kontroll över stadens myndigheter. I det lokala valet 2005 gick kurdiska partier in i valet i en gemensam lista, "broderskapslista" och fick 26 platser av provinsfullmäktiges 41 platser, turkmenerna fick 9 och araberna 6 platser. Här måste påpekas att i broderskapslistan finns även några representanter för de andra etniska grupperna.

PUK och KDP som är två huvudpartier i broderskapslistan hade svårt att komma överens om att utse kandidaterna för de viktiga posterna, därför blev myndigheternas arbete mycket försenat. Institutionellt vakuum har ibland uppstått på grund av denna positionskamp mellan båda partierna, men naturligtvis också mellan olika etniska grupper. Den turkmenska och arabiska gruppen har många gånger bojkottat provinsfullmäktige sedan det bildades och hela 2007 exempelvis. Den arabiska gruppen har dock kommit tillbaka till provinsfullmäktige sedan i början av 2008 efter att de fick bland annat vice guvernörsposten. Den turkmenska gruppen har senare också börjat delta i provinsfullmäktiges sammanträden, men man har hittills inte nått någon överenskommelse. Oenigheterna handlar mest om viktiga poster. Konflikterna handlar inte bara om brist på samarbete mellan myndigheter i Kirkuk och den centrala regeringen i Bagdad, utan även brist på samförstånd mellan PUK och KDP. Jag har därmed inte sagt att det inte finns samarbete mellan båda dessa partier. Det finns olika former av gemensamma arbeten mellan dem, särskilt när det gäller frågor utåt, gentemot andra grupper. Men samtidigt finns det mycket mer utrymme för politiska spel och maktspel mellan dem i Kirkuk än i Erbil. Ett maktspel som i många fall har påverkat situationen i Kirkuk negativt och gjort läget mycket mer komplext. Trots allt kan kurdernas "enighet" inte jämföras med arabernas och turkmenernas. Kurderna är mycket mer sammanhållna än de andra grupperna, särskilt utåt, "eniga i strategiska och viktiga frågor" som de brukar säga.

Vikten av strukturella omständigheter; krav och konfliktbenägenhet

Varje multietnisk miljö kännetecknas av en viss grad av komplexitet. Kirkuk är mycket mer komplex än Erbil i många avseenden: strukturella, institutionella, sociala och historiska. Graden av komplexitet i en multietnisk miljö påverkar hur aktörerna utvecklar standardiserade beteenden gentemot andra etniska kategorier. I komplexa multietniska system blir, med Barths (1969:19) ord, gränsdragningens mekanismer skarpa. Jag har i detta kapitel diskuterat och fokuserat mest på strukturella faktorer som gruppernas storlek, territoriella bas eller geografiska fördelning, graden av inkorporering och undergrupperingar hos varje grupp samt några aspekter av relationer

inom grupper och splittrande faktorer. Jag har med hjälp av studier av dessa strukturella aspekter karaktäriserat inte bara grupperna utan även olika etniska sammansättningar eller kontexter. Sammansättningen och olika kombinationer av dessa "strukturella" faktorer kommer att påverka multietniska miljöer på olika sätt eftersom dessa faktorer utgör både begränsningar och möjligheter för etniskt beteende. Dessa faktorer utgör skilda förutsättningar för uppkomsten av olika etnopolitiska krav och nationalistiska diskurser, vilket i sin tur påverkar de etniska relationerna och det etnopolitiska spelet på olika sätt.

Från jämförelsen mellan Erbil och Kirkuk med avseende på strukturella förhållanden är följande slutsatser möjliga. Om det i en multietnisk miljö finns två relativt jämnstora etniska grupper och en lite mindre grupp som kan spela vågmästare, tenderar de interetniska relationerna att bli lika konfliktfyllda som läget i Kirkuk. Om det i en annan multietnisk miljö existerar en stor dominerande majoritetsgrupp och andra små grupper som inte kan spela vågmästare, kan det råda ett etniskt samförstånd som i Erbil. Etnisk vågmästarpolitik i relation till gruppernas storlek kan alltså spela roll för hur grupperna uppför sig mot varandra. Gruppernas storlek kombinerad med deras territoriella fördelning, alltså fördelningen av den etnografiska kartan, kan påverka det etniskt politiska samspelet beroende på om grupperna har territoriella baser eller inte. Relationer mellan relativt jämnstora grupper med mer eller mindre territoriell bas tenderar att vara konfliktbenägen eftersom alla grupper känner sig starka och kommer att kräva mer som i Kirkuk. Skillnader i gruppstorlek och territoriell bas innebär också skillnader i gruppernas maktresurser. Det finns stora skillnader mellan Erbil och Kirkuk när det gäller gruppernas maktresurser, maktresursskillnaderna mellan grupperna i Erbil är mycket stora, men inte i Kirkuk. Enligt Korpi (1985:68–69) är sannolikheten för öppna konflikter störst när grupperna har ungefär lika maktresurser och minst när det råder stora skillnader i maktresurser mellan grupperna.⁷⁶ Anledningen är att öppna konflikter förutsätter att alla parter använder sig av påtryckningsresurser, vilket är fallet när det råder en relativ symmetrisk maktrelation mellan olika parter. Men i en stark asymmetrisk maktrelation är det mindre sannolikt att den svagare parten blir motiverad att straffa den starkare parten.

Storlek och territoriell bas kan vara förutsättningar även för uppkomsten av starka nationalistiska diskurser som i Kirkuk. Etnicitet kan bli tydligare när varje grupp känner sig stort och stark, eftersom gruppeliter inom stora grupper behöver använda sig intensivare av gruppsspecifika incitament och sporrande åtgärder för att skapa gemensamma gruppintressen, mål och grupporienterade beteenden.⁷⁷ Den territoriella och etnografiska fördelningen

---

⁷⁶ För mer om makt, maktrelationer och maktdimensioner se Lukes (1974).

⁷⁷ Olson (1965:20; jfr Blau 1977) menar att det inte finns bara en gradskillnad, utan även en artskillnad mellan stora och små grupper. Olson menar att i små grupper är det mycket sanno-

som i Kirkuk innebär även en stor boendesegregation, vilket kan förstärka fördomar och icke-tolerans mellan till exempel de arabiska söderborna och de kurdiska nordborna i staden. Men om de mindre eller små grupperna inte har någon påtaglig territoriell bas utan är utspridda och integrerade i majoritetsgruppen, är det mycket möjligt att grupperna hittar olika samarbetsformer eftersom de små grupperna inte kommer att utgöra ett hot eller ställa till problem för majoritetsgruppen, som i Erbil. Etniciteten blir följaktligen mycket mer framträdande i Kirkuk än i Erbil. Detta betyder inte att etnicitet är en irrelevant aspekt av de sociala relationerna i Erbil. Jag menar att medan etnicitet i Kirkuk framträder i starka nationalistiska och politiska former, visar sig etnicitet i Erbil i mycket mildare och mest kulturella former. Medan den etniska politiken i Kirkuk handlar om konkurrens, handlar den i Erbil om representativitet och rättigheter (mer om detta i nästa kapitel). Olika konfliktreglerings och konfliktförvaltningsmodeller, exempelvis konsociationer, missgynnas av den etnicitetsform och gruppernas strukturella förhållanden som finns i Kirkuk, eftersom framgången av sådana konfliktminskningsmetoder förutsätter åtminstone politisk konsensus och stabilitet.

Den etniska sammansättningen utifrån graden av inkorporering hos varje grupp är också ett sätt för att kunna förstå det etnopolitiska samspelet i respektive miljö. Enligt Handelsmans inkorporeringstypologi finns kurderna i Erbil som den enda etniska gemenskapen, utan någon rival och möjlighet för minoriteternas vågmästarpolitik. Detta särskilt efter att samarbetet mellan de båda stora kurdiska partierna har ökat. Man kan allmänt sett säga att den etniska kombinationen i Erbil, med en enda etnisk gemenskap och två små etniska sammanslutningar, är mindre benägen till etniska konflikter. Läget i Erbil kan däremot försämrans av intrakurdiska spänningar. Jag syftar på relationen mellan KDP och PUK, som har en bakgrund med konflikter och anspråk på staden. Men som sagt finns det inte i nuläget en sådan påtaglig riskfaktor. Eftersom det i Kirkuk enligt typologin finns nästan två etniska gemenskaper (kurder och araber) med gamla konflikter och en vågmästarroll (turkmener) samt en mindre ”grupp” (kristna), kan den etniska kombinationen leda till konflikter. Detta på grund av att parterna kan ställa högre krav och känna sig starkare i det etnopolitiska samspelet. Splittringar och uppkomsten av undergrupperingar är visserligen en svaghetsfaktor hos grupperna ifråga, men det som är intressant i sammanhanget är att splittringarna och undergrupperingarna gör läget mycket mer komplext. Att motstridiga undergrupperingar förekommer i större utsträckning i Kirkuk och att relationen mellan PUK och KDP inte är lika reglerad i Kirkuk som i Erbil gör situationen mycket mer konfliktbenägen i Kirkuk.

---

likt att kollektiva nyttigheter produceras och tillgodoses, men ju större gruppen är desto svårare blir det att producera och tillgodose dessa nyttigheter. Anledningen till detta är att i små grupper är individerna medvetna om att individerna påverkar varandras handlande. Det är svårt att mobilisera eller bringa fram grupporienterade beteenden utan selektiva stimulerande åtgärder (a.a.: 49–52).

Detta resultat problematiserar uppfattningen om att etniska konflikter kan reduceras genom arrangemang som betonar intraetniska istället för interetniska konflikter: uppfattningen om att framträdandet av intraetniska konflikter gör att energin för konflikt med andra grupper minskas (Horowitz 1985:598, se även kp. 8). Uppfattningen får visst stöd om vi bara utgår från läget i Erbil, eftersom intraetniska konflikter i Erbil är mer framträdande än interetniska konflikter, med tanke på konflikter mellan KDP och PUK. Men uppfattningen problematiseras om vi jämför läget i Erbil med läget i Kirkuk. I Kirkuk förekommer ännu mer intraetniska konflikter i form av religiösa och ideologiska undergrupperingar, dessutom konflikter mellan de båda stora kurdiska partierna, samtidigt som interetniska konflikter framträder starkt. Jag menar att intraetniska konflikter kan minska energin för interetniska konflikter, men helt beroende av graden av komplexitet i miljön ifråga: hur många undergrupperingar, hur starka undergrupperna är, hur stabilt och säkert läget är osv. I Kirkuks fall har omfattningen av intraetniska konflikter och undergrupperingarnas antal och styrka ökat komplexiteten och därmed konfliktbenägenheten. I nästa kapitel ska fokus ligga, men inte enbart, på olika aspekter av interetniska relationer och förutsättningar för integration.

VI. Olika etniska konfigurationer: förutsättningen för etnisk integration

I de föregående kapitlen diskuterade jag, förutom identifieringen av etniska grupper, beskrivningen av några kritiska händelser, säkerhetssituationen och det institutionella läget i respektive städer, (makro-) strukturella förhållanden och inomgruppsrelationerna. Men i detta kapitel fokuserar jag på förutsättningarna för uppkomsten av länkar mellan grupper och de faktiska interetniska kontakterna, alltså mikro- och meso-faktorer. Som påpekades tidigare är mellangrups- och inomgruppsrelationer relaterade till varandra. Detta kan uttryckas med termer som ingrupp/utgrupp och vi/dem-relationer; en identitetsskapande process i relation till de andra (Bauman och May 2001; Elias 1999; Eriksen 1993). Syftet är att förstå interetniska relationer, integration i form av interetniskt socialt kapital med andra ord. Men ett sådant syfte kräver även förståelse av de förutsättningar som möjliggör respektive begränsar interetniska relationer; inte minst förståelse av de mekanismer och situationer som kan ge interetniska relationer antingen positiva eller negativa effekter. Jag har tidigare påstått att de mekanismer och processer som råder inom gruppen påverkar mekanismer och processer mellan grupper och vice-versa. Interetniska relationer måste alltså förstås i ljuset av intraetniska relationer, omvänt kan också vara rätt. Men ibland kan en specifik mekanism eller process väga tyngre än andra mekanismer i specifika situationer. Att vissa faktorer men inte andra kan bestämma de etniska relationsformerna är helt beroende av kontexten. Inkludering och exkluderingsaspekter, de sociala nätverkens utseende, självuppfattning och tillskrivningsprocesser hör till en sådan bestämmande kontext.

Man kan angripa frågan utifrån den så kallade identitetsskapande processen, nämligen att en etnisk grupp bevarar sin identitet genom att bevara sina etniska gränser (Barth 1969). Det handlar om hur varje grupp definierar sig och definierar de andra.⁷⁸ Detta självtilskrivande och tillskrivande av den andre är viktigt för att senare kunna förstå hur man ser på och förhåller sig till andra. Men det handlar även om hur andra grupper ser på den egna gruppen. Det är således viktigt att förstå andras syn på gruppen, eftersom vi delvis formas av andras erkännande (Taylor 1994). Alla dessa dimensioner

---

⁷⁸ En parallell till denna identitetsskapande process kan vara följande citat, ”en utgrupp är just den imaginära motsats till sig själv som ingruppen behöver för sin identitet, för sin sammanhållning, för sin inre solidaritet och känslomässiga trygghet” (Bauman och May 2001:48).

måste kartläggas för att förstå varje grupps krav och anspråk i politiska förhandlingar och sociala relationer; att förstå möjligheter och hinder för varje grupp att ingå i någon form av interetnisk relation och samarbete. Men vilka gränser som öppnas och vilka gränser som inte öppnas är beroende av sammanhanget, det vill säga av vilka typer av etniciteter som råder i specifika etniska sammanhang. De sociala platser som kan forma typ av (interetniska) sociala relationer är många och påverkar sådana relationer i varierande grad och beroende av en uppsättning faktorer. Men allmänt sett kan man tala om följande sociala rum som kan vara avgörande för formandet av sociala relationer: familjen, grannskapet, organisationer och institutioner, arbetslivet och offentligheten samt den allmänna och semiorganiserade offentligheten. Det som jag tänker göra här är huvudsakligen tre saker som i varierande grad berör dessa olika sociala rums karaktär (med undantag för familjen) i respektive städer och förutsättningar för etniska och interetniska kontakter:

1. Först presenteras några aspekter av inkluderings- och exkluderingsmöjligheter när det gäller de sociala relationerna grupperna emellan som kan ha stor betydelse för formandet av de sociala klyftorna. I nästa avsnitt följer enligt samma bana en diskussion kring typer av etnicitet i respektive miljöer med eventuella möjligheter för öppningar och stängningar gentemot varandra.
2. Den andra uppgiften är en presentation av gruppernas självuppfattning och uppfattningen om de andra. Hur grupperna betraktar sig och andra kan ha stor betydelse för hur de förhåller sig till varandra. Gruppernas självuppfattning och aspekter från föregående punkt, nämligen inkludering/exkludering och typer av etnicitet, är relaterade till varandra och utgör förutsättningen för olika typer av etnisk integration och intra- och interetniskt socialt kapital.
3. Den tredje uppgiften blir då en kartläggning av organisations- och föreningslivet samt en kartläggning av den etniska fördelningen i arbetslivet i både Kirkuk och Erbil. För detta behövs en statistik över multietniska respektive monoetniska organisationer och partier, gemensamma och separata moskéer och skolor, graden av integration eller blandning i arbetslivet. Relaterad till denna punkt, men även till de två första punkterna, kan den hypotes som jag ställde i början av boken testas, alltså hypotesen om intergrupp-kontaktens eller det interetniskt sociala kapitalets effekt på typ av relationer.

Inkluderings- och exkluderingsaspekter

I samband med gruppernas territoriella bas tog jag i föregående kapitel upp skillnaden i den etnodemografiska och territoriella fördelningen mellan Erbil och Kirkuk. Den etniska fördelningen över stadens olika områden i Kirkuk är ett hinder för etnisk integration, eftersom varje grupp har sin koncentration inom specifika områden. Men i Erbil finns det inte etniskt specifika områden förutom det lilla kristna samhället Ainkawe, som är omringat av den kurdiska muslimska majoriteten och som är öppet för alla. Många av erbilborna tillbringar sin fritid i Ainkawe. I Erbil finns allmänt sett inte något märkbart hinder för etnisk integration. Det finns inte etniskt specifika områden, moskéer, kaféer eller skolor. Angående detta svarade en turkmensk politiker skrattande på min fråga så här: ”Det finns inte specifika moskéer för turkmener eller kurder. Det är första gången som jag hör det. Jag har aldrig hört något om turkmensk eller kurdisk bön. Det finns inte heller specifika kaféer. Machko tehus som är känt och ligger i Hewlér (Erbils) centrum är helt blandat med kurder, turkmener och även kristna” (intervju, 2006-03-28, 16:15). Det finns turkmenska, syrianska (språkbenämningen för assyrier och kaldéer) och arabiska skolor, men dessa skolor är en del av de rättigheter som grupperna har, inte en del av segregationen. Trots att intentionen inte är att dessa rättigheter ska ledda till segregation, kan ibland effekten bli det. Men en sådan konsekvens är beroende på andra faktorer och omständigheter, till exempel en konkurrensetnicitet, som inte råder i Erbil. Trots rätten att läsa på sitt språk, naturligtvis vid sidan av kurdiska, upp till gymnasienivå avstår många turkmener och kristna från att läsa på sitt modersmål, eftersom det inte verkar vara lönsamt för exempelvis fortsatta studier. En kristen politiker och föreningspersonlighet uttrycker situationen på följande sätt:

Vi läser på vårt språk. Men det finns ett problem. Om någon läser på syrianska och går ut gymnasiet, vad ska han göra senare? Till och med om denna person examineras på universitet vad ska han göra senare med sin utbildning, finns det resurser och förutsättningar för en fortsatt utbildning på syrianska, vem kan studera på syrianska vid universitetet? Man ska vara rationell och inte impulsiv, att öppna 20–30 syrianska skolor och läsa kemi och fysik, hur ska jag senare studera vidare med andra studenter? Man kan inte nå sitt mål på detta sätt. Man måste tänka rationellt. Jag säger inte att man inte ska kunna och studera sitt språk, men inte inom fysik. Kurderna gjorde fel när de på ett år tvingade alla att läsa på kurdiska. Vi vet att alla studenter här har problem med detta. Min egen dotter har presterat en hög nivå i alla ämnen förutom i kurdiska och syrianska som hon inte har klarat. Nu vet hon inte vad hon ska göra. Det borde ske stegvis (intervju, 2006-03-26, 17:19).

Föreningslivet, näringslivet och myndigheterna i Erbil är helt etniskt integrerade. Blandäktenskap är vanliga mellan kurder och turkmener, men förekommer sällan mellan kristna och muslimer (kurderna och turkmenerna). Hindret i detta fall är att ”religionen inte tillåter blandäktenskap utan konver-

tering” (intervju med kristen politiker, 2006-04-19, 16:18). Religionen har i detta avseende varit den institution som har bidragit till att de kristna upprätthåller sina etniska gränser. Med detta menar jag att exempelvis kristendomen inte bara förmått gruppen att bevara specifika traditioner, utan genom förbudet mot blandäktenskap har religionen även förhindrat assimileringmöjligheter. Det som är intressant i detta sammanhang är att religionens roll inte är lika tydlig på de andra planen. Religionsskillnaderna har inte utgjort något hinder för samarbete på de flesta områden, förutom äktenskapet. Det kan alltså finnas etniskt samarbete på vissa områden men inte på andra, vilket kan bero på att varje grupp har ett prioriterings- eller relevansschema för sin sammanhållning och i relation till de andra. Det som är relevant och som prioriteras i ett etniskt sammanhang har med andra ord att göra med exkluderings- och inkluderingsaspekter hos grupperna. Å andra sidan har restriktioner kring äktenskap hos kristna en organisatorisk funktion i syfte att bevara gruppen. En högt uppsatt turkmensk politiker och representant i Erbil uttrycker gruppernas relationer och religionens roll i den etniska kontexten så här:

Eftersom kristna har en annan religion än oss har vi inte kunnat ha väldigt nära sociala relationer med varandra. Men med kurderna brukade vi säga att vi var morbror och systerbarn till varandra (khal u kharza) men nu är vi varandras kusiner.⁷⁹ Relationerna mellan oss och kurderna har utvecklats på så sätt att det är lika svårt att skilja mellan oss som i relationen mellan två kusiner. Men det har inte varit så när det gäller de kristna, både i relation till kurderna och turkmenerna. Religionen tillåter inte det, varken vår eller deras. Det händer ibland att en kristen flicka konverterar till Islam eller tvärtom, men det händer väldigt sällan. Det är alltså religionen som har varit hindret för att de kristna ska komma oss närmare socialt sett. Men vi har samexisterat och har haft goda relationer med varandra på andra plan: arbete, marknad, högtider och ceremonier. Vi accepterar och respekterar varandra på alla plan, men vi har inte haft så många blandäktenskap (intervju, 2006-03-28, 16:15).

En annan politisk representant och tjänsteman som känner sig som erbilbo (hewléri), och kurd, förklarar mer:

Vi har goda relationer med de kristna också, men när det gäller giftermål och äktenskap är det religionen som utgör ett hinder. Enligt Islam är det tillåtet att en muslimsk man gifter sig med en kristen kvinna men inte tvärtom, en kristen man får inte gifta sig med en muslimsk kvinna. Men detta utgör inte något hinder när det gäller våra relationer; det finns andra typer av relationer som är väldigt starka, handelsrelationer, på institutioner och näringslivet har länge sedan de kristna varit anställda, i skolor har vi läst tillsammans, inte minst umgänget och våra sociala relationer har på detta sätt utvecklats (intervju, 2006-03-28, 14:50).

---

⁷⁹ Här måste påpekas att i området räknas bara barn till bröder som kusiner. I sin tur räknas kusiner ett steg närmare varandra i släktbandet än barn till faster och moster.

Trots att det finns etniska politiska partier har de två stora kurdiska partierna ganska många turkmenska och kristna medlemmar och anhängare. Det som är noteringsvärt är att turkmenska och kristna partier har en normal och samarbetsbenägen relation med maktapparaten och kurdiska partier. Om det förekommer konflikter så är det mellan kurdiska partier. Allmänt sett kan man säga att etniska relationer i Erbil kännetecknas av en hög grad av etnisk integration; assimilering är ibland en korrektare term. Integrationen har, kan man säga, övergått till assimilering särskilt när det gäller turkmenerna. Många turkmener pendlar mellan att vara kurd och att vara turkmen; gränserna är för många överskridande. Brodern till en av mina informanter, som representerade ett kurdiskt parti, var ordförande i ett turkmenskt parti. De var två bröder med samma föräldrar, den ena kände sig som kurd och den andra kände sig som turkmen (intervju, 2006-03-28, 15:17). Detta kan vara ett starkt belägg för den subjektiva etniciteten, men vi får inte glömma den kontextuella sammansättningen som kan innehålla strukturella, institutionella och historiska faktorer, vilka kan påverka individernas identitetsval.

I Kirkuk är däremot den etniska uppdelningen eller segregationen mycket mer märkbar. Segregationen handlar där inte bara om gruppernas uppdelning över stadens geografi, utan även om många andra aspekter i vardagslivet. Den etniska politiken är mycket stark. De flesta partierna är etniska partier, till och med de religiösa partierna. Men de stora kurdiska partierna PUK och KDP har medlemmar från andra folkgrupper. Att kurderna har den officiella makten och att de är mer organiserade kan spela roll i detta sammanhang. Ett tecken på detta kan vara att det är svårt att hitta några kurder i något icke-kurdiskt parti. Detta gäller situationen i Erbil också. Att kurderna inkluderar de andra inom sina organisationer kan ha att göra med statsbildningstanken eller processen hos kurderna.⁸⁰ I Kurdistan pågår nu en nations- eller statsbildningsprocess. I en sådan process är inkludering en bra strategi hos majoritetsgruppen för att inte bara undvika konflikt med de minoriteter som finns i territoriet utan även för ”statens” eller maktapparatus legitimitet. Kurderna i detta fall behöver alltså öppna sina gränser för turkmen, araber och kristna. Denna gränsöppning är inte ovillkorlig. Dessa inkluderade ska anpassa sig till majoritetens politiska mål och strategi, vilket tolkningen av de flesta av mina icke-kurdiska informanters utsagor bekräftar. ”Vi är kurdistanska”, ”om artikel 140 verkställs blir situationen bättre”, ”vi är för federalism” och många andra liknande uttryck kan man höra av icke-kurder som är verksamma inom kurdiska partier och organisationer eller ligger väldigt nära dem. De har alltså inte bara blivit en del av majoritetens politiska diskurs, utan de har även tagit till sig kurdernas eller kurdiska politiska partiets officiella mål och hjärtefrågor. Kurderna, som den dominerande gruppen, behöver inte integrera sig i de andra grupperna, utan de andra grupperna integreras som

---

⁸⁰ Detta betyder inte att det inte förekommer exklusionsstrategier i detta sammanhang, utan båda strategier är möjliga i etniska relationer.

minoriteter och till och med assimileras i majoritetens kultur och politiska system (jfr Walzer 1998). Nu blir araber, turkmener och kristna medlemmar i kurdiska organisationer, vilket säger någonting om det förändrade maktförhållandet.

Men situationen är omvänd om vi jämför nuläget med den långa tid då Baathregimen hade kontroll över Kurdistan/Irak. Kurderna och även turkmenerna och de kristna var tvungna att integrera sig i den arabiska majoritetens kultur och politiska system. Väldigt många kurder, turkmener och kristna var medlemmar inom Baathpartiet och tjänade regimen. Många icke-araber (och naturligtvis även många araber) som arbetade inom Baathpartiet var tvingade att gå med i partiet (Human Rights Watch 2004-08-03), alltså på grund av den asymmetriska maktrelationen. Men samtidigt fanns många andra som ingick i och samarbetade med partiet av eget intresse och av ekonomiska skäl, men inte minst på grund av en svag etnisk identitetskänsla. Många ändrade även sin grupptillhörighet både av tvång och självmant. Detta är en indikator på att maktrelationer kan påverka tillhörighetsgrunder och identitetsförutsättningar. Hur de som ändrar sin grupptillhörighet (eller identifierar sig med andra grupper) bemöts av sin gamla och nya grupp är en annan sak. Men allmänt sett brukar det inte vara smärtfritt.

En annan sak som jag vill ta upp här har att göra med uppenbara skillnader eller så kallade objektiva kulturella skillnader. Sådana skillnader behöver inte automatiskt bestämma inkluderings- respektive exkluderingsstrategier hos grupperna, men de kan det om de sammanfaller med andra faktorer eller manipuleras. Språk, kläder och hudfärg kan vara de vanligaste uppenbara eller objektiva skillnaderna som finns i ett multietniskt sammanhang. När det gäller hudfärg finns inte märkbara skillnader mellan de grupper som bor både i Erbil och Kirkuk; en del araber är kanske lite mörkare men inte alla. Alla grupper har sina egna folkdräkter, men majoriteten klär sig i vanliga kläder, byxor och skjorta. I Erbil klär bara en liten del kurder och kanske enstaka turkmener sig i folkdräkter, men i Kirkuk ser man lite mer folkdräkter hos kurderna, turkmenerna och ännu mer hos araberna. Grupperna har även sina egna språk, kurdiska, arabiska, turkmenska och syrianska. Det gemensamma språket som alla kan i Erbil är kurdiska. Men det gemensamma språket har hittills varit arabiska i Kirkuk, trots att kurdiska har börjat konkurrera med det (under ottomanernas styre var turkiska eller turkmenska det officiella och mest använda språket). Tidigare kunde nästan alla samtliga språken, men inte nu längre på grund av de senaste händelserna, tvångsflyttningar och återvändandet av stora befolkningsgrupper. Inflyttade araber kan inte de andra språken och den nya generationen av återvända kurder kan inte de andra språken heller, vilket innebär stora hinder inför kommunikationsmöjligheter och eventuella samarbetsformer. Att det existerar fler uppenbara eller objektiva skillnader i Kirkuk har att göra med den komplexa etniska uppsättning som råder i staden: fler etniska grupper, nästan lika stora grupper, boendesegregationen på basis av etnicitet, och inte minst existensen

av motstridiga nationalistiska diskurser. När det till exempel finns starka nationalistiska kontradiskurser i ett specifikt etniskt sammanhang kan till och med små uppenbara eller objektiva skillnader göras effektiva och problematiska. Men de omständigheter som råder i Kirkuk, som gör att sådana skillnader blir relevanta, råder inte i Erbil. Uppenbara och objektiva skillnader är inte, som sagt, problematiska i sig men de kan bli problematiska beroende på det etniska sammanhanget. Följande citat som kommer från en turkmensk politiker och representant återspeglar det etniska vardagliga sammanhanget i Erbil:

Det är mycket svårt att skilja mellan en turkmen och en kurd i Erbil, man kan kanske bara göra det genom språket eller om man frågar personerna själva. Om man går till stan vet man inte vilka butiksägare som är turkmener eller kurder, eftersom vi har samma religion, både kurder och turkmener är muslimer. Detta har varit en viktig faktor för blandningen och integrationen mellan båda nationerna [grupperna]. Det är svårt att skilja mellan dem. Jag tror inte att det finns specifika särdrag vare sig i vår kultur, beteende, religion eller tradition som kan skilja oss från varandra. Vi har, kan jag säga, smält samman med varandra. Det enda särdrag som finns är språket, kurderna pratar kurdiska och vi pratar turkmenska. Vi är från Kurdistan, har försvarat Kurdistan och offrat oss för Kurdistan som alla andra, proportionellt sett. Kaldéer och assyrier har också offrat sig. /.../ Så förutom språket finns inget annat särdrag som kan skilja oss turkmener och kurder (intervju, 2006-03-28, 16:15).

Den kurdiska och kurdistanska nationalistiska diskursen

Här vill jag även påpeka en annan aspekt av inkluderings- och exkluderingsstrategier hos kurderna som har att göra med det politiska bruket av uttrycken kurdisk, kurdistansk och ibland irakisk som beteckning för tillhörighet och identitet. Först vill jag bara peka på att mellan inkluderings- och exkluderingsstrategier finns inte en skarp linje, och de behöver inte vara heltäckande och gälla på alla plan. I ett multietniskt sammanhang behöver inte råda en ”antingen-eller”-strategi, utan olika strategier kan kombineras, alltså en ”både-och”-strategi men med olika betoningar på olika strategier, beroende av den etniska sammansättningen och situationen. Ibland kan det råda en inkluderingsstrategi på de politiska och ekonomiska planen men inte på de sociala planen, eller tvärtom. Det är en uppsättning av faktorer som avgör strategiernas riktning: faktorer som kulturella eller religiösa skillnader, typ av strukturella eller institutionella förhållanden, typ av etnicitet och inte minst den politiska diskursen.

Själva ordet Kurdistan är problematiskt i den meningen att det direkt förknippas med kurder, det vill säga kurdernas land. Beteckningen Kurdistan har alltså en etnisk betoning som många så kallade nationalstater som i själva verket är multietniska eller multinationella: Turkiet, Spanien, Frankrike,

Indien etc. Hur ska de andra grupperna som bor i "Kurdistan" känna sig, som gäster eller som medborgare men i andra hand, eller som en integrerad del av det rådande systemet? Frågan handlar om spänningen mellan att vara medlem i en etnisk grupp och medborgare i ett land. En välintegrerad medborgare måste identifiera sig med landet där man är född eller bor. Men för att icke-kurder ska kunna identifiera sig med Kurdistan måste den etniska betoningen i beteckningen "Kurdistan" tonas ned, få en ny innebörd eller neutraliseras på något sätt. Det är det som kurderna eller kurdiska politiska partier försöker göra, men frågan är om man har lyckats med att få de andra grupperna att identifiera sig med Kurdistan eller känna sig som "kurdistanska" som det brukar heta. Frågan kan relateras till den distinktion som brukar göras i litteraturen om nationalism mellan en civil och en etnisk nationalism; alltså en nationalism som inkluderar alla som bor i ett bestämt territorium oavsett etnicitet och/eller nationalitet å ena sidan, och en nationalism som bygger på etniska grunder och gemensamma kulturella särdrag oavsett geografiska gränser å den andra sidan. Distinktionen mellan civil och etnisk nationalism handlar i själva verket om renodlade idealtyper som inte behöver motsvara verkligheten. Praktiskt handlar distinktionen om olika grader av inkluderings- och exkluderingsstrategier som i sin tur är beroende av en uppsättning faktorer.

Historiskt har kurdisk nationalism varit en reaktion mot antingen arabisk, turkisk eller persisk nationalism. Den kurdiska nationalismen i Kurdistan/Irak har uppkommit i relation till olika irakiska regeringars politik och sätt att lösa kurdfrågan. Den kurdiska nationalismen eller nationalistiska föreställningar började dock växa i slutet av 1800-talet och i början av 1990-talet mot det ottomanska och det brittiska styret. Senare har den irakisk-kurdiska nationalismen växt som en reaktion mot den arabiska nationalismen eller panarabismen i Irak. Men de senaste tre decennierna, mer precist sedan Intifadan 1991 och bildandet av Kurdistans regionala regering, har den kurdiska nationalismen växt mer i samband med Turkiets ständiga hotelser mot kurderna och kurdiska institutioner. De senaste två decennierna, alltså sedan bildandet av Kurdistans regionala regering, har Turkiets hot och invasion av "Norra Irak" varit ett pågående tema. Att Turkiet inte gillar och starkt motverkar varje form av kurdiskt självstyre i vilken del av Kurdistan som helst är välkänt. Men Turkiets inställning verkar ha varit kontraproduktiv i den bemärkelsen att Turkiets nationalistiska hotelser och propaganda har lett till en högre grad av sammanhållning, gruppformationsprocess och nationalism hos kurderna. Varje gång Turkiet kommer med ett nytt hot, lyckas kurdiska politiska partier med att inte bara sätta igång sina propagandaapparater och mobilisera folket i större utsträckning, utan de lyckas även med att ena sig bättre. Denna situation som har pågått under ungefär 20 år verkar ha påverkat kurdernas inställning till turkmenerna, särskilt till Turkvänliga irakiska turkmenernas front som är turkmenernas största politiska organisation, inte bara på grund av den goda relationen mellan turkarna och turkmenerna utan

även av den anledningen att Turkiet använder turkmenernas situation som ett svepskäl och grund för sina hot. Kurderna är således skeptiska mot den turkvänliga turkmenska fronten, som inte erkänner Kurdistans regionala regering.

Men allmänt sett har kurderna valt en inkluderande strategi gentemot de andra grupperna i den meningen att kurdiska partier och organisationer har varit öppna för alla som har accepterat och tagit till sig kurdernas mål, eller för alla som tror på ”demokrati, mänskliga rättigheter och rättvisa” med det kurdiska retoriska språkbruket. Kurdernas inkluderande strategi har olika anledningar som jag tidigare påpekat lite här och där: den etniska sammansättningen, nuvarande maktförhållandet och statsbildningsprocessen och inte minst att kurderna försöker visa omvärlden att deras kamp är legitim eftersom de kämpar för demokrati och rättvisa. Kurderna har försökt lägga sin betoning på den geografiska aspekten i den kurdistanska diskursen, istället för den kurdisk-etniska (eller kulturella) aspekten. Man använder till exempel termen kurdistanska folket istället för kurdiska folket, eller när kurderna talar om federationen hänvisar de till geografiska och historiska grunder istället för etniska grunder. Alla kurdiska partier och organisationer har ändelsen Kurdistan i sitt namn istället för kurd. Från början när partiet bildades 1946 hette det gamla KDP Kurdernas demokratiska parti under en tid. Men redan 1958 ändrade partiet i sin tredje partistämman sitt namn till Kurdistans demokratiska parti. Kristna, turkmenier och araber har i olika proportioner funnits bland den kurdiska motståndsrörelsen; mest kristna, färre turkmenier och enstaka araber. Kurdistans berg och motståndsrörelsen har tidigare fungerat som en fristad för dem som flydde regimen. Nu har kurdiska organisationer proportionellt sett fler medlemmar från de andra grupperna än tidigare, vilket kan bero på att kurderna i den nya politiska kartan har fått mer makt, och på intensifieringen av den ”kurdistanska diskursen” som en följd av nations- eller statsbildningsprocessen hos kurderna. Den etniska fördelningen varierar också från en grupp till en annan, en organisation till en annan och en stad till en annan. Men det verkar fortfarande som att de gamla grupproportionerna gäller.

Allt detta innebär inte att kurderna lämnat exkluderingsstrategin bakom sig, det kan vara tvärtom. Att kurderna hittills inte har lyckats med att få med sig alla de andra grupperna säger ganska mycket om att exkluderingsstrategin fortfarande är verksam. Om exkluderingen har jag tidigare tagit upp ganska många exempel i Kirkuk, till exempel på den politiska planen när det gäller utnämningen av stadens viktiga poster. Ett annat exempel kan vara att Kurdistans nationalsång fortfarande är den gamla Ay Reqib-sången som är helt etnisk och inte refererar till de andra grupperna. Det är inte heller så lätt i denna situation att få en inkluderingsstrategi lyckad av olika skäl: maktförhållandena är fortfarande osäkra, nations- eller statsbildningsprocessen är i sin början, det ekonomiska läget och säkerhetssituationen är instabila, inte minst när det existerar motstridiga nationalistiska diskurser. Att Kurdistan-

regionens status fortfarande inte är helt klar kan höra till de faktorer som motverkar inkluderingsstrategin. Men allmänt sett har inkluderingsstrategin lyckats bättre i Erbil än i Kirkuk. Majoriteten av kristna och turkmener i Erbil har börjat identifiera sig med "Kurdistan" eller åtminstone bli integrerade i det rådande systemet. Men i Kirkuk är den kurdistanska diskursen inte lika utvecklad. Att vara kurdistansk eller tillhöra Kurdistan utgör i sig en het konfliktfråga mellan grupperna, som vi såg i de tidigare kapitlen. I Kirkuk finns kristna, turkmener och araber som känner sig som kurdistanska, men de är väldigt få jämfört med majoriteten. Jag avslutar detta avsnitt med två citat, det första citatet tillhör en kristen politiker och föreningspersonlighet i Erbil och det andra citatet tillhör en turkmensk politiker och representant i Kirkuk. Citaten säger ganska mycket om de olika, till och med motstridiga, rådande diskurserna i båda städerna:

Vi är i första hand Kurdistanska. Vår Kaldéska identitet får inte skada vår kurdistanska identitet. Det är avgjort att vi bor i Irak, men i ett geografiskt område som heter Kurdistan. Vi skiljer inte mellan kurder, turkmener, kristna, muslimer. Vi har ett gemensamt liv tillsammans i detta Kurdistan, därför måste vi bevara detta områdes helighet. Man får inte säga att jag är si eller så. Det är klart att vi bor i Erbil och Erbil ligger i Kurdistan. Jag är kurdistansk innan jag säger att jag är kaldésk. Man måste ha en sådan slogan för att kunna tjäna detta område, detta Kurdistan. Vi måste säga att vi är Kurdistanska. Man får till och med inte säga att jag är 'parti-KDP' eller 'yeketi-PUK'. Om vi inte gör så, kan vi inte återbygga Kurdistan. Man får tillhöra vilket politiskt parti som helst, men vi måste ha en enda slogan och säga att vi är kurdistanska och inte mer. Vi går i koalition med kurdistanska krafter eftersom vi är kurdistanska. Någon annan slogan är oacceptabel hos oss (intervju, 2006-03-26, 17:19).

Turkmenerna har en lång historia i Irak och har försökt bevara landets enighet. /.../ Kirkuk är verkligen ett litet Irak. /.../ Huvudmålet är att tjäna det irakiska folket allmänt sett och turkmenska folket i synnerhet, att bevara irakisk enighet. Irakiska resurser tillhör alla irakier, vårt mål är att ta hänsyn till och sprida turkmenernas historia och kultur, att sätta värde på turkmenerna allmänt sett (intervju, 2006-03-08, kl. 10:17).

Makt och mobilitet

Interetnisk mobilitet kan vara en funktion av makt. Jag instämmer i tanken att när grupper har säkra maktpositioner, och därmed mer frihetsgrader, behöver de inte vara så oroliga för sina etniska identiteter.⁸¹ De dominerande kan enligt denna uppfattning välja att vara strikt etniska eller vara postetniska (jfr Waters 1996:23–25; Blau 1977; Blau och Schwartz 1984). Den stabi-

---

⁸¹ Just på grund av detta blir det svårt för många individer från den dominerande gruppen, särskild i västvärlden, att sympatisera med eller förstå minoriteternas eller invandranas etniska handlande.

la maktpositionen kan även medföra en trygg kulturell position. Kurderna borde i så fall vara mer öppna än de andra eftersom de har "makten". Kurderna är mer öppna i den meningen att de öppnar sina gränser mot de andra och försöker inkludera de andra i sina organisationer för att inkorporera de andra grupperna i sitt system och därmed både få legitimitet för sitt maktutövande och undvika konflikt. Om kurderna i annat fall använde sig intensivt av en exkluderingsstrategi skulle de andra skapa problem för kurdernas maktapparat och utgöra ett hinder för statsbildningsprocessen. Men kurderna är inte öppna mot de andra i den meningen att de andra kan komma in med egna villkor, eller om det handlar om någon form av samarbete. Priset för att bli inkorporerad i det kurdiska politiska systemet för turkmener, araber och kristna är att erkänna detta systems grund och mål. Man kan i detta sammanhang nämna kurdernas krav exempelvis i Kirkuk på de turkmener eller araber som ska utses till någon viktig post, de måste tro på § 140 i den nya irakiska konstitutionen (2005) som handlar om åternormaliseringen av Kirkuks läge. De måste också erkänna Kurdistans regionala regering och tro på den kurdiska parollen om "federalismen" (intervju, 2006-04-19, 10:29; 2006-04-19, 14:33).

Kurdernas öppningsstrategi handlar alltså inte om en försvagning av den etniska identiteten eller en postetnicitet. Kurderna öppnar sina gränser mot de andra, men behåller samtidigt sina gränser och sin politiska identitet i den bemärkelsen att öppningen främjar kurdernas politiska mål. Det måste också noteras att öppningen är enkelriktad i den meningen att kurderna försöker inkorporera de andra i sitt system, inte tvärtom. Att dominerade grupper är mer mobila än de underordnade håller alltså inte riktigt i Kurdistans fall. En förklaring till detta kan vara att kurdernas maktposition inte är så självklar ännu, särskilt i Kirkuk, och att de försöker etablera sin position genom en sådan strategi. Kurdernas maktposition är mycket säkrare i Erbil än i Kirkuk. Kurderna i Erbil skulle kunna köra över de andra små grupperna, men det finns många skäl som hindrar en sådan handling. Kurdernas maktposition är, som sagt, säker och de är i solklar majoritet; grupperna i Erbil är dessutom integrerade och relationerna mellan dem kännetecknas av en situation där etnicitet inte är starkt framträdande. Kurderna behöver inte heller köra över de andra gruppernas vilja i Erbil av legitimitetsskäl. Eftersom kurdiska politiska organisationer menar att de kämpar för att bilda ett demokratiskt samhälle, så måste de handla och visa sig vara demokratiska. Men eftersom kurderna i Kirkuk inte är i klar majoritet och deras maktposition inte heller är så säker, så kommer maktfrågan för kurderna före legitimitetsfrågan. Det blir följaktligen svårt att jämföra mobiliteten hos den dominerande gruppen i Kirkuk och Erbil, eftersom vi pratar om två olika etnicitetsnivåer och även former.

Men allmänt sett kan man säga att grupperna i Erbil är mer öppna mot och samarbetsvilliga med varandra än i Kirkuk på grund av, bland annat, denna skillnad. Maktförhållandet mellan olika grupper, och situationen i

Kirkuk, uppfattas av grupperna som ett nollsummespel, det vill säga om min grupp inte vinner, så försvinner den eller om jag inte får de viktiga posterna så är det säkert att jag kommer att förlora allt och blir underlägsen. En högt uppsatt sunniarabisk politiker och representant uttrycker det etniska dilem-mat i Kirkuk på följande sätt:⁸²

Om vi känner oss förtryckta kommer vi alliera oss med kurdernas fiender lik-som kurderna kommer att göra. /.../ När Saddam föll, föll allting annat, men kurderna förflyttade sina institutioner och myndigheter som de hade tidigare. /.../ Om enbart kurderna styr betyder det eliminering av våra rättigheter, och vice versa. Kirkuk måste styras gemensamt. Etniskt samförstånd (konsensus) är lösningen för Kirkuk på grund av den demografiska verkligheten. /.../ I Kirkuk finns 28 olika stadsdelar, ingen kan förneka att det finns 4 rent kur-diska stadsdelar, det finns också samhällen och små städer i provinsen Kir-kuk, ingen kan förneka att det finns turkmenska stadsdelar, samhällen och småstäder, ingen kan förneka att det finns araber i Kirkuk, det finns även ara-biska samhällen och små städer. Ingen kan förneka detta, bara om man genomför en ny etnisk rensning av araber och turkmaner, men detta miss-lyckas. Om det blir så, kommer vi att söka hjälp på olika håll, på samma sätt som kurderna gjorde och fick hjälp av de allierade mot sitt eget land (inter-vju, 2006-03-08, 08.10).

På detta sätt resonerar grupperna i Kirkuk efter att det tidigare maktförhål-landet har omvandlats på ett drastiskt sätt. När man resonerar på detta sätt, enligt ett nollsummespel, kan man lätt hamna i en social eller etnisk fälla. Därmed kommer alla samarbetsmöjligheter att försvinna och alla bli förlora-re. Men i Erbil resonerar grupperna om förhållandet på ett helt annat sätt och långt ifrån nollsummespelets mekanismer, snarare ett plussummespel. De anser inte bara att relationen dem emellan kännetecknas av en hög grad av integration, utan även att ”de har ett gemensamt öde”, och att ”samlevnad och samförstånd är ett fenomen och ingår i det rådande systemet”, vilket innebär ”samlevnads och samförståndskonst”, så uttryckte en kristen politi-ker och representant (intervju, 2006-04-06, 07:57). När man anser att man har ett gemensamt öde och när samförstånd är det rådande förhållandet blir det svårare att hamna i den sociala fällans mekanismer, eller med andra ord hamna i en etnisk fälla. Ömsesidighet och samarbete blir då ett faktum, vil-ket mina informanter i Erbil poängterar. ”Demokratin är för alla. Våra rättig-heter är sammanflätade med kurdernas rättigheter. Vi måste ha samma slo-gan och samma mål för att kunna leva i detta vackra Kurdistan”, menade en kristen kultur- och föreningspersonlighet (intervju, 2006-03-20, 08:41).

Den etniska politiken i Kurdistan/Irak och allmänt sett kan innebära både emancipation och dominans eller ”Domination-within-domination” som det heter (jfr Nederveen Pieterse 1997; 2004:29). Kurderna betraktar sin politik

---

⁸² Notera att jag inte menar att ett nollsummespel är en social eller etnisk dilemma-situation, utan att grupperna uppfattar sin situation som ett nollsummespel.

och kamp som en frihetsrörelse, det vill säga en kamp för att frigöra en nation/ett land och därför som legitim. Kurderna anser ”att kurderna har varit förtryckta /.../ och orättvist behandlade under en diktatorisk regim, därför har detta gjort att kurderna nu bär på demokratiska idéer och projekt” (intervju, 2006-04-23, 07:23). Däremot upplever till exempel en del av turkmenerna i Kirkuk kurdernas dominans som ett hot och förtryck. Vissa turkmenner och även araber i Kirkuk tror att en kurdifiering av Kirkuk pågår (intervju, 2006-03-08, 09:01; även 2006-03-08, 10:41). Saddetin Argec, ordförande för irakiska turkmenernas front, menar att ”Saddam arabiserade Kirkuk, men kurderna har nu påbörjat en kurdifieringsprocess och försöker eliminera Kirkuks irakiska identitet. /.../ Historien vittnar om att Kirkuk är en turkensk stad” (Sbey.com 2008-02-02). Denna starka etnicitet uttrycks, som påpekats tidigare, till exempel i försöket att kontrollera myndigheter och viktiga poster, återvändandet av utdrivna kurder och uppbyggnaden av nya kurdiska områden, försöket att i praktiken göra kurdiska till ett officiellt språk genom att öppna kurdiska skolor, skriva på kurdiska vid sidan av arabiska på officiella skyltar, att många offentliga platser får/återfår kurdiska namn och inte minst det att man kan se kurdiska flaggan ganska ofta. Dessa handlingar känns i den osäkra och instabila situationen provocerande och till och med förtryckande för majoriteten av turkmenner och araber, trots kurdernas manifestation om ”demokrati, rättvisa och mänskliga rättigheter”.

Jag menar att båda parter kan ha rätt, eftersom etnisk politik kan användas för att frigöra en nation eller etnonation från förtryck och man kan i detta sammanhang nämna palestinier, tamiler, kurder och kanske till och med katalaner och basker.⁸³ Relaterat till den historiska kontexten i kapitel 3 kan man säga att i Irak sammanföll statens politik med den arabiska etniska politiken. Det handlade om en monokulturell politik som skulle ge Irak en arabisk identitet genom brutala och omänskliga metoder. Den arabiska majoritetens dominans var förtryckande för icke arabiska minoriteter: kurder, turkmenner och kristna. Kurdernas motstånd och etniska mobilisering var ett svar på upplevelsen av ett förtryck och en känsla av underlägsenhet, en reaktion mot en monokulturell dominans i ett multietniskt och multikulturellt samhälle. Man måste därför se båda sidorna av etnopolitiken. Att inte se båda aspekter av den etniska politiken kan leda till extremism. Om man endast lägger vikten på den etniska politikens frigörande aspekt, missar man problemet med ”domination-within-domination”. Å andra sidan om man bara fokuserar på den etniska politikens mörka sida problematiseras inte nationalstatens eller majoritetens politik och den dominans som ger upphov

---

⁸³ Termen etnonation brukar användas för att beteckna de etniska grupper eller nationer som är statslösa men kämpar för att bilda en egen stat eller någon form av självstyre. Dessa brukar i regel handla om separatistströrelser (jfr Gurr och Harff 1994:18–19).

till etnisk mobilisering (jfr Nederveen Pieterse 2004:29).⁸⁴ Frågan om domination-within-domination är olika beroende av vilken typ av etnicitet eller etniciteter man pratar om. Olika etniciteter kännetecknas av olika exkluderings- och inkluderingsmöjligheter. Att kurdernas respons mot etniska skillnader har varit mer en villkorlig inkludering beror mycket på den position som kurderna har i den etniska sammansättningen.

Etniciteter: öppning och stängning

I den nya politiska kartan efter Saddams fall våren 2003 har kurderna i Kirkuk mer makt än de andra grupperna och denna maktobalans kan kännas förtryckande för en del av de andra grupperna. Men kurderna har, till skillnad från i Erbil, på intet sätt den monokulturella dominansen i Kirkuk; arabiska är exempelvis fortfarande det gemensamma och dominerande språket, trots kurdernas försök till att göra kurdiska officiellt i praktiken.⁸⁵ Grupp-skillnaderna är ändå problematiska eftersom de går på tvärs mot maktförhållanden. Det handlar alltså inte om en riktig dominansetnicitet med en monokulturell kontroll, men en etnicitet med inslag av särbehandling och konkurrens; särbehandling i den bemärkelsen att man gynnar sin egen grupp och missgynnar de andra grupperna i olika avseenden; konkurrens om kontroll över landområden, olja och institutioner. Man kan på detta sätt hitta inslag från både dominans- och konkurrenssetnicitet i Kirkuk. Någon slags vacklande kurdisk dominans kan märkas, men med mycket konkurrens grupperna emellan; varje grupp söker fördelar och övertag i relation till de andra grupperna. Några indikatorer på denna konkurrenssetnicitet, som även har diskuterats i de föregående kapitlen, är exempelvis den ökade mobiliseringskampen hos varje grupp, försöket till kontroll över och den etniska koloniseringen av stadens viktiga myndigheter, den språkpolitik som pågår och uttrycker sig i försöket hos kurderna och turkmenerna att göra kurdiska respektive turkmeniska officiellt, uppkomsten av etniska demonstrationer, och inte minst existensen av olika nationalistiska diskurser samt inställningen till § 140 och Kirkuks officiella framtida status. Här måste jag påminna om att med konkurrens menas inte att alla gruppmedlemmar konkurrerar med och är fiendliga mot varandra, utan hela tiden, tidigare och nu, har det funnits en lugnare sida av relationerna. De politiska relationerna har utan tvekan kännetecknats av dominans och konkurrens, men inte med nödvändighet alla de sociala relationerna. En hel del människor från alla etniska grupper har samexisterat och levt sida vid sida med ett ganska välfungerande socialt liv utan särskilda

---

⁸⁴ Inom forskningen om nationalism har de flesta studerat nationalism som något avskyvärt och negativt (Gellner 1997; Hobsbawm 1994). Det finns dock forskare som ser nationalismens positiva sida också (Anderson 1992; 2005).

⁸⁵ Enligt den nya irakiska konstitutionen som folkomröstades 2005 är kurdiska ett officiellt språk vid sidan av arabiska (*Constitution of Iraq 2005*).

problem. Därmed har jag inte sagt att de politiska relationerna inte påverkat de sociala relationerna, utan att båda varianterna av relationer har funnits hela tiden. Men under vissa perioder, till exempel efter regimen fall, blir konkurrens den rådande etniska relationen, vilket i sin tur påverkar gruppernas formationsprocess på olika sätt.

Denna konkurrensethnicitet när det gäller till exempel turkmener kan ses som en utveckling eller uppgradering från en tidigare turkmensk slumrande ethnicitet under den baathiska regimen. Turkmenerna och även kristna som grupp och som egen röst var nästan obefintliga under baathregimen. Denna övergång kan betraktas som en uppgradering i den turkmenska gruppformationsprocessen. Övergången innebär ännu mer uppgradering för kurderna från en underlägsen konkurrensethnicitet till en överlägsen konkurrensethnicitet och lite dominansethnicitet. Gruppformationsprocessen (Brubaker 2004) har hos kurderna nått en väldigt hög nivå och deras politik och mål har organisatoriskt sett fått formella former, federation och federalism med Cohens (1974a; 1974b) terminologi. Uppgraderingen kan märkas även när det gäller kristna, men det är svårt att säga något om vilken position de har i denna konkurrensethnicitet. De kristna är en väldigt liten grupp jämfört med de andra grupperna och brukar hålla låg profil i konflikterna, trots att de verkar vara nöjda med den lilla kurdiska dominansen. De är också indragna i konkurrensen, men för dem handlar det om en mild variant av konkurrensethnicitet. Däremot betyder övergången för araberna en degradering från en absolut dominansethnicitet, till exempel under baathregimen, till en officiellt underlägsen konkurrensethnicitet. Det är därför fortfarande svårt för sunniaraberna att acceptera det nya maktförhållandet. De lever fortfarande i det förflutnas institutioner eller är fortfarande institutionaliserade i den gamla regimen system, vill jag påstå i enlighet med Garcelon (2006). Här måste jag påpeka att det har funnits och fortfarande finns inslag av inåtvänd ethnicitet, särskilt för kristna på grund av religionsskillnaden, för att styrka samhörigheten inom gruppen och därmed bevara gruppens gränser. Det finns även varianter av slutenethnicitet på grund av den etnoterritoriella fördelningen; den arabiska södra delen och den kurdiska norra delen. Staden är tudelad och segregerad. Den etnodemografiska eller territoriella segregeringen är förutsättningen för andra segregeringar: sociala, politiska och ekonomiska. Här måste även påpekas att Kirkuks kurdiska norra delar är stabilare säkerhetsmässigt än stadens arabiska södra delar. Det mesta sker följaktligen inom gruppen och därmed begränsas interetnisk interaktion och kontakt. Segregationen, den etniskt geografiska koncentrationen och fysiska separationen, har till exempel varit grunden för att grupperna har sina egna skolor på sina egna språk och i sina egna områden. Segregationen gäller även mötesplatser, moskéer, kaféer och lokala marknader. Men trots allt finns fortfarande gemensamma mötesplatser, till exempel myndigheter och näringslivet, annars skulle det vara meningslöst att tala om ethnicitet.

I Erbil ser situationen annorlunda ut. Där uppkom i själva verket en ny politisk karta efter Intifadan 1991. Det är svårt att beskriva den typ av etnicitet som rådde innan dess i Erbil, eftersom kurderna var i en solklar majoritet, men styrdes av en liten arabisk tjänstemanna- och makthavargrupp. När det gäller turkmener och kristna kan man säga att det handlade om en slumrande etnicitet med latent kulturella skillnader. Turkmenerna och de kristna hade då bara var sin liten kulturell förening. Men kurderna hade en motståndsrörelse, samtidigt som det fanns kurder (även turkmener och kristna) som var med och tjänade regimen. Kurderna konkurrerade med andra ord med regimen om kontroll över området. Situationen för kurderna liknade en överlägsen- och underlägsen konkurrensetnicitet i en kolonial kontext. Men efter Intifadan 1991 förändras maktförhållandena. Kurderna tar kontroll över staden; kurdiska blir det officiella språket, trots att kurdiska även tidigare aldrig var helt förbjudet i Erbil och det mer eller mindre har funnits undervisning på kurdiska under olika perioder. Turkmener och kristnas slumrande etnicitet väcks. Därmed blir kulturella skillnader en politisk faktor. Med väckningen av slumrande etnicitet syftar jag på det ökade etniska medvetandet och det milda organiserings- och mobiliseringsarbete som tar form hos turkmenerna och kristna. Det är efter Intifadan 1991 som dessa grupper börjar bilda politiska partier och kulturella organisationer; de börjar även kräva/få undervisning på sitt modersmål, öppnar TV- och radiokanaler samt ger ut olika publikationer på sitt språk.

Men utvecklingen i Erbil från 1991 till i dag, över Saddams fall 2003, handlar inte om en konkurrensetnicitet där grupperna söker övertag i relation till andra grupper. En politisk konkurrens förekom/förekommer istället mellan olika kurdiska grupper. Det handlar inte heller om en dominansetnicitet där den dominerande gruppen påtvingar de andra en monokulturell regim, vilken undertrycker och diskriminerar minoriteter och avsiktligt missgynnar olika områden. Etnisk dominans eller etniskt övertag behöver inte med nödvändighet innebära en evig särbehandling av de andra grupperna. I vissa etniska sammanhang vill man först säkra sin grupps position, sedan behöver man inte alls fortsätta särbehandla om man har nått en stabil och säker status. Allmänt sett kan man säga att utvecklingen i Erbil handlar om en speciell etnicitet, nämligen en relativ samlevnads- och samförståndsetnicitet. Där finns det en dominerande grupp som respekterar de andra grupper som av olika sociala, strukturella och politiska skäl inte utgör något hot för den kurdiska majoriteten. Det finns även utrymme för en vald etnicitet särskilt när det gäller en del av turkmener och så kallade hewlérier (erbilborna). Många turkmener i Erbil pendlar mellan en turkmensk och kurdisk identitet och döper till exempel sina barn med kurdiska namn. För det lilla kristna samhället Ainkawe finns också en vag inåtvänd etnicitet som beror på religionsskillnader, i den meningen att de har en liten geografisk koncentration och bevarat sina religiösa traditioner.

Etniciteter, olika typer av relationer

Olika typer av etnicitet i Erbil och Kirkuk innebär olika typer av inkluderings- och exkluderingsmöjligheter, segregerings- och integreringsmöjligheter. De olika etniciteterna har med andra ord olika betydelse för intraetniska och interetniska relationer och socialt kapital. Jag kunde identifiera inslag av tre typer av etnicitet i Kirkuk: sluten-, konkurrens- och dominansetnicitet. Detta trots att förekomsten av andra typer eller kombinationer av etniciteter inte är uteslutna. Dessa tre typer av etnicitet förstärker inte bara varandra utan gör situationen ännu mer komplex.

I en slutenetnicitet som i Kirkuk är grupptillhörigheten ofrivillig eftersom grupperna är strukturellt avskilda från varandra och därmed blir etnisk mobilitet svår. Individuella val blir alltså begränsade och övergång till andra grupper blir förbjudet och hindras hårt, den som försöker överträda gränserna betraktas som "spion" eller "förrädare". Eftersom gruppgränserna hos inspärrade och slutna grupper är stränga, hejdas automatiskt interna skillnader och dominans reproduceras inom gruppens nätverk. Appliceringen av allt detta tvång och begränsningarna hänger samman med graden av organisatorisk nivå hos gruppen och gruppformationsnivå. Andra faktorer kan alltså spela roll för hur strikta gruppernas gränser kan vara; till exempel maktförhållandet mellan grupperna och gruppernas formella mål samt ideologi. Eftersom kurderna har mycket mer makt i Kirkuk än de andra grupperna och har ett mål som tillåter inkorporering av de andra i sig, blir denna grupps gränser öppna för andra men inte ovillkorlig. Allmänt sett kan de intraetniska relationerna bli starka när dominansfrågan är fokuserad på förhållanden inom gruppen, eftersom interna olikheter elimineras. Därmed kan intraetniskt socialt kapital växa sig stort, och samtidigt blir interetniskt socialt kapital litet. Den etnodemografiska fördelningen i Kirkuk är alltså grunden för den inspärrade eller slutna etniciteten. Där finns specifikt etniska områden, som i många fall är stängda för de andra, och därmed begränsas de sociala relationerna, med etniskspecifika moskéer, skolor och mötesplatser. Gemensam religion kan ibland vara en brygga mellan olika etniska grupper, men den geografiska segregationen, naturligtvis även på grund av den starka nationalismen, gör att de arabiska och turkmenska shiiterna i Kirkuk har sina egna speciella moskéer, "Hussayniya", i sina avskilda stadsdelar och de kurdiska och turkmenska sunniterna har sina egna vanliga moskéer; samma situation gäller även existensen av specifika etniska skolor. Denna segregation förstärks ytterligare av förekomsten av mer eller mindre konkurrerande nationalistiska inriktningar hos grupperna. Med ett annat ord finns en växelverkan mellan de olika etniciteterna i Kirkuk, de ingår i och påverkar varandra.

I konkurrenssetnicitet ligger, liksom sluten etnicitet, fokus på gruppens enhetlighet eller inre samhörighet för att visa gruppens styrka. Därmed tenderar denna etnicitet till undertryckandet av interna avvikelser, till exempel bland-

äktenskap, och olika former av övergång till de andra kan hindras. Kirkuks obestämda status, osäkra maktförhållande och det instabila politiska läget gör konkurrensen mer intensiv och hårdare. Alla försöker få övertag för att säkra sin position. Dominansfrågan är alltså inte bara inriktad mot inomgruppen utan dominans är även en mellangrupsfråga. Detta kan man märka i gruppernas ständiga försök att kontrollera viktiga institutioner och poster: guvernörs-, fullmäktigeordförandes-, polischefs-, skolförvaltnings-, Nord oljebolagslednings- och andra betydelsefulla poster. Konkurrensen handlar inte minst om att tillhöra Kurdistan-regionen eller Bagdad. I sådana grupp-sammansättningar, med nästan lika stora grupper och med ett obalanserat maktförhållande som i Kirkuk, är interetniska samarbeten eller koalitioner inte uteslutna, utan gruppkoalitioner kan förekomma som en konkurrensstrategi. Den svaga kurdiska dominansetniciteten gör inte situationen mindre komplex, utan i vissa fall tvärtom. Den får de andra ungefär lika stora grupperna att bilda koalitioner som en reaktion mot den kurdiska nationalismen. Detta särskilt när grupperna kan få stöd utifrån; kurderna från Kurdistans regionala regering, araberna från Bagdad och turkmenerna från Turkiet.

Arab-turkmenkoalitionen i Kirkuk efter Saddams fall är i detta sammanhang inte så oväntad, trots att kurderna och turkmenerna hade samma erfarenheter under den sunniarabiska baathregimen. Men denna dominansetnicitet har en annan sida, nämligen att den dominanta gruppen som innehar de viktiga posterna till viss del kan öppna sina gränser i den bemärkelsen att den dominanta gruppen försöker ta in de andra som medlemmar i sina organisationer och nätverk för att göra dem till en del av sitt system. Detta framför allt för att göra de andra mindre farliga. En metod för att oskadliggöra motparten är att inkorporera motparten i sina nätverk, det vill säga att göra motparten till en lydig medarbetare och en del i systemet. Kurderns sätt att inkorporera de andra i sitt system handlar om en sorts koptering. Kurderna behöver ett sådant arbetssätt för uppfyllandet av sitt mål, nämligen att bilda ett fungerande "land" med tanke på att kurderna eller Kurdistan/Irak genomgår en statsbildningsliknande process. Kurderns villkorliga öppning har varit till kurderns fördel i den meningen att den har tudelat motståndaren. Men öppningen har inte varit smärtfri för dem som har vågat utnyttja denna möjlighet.

Trots inkluderingsmöjligheter är alltså etniskt överskridande inte så lätt; etnisk integration är inte utan problem. "Ni är inte turkmener, ni är kurderns spioner, säger de [andra turkmener] till oss" (intervju, 2006-02-21, 09:34), berättade en av mina turkmenska informanter som samarbetade med ett kurdiskt parti i Kirkuk. Detta citat kan vara ett tecken på den starka etniska politiken som råder och inte minst ett tecken på de metoder som används för eliminering av interna avvikelser och upprätthållandet av intern dominans. De gruppmedlemmar som överskrider gruppens gränser stigmatiseras inte bara, utan de förnekas också och räknas som "oäkta", "jash" (legosoldater) och naturligtvis "förrädare" (khaen). Att bli bannlyst är en vanlig förekom-

mande kontrollmekanism som gruppen använder mot de medlemmar som överskrider gruppens gränser och vanhedrar gruppens stolthet. Kurderna använde sig också tidigare av samma kontrollmekanism med samma termer mot pro-baathregimens kurder. Många väljer att inte integrera sig eller samarbeta med andra grupper för att inte utpekas som ”förrädare” och bannlysas från gruppens kärna. Gruppens kontrollmekanismer för att hålla samman och upprätthålla gruppens gränser kan således utgöra ett hinder för eventuella inkluderingsmöjligheter. Föreningslivet i Kirkuk är nästan identiskt med det politiska livet när det gäller inkluderings- och exkluderingsaspekter, eftersom föreningarna och de flesta av civilsamhällets organisationer fungerar som partiernas förlängda armar.

Blandäktenskap har, enligt några informanter, varit vanligare tidigare i Kirkuk mellan muslimska grupper; kurder, araber och turkmener. Men det förekommer, som påpekades tidigare, sällan mellan muslimerna och de kristna. Anledningen till denna minskning av antalet blandäktenskap beror inte bara på den etnodemografiska segregationen som har skapat skilda mötes- och referenspunkter; att olika folkgrupper har sina specifika områden med sina egna skolor, moskéer, kaféer och offentliga platser. Minskningen kan även bero på uppkomsten av en konkurrensetnicitet eller gruppsspecifik konkurrerande politik; en situation som kännetecknas av etnisk politik och antagonistiska nationalistiska diskurser. Att blandäktenskapen har minskat de senare åren är en empirisk fråga i sig, det kan inte bevisas eftersom det inte finns något register för detta ändamål. Men själva uppfattningen om att de interetniska relationerna har försämrats kan ha en självuppfyllande konsekvens. Mina informanter i Kirkuk poängterar att inte bara de politiska relationerna utan även de sociala relationerna har försämrats. En turkmensk politiker uttrycker detta på följande sätt:

Vi turkmener har haft bra relationer med kurderna fram till statskicksskiftet från monarki till republikanism, fram till [massakern/händelsen] 1959 eller när politiska partier bildades. Innan dess var relationerna mycket bra. Vi hade gemensamma ekonomiska och marknadsintressen, och till och med gemensamma kulturella intressen: kurdiska och turkmenska sångare sjöng tillsammans på fester och turkmenska sångare sjöng kurdiska. Men detta samförstånd har gått förlorat nu (intervju, 2006-03-08, 10:41).

Näringslivet och myndigheterna är segmenterade på det sättet att man ibland kan upptäcka samband mellan myndighetschefens grupptillhörighet och myndighetspersonalens grupptillhörighet, dvs. majoriteten av personalen och tjänstemännen i en myndighet eller institution brukar tillhöra samma etniska grupp som chefen. På vissa institutioner verkar det som om det har pågått en etnisk rensning.⁸⁶ Cheferna anställer gärna de som har rätt bakgrund. Allt

---

⁸⁶ Ett extremt exempel är Nord-oljakompaniet; efter regimens fall hade kompaniet 10.415 anställda varav 7.840 araber, 2.200 turkmener, 330 kristna och 45 kurder (se tabell 8 i appen-

dessa existerar också vid sidan av relativt heterogena offentliga platser och organisationer.

En sak till som försvårar integrationen har att göra med språket. Det gemensamma och officiella språket i Erbil är kurdiska. Alla i Erbil kan mer eller mindre kurdiska, så språket har inte varit något hinder. Men i Kirkuk har hittills arabiska varit det gemensamma språket. Innan tvångsförflyttningar och arabiseringsprocesser, som intensifierades under 1970-talet och nådde sin kulmen under 1980- och 1990-talen, kunde alla tala samtliga språk i området; uttrycket "se mewj" (tre kanaler, alltså trespråkiga) tillskrevs kirkukborna i det syftet att de kunde alla tre språken: arabiska, kurdiska och turkmeniska. Men de flesta inflyttade araber kan bara arabiska och den nya generationen av utdrivna kurder som nu kommit tillbaka till Kirkuk kan bara kurdiska. Det är inte så märkligt att de starkaste konflikterna är mellan dessa två grupper. Att relationerna mellan dessa två grupper är konfliktfyllda har inte bara att göra med att de inte kan varandras språk och har svårt att verbalt kommunicera med varandra, utan handlar också om två olika slags uppfostran. Araberna fick under 35 års baathiska maktstyre sin fostran enligt en kurdfiendlig eller främlingsfiendlig ideologi, vilken fortfarande är verksam i olika utsträckning. En majoritet av de utdrivna kurder som nu har återvänt till Kirkuk, blev bosatta i de kurdiskkontrollerade så kallade befriade områdena; de har fått en helt annan ideologisk bildning, kurdistanisk och baathfiendlig. Det har även uppkommit en ny generation 15–30-åringar ur både utdrivna kurder och inflyttade araber eller baathisk uppfostrade araber, som har svårt att kommunicera med varandra både språkmässigt och uppfostringsmässigt; de har fått antagonistiska ideologiska kulturer. Allt detta behöver inte betyda att staden är helt segmenterad. Det finns till en viss grad etnisk blandning på olika nivåer, men den ovan presenterade kombinationen av negativa faktorer för integration har gjort att staden blir mer konfliktbenägen.

I Erbil är situationen en annan. Även i Erbil identifierade jag tre slags etnicitet; en vag inåtvänd etnicitet, en vald etnicitet och den speciellt relativa samlevnads- och samförståndsetniciteten. Dessa typer är, som jag påpekade även beträffande de olika etniciteterna i Kirkuk, de rådande typerna. Andra typer och kombinationer kan förekomma. Den inåtvända etniciteten i Erbil är väldigt svag och den gäller bara det lilla kristna samhället Ainkawe med en kristen koncentration. Ainkawe är dock inte avskild från Erbils andra stadsdelar. Där bor även kurder, men kristna är i stor majoritet. Det viktiga är att Ainkawe är öppen för alla, liksom alla andra Erbils stadsdelar. Med den vaga inåtvända etniciteten menar jag i detta fall de mekanismer eller element som har varit en förutsättning för de kristna att upprätthålla sina gränser och därigenom bevara sin identitet i relation till den muslimska majoriteten. Att

---

dix). Vi får inte glömma att detta är ett resultat av arabiseringsprocesser. Mer om den etniska sammansättningen i organisationer och på arbetsplatser framöver.

kaldéer och assyrier har kristendomen som sin religion bland en kurdisk muslimsk majoritet har varit det viktigaste elementet för deras överlevnad. Religionsskillnaden har både begränsat blandäktenskap och gjort det möjligt för en del specifika religiösa ceremonier att leva vidare. Denna svaga inåtvända etnicitet är säkerligen ett självvalt avståndstagande, som syftar till att förstärka inomgruppens sammanhållning och därmed utöka det intraetniska sociala kapitalet. Men denna strategi och process behöver inte med nödvändighet innebära en förberedelse för konkurrens bara för att processen bildar gruppens inre styrka. En konkurrensetnicitet, där aktörerna betraktar varandra som motståndare eller rivaler, förutsätter andra faktorer, till exempel gruppernas storlek, territoriella bas och den etniska uppsättningen. En riktig konkurrens med kurderna i Erbil skulle, trots att det vore omöjligt, kanske innebära förlust av många rättigheter. Kristnas svaga avståndstagande kan innebära konkurrens, men bara i den bemärkelsen att de inte vill försvinna. I en stad med många interetniska länkar och med stort interetniskt socialt kapital är det inte så sannolikt att konkurrens kan vara stadens kännetecknande typ av etnicitet. Minoriteterna i Erbil kan varken konkurrera med kurderna eller behöver göra det eftersom de inte "diskrimineras". Rivalitet och konkurrens har alltså sina regler och villkor, det måste finnas något att rivalisera om och någon att rivalisera med. Ödet för alla grupper är på något sätt bestämt i Erbil; kurderna ska ha makten och de andra ska delta och "få" sina rättigheter ibland "mer än själva kurderna". En kristen föreningspersonlighet och en turkmensk politisk representant uttrycker sig om sina rättigheter på följande sätt:

Det finns inget problem mellan kurder, turkmener och kristna här. Om vissa turkmener ibland försöker uttrycka något sådant handlar det bara om individuella intressen. Vi alla har våra rättigheter. Jag har mer rättigheter än du som är kurd. Det liv som jag har, har du inte, den service som jag får, får du inte. Men jag vill inte det heller eftersom den kan skapa känsligheter mellan grupperna (intervju med kristen föreningspersonlighet, 2006-03-26, 17:19).

Makten har inte behandlat nationerna [grupperna] olika. Vi har inte märkt något sådant. Vi har aldrig tidigare under historiens gång haft de rättigheter och nationella fördelar och privilegier som vi har nu i Hewlér (Erbil). Under Baathregimen tillhörde dessa rättigheter inte ens våra drömmar. Nu finns bara i Hewlér 16 turkmenska skolor. Vi har våra egna politiska partier, föreningar, organisationer, TV-kanaler och medier. Vi försöker även i fortsättningen att förbättra och utveckla vårt språk, vår kultur och politik. Vi försöker även att få fler mandat i parlamentet och ministerposter i regeringen. Det är allas legitima rättigheter (intervju med turkmensk politiker, 2006-03-28, 16:15).

Det är mycket möjligt att minoriteterna kan konkurrera med varandra, men en sådan situation har inte förekommit. De behöver kanske inte göra det eftersom alla känner sin plats. Irakiska turkmenernas front, turkmenernas största politiska organisation, vägrade erkänna Kurdistans regionala regering

och försökte visa sig som en rival, men den försvann nästan i Erbil eftersom de varken kände sin plats eller kunde spelets regler. Irakiska turkmenernas front förstärkte sina baser i Kirkuk särskilt efter regimens fall 2003, då flyttade fronten sitt högkvarter från Erbil till Kirkuk. Situationen var gynnsammare för fronten i Kirkuk, inte minst på grund av den stora turkmenska befolkningen i staden och det nya maktförhållandet.

Avståndstagandet mellan kristna och den muslimska majoriteten är, förutom när det gäller blandäktenskap, inte påtagligt beträffande de andra sociala relationsformerna. Men blandäktenskap är, i Erbil, vanligt förekommande mellan kurder och turkmenier. Förutsättningarna för detta kan vara att de har samma religion och är geografiskt och territoriellt integrerade, det vill säga att de inte har egna separata områden åtminstone sedan 1950-talet (intervju med turkmensk politiker, 2006-03-19, 14:29). Den höga integrationen mellan kurder och turkmenier har ibland lett till ett slags assimilation av turkmenier eller en vald etnicitet; många turkmenier har anammat den kurdiska kulturen och fått en vacklande identitet, många turkmenska familjer i Erbil döper sina barn med kurdiska namn (intervju med turkmensk politiker, 2006-03-28, 08:32). Här menar jag med vald etnicitet en låg grad av etnicitet som kan väljas. Mekanismerna bakom vald etnicitet kan liknas vid ett identitetsköp. I Erbil finns många som kan ha dubbel etnisk identitet beroende av sammanhang och tid. Det finns även familjer som är identitetsmässigt tudelade i den meningen att en del av familjen känner sig som turkmen, medan den andra delen identifierar sig som kurd. Identitetsgränserna för hewlérier, det vill säga erbilborna, är flytande. Interetniskt socialt kapital och mobilitet blir då ett faktum. Denna valda etnicitet förstärks ytterligare av den relativa samlevnads- och samförståndsetniciteten.

Denna klivna eller flytande identitet gäller även en del kristna, särskilt de kaldéer som bor på landet. Många kaldéer identifierar sig som "kristna kurder" eller är väldigt nära kurder med "gemensamma traditioner". Många kristna bondkvinnor (även män) bär samma traditionella kläder som kurdiska kvinnor (Rofo 2003:55–60). En kristen politiker som är verksam i ett kurdiskt parti resonerar kring problematiken i sin identitet så här: "När det gäller nation känner jag mig självklart som kurd, som en kristen kurd. Det kan finnas en problematik här, vissa historiker har beskrivit kristna som kurder, medan vissa andra har betraktat kristna som en egen nation. Assyrierna känner sig kanske som en nation medan kaldéer inte fram till de senaste åren brukade betrakta sig som en egen nation, utan räknade sig som en religiös grupp" (intervju, 2006-02-26, 09:23). Både vald etnicitet och samförståndsetnicitet är mer emancipatoriska eftersom de utvidgar etniskt mobilitet och därigenom utökas det interetniska sociala kapitalet. Men om dominansfrågan förekommer så sker den mest inom den egna gruppens cirklar (eller oberoende av grupptillhörighet), eftersom båda grupperna är integrerade och mellangrupprelationerna är politiskt och socialt reglerade som fallet i Erbil. Den

dominans som relateras till sig själv eller till den egna gruppen kan leda till alienation, men detta ligger utanför detta undersökningsämne.

Efter denna framställning av olika typer av etniciteter med olika typer av dominansproblem i Kirkuk och Erbil kan man både identifiera olika grupp-sammansättningar med olika grupp-positioner och på ett bättre sätt förstå gruppernas olika strategier och respons mot varandras handlingar. Etnicitet handlar om öppningar och stängningar; ju mer öppning desto mer möjlighet för interetniskt socialt kapital och ju mer tendens till samlevnad och samförstånd; ju mer stängning desto mer möjlighet för intraetniskt socialt kapital och ju mer benägenhet till gruppkonflikter. Allt detta sker inte automatiskt utan de är möjligheter och därför relaterade till andra faktorer som har diskuterats i denna undersökning. Men allmänt sett kan man säga att de etniciteter som kan identifieras i Kirkuk med inslag av inspärrad och konkurrens- samt dominansetnicitet begränsar öppningsmöjligheterna. I ett sådant etniskt sammanhang med konkurrerande grupper är uppkomsten av högt intraetniskt socialt kapital mycket mer troligt än interetniskt socialt kapital, vilket begränsar interetnisk integration. Men den etniska kontexten i Erbil med en rådande samförståndsetnicitet och inslag av vald etnicitet å ena sidan och en vag inåtvänd etnicitet å andra sidan kan vara en bra förutsättning för uppkomsten av ett starkt interetniskt socialt kapital vid sidan av ett interaetniskt socialt kapital. Men vi får inte glömma att relevansen av interetniskt socialt kapital är starkt relaterad till andra ovan diskuterade faktorer.

Etnicitet: gruppens självuppfattning och uppfattning av de andra

Hur grupperna uppfattar sig själva och de andra påverkar etniska relationer. Vi tillskriver oss själva på ett sätt medan vi tillskriver de andra på ett annat sätt, och de andra gör samma sak. Processen liknar relationen mellan de etablerade och outsiders i enlighet med Elias (1999), men oavsett grad av etablering och utanförskap. Det handlar om två eller flera grupper med barriärer och öppningar för interaktion och integration. I vårt fall handlar det både i Erbil och Kirkuk om flera grupper. Det är med andra ord en fråga om en ingrupp och flera utgrupper som klassificerar varandra, producerar uppfattningar om sig själva och om varandra, tillskriver sig själva och varandra egenskaper. I denna identitetsskapande vi/dem-process produceras olika stereotyper, dikotomier, fördomar och myter. Det handlar om en diskursiv process, men med praktiska konsekvenser och innebörder. Tillskrivningarna betraktas mer eller mindre som sanna med socialt praktiska och vardagliga effekter. Om jag tillskriver min granne, folket på andra sidan eller i det andra kvarteret väldigt negativa och opassande egenskaper, om jag producerar fientliga förutfattade meningar om dem, kommer jag att bemöta och behand-

la dem på ett negativt och opassande sätt. Allt detta sker medan jag tillskriver mig och min grupp de bästa egenskaperna. Tillskrivningars intensitetsgrad är, som undersökningen visar, beroende av integrationsgraden; det finns ett negativt samband mellan dem, det vill säga "ju mindre, desto mer". Vilket som kommer först är svårt att avgöra. Det viktiga är att det finns en cirkelverkan mellan till exempel fördomar och kontakter. Man kan ompröva sina fördomar genom informationskanaler och interaktionsmöjligheter. Samtidigt kan starka fördomar påverka eller begränsa kontaktkanalerna.

Alla etniska grupper försöker skapa en länk mellan sitt nuvarande liv och det förflutna för att markera en kontinuitet och legitimera sin existens. Men ingen av grupperna betonar sin relation till historien så starkt som turkmenerna gör, särskilt turkmenerna i Kirkuk. "Turkmenerna har en lång historia i Irak. De första turkmenerna kom till Irak år 674, därför måste turkmenerna räknas som Iraks ursprungliga invånare", menar turkmenska politiker (intervju, 2006-03-08, 13:48; 2006-03-29, 16:00, se även Sammanchi 1999). Denna betoning av sina historiska rötter i Irak hos turkmenerna kan bero på att de andra grupperna, i nuläget särskilt kurderna, ser på turkmenerna som "gäster" som inte har en lång historia i området; som "kvarlevor av ottomanska soldater", "ottomanska legosoldater" eller i bästa fall "turkmenerna som dök upp med ottomanerna" (intervju, 2006-03-20, 09:42; 2006-04-19, 10:29; 2006-03-08, 09:38). Historiskt och konstitutionellt sett har, som vi såg i kapitel 3, turkmenerna till och med förnekats sin existens. Denna konstitutionella syn på turkmenerna verkar ha präglat det irakiska folkets syn, särskild den sunniarabiska maktelitens syn, på turkmenerna. Turkmenerna har således betraktats som "gäster", som traditionellt sett inte har samma rättigheter som det ursprungliga "värdfolket". De kristna som också var konstitutionellt förnekade måste också nämnas i detta sammanhang. De försöker också skapa en kontinuitet med det förflutna. De förankrar sig i landet genom att betrakta sig som arvtagare till det gamla assyriska imperiet före Kristus. En kristen politiker förankrar sina rötter i historiens djup:

Jag tillhör den kaldéiska och assyriska nationen som går tillbaka till assyriska och babyloniska civilisationen. Benämningar assyriska, kaldéiska och syrianska, alla tillhör kaldéer-och-assyrier [en gemensam benämning]. Våra förfäder är assyrier, babylonier, akad och sumer. Efter Jesus budskap blev vi kristna och har bidragit till att sprida kristendomen till andra länder som Afghanistan och Kina, belägget för detta är de bevarade syrianska skrifter i Kina och andra områden (intervju, 2006-03-26, 16:29).⁸⁷

Ett sådant försök finns även både hos kurderna och araberna, till exempel kurdernas förbindelse till "Meder" som störtade det assyriska imperiet 612 f. Kr. och arabernas stolthet över Islams erövringar av världens olika delar.

---

⁸⁷ För historiska diskussioner kring ämnet se (Annemasse 1934; Stafford 1935; Kliszus and Kliszus 1999; även Minahan 2002:206).

Men relationen till historien betonas mycket mer av de mindre grupperna, särskilt turkmenerna. De mindre grupperna verkar lägga ner mer möda på att hitta sin plats i landets historia och därmed sin plats i nuet. Att betona gruppens historiska rötter verkar vara en funktion för dem som inte är trygga i sina positioner, särskilt under osäkra situationer.

Att spåra sina rötter till en lång och äldre historia hos turkmenerna är således ett sätt att skapa ett organiskt band med landet och eliminera de ovan nämnda öknamnen. Det är därför inte underligt när turkmenerna, särskilt i Kirkuk, betraktar sig som "äkta och ursprungliga irakier", försvarar "Iraks enhetlighet" och motsätter sig kurdernas idé om federalism som kan innebära en splittring av Irak. Turkmenerna å sin sida ser sig som en "fredlig", "civiliserad" och "urbaniserad" nation (intervju, 2006-03-08, 10:17; 2006-03-29, 16:00, se även Samanchi 1999:49; Sirkeci 2005:7–8). Med detta försöker turkmenerna klassa de andra, särskilt kurderna, som "landsbygdsbefolkning" eller "bönder".⁸⁸ Att många kurder har flyttat till städerna av ekonomiska och politiska skäl, självmant eller påtvingat är en realitet. Men att betrakta en grupp som "bönder" kommer att ha social betydelse. Mellan urbaniserade folk och bönder är det mycket möjligt att finnas någon slags social distans. Bondidentiteten har i Kirkuk sammanfallit med den etniska identiteten, men i Erbil tillskrivs bondidentiteten inte någon specifik etnisk grupp. I Erbil finns "bönder" (deshteki) kontra erbilborna (hewléri) som är en benämning för dem som ursprungligen har bott i Erbil oavsett etnisk tillhörighet. Motsvarigheten till "hewléri" finns inte i Kirkuk, där finns termen "kirkuki" (kirkukbo) men den har inte samma innebörd som "hewléri". Enligt en undersökning identifierar sig bara 8 procent av turkmenerna i Kirkuk som kirkukbor, 55 procent känner sig som turkmener, 24 procent som irakier, 5 procent som turkar och resten är övriga (Sirkeci 2005:15).

Kurderna ser i sin tur araberna som "beduiner", "nomader", "smutsiga", "barfota". Det finns ett allmänt känt kurdiskt uttryck som säger att "om man bara säger hej till en arab, äter denne en del och gömmer en annan del under sin mantel", "araben är lika lite människa som kamelen ett djur", eller "var-

---

⁸⁸ Detta kan vara sant i den bemärkelsen att som i alla andra länder flyttar folk från landsbygden till städerna. Dessa städer är omringade av stora landsbygdsområden som befolkas nästan endast av kurder, så de som från landsbygden flyttar till städerna brukar vara kurder. Den officiella irakiska statistiken visar en stor ökning för dem som bor i städerna och en stor minskning för dem som bor på landet i både dessa städer mellan 1957 och 1987. I provinsen Kirkuk bodde år 1957 39 procent av befolkningen i staden och 61 procent på landsbygden. Men fördelningen blir år 1987 helt tvärtom: hela 74 procent stadsbor och 26 procent landsbygdsbor. I provinsen Erbil bodde 1957 knappt 27 procent av befolkningen i staden och drygt 73 procent på landsbygden. Denna fördelning blir tvärtom år 1987; drygt 77 procent stadsbor och knappt 23 landsbygdsbor av befolkningen (Talib 2005:211). Denna ökning av stadsborna från 1957–1987 kan bero på, förutom den normala förflyttningen av ekonomiska eller andra skäl, de olika arabiseringsprocesserna. Skillnaden i denna utvecklings konsekvenser för Erbil och Kirkuk är det att i Kirkuk har landsbygdsidentiteten sammanfallit med den etniska identiteten, men i Erbil kan utvecklingen ses utifrån erbilborna/nyflyttade.

ken kamelens mjölk eller arabens mötande”.⁸⁹ Vi vet att araberna är kända kamelskötare. Men frasen uttrycker kurdernas starka antipati mot araberna, trots att det kan vara en reaktion mot arabernas syn på kurderna som vi ska se senare. Kurderna betraktar särskilt inflyttade araber som "främlingar", "tio-tuseniga",⁹⁰ "med blod på händerna" och inte minst "terrorister". Vissa av dessa termer har uppkommit under specifika perioder, nämligen Anfal och arabiseringsperioden. Men kurderna försöker med detta markera sig som "demokratiska förkämpar". Därför är deras kamp "legitim". De vill samtidigt visa att "terrorister" "med blod på händerna" inte är kapabla att styra ett samhälle med olika grupper. Ibland använder grupperna även väldigt starka och grova uttryck mot varandra. En högt uppsatt kurdisk politiker i Kirkuk säger sin mening på ett dikotomiskt och kategoriserande sätt om kurderna och araberna på följande sätt:

Det som skiljer oss från de andra är det att vi är förnuftiga och har existerat innan islams uppkomst. Vid sidan fanns ett annat tjuvaktigt, okunnigt och banditväsen till folk. Jag säger inte det chauvinistiskt, vi har haft vår egen religion: zarathustratism. /.../ Om vi skulle vara oförnuftiga och barndödare, skulle Gud ha skickat Koranen på kurdiska. Det ljuva klimat och välsmakande vatten som vi har, och Gud skänkt oss, skiljer även oss från de andra. /.../ Jag betraktar alla araber som likadana. Det finns ingen skillnad mellan en samtida arab och en arab från den tidigare mörka (Jahili-) tiden. /.../ Med respekt för de araber som har försvarat kurderna. /.../ Men en arab är alltid arab. Om de bara har makten tillämpar de samma tanke sätt som Saddam, samma barbariska sätt som Ali Hassan Majid. Eftersom de är maktörstiga, har det mycket svårt att försvinna ur deras hjärnor (intervju, 2006-03-24, 13:31).

Araberna i sin tur uppfattar sig som "modiga", "pålitliga", "generösa", "lojala", "äkta" och "moraliska" eftersom Islam bygger på moral, så uttryckte sig en arabisk politiker och framträdande personlighet i Kirkuk (intervju, 2006-04-23, 12:01). Araberna kallar ibland kurderna "ekrad" (kurder) med en hånfull ton och i vissa sammanhang har kurderna liknats vid "spöken", alltså icke mänskliga, "förbrytare", "mukharib" (förstörare) och "husad" (banditer). Ord som "varg" och "kurd" är synonymer i arabiskan (Ciment 1996:1). Den baathiska propagandapparatens brukade anklaga kurderna för att vara "landsförrädare", att kurderna inte tjänar landet utan landets fiender som Iran och Israel. Nu har samma anklagelse eller uppfattning aktualiserats hos

---

⁸⁹ Fraserna och talesätten på kurdiska är följande: "rengniye be ereb bley merheba, hendeki dexwa u hendeki denete jer aba", "ne ereb ensane ne wshtir heywan" och "ne shiri wshtir ne didari ereb".

⁹⁰ Uttrycket är en speciell benämning för inflyttade araber. Under 1980-talet belönade den irakiska regimen de araber som, genom arabiseringsprocessen, blev bosatta i Kirkuk med mark och tiotusen dåvarande irakiska dinarer (motsvarade cirka 33 tusen USA-dollar). "Tio-tuseniga araber" används av kurderna och andra grupper för att markera inflyttade araber på ett negativt och förnedrande sätt.

många sunniaraber och politiker, men denna gång anklagas kurderna för att de tjänar USA. ”Om vi känner oss förtryckta kommer vi alliera oss med kurdernas fiender liksom kurderna kommer att göra”, sa en högt uppsatt arabisk politiker och representant (intervju, 2006-03-08, 08:10). Innehållet i citatet och de ovan beskrivna självuppfattningarna och uppfattningarna om de andra kan relateras till den tidigare diskuterade konkurrensetniciteten som råder mellan etniska grupper i Kirkuk. När etniska grupper konkurrerar med varandra är det vanligt att de svartmålar varandra och betraktar varandra som ”fiender” och ”förrädare”.

Här måste påpekas att vissa termer tillhör, och har uppkommit, under specifika perioder. Under den baathiska regimen betraktades kurderna som ”förstörare” och ”banditer” eftersom de hade en motståndsrörelse och brukade göra uppror, alltså ”förstöra”. Men denna och många andra termer verkar fortfarande ha social och politisk relevans. Termer som bär med sig historiska händelser och erfarenheter, speglar sociala och politiska konflikter och ibland markerar olika vändpunkter (jfr Koselleck 2004a; 2004b). ”Banditer” och ”förstörare” är alltså odugliga att styra, i detta fall staden Kirkuk. Aktualiteten av och aktiveringen av många fördomar, stereotyper och dikotomier har att göra med det instabila politiska läget och osäkra maktförhållandet särskilt i Kirkuk, uppkomsten av en konkurrensetnicitet eller antagonistiska nationalistiska diskurser, inte minst den geografiska segregationen. Dessa tillskrivningar kan ha social och politisk betydelse i den meningen att de kan utvecklas till social och politisk antipati, och möjligen sympati, beroende på den etniska uppsättningen och den rådande typen av etnicitet. Ett bra exempel i detta sammanhang är kurdernas distinktion mellan ”ursprungliga araber” och ”inflyttade araber” för att göra en skillnad mellan å ena sidan de araber som ursprungligen är från eller på ett naturligt sätt har kommit till Kirkuk och å andra sidan de araber som genom arabiseringsprocessen har blivit bosatta i Kirkuk. Det handlar med andra om ”bra” och ”dåliga” araber. Kurdernas klassificering har inte bara anammats av andra och blivit allmänt rådande, utan den har även tudelat araberna i verkligheten. Självklart ligger, som påpekades tidigare, andra faktorer bakom arabernas tudelning, till exempel religionsskillnader.

Kurderna anser att de har blivit ”orättvist behandlade” och därför har rätt att få sina rättigheter tillbaka. Kurderna säger att de har bevisat att de är på samma gång ”revolutionära” och ”demokratiska”, för att markera araberna som ”med blod på händerna” och ”diktatoriska”.⁹¹ Kurderna försöker även med detta att säga att om kurderna får styra kan de behandla alla grupperna

---

⁹¹ Nyligen har en bok utkommit på kurdiska med titeln *En introduktion till arabernas blodiga historia*. I boken framställs araber som en nation med blod på sina händer. ”Om vi noggrant läser arabernas historia, då förstår vi att de har haft en blodig kultur tidigare, deras hjärna och tänkande har i nuet inte genomgått någon förändring och det finns inga förväntningar på att de ska förändras och utvecklas särskilt i sociala, mänskliga och demokratiska avseenden” (min översättning) (Bawki Zagros 2005:3). Författarens namn verkar vara en pseudonym.

”rättvist” och ”jämligt”, till skillnad från arabernas orättvisor. Man kan hitta många andra fördomar, populära uppfattningar och halvsanningar som kan existera i ett multietniskt sammanhang. Det som är viktigt här är att det finns stora skillnader i dessa uppfattningar mellan Erbil och Kirkuk. Allmänt sett är fördomarna i Erbil mycket mildare och dessutom finns det inte "terrorister", med andra ord "inflyttade araber", som en grupp eller en del av staden. Inte minst begreppet "broderskap" är, både på den sociala och politiskt diskursiva nivån, mycket mer utvecklat i Erbil än i Kirkuk. Här menar jag att många uttryck som visades i de föregående citaten, som "vi är alla bröder", "det finns ingen skillnad mellan oss", "vi har ett gemensamt öde" och många andra vänliga uttryck förekommer mer, och systematiskt, i Erbil än i Kirkuk. Etniska skämt kan som en väldigt mild variant av konkurrensetnicitet förekomma i de flesta etniska sammanhang. I den politiska diskursen menar man ibland att Kirkuk är broderskapets stad, som antingen ett försök att lugna ner läget eller på ett demagogiskt sätt. Men i praktiken hänger "broderskapets stad" inte ihop med den rådande konkurrensetniciteten; de antingen önskar eller vilseleder. Om det förekommer konkurrens mellan etniska grupper i Erbil förekommer den i form av skämtväxling. Etniska skämt kan ibland vara förnedrande och fungera på samma sätt som stereotyper. Men så länge de inte sammanfaller med våldsamma konflikter och starka spänningar grupperna emellan förblir de ofarliga. Det som är noteringsvärt när det gäller uppkomsten av skämt eller etniska skämt är att de förekommer mer inom kurdiska grupper än mellan grupperna i Erbil, där det råder en relativ samförståndsetnicitet.⁹² Hursomhelst skulle intensiteten av dessa olika uppfattningar och tillskrivningar påverka hur grupperna uppför sig mot varandra, i vilken grad de utvecklar sympati respektive antipati mot varandra och därmed påverkar nivån av interetniska integrationer. Intensiteten eller typen av kategoriskt tillskrivande i form av självuppfattningar och uppfattningar om de andra kan sammanfalla med intensiteten eller typen av etnicitet som råder i ett specifikt etniskt sammanhang.

Analoga och digitala klassificeringar

Jag ser här användbarheten i att börja med att säga något om kristna. Det som är intressant här är att trots religionsskillnaden brukar de andra grupperna tala gott om dem, alltså förutom etniska skämt. "De är fredliga" och "bildade" är några positiva uttryck om kristna. Anledningen till detta kan vara att de själva brukar hålla låg profil och inte blanda sig direkt i konflikterna. Detta kan ses som en strategi som de kristna har utvecklat under historiens gång för att skydda sig, eftersom de bor bland en väldigt stor muslimsk majoritet. Att hålla låg profil var även turkmenernas strategi under en lång period,

---

⁹² Skämtväxlingar och fördomar mellan erbilborna och sulemaniborna är välkända och mycket förnedrande ibland.

men inte nu längre, särskilt inte i Kirkuk. Eftersom de kristna har blivit trakasserade i Bagdad, Mosul och andra arabiskt dominerade områden och ibland utsatts för terroristaktioner även i Kirkuk, brukar de uttrycka sitt "missnöje" mot arabiskt styre. "Vi har upplevt och fått nog av arabiskt styre", eller "vår upplevelse av araberna har varit diktatoriska araber, men det kan finnas demokratiskt sinnade araber", berättar en kristen politiker i Kirkuk (intervju, 2006-04-19, 16:18). Däremot har trakasserade kristna hittat sin fristad och fått skydd hos kurderna, därför verkar de vara nöjda med kurderna och känner sig närmare kurderna. De brukar i olika sammanhang visa sin tacksamhet för kurdernas hänsynstagande och menar att, "kurderna har gjort mycket mer för oss [kristna] än för sig själva", "de rättigheter och den service som vi har fått, har kurderna inte själva", så sade en kristen föreningspersonlighet i Erbil (intervju, 2006-03-26, 17:19). Kurderna bekräftar i sin tur denna bild genom att säga: "vi har mycket mer gemensamt än skillnader", "de kristna är bildade, fredliga och vänliga" och många andra uttryck från intervjuerna, gjorda i båda städer, som visar att kurderna och kristna känner sig nära varandra. De etniska relationerna kan på detta sätt kännetecknas av olika öppningsgrader, etniska grupper utvecklar olika strategier gentemot varandra i samma gemensamma kontext.

I komplexa multietniska sammanhang kommer alltså grupperna att utveckla olika standardiserade former av beteenden i förhållande till olika grupper eller kategorier av andra. Vissa grupper kan uppfattas som "nästan som vi själva" och andra som "extremt annorlunda än oss". Dessa exkluderings- och inkluderingsprinciper som medger gradskillnader kallas av Eriksen (1993:87) *analogiska*. Enligt en sådan klassificering drar man alltså inte entydiga och skarpa gränser. Ett klassifikationssystem som fungerar enligt entydiga principer för inkludering och exkludering där alla utomstående grupper betraktas som "mer eller mindre likadana", kallas *digitalt* (ibid.). Man kan på så sätt säga att relationen mellan kurder, kristna och araber fungerar enligt ett analogt klassificeringssystem. Men samtidigt när grupperna i Erbil anser att det inte finns någon skillnad mellan dem och att de inte särbehandlar varandra, ligger en digital klassificering nära till hands, i en positiv bemärkelse. Men här måste påpekas att det förekommer också att en turkmen i Erbil känner sig närmare kurderna än de kristna, och andra analoga kombinationer är också möjliga i Erbil. Både analoga och digitala klassificeringar är också möjliga i Kirkuk. Men att kristna har en bättre relation till kurderna, och även turkmenerna, än till araberna har mycket att göra med de politiska och sociala relationerna. Religionen har spelat mindre roll i detta sammanhang eftersom såväl araberna och turkmenerna som majoriteten av kurderna är muslimer. Att kurderna och de andra grupperna är särskilt skeptiska mot araber har mycket att göra med vad baathregimen gjort tidigare; diskriminering, trakasserier, assimilering och folkmord, mot de andra etniska grupperna. Politiken och tänkandet enligt mottot "de som inte är med oss är mot oss" kan ses som en digital klassificeringsmekanism, vilken praktisera-

des av baathregimen. Digitala och analoga klassificeringar och beteenden kan alltså vara både positiva och negativa när det gäller uppkomsten av interetniska kontakter och överbryggande socialt kapital, vilket är helt relaterat till en uppsättning av faktorer, bland annat minnet av tidigare händelser och rådande politiska diskurser.

Jag anser att det inte finns en skarp gräns i distinktionen mellan analoga och digitala beteenden. De kan ingå i varandra och grupperna kan kombinera olika typer av beteenden gentemot varandra, särskilt i en politiserad multietnisk miljö. Distinktionen får problem när en specifik grupp utvecklar två olika beteendeformer gentemot två olika grupperingar inom samma grupp, till exempel kurdernas beteende i Kirkuk i förhållande till å ena sidan de araber och turkmener som är kurdvänliga och å andra sidan de araber och turkmener som konkurrerar med kurderna. De politiska koalitionsmöjligheterna komplicerar distinktionen. Vissa grupper kan närma sig varandra politiskt, trots att de är socialt skilda från varandra. Den arab-turkmenska politiska koalitionen i Kirkuk beror inte på att det finns en social närhet mellan dem å ena sidan och att det finns ett socialt avstånd mellan dem och kurderna å andra sidan. Den kan istället bero bland annat på det instabila politiska läget och osäkra maktförhållandet. Men själva möjligheten till olika kombinationer när det gäller analoga och digitala klassificeringar både i Erbil och Kirkuk i varierande former, innebär i sig olika kombinationer av inkluderings- och exkluderingsstrategier som grupperna använder sig av gentemot varandra. Kombinationen innebär i sin tur att både intra- och interetniskt socialt kapital och kontakter är möjliga i båda städer med variationer när det gäller omfång och utsträckning. Distinktionen digital/analog blir ännu mer komplicerad och även problematisk när grupperna tudelas inom sig, undergrupperingar bildas och tar avstånd från varandra. Turkmenerna har, som beskrevs i föregående kapitel, två eller tre undergrupper i Kirkuk. En del turkmener känner sig nära araber (sunnitiska eller shia) och en del känner sig närmare kurder. Detsamma gäller araberna, och under en period gällde det även kurderna, särskilt under inbördeskriget. Kurderna favoriserar, som påpekades tidigare, i sin tur en del araber och turkmener och ignorerar resten. Allt detta problematiserar inte bara distinktionen digital/analog, utan den problematiserar även själva begreppet etnicitet. Frågan blir då: hur kan man tala om etnicitet när det finns så många undergrupperingar och skilda politiska partier inom en och samma etniska grupp? Undergrupperingarna kan generellt sett ha ideologiska, religiösa eller territoriella grunder. Men jag anser att så länge undergrupperingarna identifierar och presenterar sig som den egna gruppens kärna, och undergrupperingarnas tillhörande politiska partier och organisationer anser sig representera den specifika gruppen, och så länge undergrupperingarna behandlas och betraktas av andra utifrån gruppstillhörigheten, kommer etnicitet fortfarande att vara relevant. Så länge identifikation och representation grundas på etnisk tillhörighet förblir etnicitet en viktig analytisk kategori. Så länge politiska partier och organisationer

inte bildas utifrån ideologiska grunder till exempel utifrån höger/vänsterskalan, och så länge klasskillnader eller statusgrupper inte blir grunden till de sociala klyftornas mönster, och så länge man istället utgår från att etniska grunder och etnisk mobilisering är den rådande formen, kan man tala om etnicitet.

Sociala klyftor och konfliktmönster

Allmänt sett kan de sociala klyftornas mönster i Kirkuk och Erbil se ut enligt följande: I Kirkuk går den skarpaste sociala klyftan längs den etniska linjen och den politiska scenen är dominerad av en kontinuerlig kamp mellan kurder, turkmener och araber; en kamp om kontroll över resurser och territorium. Kristna är mer eller mindre också inblandade i konflikterna. Som en följd av konflikterna har vissa grupper tu- eller tredelats och vissa undergrupper har uppkommit. Sociala skillnader mellan de rika och de fattiga, mellan överklass och underklass, finns i alla samhällen. Men sociala skillnader relaterade till inkomst och positioner är inte grunden till mobilisering och uppkomsten av stora politiska partier i Kurdistan/Irak. Tidigare mellan 1940- och 1960-talen har marxistiska strömningar varit grunden till mobiliseringen av utbildade och bönder samt även arbetare. Men arbetarklassen var inte så utvecklad då i Irak. De flesta partier bildades efter den sovjetiskt marxistiska modellen. Under 1960- och 1970-talen förlorade det stora irakiska kommunistpartiet sin popularitet efter att partiet hade gått in i en pakt med Baath (Makiya 1998). Under 1980-talet förlorade även marxismen sin glans som en följd av östblockets kriser och kollaps. Med detta vill jag inte påstå att underklass/överklassrelationen inte existerar i Kirkuk och Erbil, men denna relation är inte grunden till mobilisering och politiska konflikter. Jag måste även säga att klassrelationer inte sammanfaller med etniska relationer. Varje grupp har sin egen över- och underklass (se Horowitz 1985). Det finns inte heller sympati, gemenskap och någon slags gemensam organisation mellan gruppernas underklasser eller överklasser för att tala om ett klassmedvetande (jfr Marx och Engels 1994/[1848]; Marx 1970a; 1970b). Det finns alltså underklass/överklassrelationer både i Erbil och Kirkuk, men denna bild är långt ifrån klasskonflikterna och klassmedvetandet som man har i väst.

Stadsbo/bonderelationen finns självklart i båda städerna. Men stadsbo eller Kirkukbo kontra bönder sammanfaller mer eller mindre i Kirkuk med den etniska identiteten, som påpekades tidigare. Här måste noteras att bönder är en mer eller mindre föreställd identitet som är skapad av turkmenerna för att markera skillnaden mellan sig och kurderna. Men det är naturligt att en sådan identitet förknippas med kurderna, eftersom staden innan Anfal- och arabiseringsprocesserna var omringad av kurdiska byar. Denna skillnad i sig är inte grunden till formuleringen av någon politisk ideologi. Den är snarare en produkt av tidigare politiska konflikter och sociala klyftor, eftersom urbana kurder alltid har funnits som en grupp i Kirkuk. Det som är noteringsvärt

är att det inte finns en gemenskapskänsla mellan olika gruppers stadsbor. Mina informanter menar att det tidigare fanns en sådan gemenskapskänsla mellan stadsborna, men inte nu längre. Man kan märka det genom det förlo-
rade populära traditionella spelet "sini siniyane" som man brukade spela oavsett etnisk tillhörighet på Ramadanskvällarna till sena nätter i Kirkuk, men det är fortfarande populärt i Erbil. Att stadsbogemenskapen inte är framträdande efter regimens fall i Kirkuk tolkar jag som ett resultat av upp-
komsten av en ny politisk karta och en konkurrensetnicitet, inte minst på grund av det försämrade säkerhetsläget. Men här måste sägas att försvag-
ningen av stadsbogemenskapen successivt började i Kirkuk under regimens styre sedan 1968, som en följd av regimens diskriminerande politik. I Erbil sammanfaller inte stadsbo/bonderelationen med den etniska relationen, trots att turkmenerna bara tillhör stadsborna. Det finns/har funnits sympati och gemenskapskänsla mellan alla gruppers stadsbor. Hewléri (erbilbo) innebär egentligen en gemenskapskänsla eller identitet för erbilborna oavsett etnisk tillhörighet. "Erbilborna kallades och kallas hewléri oavsett nationalitet", menar en kurdisk tjänsteman och politiker (intervju, 2006-03-28, 14:50). En högt uppsatt turkmensk politiker beskriver och resonerar kring termen hewléri på följande sätt:

Våra organisationer är avsedda för turkmener, men också för hewlèrier [erbilborna] som betraktas som någonting heligt hos alla hewlèrier. /.../ Hewléri för mig, liksom för alla andra hewlèrier, är någonting som vi är stolta över. Det finns mycket i hewléri att vara stolt över. Hewlér har varit ett centrum för vetenskap och kunskap, goda människor. Hewlér [Erbil] är en främlingsvänlig stad och har öppnat sina armar för alla. Jag kan säga att i Hewlér finns nu folk från alla Iraks olika grupper. Om man går till Hewlér basar så ser man alla dessa folkgrupper. Till och med för krigsdrabbade människor, folk från Halabja och Shexwesan, har Hewlér öppnat sina armar. /.../ Hewléri innebär att bevara dessa beskrivna värderingar. När man pratar om hewléri så pratar man inte om nationalitet. Kurder är hewlèrier, turkmener är hewlèrier och våra kristna bröder som har bott här i tusentals år är också hewlèrier. När man säger hewléri så försvinner nationella frågor. Denna stolthet som jag sett i Hewlér [Erbil] har jag inte märkt i andra städer till exempel i Kirkuk (intervju, 2006-03-28, 16:15).

I Erbil är den sociala klyftan inte lika tydlig kring den etniska linjen. Detta betyder inte att etniska linjer inte har social betydelse, utan att den sociala klyftan präglas mer av erbilborna/nyflyttade (bönder) från byar och andra områden. Men förstås finns det också sociala klyftor kring den etniska linjen, det finns till exempel etniska organisationer. Det som är viktigt i detta sammanhang är att den politiska scenen i Erbil nästan helt och hållet domineras av konflikten och konkurrensen mellan två stora kurdiska partier med breda sociala baser, nämligen KDP och PUK, detta trots existensen av andra kurdiska, turkmenska och kristna partier. En naturlig följd av detta är att alla andra etniska grupper är delade mellan de båda partierna. KDP har äldre

rötter och brukade därför representera det äldre feodala bondesamhället, ”konservatism” med andra ord. När PUK bildades profilerade det sig som de nya krafternas organisation, alltså ”modernism”. PUK försökte från början att skapa en skild identitet från KDP genom att mobilisera och förankra sig bland unga och bildade. Men de sociala skillnaderna mellan KDP och PUK har så småningom försvagats i och med att PUK mer och mer blev ett folkligt parti. De sociala klyftorna mellan båda partierna försvagades ännu mer efter Intifadan 1991 och bildandet av Kurdistans parlament och regionala regering. Då gällde bara att värva mer och mer röster oavsett de röstades sociala och etniska bakgrund. KDP har också anpassat sig till den nya miljöns behov och krav. Nu är de sociala skillnaderna mellan PUK och KDP nästan obefintliga i både Erbil och Kirkuk, vilket inte innebär att politiska konflikter försvinner, särskilt i Kirkuk mellan dem som påpekades i föregående kapitel.

För att avsluta detta avsnitt påminner jag bara om att i Kirkuk sammanfaller de sociala klyftorna kring etniska linjer med den politiska kampen; där är den politiska konflikten en förlängning av den etniska konflikten. Men i Erbil sammanfaller inte den politiska kampen med de etniska konflikterna. Säkerligen finns andra faktorer bakom de olika sociala klyftornas och konflikternas linjer, men de rådande klyftors linjer i respektive städer påverkar de etniska relationerna på olika sätt.⁹³

Förenings- och organisationslivet

Föreningar och organisationer började skapas och etableras på ett omfattande sätt efter upproret eller Intifadan 1991 i Kurdistan/Irak, rättare sagt i de områden som låg inom zonen.⁹⁴ Som en följd av maktskiftet inom zonen skapades ett fritt utrymme för intressegrupper, icke statliga organisationer och till och med nya partier att etablera sig. Fortfarande växer antalet organisationer och föreningar, särskilt de organisationer som brukar betecknas under kategorin NGO. Man kan presentera data om dessa föreningar och organisationer på olika sätt, eftersom de är både rikstäckande och icke rikstäckande, tillhörande partier och icke tillhörande partier. Ett annat problem med datapresentationen är att data har insamlats från olika håll. På grund av den politiska och administrativa uppdelningen av Kurdistans olika provinser blir olika sätt

---

⁹³ För teorin om sociala klyftors mönster som analyserar grunden till de västeuropeiska partisystemen: en teori om uppkomsten av samband mellan socioekonomiska och kulturella grupper och partival; en social skiljelinjemodell utifrån en historisk sociologi se Lipset och Rokkan (1967).

⁹⁴ Jag vill bara påminna om att Kirkuk inte låg inom zonen medan Erbil utgjorde zonen centrum. Först efter Saddams fall 2003 ”befriades” Kirkuk och andra områden och då kunde man även där bilda föreningar och organisationer. För organisationers, eller det civila samhällets, situation 1993–1999 i Kurdistan/Irak se (Awla 2003).

att presentera data beroende av provinsens regerande parti och institutioner. Det finns inte ett enhetligt register eller en källa, utan data har insamlats från olika håll och på olika sätt. Men för att ge en klar bild av läget försöker jag här först presentera allmän och rikstäckande information om förenings- och organisationslivet och sedan återger jag separata bilder av dessa efter olika provinser och tillhörighet till partier. Allt detta görs med hjälp av en kombination av olika källor.

I Kurdistan/Irak finns, förutom politiska partier, varierande föreningar och organisationer av olika slag, olika storlek och karaktär. Siffrorna varierar beroende på hur man räknar, på lokal eller nationell nivå. Ibland talas om 700–1.000 organisationer av olika slag i hela Kurdistan/Irak, om man inkluderar alla lokala, stora och små organisationer samt alla partiernas underorganisationer eller förbund i beräkningen. Dessa kan indelas i olika kategorier, till exempel olika förbund, fackföreningar, kulturella och ungdomscentra, hjälporganisationer, NGO. Men alla dessa brukar kallas det civila samhällets organisationer. Man skulle kunna placera alla dessa organisationer under kategorin NGO, men eftersom det historiskt sett inte har funnits neutrala organisationer, det vill säga att organisationslivet i regel har bestått av partiernas olika förbund och fackföreningar, har man specifikt använt beteckningen NGO för de organisationer som har bildats de senaste åren och inte varit knutna till politiska partier. När det gäller organisationernas storlek finns stora variationer beroende av organisationernas funktion och karaktär. NGO, kultur- och hjälporganisationer är exempelvis fokuserade på aktiviteter, medan förbundens och fackföreningarnas främsta mål är att mobilisera medlemmar.⁹⁵ Med detta menas inte att fackföreningar och olika förbund knutna till partier inte har några aktiviteter och inte tar tillvara medlemmarnas intressen, utan att de prioriterar att ta in så många medlemmar som möjligt. Anledningen till detta är att dessa organisationer i regel fungerar som de stora partiernas förlängda arm. Det är därför dessa organisationer brukar vara stora. Exempel på stora organisationer i Kurdistan är de olika bondeförbunden, studentförbunden, ungdoms- och arbetarföreningar. Ju större parti bakom organisationen ifråga, desto större är organisationen. Partiernas storlek beror alltså inte på att de har stora förbund och fackföreningar bakom sig, utan i många fall är det tvärtom. Många partimedlemmar är samtidigt medlemmar i partiernas olika föreningar. Detta kan ibland vara positivt i den meningen att medlemskap i ”cross-cutting”-grupper och organisationer får tilliten att bli transitiv och spridd (Van Oorschot m.fl. 2006:151, se även Seippel 2006).

---

⁹⁵ Som civilsamhällets organisationer i första hand borde dessa kanalisera och tillvarata den egna gruppens intressen. Att de prioriterar att mobilisera medlemmar till partierna i första hand är kanske skadligt för demokratin i allmänhet, men detta hindrar inte att medlemmar i dessa organisationer träffas regelbundet och skapar olika samarbetsformer med varandra. För diskussioner kring civilsamhällets funktion se Trägårdh 1995; 1999; Amnå 1999; Hadenius 1999; Zetterberg 1995; jfr Ahrne och Papakostas 2002.

Men allmänt sett kan man säga att det finns en växelverkan mellan partierna och de förbund och föreningar som är knutna till partierna. Partierna kan ha ungefär lika många medlemmar som antalet föreningsmedlemmar, och det finns nästan lika många föreningsmedlemmar och partimedlemmar eftersom de ingår i varandra. Partimedlemmar brukar alltså vara även föreningsmedlemmar eller vice versa. PUK har (år 2006) sammanlagt 566.251 medlemmar i sina olika föreningar och organisationer i Kurdistan/Irak: olika akademikerförbund, yrkesförbund och intresseorganisationer (se tabell 1, 2 och 3 i appendix). Det handlar om små och stora organisationer; till exempel slöjdcenter för kvinnor med bara 20 medlemmar (se tabell 3). Några andra små intresseorganisationer och akademikerförbund är föreningar för krigsveteraner (510 medlemmar), dvärgar (kortväxta) (385), sociologer och psykologer (105) samt geologer (900) (se tabell 2 och 3); några mellanstora organisationer och förbund är dem för ingenjörer som har 6.575 medlemmar, revisorer med 4.000 medlemmar och biodlare 1.323 (se tabell 1, 2 och 3); arbetarförbundet har hela 125.000 medlemmar (se tabell 2) och några andra stora förbund är ungdoms- (73.370 medlemmar), student- (83.000), bonde- (100.796) och lärarförbunden (41.084) (se tabell 1 och 2). Här måste vi ha det i åtanke att fusk med att ange högre siffror hos föreningar och förbunden kan förekomma för att få mer ekonomiskt stöd. Man måste även vara medveten om att många föreningsmedlemmar kan vara medlemmar i olika föreningar eller organisationer, vilket i sig är något positivt för spridningen av tillit och förtroende. Som vi ser i tabellerna, är antalet manliga medlemmar högre, men detta ligger utanför undersökningens ämne. I fortsättningen kommer jag att ta PUK och dess föreningar och organisationer som exempel på organisations- och föreningslivet i Kurdistan/Irak. Men om det behövs ska jag även hänvisa till KDP och andra partier för att komplettera mitt datamaterial. En anledning är att det var lättare att samla information och data om PUK och dess föreningar, de var mer tillgängliga. Både resursmässigt och tidsmässigt var det omöjligt att samla data på annat sätt. Det viktiga är att om man vill förstå organisationslivet i Kurdistan/Irak kan man inte undvika KDP och PUK. I de flesta avseenden liknar de varandra, därför skulle det metodologiskt sett inte spela någon roll om man valde det ena eller det andra partiet. Själv har jag jämfört många av de insamlade data om dem, enligt vilka de ligger mycket nära varandra.

Jag kan anta att KDP har ungefär motsvarande antal partimedlemmar och medlemmar i sina föreningar och förbund, om man har det i åtanke att båda partier är lika stora. Båda partierna fick nästan lika många röster i valen 1992 och 2005, har lika många parlamentsledamöter och har delat makten mellan sig; de har lika många ministerposter. Jag antar att var och en av dem har drygt en halv miljon ”medlemmar” som är förknippade med partierna på något sätt. Det handlar sammanlagt om lite över en miljon människor. Om man inberäknar alla andra partiers och deras föreningsmedlemmar blir antalet parti- och föreningsmedlemmar högre. Jag uppskattar antalet organi-

serade människor i Kurdistan/Irak till närmare 1,5 miljon. Det är ett ganska högt antal organiserade för Kurdistan/Irak med ungefär 5–6 miljoner invånare. Jag måste påminna om att siffrorna handlar om uppskattningar, eftersom det inte finns något systematiskt och pålitligt register. Det förbättrade politiska och ekonomiska läget, och inte minst det relativt stabila säkerhetsläget i Kurdistan/Irak i områden inom zonen, ligger bakom organisationslivets utveckling. I detta sammanhang kan man snabbt peka på försoningen och förbättringen mellan PUK och KDP från och med 1998, upphävandet av den ekonomiska sanktionen och framträdandet av programmet mat-för-olja, baathregimens fall 2003 med politiska och medföljande ekonomiska fördelar för kurderna, och inte minst uppkomsten av en diskussion kring det civila samhällets roll som en följd av öppningen mot omvärlden och ankomsten av utländska NGO. Tabell (4 i appendix) visar det ökade antalet medlemmar i några av PUK:s föreningar. Från 2002 till 2005 har antalet medlemmar i PUK:s föreningar och förbund ökat dramatiskt, nära fördubblats eller rättare sagt ökat med 77,97 procent. Ökningen varierar mellan föreningarna men de flesta, förutom de blindas förening, har ökat i antal medlemmar; ingenjörernas förbund har nästan fördubblats, bondeförbundet har blivit 18 procent större, medan juristerna har blivit mer än åtta gånger större. Denna utveckling kan bero på att det går bra för dem i den bemärkelsen att det är högkonjunktur när det gäller byggbranschen efter det stora återuppbyggnadsarbetet i Kurdistan/Irak. Men ökningen av antalet föreningsmedlemmar kan allmänt sett, vid sidan av de andra ovannämnda faktorerna, bero på en annan viktig faktor. Partier och deras föreningar betraktas nu som en väg till en inkomstkälla. Förutom existensen av en stor mängd anställda i organisationer och partifunktionärer, kan folk lättare få en anställning och göra karriär via partierna och partiernas organisationer. Alla pengar och all makt ligger i partiernas händer, särskilt KDP och PUK. Det råder med andra ord ett slags partinepotism. De senaste tre till fyra åren har dock uppstått ett stort missnöje bland folket mot partierna och makthavarna av olika anledningar: partierna svarar inte mot folkets önskningar och bryter mot sina löften, korruption är ett växande fenomen och därmed har talet om demokratiseringen ifrågasatts. Enligt en undersökning har de senaste åren antalet partimedlemmar minskat. Enligt undersökningen svarade 37,7 procent av 1.180 tillfrågade personer ”Ja” och 62,3 procent ”Nej” på frågan om de är medlem i ett politiskt parti. Trots minskningen kan den nuvarande partipolitiska deltagandet i Kurdistan/Irak ses som högt.⁹⁶

---

⁹⁶ Kurdistans center för opinionundersökning har gjort undersökningen och för mer information se (Sbeiy.com 2008-02-03).

Stora och små organisationer, Starka och svaga nätverk

Förbunden och fackföreningar har, som presenterats i tabell 1, 2, 3 och 4 (i appendix), många flera medlemmar än andra typer av organisationer, till exempel NGO som ägnar sig åt olika frågor som demokratiutveckling, spridning av kunskap om val och det civila samhällets utveckling samt jämlikhet och tolerans mellan etniska grupper och män och kvinnor. Att de är mindre behöver inte betyda att de är mindre viktiga än de stora förbunden och föreningarna. NGO-organisationerna är inte viktiga bara på grund av att de är aktiva och kan ifrågasätta etablissemang, utan för att de har en funktion som utbildare och därmed skapar många olika kadrer i form av linkworker, mellanlänk, mellanhänder eller överbryggare. Dessa kan, relaterat till idén om intra- och interetniskt socialt kapital, få viktiga roller i skapandet av samarbete och förståelse inom och mellan olika etniska grupper, de har en viktig roll i integrationsprocessen. Dessas roll är oumbärlig då grupperna i ett samhälle är sociokulturellt isolerade och därmed i behov av en kommunikationskanal, där överbryggaren kan förmedla information och skapa olika tillits- och förståelseformer. "Utan kommunikation mellan grupperna kan ingen utveckling som leder till integration ske" (Ewert m.fl. 2006: 46).⁹⁷ Denna roll gäller även olika partitillhörande förbund och föreningar. Dessa organisationer har medlemmar som kan fungera som överbryggare och mellanlänk inom och mellan olika grupper. Etniskt heterogena organisationer kan alltså vara en plats för uppkomsten av interetniskt socialt kapital i den bemärkelsen att medlemmar från olika etniska grupper kan fungera som mellanlänkar eller överbryggare och därmed skapa mellanetniskt tillit, men naturligtvis under specifika omständigheter. Idén bakom det sociala kapitalet och även det civila samhället hos många forskare, särskilt Putnam (1996; 2001) och Varshney (1997; 2002) som diskuterades i kapitel 2, är att regelbundna och organiserade sociala relationer är en förutsättning för uppkomsten av mellanmänsklig tillit. Många av mina informanternas arbetssätt som fungerade just som mellanlänkar och överbryggare bekräftar denna roll, men deras roll och effekt var inte bara begränsad till den undergrupp som de själva tillhörde och den grupp eller undergrupp som de fungerade som mellanlänk till, utan även till specifika omständigheter i respektive miljö.

En annan skillnad mellan NGO-organisationer och partitillhörande förbund och föreningar i Kurdistan/Irak är, förutom skillnader i storlek och partibundenhet, att NGO-organisationer trotsar och ifrågasätter makten, partier och etablissemang. Till exempel har de, tillsammans med många kur-

---

⁹⁷ Empiriska undersökningar gjorda i Malmö bekräftar rollen av överbryggare i storstadsprojektet, linkworker mellan invandrarföräldrar och skolan, hälsoinformatörer mellan invandrapatienter och sjukhuset. Dessa kunde fungera som förmedlande länk mellan olika parter och grupper genom att förmedla information och skapa förståelse och förtroende mellan dessa grupper (Ewert m.fl. 2006).

distanska intellektuella och fritänkare, skapat en diskussion kring korruption, nepotism, maktmissbruk, trångsynt etnisk politik och partipolitik. Detta gör att de blir omtyckta hos dem som inte tillhör de etablerade partierna. Socialt kapital skapas förmodligen genom dessa organisationers aktiviteter och kurser, inom och mellan dem som deltar i dessa aktiviteter och de som kommer i regelbunden kontakt med dem. Ett socialt kapital som produceras i en sådan miljö som kännetecknas av voluntarism, ifrågasättande och obundenhet kan vara inkluderande och kännetecknas av förtroende, tillit och olika samarbetsformer. Men eftersom NGO-organisationer är begränsade och har mindre inflytande på grund av att de är nya, har färre medlemmar och disponerar begränsade resurser, kommer den kvantitativa aspekten av det sociala kapitalet som genereras där att vara lågt.

Angående organisationers nätverkskaraktär i Kurdistan/Irak måste, relaterat till Granovetter (1973; 1985; 1995), en distinktion mellan svagt och starkt socialt nätverk göras. I organisationer och sammanslutningar som kännetecknas av starka sociala nätverk tenderar medlemmarna att likna varandra kunskapsmässigt och ha tillgång till samma länkar och information. Inom sådana organisationer med starka nätverk tenderar följaktligen tilliten också att vara stark, eftersom starka nätverk kännetecknas av stark social närhet, men är exkluderande för utomstående. I organisationer med svaga sociala nätverk kan däremot tillit och social närhet inte vara lika starka, men det finns mer utrymme för inkludering och därmed blir chansen till samarbete utanför det egna nätverket större. Inom svaga nätverk finns alltså mer utrymme för överbrygning mellan olika grupper, eftersom medlemmarna har olika länkar och inte tenderar att likna varandra. Existensen av sociala nätverk som knyter individer till varandra som inte liknar varandra och kommer från olika samhällssektorer och grupper är viktiga förutsättningar för uppkomsten och spridningen av tillit mellan grupper. Detta på grund av att heterogena länkar kan reducera informationsasymmetrin mellan grupperna och därmed reduceras kategoriska tillskrivanden. Medan det inom starka nätverk finns förutsättningar för tillit inom gruppen, finns inom svaga nätverk utrymme för tillit mellan grupper. Men effekten av typ av socialt nätverk är fortfarande inte mer än en teoretisk konstruktion så länge de inte sätts i ett större sammanhang.

Här vill jag bara säga att skillnaderna mellan svaga och starka sociala nätverk inte med nödvändighet behöver sammanfalla med skillnaderna mellan stora och små organisationer. Men eftersom medlemmar i exempelvis NGO och olika ungdomscentra i Kurdistan/Irak brukar vara medlemmar i andra organisationer, och eftersom medlemmarna i dessa organisationer då och då träffar deltagare från olika områden, grupper och med olika erfarenheter i sina kurser och aktiviteter, tenderar dessa organisationer framför allt att kännetecknas av svaga nätverk med överbrygningspotential (jfr Seippel 2006). I de stora förbunden och föreningarna som är förknippade med partierna kan både starka och svaga nätverk förekomma beroende på typ av verksamhet,

närhetsgrad till partierna och organisationens karaktär. Men allmänt sett kan tillit produceras även i dessa föreningar med mer eller mindre inkluderande och exkluderande aspekter. Stora förbund och föreningar disponerar inte bara mer resurser, utan de har även fler rötter och är därmed mer erfarna och förankrade.

Organisationerna är ojämnt fördelade i Kurdistan/Irak när det gäller antal och storlek. Men när det gäller NGO och så kallade ungdomscentra baserade på olika frågor, finns många fler i Erbil än i Kirkuk. Det finns i Erbil nära 50 ungdomscentra medan det i Kirkuk finns några sådana, vilket kan vid sidan av de andra organisationerna, och naturligtvis relaterat till andra faktorer som exempelvis grannskapets och nätverkens karaktär samt säkerhetsläget, ha effekt på produktionen av socialt kapital. Sådana organisationer verkar växa mest i stabilare, säkrare och bättre ekonomiskt utvecklade miljöer. Organisationer, i synnerhet NGO, har väldigt svårt att arbeta i Kirkuk på grund av det instabila säkerhetsläget. Detta påverkar naturligtvis nivån av socialt kapital, och därmed olika former av tillit, i staden negativt till skillnad från det uppmuntrande läget i Erbil.

Socialt kapital har betraktats som motvikten eller botemedlet till den ökade individualiseringen som har minskat vitaliteten i västerländska samhällen och lett till en försvagning av gemenskapen (jfr Putnam 2001:272; Coleman 1990:300, 301). I Kurdistan/Irak, som andra orientaliska länder, är individualiseringen inte lika tydlig och därmed bevaras gemenskapskänslan. Men detta är inte hela sanningen. Jag har inte tid och plats för att undersöka denna fråga. Men det som har att göra med denna undersökning är att försöka förstå gemenskapens karaktär i Kurdistan/Irak. I någon mening kan man säga att Kurdistan/Irak kännetecknas av en hög grad av socialt kapital, eftersom gemenskapen har bevarats där. Men man måste förstå denna gemenskaps karaktär för att kunna förstå vilken typ av socialt kapital som finns där. De flesta gemenskaper i Kurdistan är fragmenterade i den meningen att de inte är heltäckande eller allmängiltiga, utan gemenskapen gäller inom specifika grupper och sträcker sig sällan mellan olika grupper. De stora gemenskaperna är ofta baserade antingen på familje- och släktband, etnicitet, klantänkande, snäv och instinktiv partipolitik: ett slags partikularism. I dessa gemenskaper väljer man inte ofta efter egen vilja, det vill säga man är tvingad att vara med. Det kvalitativt viktiga elementet i de flesta moderna sammanslutningar, nämligen "frivillighet", det vill säga att frivilligt att gå in och ut, saknas i många av dessa gemenskaper.

Om man bara utgår från det stora politiska deltagandet och partimedlemskap i Kurdistan/Irak, och med tanke på den bevarade gemenskapen, kan man säga att det finns ett stort socialt kapital där. Men frågan är vilken sorts socialt kapital. Gränserna mellan partierna är ganska skarpa och relationerna inom partierna kännetecknas av starka nätverk och band mellan medlemmarna. I så fall kan man säga att det finns stort utrymme för uppkomsten av socialt kapital, tillit och sammanhållning mellan medlemmar inom partierna.

Samtidigt som det finns mindre utrymme för uppkomsten av socialt kapital, överbrygning och tillit mellan medlemmar från olika partier. Men det är inte hela sanningen. Trots allt sker gränsöverskridanden, det vill säga många medlemmar byter parti eller bryter front, vilket kan skapa rörlighet mellan de starka nätverken. Många av mina informanter har tidigare inte bara bytt parti inom den egna etniska gruppen utan även över de etniska gränserna. Partibyten överskrider alltså etniska gränser, men de sker mest inom den etniska gränsen. Partibyten och partiutbrytningar är någonting som har förekommit ganska ofta bland turkmenerna, som ett resultat av partibyten har turkmenerna blivit utspridda inte bara när det gäller antalet turkmeniska partier utan de har även blivit utspridda inom kurdiska partier. Partibyten förekommer ganska ofta även bland kurderna; det är många medlemmar från små kurdiska partier som övergår till de stora kurdiska partierna PUK och KDP, men partibyten förekommer även mellan de två stora partierna, särskilt och konfliktigt nog när relationerna mellan dem kännetecknas av en hög grad av konflikt. Det verkar som att under konfliktperioder aktiverar partierna de mekanismer som leder till värvning av varandras medlemmar, en följd av överlappning av verksamhetsområde och konkurrens inom en gemensam nisch.⁹⁸ Andra sorters gränsöverskridanden sker genom att andra tillhörighetsgrunder kommer in i bilden, till exempel bekantskap, släktskap och klantillhörighet. Gränsöverskridandet sker mellan olika partier i den bemärkelsen att många medlemmar från olika partier har en bra relation till varandra eftersom de tillhör exempelvis samma klan eller släkt, en slags patronage. Detta behöver inte betyda att identitet som är baserad på klan eller släkttillhörighet är starkare än partitillhörighet, utan det är en av möjligheterna i den meningen att människor i praktiken vill använda de resurser som man har, resurser i form av socialt kapital. Men det är inte konstigt att partierna trots allt har starka nätverk, eftersom det ligger i partiernas intresse att markera sina gränser gentemot andra verksamma partier på fältet för att kunna hävda sig och mobilisera folket. Hur ser då organisations- och föreningslivet ut i respektive städer?

Etnicitet och organisationer

I början av avsnittet nämnde jag svårigheter med kartläggningen av den etniska fördelningen i Erbil. Svårigheterna har inte att göra med säkerhetsläget eller något hinder utan människornas tankesätt och den höga nivån av etnisk integrationen som kännetecknar staden. Det finns inte heller något register över den etniska fördelningen och samtidigt är det svårt att få fram ett sådant register eftersom man inte tänker i sådana banor. Mina informanter från oli-

---

⁹⁸ Om nisch, konkurrens och ekologiska analysmodeller för samhälleliga frågor se (Olzak 1992; Hannan och Freeman 1977; 1989; Hannan och Carroll 1992; Popielar och McPherson 1995, se även Stern 2007).

ka grupper bekräftar detta. ”Tack vare detta samförstånd och vanliga arbets-sätt som råder mellan oss, känner jag inte alls att kurderna är förmer än oss – detta är samlevnads-konst. Integrationen och samlevnaden [i Erbil] är ett system och fenomen /.../ att vi finns och jobbar tillsammans överallt är, vid sidan av representationen, en indikator på och samtidigt garanten till denna samlevnad”, menar en kristen politiker och representant (intervju, 2006-04-06, 07:57). En turkmensk politiker kännetecknar Erbil som ett helt integrerat multi-etniskt samhälle både boendemässigt, grannskapsmässigt, arbetsmarknadsmässigt, socialt, politiskt och säger: ”Om det förekommer problem, förekommer det bland politiker, inte bland folket. /.../ Vi bor i Erbil och har inte upplevt någon särbehandling av myndigheter, och i alla ceremonier och högtider man deltar i frågar ingen om man är kurd eller turkmen”, och fortsätter: ”folken i Kurdistan är verkligen fredliga och vi gillar att leva tillsammans, vi har ett gemensamt öde” (intervju, 2006-03-19, 14:29). Kurderna bekräftar i sin tur denna ”samlevnads-konst” som kännetecknar staden och att man i vardagliga interaktioner inte tänker i etniska termer som en konsekvens av denna konst. KDP:s lärarförbund i Erbil har 17.000 medlemmar, varav 500 kristna, och i ledningen finns kristna lärare. Artisters, skådespelares och konstnärers förbund i Erbil har 1.360 medlemmar, varav bara 30 kristna, men förbundets ordförande är kristen. ”Han är inte ordförande på grund av att han är kristen, utan för att han är en framgångsrik konstnär”, sa en kurdisk informant (intervju, 2006-03-20, 09:42). Ordföranden i KDP:s organisationsbyrå är också kristen. Det finns många andra exempel, men det borde räcka med de nämnda exemplen. Trots existensen av enstaka specifika kulturella föreningar som turkmenska eller kaldéska föreningen, eller att den assyriska demokratiska rörelsen har några enstaka små föreningar, ändras inte det faktum att det handlar om ett integrerat samhälle. Jag försökte få fram en lista över den etniska fördelningen med hjälp av både PUK:s och KDP:s organisationsbyråer i Erbil, men det gick inte. Man menade att man inte tänker i etniska banor när man går in i en förening, därför blir det svårt att få fram etniskt baserat datamaterial. Detta kan i sig ses som ett resultat jämfört med läget i Kirkuk, men jag får vänta med det så länge.

Tabell 5 (i appendix) visar antalet medlemmar i PUK:s föreningar i Erbil. Det rör sig om cirka 40 föreningar och organisationer och sammanlagt nära 81.000 medlemmar. Några föreningar är inte inberäknade i denna summa. Listan över Erbils föreningar och organisationer ligger nära 150, men om vi lägger till de ovannämnda cirka 50 kultur- och ungdomscentra blir det cirka 200 organisationer och föreningar. De stora organisationerna är på samma sätt förbund och fackföreningar för arbetare, bönder eller jordbrukare, ungdomar och studenter samt lärare. Förmodligen har KDP:s föreningar fler medlemmar eftersom KDP har haft makten i staden sedan i slutet av 1996, alltså ungefär 12 år. Med tanke på att PUK fortfarande inte kan anställa folk i kommunala myndigheter och på grund av den partinepotism som råder

väljer många eller är många tvingade att gå in i de föreningar och organisationer som tillhör det regerande partiet.

Tabell 6 (i appendix) visar antal fackförbunds- och föreningsmedlemmar (PUK) i Kirkuk och den etniska fördelningen i dessa föreningar. Tabellen omfattar inte alla PUK:s föreningar och fackförbund, men den kompletteras med tabell 7. Sammanlagt handlar det om 25 organisationer och föreningar med 68.582 medlemmar. Detta medlemsantal är inte så stort med tanke på att PUK räknas, enligt många bedömare, som Kirkuks största parti. PUK har även de viktigaste posterna i Kirkuk. Det totala antalet parti- och föreningsmedlemmar kan tyda på att föreningslivet allmänt sett är mindre omfattande i Kirkuk än i Erbil. Men det är inte fråga om drastiska skillnader mellan de båda städerna. KDP har förmodligen ett mindre antal föreningsmedlemmar i Kirkuk. De andra grupperna har sina egna föreningar, men allmänt sett är de inte så organiserade som kurderna.⁹⁹ Araberna och turkmenerna är mycket splittrade, inte bara partipolitiskt utan även religiöst och socialt. Listan över Kirkuks organisationer närmar sig 100 små och stora föreningar och organisationer, men många av dem kan vara skenorganisationer, med bara ett namn och utan några aktiviteter. Vi får inte glömma att låtsasorganisationer även finns i Erbil. Förutom partiernas stora förbund och föreningar har de flesta organisationer mycket begränsade möjligheter för sina verksamheter av ekonomiska och säkerhetspolitiska skäl. På grund av den osäkra situationen, den institutionella desintegrationen och ineffektiviteten samt inte minst den geografiska segregationen i Kirkuk kommer troligen det producerade sociala kapitalet inte innebära hög mellanmänsklig tillit.

Det som är mest intressant är siffrorna i tabell 6 om föreningsmedlemmarnas etniska fördelning. Kurderna står för hela 85,09 procent av PUK:s fackförbunds- och föreningsmedlemmar i Kirkuk, medan kurderna i nuläget utgör 40–45 procent av stadens befolkning. Araberna står för bara 9,34 procent av partiets föreningsmedlemmar fastän den arabiska befolkningen inte är så mycket mindre än kurderna, låt säga mellan 30 till 35 procent av befolkningen. Turkmenernas deltagande i partiets föreningar är ännu lägre, endast 4 procent av partiets föreningsmedlemmar. Den turkmenska befolkningen i Kirkuk är uppskattningsvis mellan 20 till 25 procent. Trots att det saknas kristna i två organisationer, nämligen i 63+ och bondeförbundet, är de kristnas deltagande med 1,48 procent i PUK:s föreningar mycket högre än arabernas och turkmenernas deltagande. Siffran motsvarar i stort sett den kristna befolkningen i Kirkuk. Detta säger även någonting om den fungerande relationen och den organisatoriska närheten mellan kurderna och de krist-

---

⁹⁹ Till exempel har assyriska demokratiska rörelsen ADM tre föreningar enligt följande: studenter och ungdomar 500 medlemmar, kvinnor 250 medlemmar och artister 30 medlemmar. Sammanlagt blir summan 780 föreningsmedlemmar. *Källa*: besök av ADM:s högkvarter i Kirkuk 2006.

na.¹⁰⁰ Men det arabiska och turkmenska deltagandet säger någon motsatt, med tanke på den temporära koalitionen mellan arabiska och turkmenska grupper i Kirkuks fullmäktige. I åtta av de sexton organisationer som är presenterade i tabell 6 står kurderna för över 90 procent av medlemmarna: föreningar eller förbund för tekniker, kemister och fysiker, ungdomar, högskolestudenter, bönder och handikappade. Därmed är länken till de andra grupperna, särskilt araber och turkmener, väldigt svag. Det är svårt att veta varför icke-kurder är underrepresenterade i just dessa organisationer, eftersom det handlar om olika organisationer med olika verksamhetsområden. Samtidigt finns många organisationer där kurderna står för runt eller under 60 procent av medlemmarna: föreningar för jordbruksingenjörer, gymnasie studenter och lärare. Men det viktiga är att det fortfarande finns utrymme för uppkomst av aktiva mellanhänder och kanaler för informationsbyte. Det handlar med andra ord inte om homogena organisationer.

Säkerhetsläget och institutionernas ineffektivitet i Kirkuk påverkar även kvalitén och kvantiteten av det eventuella interetniska sociala kapitalet negativt. Det finns två andra aspekter som kan påverka kvalitén respektive kvantiteten av detta interetniska sociala kapital. De två stora kurdiska partierna spenderar ganska mycket pengar för att få araberna och turkmenerna på sin sida. En del icke-kurder har anslutit sig till kurdiska organisationer och föreningar av detta skäl. Att hjälpa andra att få en inkomstkälla är en mänsklig åtgärd. Kvantiteten av det eventuella interetniska sociala kapitalet kan förmodligen ökas, men det är tveksamt när det gäller den kvalitativa aspekten, eftersom frivilligheten kan försvinna med en sådan åtgärd. Den andra aspekten har att göra med båda partiers så kallade "Rabitai qawmiyat" och "Malafi qawmiyat", det vill säga speciella organisationsavdelningar för araber och turkmener inom både partier. I Kirkuk har både PUK och KDP speciella organ för organiseringen av araber och turkmener. De styrs av araber respektive turkmener för att organisera och mobilisera medlemmar från egna respektive grupper till respektive partier. Det handlar alltså om semimonoetniska avdelningar inom relativt multietniska organisationer. Sådana kombinationer förekommer även i viss utsträckning i Erbil. Det är kanske en framgångsrik metod för att dra mer medlemmar till sig när det råder en konkurrensetnicitet, men utifrån ett integrationsmässigt perspektiv är det negativt. Metoden, att organisera araber och turkmener var för sig i separata underorganisationer, hindrar uppkomsten av interetniskt socialt kapital eftersom de mobiliserade medlemmarna mest interagerar och skapar kontakt med personer från sina egna respektive grupper. Därmed minskas utrymmet för överbyggningen.

---

¹⁰⁰ ADM som är kristnas största politiska organisation har 500 medlemmar i sin ungdoms- och studentförening. PUK verkar ha fler kristna medlemmar i sina ungdoms- och studentföreningar: 50 medlemmar i Azadi ungdomsförening, 57 universitetsstudenter och 593 universitetsstudenter, alltså sammanlagt 700 medlemmar (se föregående not och tabell 6).

Efter denna kartläggning kan man se skillnaderna mellan Erbil och Kirkuk när det gäller förenings- och organisationslivet och graden av integration och interetniskt socialt kapital. I Erbil finns ungefär dubbelt så många organisationer, men detta behöver inte med nödvändighet betyda att det även finns dubbelt så mycket organisations- och föreningsliv som i Kirkuk. Detta innebär inte heller att det finns dubbelt så mycket socialt kapital i Erbil, eftersom organisationslivet inte är lika med socialt kapital. Organisationer är en av de platser där kan socialt kapital produceras, men kvantitet och kvalitet samt olika former av socialt kapital och tillit är beroende av många andra faktorer som påpekades tidigare. Men att tänka och handla i etniska termer är mycket vanligare i Kirkuk, vilket gör integrationsarbetet mycket mer mödosamt. Det sociala kapitalet är allmänt sett högre i Erbil. Lokala marknader och centra brukar vara öppna i Erbil till sent på kvällarna och ibland under hela nätter; kurderna och turkmenerna brukar tillbringa sina kvällar i Ainkawe med en stor majoritet kristna och en del kurder, vilket kan vara en följd av det interetniska samförståndet som råder i staden. Att folk litat på varandra och går ut på kvällarna utan bekymmer kan även i sin tur bero på det stabila säkerhetsläget i Erbil. En annan indikator är att både kristna och turkmenier deltar i det kurdiska nyårsfirandet Newroz (Nawroz, Nuroz), som fungerar som en nationaldag. Kurderna och turkmenerna deltar även tillsammans i olika religiösa ceremonier till exempel den som har att göra med Muhammeds födelse (Maulud) och Ramadan-högtiden (intervju med turkensk politiker, 2006-03-19, 14:29). Det relativt stabila läget i olika avseenden är förutsättningen för denna nivå av socialt kapital. Både det sociala kapitalet och det interetniska sociala kapitalet i Kirkuk tenderar att vara lägre, både kvantitativt och kvalitativt, som en följd av det osäkra och instabila läget i olika avseenden. I brist på förutsättningar för uppkomsten av interetniskt socialt kapital och på grund av existensen av starka nationalistiska inriktningar tenderar det intraetniska sociala kapitalet vara högt. Nivån av interetniskt socialt kapital är relaterat till graden av geografisk segregation, graden av politisk, institutionell och ekonomisk stabilitet, samt typ av etnicitet. Men innan jag drar några slutsatser ska jag i följande avsnitt försöka komplettera denna bild av förenings- och organisationslivet med en annan bild, nämligen den etniska fördelningen på myndigheter och arbetsmarknaden.

Den etniska fördelningen på arbetsmarknaden och i näringslivet

Den situation som råder i förenings- och organisationslivet i Erbil gäller även på arbetsmarknaden och i näringslivet. Integration, samlevnad och samförstånd ingår i systemet i Erbil, med min informants ord. Att gå in i en före-

ning eller arbeta i en myndighet har i Erbil inte blivit, till skillnad från Kirkuk, en etnopolitisk fråga. Det är en politisk, men inte en etnopolitisk fråga i den bemärkelsen att till exempel myndigheters chefer måste tillhöra det regerande partiet KDP, oavsett chefernas etniska bakgrund. Den nuvarande (2006) polischefen, som är en oerhört viktig post, är turkmen. Det finns även turkmenska och kristna parlamentsledamöter och ministrar. Det viktiga är att man inte särbehandlas på grund av sin etniska tillhörighet, men det är mycket möjligt att man diskrimineras på grund av partitillhörighet. Man tänker mest i partipolitiska termer, inte i etnopolitiska termer. Detta betyder inte att etnicitet är socialt irrelevant, utan med detta menas att relationen mellan två kurdiska parter, nämligen KDP och PUK, är mer relevant för att sätta dagordningen för vardagslivet i myndigheter och andra institutioner. Ingen tänker på hur många procent av de anställda i den ena eller den andra myndigheten som är kurder, turkmener eller kristna. Men man tänker på om en myndighetschef misstänks tillhöra fel parti. På grund av dessa skäl och de skäl som nämndes i föregående avsnitt blir det nästan omöjligt att få fram en lista över den etniska fördelningen i myndigheter och på arbetsmarknaden i Erbil.

Etniskt tänkande är däremot vanligt förekommande i Kirkuk. Anställning har till och med fått en etnopolitisk innebörd. De etniska grupperna vill kontrollera myndigheterna genom att ha fler anställda och inta chefspositionerna, som diskuterades i de föregående kapitlen, särskilt i kapitel 4. Kurderna har i olika sammanhang sagt att de, som en följd av baathregimens arabiseringspolitik, har ett väldigt lågt antal anställda i Kirkuks myndigheter. Kurderna menar att bara 15 procent av Kirkuks anställda är kurder, medan kurderna är den största gruppen i Kirkuk (*Aso* 2007-10-06).¹⁰¹ De menar även att sunniaraberna står för en absolut majoritet (80 procent) av dem som är anställda i myndigheter i Kirkuk. Araberna och turkmenerna menar i sin tur att kurderna försöker kontrollera myndigheterna genom att utse kurder som myndighetschefer. Hursomhelst visar tabell 8 (i appendix) de anställdas etniska fördelning på myndigheter, förvaltningar, statliga fabriker och företag i Kirkuk. Tabell 8 omfattar de myndigheter m.m. som har mer än 200 anställda. Men i tabell 9, som är en komplettering till tabell 8, är de myndigheter m.m. valda som har mindre än 200 anställda. Denna indelning är bara teknisk och har att göra med att underlätta läsbarheten. Det skulle bli en väldigt lång tabell om jag presenterade allt i en och samma tabell. Det handlar om sammanlagt 60 myndigheter m.m., varav 23 stora i tabell 8 och 37 små myndigheter m.m. i tabell 9. Trots allt ser den etniska fördelningen bättre ut i tabell 9, det vill säga att de små myndigheterna är mer integrerade än de stora myndigheterna i tabell 8. Men jag kommer att utgå från sammansättningen av båda tabellerna, det vill säga de procentuella andelarna som har presenterats i slutet av tabell 9; totalen av de små+stora. En sak som måste

---

¹⁰¹ Intervju med Rizgar Eli, provinsfullmäktiges ordförande i Kirkuk.

sågas om de myndigheter som presenteras i tabellerna är att de inte utgör samtliga Kirkuks myndigheter. Men de utgör de flesta och de viktigaste; det är bara några som inte är med i tabellerna. En annan sak är att poliskåren inte är medräknad, eftersom den består av många olika stationer och redan är segmenterad. Den nya poliskåren och polismyndigheterna byggdes, efter Baathregimens fall 2003, på etniska grunder. Enligt provinsfullmäktiges beslut skulle poliskåren i Kirkuk bestå av 40 procent kurder, 29 procent var av araber och turkmener samt 2 procent kristna (ITC 2007:24; intervju, 2006-03-08, 13:48; 2006-04-19, 10:29).¹⁰² Men jag kommer att inkorporera även poliskåren i diskussionen där det behövs (se tabell 10 i appendix).

Enligt tabellerna 8 och 9 är kurderna klart underrepresenterade i Kirkuks myndigheter m.m. jämfört med den kurdiska befolkningen i staden i nuläget, vars andel är närmare 40 procent. Kurderna står för bara 11 procent av de anställda i Kirkuks myndigheter. Men om vi också räknar med poliskåren, trots att den redan är segmenterad, blir kurdernas andel nära 17 procent (se tabell 10). Denna andel är fortfarande låg. Den kurdiska underrepresentationen gör att majoriteten av kurderna står utanför de (interetniska) nätverk som kan uppstå i stadens myndigheter och offentliga institutioner. De kristna i Kirkuks myndigheter är runt 3 procent, trots att de inte har några representanter i vissa myndigheter. Turkmenernas representation motsvarar på sätt och vis den turkmenska befolkningen i staden, runt 26 procent. Men araberna är överrepresenterade i myndigheterna. De står för 53–57 procent av alla anställda i myndigheter m.m. i Kirkuk enligt tabellerna 8, 9 och 10, vilket är mycket mer än den arabiska befolkningen. Det handlar kanske om en fördubblad representation jämfört med den arabiska befolkningen i Kirkuk i nuläget (år 2006). Arabernas överrepresentation och kurdernas underrepresentation i Kirkuks myndigheter är huvudsakligen ett resultat av den gamla regimens arabiseringspolitik, som diskuterades utförligt i kapitel 3. En stor del av de anställda araberna har fått anställning genom denna politik. En del av de anställda kurderna är tidigare trakasserade eller tvångsförflyttade men de är tillbaka nu, alltså återvända anställda. Om några arabiseringsanställda och återvända anställda råkar jobba på samma myndighet blir det mycket svårt att tala om produktion av interetniskt socialt kapital, eftersom spänningarna och den nationalistiska diskursen är mycket starkare än broderskaps- eller försoningsdiskursen. Offermentaliteten hos kurderna, och även hos en del turkmener och kristna, hindrar inte bara uppkomsten av interetniska kontakter utan den försvårar även förutsättningarna för att interetniskt socialt kapital ska ge positiva effekter. Här måste göras en distinktion mellan underrepresentation i sig och underrepresentation som en konfliktfråga. Eftersom frågan om etnisk representation eller underrepresentation i Kirkuk

---

¹⁰² Enligt tidigare överenskommelse mellan de olika parterna i de allierades närvaro skulle andelarna vara följande: 40 procent för kurderna, 27 procent för turkmenerna, 25 procent för araberna och 8 procent för de kristna (ITC 2007:19).

har blivit en politisk fråga, och därmed en konfliktkälla som vi såg i kapitel 4, blir utrymmet för interetnisk kontakt och tillit mycket begränsade.

Bilden av den ojämna etniska fördelningen blir ännu tydligare om vi går till enskilda myndigheter. Vissa myndigheter är helt eller nästan etniskt renade. Till exempel oljebolaget Nord som har 10.415 anställda, varav bara 45 (mindre än 1 procent) är kurder, medan araberna har 8.740 anställda (75 procent). Som man kan se på tabellerna är alla andra myndigheter och företag som har att göra med olja och dess produkter etniskt väldigt ojämnt fördelade. I dessa organisationer är länken till kurderna mycket svag. Exempel på andra etniskt ojämnt fördelade organisationer är utbildningsförvaltningen, där länken till kurderna och de kristna också är mycket svag. I sammanlagt 12 organisationer finns inte en enda länk till kristna. Sjukhusen är relativt jämnt fördelade mellan grupperna trots att andelen inte motsvarar gruppernas befolkningsstorlek. I ”vägar och broar” är länken till araber väldigt svag. Bland stadsbibliotekets 12 anställda finns bara en turkmen. Cigarettlagret är också en liten organisation och bland dess 15 anställda finns endast 1 arab, 1 turkmen och 1 kristen. Bland de små organisationerna finns några som är etniskt relativt jämfördelade. Men allmänt sett är organisationerna i Kirkuk etniskt väldigt ojämnt fördelade, vilket gör integrationsarbetet och produktionen av interetniskt socialt kapital mycket svårt. Detta inte minst på grund av att den etniska snedfördelningen av organisationer, som påpekades, har blivit politisk och en konfliktfråga. I en sådan etniskt snedfördelad arbetsmarknad, kombinerad med existensen av en konkurrensetnicitet och ett redan segmenterat samhälle med specifika etniska områden, tenderar relationerna att kännetecknas av lågt socialt kapital och därmed blir situationen konfliktbenägen. De flesta anställda kommer att tillbringa sin fritid i sina nästan stängda områden med personer från sina egna grupper. Då tenderar intraetniska socialt kapital att produceras och reproduceras i högre grad.

Men trots att myndigheter och arbetsmarknaden i Kirkuk är proportionellt snedfördelade etniskt sett, är de inte totalt homogena. I Kirkuk, liksom i Erbil, är det inte fråga om homogena eller monoetniska organisationer. Vid sidan av den etniskt ojämna fördelningen finns även myndigheter m.m. som är ganska jämnt etniskt fördelade trots att det inte handlar om så stora myndigheter, till exempel cementkompaniet, jordbruksförvaltningen, vatteförvaltningen, de olika sjukhusen och taxeringsmyndigheten (se tabell 8 och 9). Det offentliga arbetslivet är mer eller mindre heterogent, trots att det finns en gradskillnad i gruppernas representation, att grupperna är ojämnt fördelade i myndigheter. Det finns svaga länkar till vissa grupper, men starka länkar till vissa andra grupper. Men det som är avgörande i sammanhanget är att i arbetslivet, liksom i organisations- och föreningslivet, finns möjligheter för uppkomsten av aktiva överbyggare och mellanhänder samt olika kanaler för informationsbyte mellan grupperna. Trots allt kan heterogenitet inte automatiskt ge positiv effekt när representation eller underrepresentation i organisa-

tioner blir en konfliktfråga, och överbrygningsarbetet är helt beroende av den etniska sammansättningen i respektive miljöer.

Vikten av den etniska sammansättningen eller typ av etnicitet

Jag vill som avslutning på detta kapitel relatera diskussionen till den hypotes som ställdes upp i början om det sociala kapitalets påverkan på etniska relationer, mer precist effekten av interetniska kontakter på olika mötesplatser på hur etniska grupper beter sig mot varandra; om de blir samarbets- eller konfliktbenägna. De mötesplatser som har tagits upp här och som anses forma människornas handlingar som interagerar inom interaktionsfältet, är organisations- och arbetslivet samt grannskapet i form av etnisk geografisk fördelning i städernas olika delar. För att tolka resultatet från detta kapitel angående hypotesen måste en distinktion göras mellan organisationslivet eller socialt kapital allmänt sett å ena sidan och interetniskt socialt kapital eller heterogenitet i organisationslivet å andra sidan. Kartläggningen av sammansättningen av organisationer, arbetsplatser och grannskapet samt det institutionella och politiska läget visar att det sociala kapitalet allmänt sett är högre i Erbil än i Kirkuk. Samtidigt kännetecknas de etniska relationerna av ett relativt samförstånd och samarbete samt att det råder en relativ allmän stabilitet i Erbil, till skillnad från Kirkuk som utmärks av etnisk konkurrens och konflikt samt instabilitet. Så långt kan man hitta ett samband mellan socialt kapital å ena sidan och etniska relationer och den allmänna situationen å andra sidan. Men detta samband är relaterat till andra faktorer som har tagits upp i föregående kapitel och som ska länkas samman och diskuteras i nästa kapitel.

När det gäller den andra delen av hypotesen, det vill säga interetniskt socialt kapital eller heterogenitet i organisationslivet, visar resultaten att det både i Erbil och Kirkuk förekommer både etnisk homogena och heterogena organisationer, arbetslivet är mer eller mindre heterogent trots att det proportionellt sett råder en ojämn fördelning mellan etniska grupper. Integrationen i Erbil är kanske mer påtaglig, men Kirkuks organisations- och arbetsliv är heterogent. Det förekommer monoetniska organisationer, vilket förekommer i Erbil också, men i de flesta områden finns länkar och mellanhänder eller överbrygningsmöjligheter mellan etniska grupper, trots variationen i fördelningen. Min bedömning enligt resultatet är att organisations- och arbetslivet i Kirkuk är heterogent och att det förekommer interetniska kontakter, men samtidigt att relationen mellan de etniska grupperna är konfliktbenägen. Interetniska kontakter kan innebära en risk för konflikter i vissa situationer, exempelvis när det råder en kamp om makt i myndigheter. En möjlig slutsats blir då att skillnaden mellan Erbil och Kirkuk när det gäller de etniska rela-

tionerna inte kan förklaras med existensen av heterogenitet i organisations- och arbetslivet i sig, utan skillnaden handlar om en uppsättning av faktorer. För att heterogenitet eller interetniskt socialt kapital ska ge positiva effekter måste det finnas andra förutsättningar. Under vilka omständigheter och villkor, i vilken miljö och situation som det förekommer interetniska kontakter spelar stor roll. Effekten av kontakterna är beroende av situationen eller andra samverkande faktorer, vilka har behandlats i denna undersökning. Här försöker jag snabbt relatera till de förutsättningar som diskuterats i detta kapitel. I nästa avslutande kapitel ska resultatet från undersökningens olika delar sammanlänkas och diskuteras.

Exkluderingsstrategier och möjligheter är mycket vanligare i Kirkuk än i Erbil. Existensen av etniskt specifika stadsdelar, skolor, moskéer och lokala marknader i Kirkuk talar om en uppenbar segregation. Boendesegregationen kan minska den eventuella positiva effekt som heterogenitet i organisationer och myndigheter kan ge, särskilt när den samverkar med existensen av motstridiga nationalistiska diskurser eller en konkurrensetnicitet. Boendesegregationen handlar om en slutenetnicitet och gör att man interagerar mer med sina likar. Konkurrensetniciteten i Kirkuk förstärker segregationseffekten i den meningen att den leder till ökade mobiliseringstekniker hos etniska grupper och därmed en uppgradering av gruppformationsprocessen. När grupperna når en högre nivå av gruppformation och sammanhållning kan de känna sig starkare och ställa högre krav på varandra, vilket kan leda till konflikter. Kurdernas kurdistanska diskurs som villkorligt skulle inkludera alla grupperna i sitt nationsbildningsprojekt är inte lyckad i Kirkuk, till skillnad från i Erbil, av olika skäl: till exempel på grund av att kurdernas maktposition i Kirkuk inte är lika säker som i Erbil, går maktfrågan för kurderna före legitimitets- eller inkluderingsfrågan. Osäkerheten i maktförhållandet i Kirkuk har öppnat ett stort utrymme för känslan av ett nollsummespel i det etnopolitiska fältet. När relationerna mellan etniska grupper kännetecknas av känslan av ett nollsummespel, finns inget att vinna på att samarbeta. Det är således mycket sannolikt att man hamnar i en etnisk och social fälla, alltså väljer icke-samarbete framför samarbete.

En annan aspekt som kan minska heterogenitetseffekten är gruppernas självuppfattning och uppfattning av de andra, vilket i sin tur är relaterat till den rådande typen av etnicitet. Konkurrensetniciteten i Kirkuk gör exempelvis att kurdernas svaga dominans känns förtryckande för de andra grupperna, vilket i sin tur påverkar eller är relaterat till hur grupperna uppfattar sig och de andra. Etnisk dikotomisering och kategoriska tillskrivanden är inte lika starka i Erbil som i Kirkuk, vilket kan bero på att det i Erbil råder en samförståndsetnicitet. Negativa uppfattningar om varandra och stereotyperna blir skarpare när de sociala klyftor och konfliktmönstren sammanfaller med etniska mönster, vilket är fallet i Kirkuk men inte i Erbil. När etniska grupper i Kirkuk uppfattar varandra som ”gäster”, ”fiender” och ”odugliga”, blir utrymmet för kontaktens positiva effekt mindre, och situationen blir konflikt-

fyllt. Men detta är relaterat till andra faktorer som ska diskuteras i nästa kapitel.

VII. Konflikt eller samförstånd

I detta avslutande kapitel ska jag binda ihop avhandlingens olika delar och diskutera möjliga svar på den övergripande frågan: *Vilka mekanismer och processer ligger bakom samförstånd respektive konflikt mellan etniska grupper i specifika miljöer?* Syftet med avhandlingen var att kunna förstå kopplingen mellan interetniska relationer och kontextuella faktorer. Jag har betraktat etnicitet som utfall av relationer och identitetsskapande-, gränsdragnings- och politiska processer (Barth 1969; Cohen 1974a; Brubaker 2004; Nederveen Pieterse 2004). Etnicitet handlar om stängnings- och öppningsmöjligheter, inkluderings- och exkluderingsstrategier, och förändrar därmed sitt utseende i olika miljöer, beroende på omgivningsspecifika faktorer. Jag har därför sökt svaren genom att laborera med fyra slags huvudfaktorer som kan råda i varje specifik miljö: historiska faktorer i form av kritiska händelser (Abbott 2001; Garcelon 2006; Oberschall 2007), institutionella faktorer som institutioners effektivitet och säkerhetssituation (Rothstein 1998; Garcelon 2006; Posen 1993; Walzer 1998), strukturella faktorer i form av gruppstorlek, territoriell bas och olika toleranssystem (Walzer 1998; Handelman 1977), och socialrelationella faktorer som betydelsen av interetniskt socialt kapital och heterogenitet i organisationer (Putnam 1996a; Varshney 2002; Allport 1954; Pettigrew 1991; Sherif 1966). Förståelse av interetniska relationer kräver olika perspektivnivåer (makro, meso och mikro) som inbegriper både intra- och interetniska förhållanden. Nackdelen med en sådan ansats, en komplex förklaringsmodell med interrelaterade faktorer, är att det blir svårt att isolera faktorerna från varandra, men fördelen är att man får en bättre förståelse av fenomenet. Forskningsmässigt blir det således viktigt att jämföra etniska relationer i olika miljöer. Jag har därför genomfört två kontrasterande fallstudier, för att kunna förstå hur samma grupper förhåller sig till varandra under olika omständigheter. I följande kapitel diskuterar jag möjliga slutsatser och generaliseringar. Först diskuteras miljöspecifika skillnader mellan Erbil och Kirkuk, sedan hur faktorerna hänger samman och slutligen avslutar jag diskussionen med några generella lärdomar.

Miljöspecifika skillnader och interetniska kontakter

I detta avsnitt summerar jag övergripande skillnader mellan Erbil och Kirkuk, skillnader som innebär olika förutsättningar för interetniska relationer i

respektive städer. Att det i Kirkuk råder en konkurrensetnicitet, men i Erbil en samförståndsetnicitet, beror på samverkan mellan och skillnader i olika miljöspecifika faktorer; följande fyra mönster har framkommit:

I. Historiska erfarenheter, kollektiva minnen och vändpunkter skiljer sig mellan Erbil och Kirkuk. Massakern 1959 i Kirkuk är ett sådant historiskt minne som har en politisk betydelse för turkmenerna och har sin aktualitet i nuet genom olika politiska processer och propagandaapparater. Detsamma gäller arabiseringsprocesser och Anfalkampanjer för kurderna, särskilt i Kirkuk. Dessa och många andra händelser har genom olika mekanismer och processer, politiska, mediala och pedagogiska, blivit en del av folkets tro och identitet. Med hänvisning till och bearbetning av specifika händelser framstår den egna gruppen som offer och orättvist behandlad. Denna offermentalitet, en produkt av en ideologisk identitetsskapande process, är en mekanism som försvårar försoningsarbetet och eventuella positiva effekter av heterogenitet i organisationslivet och arbetslivet. Den baathiska politikens spår är mycket mer påtagliga i Kirkuk än i Erbil. Till exempel har de stora etnografiska förändringarna i Kirkuk ändrat styrkebalansen mellan etniska grupper och påtvingat dem en osäker politisk karta.

Båda städerna skiljer sig även angående styrningsformer och förvaltningserfarenheter. Diktaturen försvann i Erbil 1991 och följdes av ett självstyre, medan diktaturen varade till 2003 i Kirkuk och ersattes med en obestämd status. Man har alltså en längre erfarenhet i Erbil än i Kirkuk angående självförvaltning. Allt började i Erbil efter Intifadan 1991 med ”frihet”, ekonomisk utveckling, återuppbyggnad och byggandet av ”demokratiska” institutioner, trots interna konflikter och några års sanktioner under 1990-talet. Men i Kirkuk började den nya politiska kartan efter regimen Saddam Husseins fall 2003 och med fenomenet ”terrorism” och ”den okände gärningsmannen” i bagaget. För Erbil innebär däremot Saddams fall inte bara försvinnandet av en hotbild, utan även en stabilitetsfaktor. Det innebär enorma ekonomiska och politiska vinster i form av enandet av den kurdiska politiska diskursen, konstitutionell och officiell status och tillgång till intäkter från olja. Historiska faktorer har således haft olika betydelse för de etniska relationerna i Erbil och Kirkuk. Medan kollektiva minnen och institutionella erfarenheter har missgynnat etniska relationer i Kirkuk, har de haft positiva effekter för sådana relationer i Erbil. Kollektiva minnen och historiska erfarenheter kan således aktualiseras och påverka etniska relationer, positivt eller negativt, genom att de blir en viktig komponent i gruppernas identitet och mentalitet. Att bli av med ett viktigt element som den historiska identiteten och offermentaliteten verkar vara väldigt svårt.

II. Institutionella skillnader i form av myndigheternas funktionsduglighet och säkerhetsläge mellan Kirkuk och Erbil är märkbara. I Erbil har säkerhetsmyndigheter kunnat bevara stadens säkerhet och stabilitet relativt bra,

trots ineffektivitet och korruption i vissa myndigheter. Medan terroristiska aktioner är sällsynta i Erbil, är de vanligt förekommande i Kirkuk. Tilliten till rättssystemet är mycket svag i Kirkuk på grund av dess osjälvständighet. Myndigheter och förvaltningar är mycket mer korrupta och ineffektiva i Kirkuk jämfört med Erbil. Det råder både *horisontell och vertikal institutionell desintegration* i Kirkuk, eftersom Kirkuks myndigheter inte bara är delade mellan etniska grupper, utan även mellan kurdiska partier och den centrala regeringen i Bagdad. Det dåliga säkerhetsläget och den allmänna misstänksamheten i Kirkuk har skapat en *mobiliseringskamp*. Som en följd av osäkerheten ökar mobiliseringstakten hos varje grupp (jfr Posen 1993), för att skydda sig mot förmodade hotbilder. Därför försöker grupperna förstärka sin position genom etnisk kolonisering av institutioner. Under detta *säkerhetsdilemma* blir samförståndsmöjligheterna minimala och nationalistiska diskurser förstärkta. Om medlemmar från olika grupper ska kunna lita på varandra och etablera kontakter med varandra, måste institutionerna vara effektiva och samarbeta med varandra. Om polismyndigheten inte kan gripa de misstänkta och rättsväsendet inte är kapabelt till att döma de skyldiga, hur ska folk kunna känna sig trygga och inte bli misstänktsamma om de träffar en av de andra? Till skillnad från i Erbil har den institutionella oförmågan och säkerhetsdilemmat i Kirkuk skapat en situation av otrygghet och misstänksamhet, vilket har fördjupat konflikterna.

III. Angående *strukturella förhållanden* och *den etniska sammansättningen* finns stora skillnader mellan båda städer beträffande antalet grupper, gruppernas storlek, territoriell fördelning och undergrupper. Tre jämnstora grupper och en mindre grupp i Kirkuk samt en stor grupp och två mindre grupper i Erbil är inblandade i spelet. Varken ”ursprungsaraber” eller ”inflyttade araber” finns i Erbil, till skillnad från i Kirkuk. Det finns även flera kulturella och religiösa undergrupperingar i Kirkuk, vilket försvårar integrationsarbetet.

a) Men det som gör läget mer känsligt, och som är relaterat till den etniska sammansättningen, är utrymmet för en *vågmästarpolitik* och maktkamp i Kirkuk. Om det i en multietnisk miljö finns fler än två ungefär lika stora grupper med möjlighet för en eller flera grupper att spela vågmästarpolitik, tenderar de interetniska relationerna att bli konfliktfyllda, förutsatt att det finns oenighet om svårlösta politiska frågor mellan grupperna som i Kirkuk. Frågan om Kirkuks framtida status gör läget mycket osäkert, inte bara genom att det är en etnopolitiserad fråga utan även för att den har splittrat olika grupper. Utrymmet för vågmästarpolitik innebär i sig en osäkerhetsfaktor för parterna och förutsätter fler än två grupper. Existensen av konfliktfrågor och möjliga koalitioner mellan grupperna förväntas ge effekt för vågmästeri. I Erbil finns visserligen fler än två grupper, men det finns varken viktiga mellanetniska konfliktfrågor eller möjlighet till effektiva koalitioner. Erbil har

en mindre komplexitet beträffande den etniska sammansättningen, där existerar en stor dominerande majoritetsgrupp och två andra små grupper som inte kan bedriva vågmästarpolitik.

Gruppernas storlek kombinerad med deras *territoriella baser* påverkar det etnopolitiska samspelet. Relationer mellan relativt lika stora grupper med olika former av territoriella baser tenderar att vara konfliktbenägna eftersom alla grupper känner sig starka och kommer att kräva mer, som läget är i Kirkuk. Men om de mindre grupperna inte har någon påtaglig territoriell bas utan är integrerade i majoritetsgruppen, så är det mycket möjligt att grupperna hittar olika samarbetsformer eftersom de små grupperna inte kommer att utgöra ett hot för majoritetsgruppen, som läget är i Erbil. Sannolikheten för interetniska konflikter är stor när grupperna har tillgång till ungefär lika maktresurser i form av gruppernas sociala och territoriella bas samt organiseringsgrad. Men sannolikheten för konflikter är mycket mindre när det råder stora skillnader i dessa maktresurser mellan grupperna. Anledningen är att mellanetniska konflikter förutsätter att alla parter kan vara kapabla att sätta press på varandra och bedriva en vågmästarroll, vilket är fallet när det som i Kirkuk råder en relativ symmetrisk maktrelation mellan olika parter. Men i en stark asymmetrisk maktrelation är det mindre sannolikt att den svagare parten blir motiverad till att använda sig av påtryckningsresurser mot den dominerande parten (jfr Korpi 1985), som läget är i Erbil. Här måste noteras att den asymmetriska maktrelationen inte behöver fungera som en stabilitetsfaktor i alla lägen, utan den gäller i miljöer där etniska relationer inte är institutionaliserade och formaliserade i lagstiftningen. Den behöver inte gälla i miljöer där det redan råder demokratiska och opartiska maktapparater, som kan få människor att känna sig som medborgare i landet och inte bara som medlemmar av en specifik etnisk grupp, exempelvis i Schweiz.

b) En annan skillnad mellan Kirkuk och Erbil är omfattningen av interna splittringar och uppkomsten av *undergrupperingar*. Intraetniska konflikter är visserligen en svaghetsfaktor hos grupperna men det som är intressant i sammanhanget är att framträdandet av intraetniska konflikter i Kirkuk inte har minskat de interetniska konflikterna. Att det i större utsträckning förekommer konflikter inom etniska grupper i Kirkuk, och att relationen mellan PUK och KDP inte är lika reglerad i Kirkuk som i Erbil, gör situationen mycket oviss och därmed konfliktbenägen. Resultatet från Kirkuk problematiserar idén om att etniska konflikter kan reduceras genom arrangemang som betonar intraetniska konflikter; tanken att energin för interetniska konflikter kommer att reduceras starkt när det råder starka intraetniska konflikter (jfr Horowitz 1985). Uppfattningen får dock ett visst stöd om vi bara utgår från läget i Erbil, med tanke på att intraetniska konflikter är mer framträdande i Erbil än interetniska konflikter. Men resultatet från Kirkuk visar en annan bild. I Kirkuk förekommer ännu fler intraetniska konflikter i form av religiösa och ideologiska undergrupperingar, samtidigt som interetniska konflikter

framträder starkt. Intraetniska konflikter kan leda till minskad energi för konflikt med andra grupper, men det är beroende av antalet undergrupperingar, hur starka undergrupperna och hur stabilt läget är. Omfattningen av intraetniska konflikter och undergrupperingarnas antal och styrka har i Kirkuks fall lett till ökad konfliktbenägenhet.

Uppkomsten av undergrupper innebär i sig att det finns utrymme för olika koalitionsbildningar över gruppgränserna. Men relationen mellan undergrupper och grupper blir komplicerad, eftersom grupperna tvingas utveckla olika beteendeformer och strategier gentemot olika grupper och grupper undergrupper. Här är det värt att nämna vad Eriksen (1993) har kallat digitala och analoga inkluderings- och exkluderingsprinciper. Enligt den analoga principen uppfattas vissa grupper som "nästan som vi själva" och andra som "extremt annorlunda än oss". Men alla utomstående grupper betraktas som "mer eller mindre likadana" enligt den digitala principen. Denna undersökning visar att denna distinktion kan vara ett användbart analytiskt verktyg om vi håller oss på gruppnivå, och om det är fråga om homogena och enhetliga grupper. Men uppkomsten av undergrupper och därmed möjligheten till olika koalitionsbildningar problematiserar denna distinktion. Resultatet visar att det inte finns en skarp gräns mellan gruppernas analoga och digitala beteenden, de kombineras på olika sätt. Kurdernas standardiserade beteende är inte detsamma mot exempelvis turkmenerna i Erbil och Kirkuk, inte heller mot olika undergrupper i Kirkuk. Distinktionen blir alltså diffus när en specifik grupp utvecklar två olika beteendeformer gentemot två olika grupperingar inom samma grupp, kurderna i Kirkuk särbehandlar kurdvänliga och icke-kurdvänliga araber och turkmen. En situation som påminner om det gamla talesättet "söndra och härska".

De politiska koalitionsmöjligheterna komplicerar också distinktionen. Vissa grupper kan närma sig varandra politiskt trots att de är socialt skilda från varandra. Den tillfälliga politiska koalitionen mellan araber och turkmen i Kirkuk beror inte på en social närhet mellan dem, utan på utrymmet för politiska spel. Mellan kurder och kristna i Erbil finns samarbete och goda relationer på de flesta plan, men förbud angående blandäktenskap. Det kan följaktligen finnas etniskt samarbete på vissa områden men inte på andra, eftersom varje grupp utvecklar ett prioriterings- eller relevansschema för sin sammanhållning och i förhållande till de andra grupperna. Etnicitet handlar om olika kombinationer av öppnings- och stängningsmöjligheter samt strategier; ju mer utrymme för sådana kombinationer desto mer komplexitet. Uppkomsten av undergrupper och koalitionsbildningar över gruppgränser problematiserar inte bara distinktionen digital/analog, utan även själva begreppet etnicitet. Hur kan man tala om etnicitet när det uppstår många undergrupperingar och politiska partier inom en och samma etniska grupp. Detta med tanke på att etnicitet handlar om relationer mellan grupper, inte med nödvändighet om relationer mellan undergrupper. Men resultatet visar

att så länge undergrupperna handlar etniskt, och uppfattas av andra etniskt, kan etnicitet fortfarande vara en relevant analytisk kategori.

e) Den *politiska kartan* och *maktförhållandena* skiljer sig drastiskt. Maktförhållandet är solklart i Erbil med en relativt stabil politisk karta, medan situationen i Kirkuk kännetecknas av osäkra maktförhållanden och en instabil politisk karta. Toleranssystemet i Erbil liknar en nationalstat med en dominerande majoritet utan rivaler, medan Kirkuk liknar en osäker konsociation med flera rivaler. Tolerans och interetniska kontakter fungerar ibland bäst när de politiska maktförhållandena är otvivelaktiga och allmänt accepterade (Walzer 1998). Att den politiska kartan är instabil innebär att maktförhållandena är oklara och därmed finns potential till att maktförhållandena förändras, alltså ökat utrymme för etnisk maktkamp. Instabilitet i den politiska kartan och maktförhållandena innebär alltså en osäkerhetsfaktor, som får etnopolitiska aktörer att eskalera mobiliseringen och skärpa sina krav mot varandra. Oklara maktförhållanden är en mekanism som samverkar med säkerhetssituationen, och har i Kirkuk lett till ett etniskt dilemma och ökad konfliktbenägenhet. Under oklara maktförhållanden prioriterar etniska grupper frågor om sin egen position och säkerhet framför frågor om jämlikhet och legitimitet. Legitimitetsfrågan kan först bli aktuell då det inte finns stora tvivelaktigheter om maktförhållanden och säkerhetsläget, som fallet är i Erbil.

Ojämlika maktförhållanden behöver inte innebära en evig särbehandling av underlägsna grupper. När majoritetsgruppen har säkrat sin position och status, behöver den inte fortsätta särbehandla minoriteterna. Kurderna i Erbil respekterar de andra grupperna som inte utgör något hot för den kurdiska maktapparaten. Kurderns metod för att oskadliggöra de andra grupperna är att inkorporera dem i sina nätverk, ett försök att göra motparterna till lydiga medarbetare och en del i systemet. Men denna inkluderingsstrategi handlar om en sorts kooptering, den omfattar dem som anpassar sig till kurdernas mål och intressen. Detta arbetssätt skulle tjäna till uppfyllandet av kurdernas huvudmål, nämligen att bilda ett fungerande land med en erkänd politisk status. Med tanke på att Kurdistan/Irak genomgår en statsbildningsliknande process, har kurderna lanserat en villkorlig civil nationalism som uppenbarar sig huvudsakligen i den så kallade "kurdistanska diskursen", enligt vilken Kurdistan tillhör alla dess folkgrupper, inte bara kurderna. Denna kurdistanska diskurs som villkorligt skulle inkludera alla etniska grupper i kurdernas nationsbildningsprojekt är till stor del lyckad i Erbil, men inte i Kirkuk.

IV. Beträffande *socialt relationella förhållanden* finns stora skillnader mellan Erbil och Kirkuk i form av begränsningar och möjligheter för interetniska överbryggande kontakter. Organisationslivet och arbetsmarknaden är mer eller mindre heterogen i båda städerna, och därmed finns utrymme för upp-

komsten av interetniskt socialt kapital. Men det finns stora skillnader angående möjligheter för interetniska sociala relationer och konfliktmönstren.

a) *Bostadssegregationen* och den *etnografiska fördelningen* skiljer sig starkt mellan respektive städer. Kirkuk är en delad stad, men inte Erbil. Den geografiska segregationen i Kirkuk har varit grunden för andra segregerade fält. Bostadssegregationen är i sig en förutsättning för negativa dikotomiseringar och kategoriskt tillskrivande, särskilt när det finns olösliga etniskt definierade problem mellan de segregerade grupperna. Detta trots att eliterna i delade etniska miljöer lättare kan manipulera och mobilisera sina egna grupper samt skapa hotbilder. Bostadssegregationen med etniskt specifika moskéer, skolor och lokala centra minskar den förväntade positiva effekten av heterogeniteten i organisationer och myndigheter, särskilt när det råder osäkerhet och motstridiga nationalistiska diskurser. Effekten av säkerhetsdilemman är påtaglig på bostadssegregationen. Till exempel har många kurder av säkerhetsskäl flyttat från de arabiskdominerade områdena i Kirkuks södra delar, vilket har lett till ännu mer segregation. I etniskt integrerade miljöer som Erbil kan interetniska informationskanaler mångdubblas, vilket motverkar negativa effekter av fördomar och oskadliggör eliters manipulativa försök till att glorifiera ingruppen och svartmåla utgruppen, eftersom det i Erbil inte finns etnisk bostadssegregation och etniskt specifika geografiska områden. Den etnografiska fördelningen över stadsdelar samt i närings- och organisationslivet handlar om graden av etnisk integration och segregation. Den visar på interaktionsmöjligheter och informationskanaler. Till skillnad från Erbil har multinivåsegregationen i Kirkuk gjort att de interetniska relationerna blivit ännu mer spända, eftersom den har minskat utrymmet för eventuella kommunikationsmöjligheter och informationskanaler. All typ av förståelse och samförstånd förutsätter stora möjligheter till organiserade och icke-organiserade kommunikationer och informationstillgänglighet. Medlemmar från de olika etniska grupperna måste träffa varandra och få så korrekta informationer som möjligt om varandra för att kunna acceptera varandra.

b) De rådande *sociala konfliktmönstren* skiljer sig i respektive miljöer. En skillnad mellan båda städer i detta sammanhang är att i Kirkuk sammanfaller sociala eller socioekonomiska klyftors mönster med etniska skillnader, till exempel turkmenerna förknippas med en stads- eller urbaniserad identitet medan kurderna associeras med en landsbygdsidentitet. I Kirkuk sammanfaller även de sociala klyftorna kring etniska linjer med den politiska kampen; där är den politiska konflikten en förlängning av den etniska konflikten. Men i Erbil sammanfaller inte den politiska kampen med de etniska konflikterna och associationen mellan sociala och etniska skillnader inte lika tydlig. En anledning till att de etniska och sociala skillnaderna i Erbil inte sammanfaller med varandra är att identiteten stadsbo i hewléri (erbilbo), är stark och identifierar sig mot alla nyflyttade eller landsbygdsborna. Denna hewléri identi-

tetsstyrka ligger i att den inkluderar alla ”ursprungliga” erbilbor oavsett etnisk tillhörighet, och som dess motsvarighet inte finns i Kirkuk, fungerar som en bra förutsättning för mellanetniskt samförstånd. I en multietnisk miljö där den sociala identiteten inte sammanfaller med den etniska identiteten kan etniska gränser överskridas lättare än i en multietnisk miljö där dessa identiteter sammanfaller med varandra. Naturligtvis blir förutsättningarna för integrationen och interetniska kontakter gynnsammare när etniska gränser kan överskridas.

Gruppformationen, utkristalliseringen och konfliktbenägenhet

I detta avsnitt relateras interetniska relationer till olika mekanismer och processer, varigenom grupperna genomgår uppgraderingar och degraderingar av gruppformationen. Resultatet och de fyra ovan presenterade miljöspecifika skillnaderna visar att etniska grupper inte har statiska gränser och är fientligt inställda till varandra på ett givet sätt. Konflikten är inte den givna relationsformen mellan etniska grupper. Resultatet kan alltså ses som en kritik av dem som ser en potential till konflikter mellan grupper med kulturella skillnader och betraktar kulturella grupper som essentiella grupper. Om man ser en oföränderlig kärna hos kulturella grupper, blir en naturlig konsekvens av denna uppfattning att etniska gruppers gränser inte är överskridbara. Etniska grupper kan då även framstå som väsentlig skilda med oförenliga intressen och därmed som hotande för varandras säkerhet och fortlevnad. I så fall ses konflikt som ett naturligt element i etniska relationer, oavsett etnisk miljö och situation. Man fokuserar då på gammalt etniskt hat eller fruktan inbäddade i kulturella skillnader för att förklara etniska konflikter (Kaplan 1994; Kaufman 2001; Geertz 1973; Glazer och Moynihan 1975; Smith 1991; 1986; Smith 1965; 1984), istället för att se etniskt hat som en produkt av en etnifierings- eller polariseringsprocess (Kuran 1998a; 1998b) och som ett resultat av eliters manipulering av etniska symboler (Cohen 1981; Gagnom 1994/5), vilken kan väckas som en följd av kritiska händelser (Abbott 2001; Garcelon 2006; Oberschall 2007). Den statiska uppfattningen om etnicitet tar inte hänsyn till att etniska grupper kan genomgå olika stadier i gruppformationen som är helt relaterade till historiska, institutionella, strukturella och socialt relationella faktorer. Uppfattningen tar därmed inte hänsyn till att vid olika gruppformationsnivåer ändras inte bara konfliktfrågorna, utan även gruppernas krav och beteende mot varandra. I det följande relaterar jag diskussionen först till olika teorier eller hypoteser som betonar olika aspekter och mekanismer i mellanmänniska relationer, sedan ska jag diskutera gruppprocesser och konfliktbenägenhet.

Kontakter och omständigheter

I Erbil finns relativt handlingskapabla institutioner och en ganska hög grad av socialt kapital allmänt sett och interetniskt socialt kapital i synnerhet, men i Kirkuk finns inte lika handlingskapabla institutioner och lika hög grad av socialt kapital och interetniskt socialt kapital. Relaterat till Rothstein (1998; 2003) ser förhållandet i båda städerna ut så här: Eftersom det i Erbil finns relativt handlingskapabla institutioner, finns en ganska hög grad av olika typer av socialt kapital; och eftersom institutionerna i Kirkuk inte är lika effektiva som i Erbil, finns en lägre nivå av olika typer av socialt kapital. Men relaterad till Putnam (2001; 1996a) verkar relationen på följande sätt: Den relativt höga nivån av olika typer av socialt kapital ligger bakom den relativa effektiviteten av institutioner i Erbil, medan den relativt låga nivån av olika typer av socialt kapital i Kirkuk är orsaken till institutionernas ineffektivitet i staden. Resultatet tyder följaktligen på ensidigheten hos både Putnam och Rothstein i deras analys, att deras teorier är enkelriktade och de därför inte kan se en växelverkan mellan båda digniteterna. Jag kan inte ta ställning till fördel för en av teorierna. Men det är kanske fruktbart att dra en parallell till vad Coleman (1990:311–313) sagt om det sociala kapitalets olika former, nämligen att socialt kapital ibland kan bidra till uppkomsten av sociala organisationer och även kan återskapas som en biprodukt i olika sorts organisationer. Jag kan även tillägga att säkerhetssituationen, som är en indikator på institutionernas förmåga i respektive städer, väger tungt och har påverkat de etniska relationerna på ett märkbart sätt. När maktapparaten inte kan skydda sina medborgare kan följden bli en allmän osäkerhet, som läget är i Kirkuk, och då blir det svårt för folket att lita på varandra och samarbeta. Den allmänna osäkerheten i Kirkuk är en mekanism som har försvagat tilliten till myndigheter och mellanmänsklig tillit, samt splittrat staden och folket.

Men den positiva effekten av starka institutioner på socialt kapital är inte heller ovillkorlig. Resultaten (från Erbil) visar att effektiva institutioner utgör bra förutsättningar för det sociala kapitalets olika dimensioner. Statens ideologi och politikernas agerande verkar ha stor betydelse för att starka institutioner ska ha positiva effekter på det sociala kapitalets nivå och verkan. Men jag kan inte säga mycket mer om detta utifrån resultaten från Erbil och dra några slutgiltiga slutsatser, eftersom Erbil är ett speciellt fall med specifika omständigheter som måste jämföras med ett annat fall som inte skiljer sig så mycket när det gäller exempelvis den etniska sammansättningen och strukturella förhållanden. Det finns länder som har starka myndigheter, men kännetecknas av svagt socialt kapital. Man brukar nämna många arabiska länder, där man har rapporterat, trots existensen av stabilitet och effektiva institutioner, om svaga nivåer av socialt kapital. Anledningarna är arabiska ledares och politikernas agerande och utnyttjande av folket, vilket har skapat ett stort gap mellan folket å ena sidan och politiker och institutionerna å

andra sidan, samt avsaknaden av demokratiska värderingar.¹⁰³ I en sådan kontext minskas inte bara folkets tillit till politiker utan även den allmänna tilliten. Politiker spelar alltså en stor roll i att främja eller hindra civila och politiska aktiviteter som kan utgöra bra förutsättningar för uppkomsten av mellanmännisklig tillit. Att tala om sambandet mellan effektiva institutioner och socialt kapital i en demokratisk västerländsk kontext skiljer sig således starkt från detsamma i en annan kontext, som kännetecknas av avsaknaden av demokratiska traditioner och rättsstat. Om Rothsteins argument om effektiva institutioners positiva effekt på socialt kapital kan sägas att den håller, förutsatt att det råder en gynnsam och främjande ideologisk och politisk ram för mellanmännisklig tillit i miljön ifråga. Anledningen är att det kan finnas effektiva institutioner, men som styrs av en statsideologi som inte främjar socialt kapital; exempelvis oljerika arabiska Gulfländer. Detta villkor ligger nära vad kontaktteoretikerna har kallat lagligt eller myndighetsstöd (Stephan 1987; Taylor and Moghaddam 1994:180).

När det gäller hypotesen att interetniskt socialt kapital, med avseende på heterogenitet, deltagande i organisationslivet samt relaterad till Varshney (2002) och även Putnam (2001; 1996a), förklarar relationerna mellan etniska grupper, kan ett visst stöd hittas från resultatet. Resultatet kan tolkas som att den relativt höga nivån av interetniskt socialt kapital förklarar den fungerande relationen mellan olika grupper i Erbil, medan den ganska låga nivån av interetniskt socialt kapital är orsaken bakom de icke fungerande relationerna mellan olika grupper i Kirkuk. Teorin håller så länge man konstanthåller alla andra faktorer, vilket är svårt i en jämförande analys, eller när det är fråga om exakt likadana etniska uppsättningar. Teorin skulle hålla om situationen i Erbil och Kirkuk var identisk, om de skilde sig bara angående nivån av interetniskt socialt kapital och typ av grupprelationerna. Faktum är att det är svårt att hitta exakt likadana etniska miljöer. Men skillnaden mellan Erbil och Kirkuk när det gäller graden av deltagande och heterogenitet i organisations- och arbetslivet, är inte tillräckligt stor för att ha en så stor variation i utfallet. Skillnaden mellan Erbil och Kirkuk i detta avseende handlar om gradskillnader. Men vi såg i föregående avsnitt att det finns stora miljöspecifika artskillnader som bestämmer typ av etniska relationer i respektive stad.

Interetniskt socialt kapital kan också vara en av de förklarande faktorerna bakom etniska grupprelationer. Det är svårt att få fred utan interetniska kontakter, som är en förutsättning för uppkomsten av interetnisk tillit, men den är också relaterad till andra faktorer. Resultatet av denna undersökning kan därför ses som en kritik av Putnams (1996a; 2001) överskattning av organi-

---

¹⁰³ Detta betyder inte att politiker i Erbil inte utnyttjar folket. Jag diskuterar etniska relationer och växelverkan mellan institutioners funktion och socialt kapital. För diskussioner och mer information om socialt kapital och det civila samhället i arabiska länder se Unescos rapport (1996) inom programmet "Management of Social Transformations – MOST"; Ben Néfissa 2001; UNDP:s rapport (2002) inom "Human development programme"; Abdel Samad 2007; Karajah 2007; Jamal 2007.

sationslivets effekt på mellanmännsliga relationer och institutioners effektivitet, och Varshneys (2002) överskattning av heterogenitetens roll i det civila samhället för minskningen av interetniskt våld och konflikter. Resultatet visar istället att socialt kapital och det civila samhället kan vara goda förutsättningar för uppkomsten av mellanmännslig tillit, men de är i sig kontextbundna och inte kan automatiskt tillskrivas positiva effekter. Deras effekt är beroende av en uppsättning faktorer som kan samverka samtidigt.

Resultatet kan således ge en poäng åt kontaktteoretikernas (Allport 1954; Pettigrew 1971; Sherif 1966) uppfattning att interetniska kontakter kan ge positiva effekter, men under vissa villkor. Men sådana och alla andra uppfattningar som behandlar ”grupper” som statiska enheter utgår implicit från tanken att det finns en konfliktpotential mellan etniska grupper, men denna konflikt kan följaktligen undvikas om man bara öppnar eller mjukar upp gruppernas statiska gränser. Ett slutresonemang av denna uppfattning kan följaktligen vara att eftersom det finns kulturella skillnader eller grupper, finns därför också mellangrupskonflikter eller våld. Man kan vända på resonemanget och säga att kulturella eller kategoriska skillnader alltid kan manipuleras av eliter eller aktiveras av någon händelse, men under specifika omständigheter. Ibland kan gruppeliter lyckas med sitt projekt, men inte alltid. Ibland kan en händelse fungera som en vändpunkt och i sin tur ändra traditionella banor och väcka olika typer av etnicitet, fast inte jämt. Man måste fråga sig varför och hur etniska skillnader aktiveras vid vissa tillfällen, eller varför och hur interetniska konflikter blåser upp i specifika miljöer, medan det finns andra miljöer som kännetecknas av ett interetniskt samförstånd. Hur man betraktar ”grupper” är alltså av stor vikt för förståelse av hur och varför mellanetniska konflikter uppstår.

Grupprocesser, konfliktfrågor och mobilisering

Etniska grupper kan gå upp eller gå ner i gruppformationsnivån (Brubaker 2004). Som forskare ska man därför inte betrakta etniska ”grupper” som statiska och substantiella. Att dela in den sociala världen i naturliga och homogena sorter, är huvuddelen av det som ska förklaras, inte tvärtom. Denna undersökning som visar att det exempelvis finns flera arabiska och turkmeniska undergrupper och att grupperna har genomgått olika gruppformationsnivåer från bildandet av Irak fram till några år efter Saddam Husseins fall, är i sig ett resultat som problematiserar tanken på etniska grupper som homogena och naturliga enheter. Det är istället de mekanismer och processer som utkristalliserar grupperna och gör att grupper framstår som hot mot varandra, som ska studeras. Man kan vid olika gruppformationsnivåer tala om olika typer av etnicitet (jfr Nederveen Pieterse 2004). Olika typer av etnicitet är relaterade till skilda gruppformationsnivåer som innebär olika grad av etnisk inkorporering hos varje etnisk grupp. Det finns alltså uppgraderingar och degraderingar i gruppformationsprocessen. Etnicitet blir därmed en fråga

om olika grader, nivåer och typer. Skilda faktorer ligger bakom denna uppgång och nedgång i gruppformationen: konfliktfrågor, krig, hot eller kritiska händelser. Exempelvis ledde Intifadan 1991 och Saddam Husseins fall 2003 till nya politiska möjligheter, maktförhållanden, konfliktfrågor, typer av etnicitet och utvidgat utrymme för etniska elitprojekt. Dessa nya förutsättningar innebär slutligen nya gruppformationsnivåer hos berörda etniska grupper. Följaktligen ska de faktorer som driver på gruppformationsprocessen ses som orsaker till mellangrupskonflikter. Jag vill inte påstå att det bara är rena konflikter som skapar grupper, utan jag menar att "etniska" konflikter är en av de faktorer som ligger bakom gruppernas uppgradering respektive degradering.

Jag är medveten om att det måste finnas en grund eller ett underlag för skillnader för att interetnisk konflikt ska uppstå, och för att överhuvudtaget tala om etnicitet. Skillnaderna kan handla om kulturella, religiösa och till och med rena politiska eller ekonomiska intresseskillnader. I de flesta etniska konflikter är fler än en skillnad inblandad och samverkar, men ju större underlag för skillnader desto mer komplex blir situationen och därmed mer konfliktbenägen. I Kirkuk har de flesta av ovan nämnda skiljelinjer gjorts till politiska konfliktfrågor, men inte i Erbil. Det är inte dessa skillnader i sig som är källan till konflikter, utan de görs till konfliktkällor genom att dessa skillnader görs till politiska konfliktfrågor, som artikel 140 när det gäller Kirkuks framtida status, eller när skillnader blir en maktfaktor genom olika mobiliseringsmetoder. Trots att artikel 140 har splittrat den arabiska och turkmenska gruppen, har den även skärpt gränserna mellan grupperna, alltså de som anses representera grupperna. Artikel 140 placerades i Iraks nya författning 2005 när kurderna officiellt och propagandamässigt ökade sina politiska krav och gjorde anspråk på det oljerika Kirkuk och andra omtvistade områden. Turkmenerna och araberna började i sin tur att göra anspråk på Kirkuk. Artikel 140 har diskursivt etnifierats genom kurdernas betoning på artikeln å ena sidan och arabernas och turkmenernas avvisande av densamma å andra sidan. Denna upptrappning av konfliktfrågan, vid sidan av det instabila säkerhetsläget i staden, ledde till att varje gruppsspecifik sammanslutning ökade mobiliseringen av gruppmedlemmarna. Därmed förstärktes etniska symboler: etniska flaggor uppvisades på ett omfattande sätt, etniskspecifika språk användes på offentliga och allmänna skyltar, olika etniska demonstrationer arrangerades, etniskspecifika högtider firades med särskilda folkdräkter. En konsekvens av denna situation var en ökad organisering och ibland utkristallisering av vissa grupper eller undergrupper. Frågan om Kirkuks status har utan tvivel förenat kurdiska parter trots oenigheter om andra frågor. Konfliktfrågan har visserligen splittrat den arabiska och turkmenska gruppen, men samtidigt utkristalliserat vissa grupper undergrupper. I Kirkuks fall har konflikter lett till ökade gruppformationsnivåer eller till utkristalliseringen av grupper eller undergrupper, inte tvärtom.

Kritiska händelser och konfliktbenägenhet

Interetnisk konflikt kan blåsa upp som en följd av stora händelser, men inte automatiskt. Interetnisk konflikt kan orsakas av en stor förändring, men det måste också finnas ett underlag för konflikt i bemärkelsen att miljön ifråga måste vara mottaglig eller känslig för konflikter. Sannolikheten att mellanetniska konflikter ska blåsa upp efter stora händelser eller förändringar är större i vissa multietniska miljöer än andra; den beror på den etniska sammansättningen, gruppernas strukturella förhållanden, det institutionella läget och inte minst på frågornas karaktär som grupperna möjligen är oense om i specifika miljöer. Utvecklingen efter Intifadan 1991 för turkmenerna i Erbil och utvecklingen efter regimen fall 2003 för samma grupp i Kirkuk förklarar en hel del av relationen mellan kritiska händelser och sannolikheten för att mellanetniska konflikter blåser upp. Jag tar upp turkmenerna som exempel eftersom deras situation illustrerar denna relation på ett bra sätt.

Turkmenerna var nästan helt borta från den politiska scenen i Irak fram till Intifadan 1991. Sedan dess började turkmenerna organisera sig både kulturellt och politiskt. I Erbil bildades många turkmenska partier i proportion till den turkmenska befolkningen. Trots att turkmenska partier valde att inte utnyttja sina fem platser i parlamentet och en ministerpost i det nybildade Kurdistans regionala regering som var avsedda för dem, kunde de utöva sina sociala och kulturella rättigheter. Turkmenska föreningar började bildas, turkmenska skolor, TV-kanaler och radiostationer öppnades, böcker och tidningar började ges ut på turkmenska. Trots att turkmenska partier inte erkände Kurdistans regionala regering kunde de ändå utöva sina politiska rättigheter och aktiviteter inofficiellt utanför de officiella politiska institutionerna. Men efter regimen fall blev turkmenerna även helt integrerade i det politiska systemet i Erbil. Innan den baathiska regimen fall 2003 hade turkmenerna ingen märkbar form av social, kulturell eller politisk organisering i Kirkuk. Men efter regimen fall började turkmenerna i Kirkuk organisera sig snabbt och formulerade sina politiska mål, trots otydliga formuleringar och oenigheter. Sedan dess har den turkmenska gruppen, särskilt partier inom den turkmenska fronten (ITF), varit i konflikt med kurdiska partier. Att interetniska relationer i Erbil och Kirkuk efter två liknande händelser, nämligen regimskiften, varierar har att göra med de rådande miljöspecifika förhållandena. Att Kirkuk är konfliktkänsligt efter stora händelser har bland annat att göra med gruppernas storlek och styrka, institutionernas ineffektivitet och en långvarig osäkerhet. Turkmenerna i Kirkuk känner sig helt enkelt starkare på grund av sin storlek och den relativa territoriella bas som de har i staden, och samtidigt i behov av skydd och garantier. Med tanke på dessa omständigheter är det inte konstigt att turkmenska fronten efter regimen fall flyttade sitt högkvarter från Erbil till Kirkuk. Turkmenerna ser Kirkuk som sitt fotfäste. Det verkar inte heller så konstigt att turkmenerna i Kirkuk krä-

ver viktiga politiska och administrativa poster, att turkmenska ska bli ett officiellt språk och en speciell turkmensk styrka för att skydda sig.

Detta innebär inte att turkmenerna i Erbil inte har några krav, trots att deras krav är lite mildare än turkmenernas krav i Kirkuk. Men den samförståndsetnicitet som råder i staden ses som en garant och trygghet för alla parter. Ett samförstånd som är en följd av den relativa stabiliteten och det klara maktförhållandet i staden, som i sin tur återspeglar gruppernas storlek, territoriella, sociala och organisatoriska styrka. Turkmenerna och även de kristna i Erbil utgör inget påtagligt hot för kurderna eller maktapparaten. Med tanke på detta styrkeförhållande har turkmenier och kristna inte krävt mycket mer utöver rätten till kulturell praktik och representationer. I gengäld har maktapparaten i Erbil hållit sig positiv till deras krav, eftersom de inte har skapat några påtagliga problem för den. Som ett resultat av detta samförstånd och denna garanti har turkmenier och kristna inte bara varit positivt inställda till maktapparaten utan även identifierat sig med den. Interetniskt samförstånd, tryggheten för etniska grupper, har på något sätt institutionaliserats i Erbil. Att söka skydd och garantier i en osäker multietnisk miljö är alltså en mekanism som kan leda till interetnisk konflikt. Kontexten i Kirkuk är alltså mer konfliktbenägen och mer känslig för omvälvande händelser än i Erbil. För att en kritisk händelse ska leda till interetnisk konflikt krävs att det finnas läge för konflikter eller reella problemfrågor i miljön ifråga.

Händelser, grupprocesser och etniciteter

En annan aspekt av relationen mellan händelser och gruppformationen är uppkomsten av olika etniciteter. Relationen mellan kurderna och araberna, eller rättare sagt, relationen mellan kurdiska politiska/beväpnade partier (som mer eller mindre representera kurderna) och sunniarabiska makthavare (som representera sunniaraberna) har kännetecknats av en konkurrens- och dominansrelation sedan bildandet av Irak. Irakprojektet var från början misslyckat eftersom statsbildarna inte tog de etniska skillnaderna på allvar. Irak, som bildades efter det ottomanska imperiets kollaps, var inte ett frivilligt projekt mellan Iraks olika etniska och religiösa grupper. Irakprojektet låg politiskt och ekonomiskt mest i britternas intresse, och även i lokala sunniarabiska ledares intresse, vilka favoriserades av britterna. De andra grupperna marginaliserades rejält. Bildandet av Irak handlade alltså om en dålig statsbildningsdesign utan folklig förankring. Det skapades därför aldrig en överetnisk eller överideologisk irakisk lojalitet. En sådan irakisk identitet ter sig omöjlig med tanke på att de irakiska makthavarnas respons på etniska skillnader har varit eliminering och brutalitet, i bästa fall förnekande och assimilering. Vid sidan av denna konkurrens/dominansrelation har en del folk i städerna, särskilt de som inte blandade sig i politiska och etniska frågor, levt normalt sida vid sida och bedrivit vardagliga sysslor. Interetniska kontakter och socialt kapital har alltså funnits sida vid sida med den konkur-

rens- och dominansetniciteten. Men det måste sägas att de politiska relationerna alltid har överskuggat eller påverkat de sociala relationerna.

Fram till Intifadan 1991 för Erbils del, och fram till 2003 för Kirkuks del, kännetecknades turkmeners och kristnas position av slumrande och inåtvänd etnicitet. Men efter dessa vändpunkter väcks och övergår dessa lågtintensitetsetniciteter till en högre och aktivare intensitet. I Kirkuk blev en konkurrensetnicitet ett faktum med tanke på förutsättningar för etnopolitiska spel i miljön. I Erbil blev däremot den dominerande etniciteten en relativ samförståndsetnicitet, eftersom det i Erbil inte fanns utrymme för stark etnisk konkurrens. Samförståndsetniciteten i Erbil får dock inte förväxlas med alltför låga gruppformationsnivåer, utan grupperna har nått högre gruppformationsnivåer jämfört med perioden innan Intifadan 1991. Men turkmenerna i Kirkuk har trots allt nått en högre grad av gruppformationsnivå än turkmenerna i Erbil. Samförståndsetniciteten och frånvaron av märkbara etniska konflikter i Erbil handlar om en pragmatisk kontextbunden lösning. Pragmatisk i den meningen att grupperna har kommit till insikt om det sätt som anses fungera bäst. Kontextbunden i den bemärkelsen att det inte finns så mycket utrymme för de mindre grupperna i Erbil att konkurrera med kurderna, på grund av bland annat de mindre gruppernas storlek och avsaknaden av reella konfliktområden. Intensitetsgraden av etnicitet behöver alltså inte alltid sammanfalla med gruppformationsnivån, utan de kan sammanfalla om den etniska sammansättningen är gynnsam för konkurrensen och om det förekommer reella konfliktområden, som i Kirkuk. Etniska grupper behöver oavsett läge inte intensifiera etniska symboler. Under en samförståndsetnicitet, som kännetecknar läget i Erbil, behöver etniska grupper kanske bara främst betona kulturella symboler, som traditioner och språk, utan att göra dem till politiska frågor. Men under en konkurrensetnicitet, som kännetecknar läget i Kirkuk, behöver etniska grupper inte bara överbetona etniska symboler, som flaggor, martyrer, språk och traditioner, utan även politisera dem för att kunna konkurrera. Men gruppformationsnivån kan vara relaterad till rådande typ av etnicitet och naturligtvis till graden av inkorporering hos inblandade grupper.

I Erbil nådde grupperna en högre grad av gruppformationsnivå efter Intifadan 1991, men utvecklingen sedan dess har inte inneburit märkbara mellanetniska konflikter. I Kirkuk har även grupperna, förutom den arabiska gruppen, efter regimens fall 2003 nått högre gruppformationsnivåer med interetniska konflikter som följd. Men variationen mellan Erbil och Kirkuk ligger i den etniska sammansättningen och förutsättningar för uppkomsten av höga intensitetsetniciteter. Den etniska sammansättningen i Kirkuk ger utrymme för vågmästarpolitik och maktkamp, som påpekades tidigare, vilket gör läget konfliktbenäget. Med hjälp av Handelsmans typologi kan denna konfliktbenägenhet förstås bättre. Handelsman (1977) rangordnade etniska grupper enligt taxonomin grad av etnisk inkorporering för att visa grupperns olika organisatoriska former och dimensioner. Enligt hans kriterier (1. stan-

andardiserade etniska tillskrivanden, 2. interaktion på etnisk grund, 3. målinriktad grupporganisation och 4. territoriell bas) har den etniska gemenskapen den högsta graden av etnisk inkorporering (alla fyra kriterier), därefter kommer den etniska sammanslutningen (första tre kriterierna), det etniska nätverket (första två kriterierna) och sist den etniska kategorin (enbart första kriteriet). Enligt tillämpningen av denna typologi finns i Kirkuk ungefär två etniska gemenskaper (kurder och "araber") och två etniska sammanslutningar (turkmenier och kristna), med gamla konflikter grupperna emellan. Kurderna uppfyller alla fyra kriterier, trots förekomsten av meningsskiljaktigheter hos kurdiska parter. När det gäller araberna pendlar de i nuläget mellan etnisk gemenskap och sammanslutning på grund av förändrade maktförhållanden och förändrad politisk karta. Turkmenerna utgör en etnisk sammanslutning eftersom de saknar kontinuerlig territoriell bas. Trots en ganska hög nivå av organisering är de politiskt splittrade. Detsamma gäller de kristna. Etnisk konkurrens förutsätter en ganska hög nivå av etnisk inkorporering hos mer än en av de inblandade grupperna, vilket är fallet i Kirkuk men inte i Erbil. Den etniska kombinationen i Kirkuk tenderar följaktligen mest till etniska konflikter, eftersom grupper med ungefär lika sociala, politiska, territoriella baser och motstridiga intressen kommer att ställa lika höga krav på varandra.

Den etniska kombinationen i Kirkuk hänger också samman med den rådande konkurrensetniciteten, som blev verklighet efter regimens fall 2003. Innan dess rådde bara en överlägsen/underlägsen konkurrensetnicitet eller en dominansetnicitet med arabiskt övertag. Då utgjorde araberna en otvivelaktig etnisk gemenskap, medan kurderna pendlade mellan att vara en etnisk sammanslutning och en gemenskap. Men efter regimens fall har kurdernas och arabernas roller blivit ombytta, det råder en överlägsen/underlägsen konkurrensetnicitet mellan grupperna i Kirkuk, med ett litet övertag för kurderna. Nu är det araberna som pendlar mellan etnisk gemenskap och sammanslutning, eftersom de är politiskt splittrade och inte uppfyller Handelsmans tredje kriterium, nämligen målinriktad grupporganisation. Arabernas och kurdernas ombytta roller är ett bra belegg för att grupperna inte är statiska enheter utan följer en uppgraderings- respektive degraderingsprocess, beroende på bland annat förändrade politiska omständigheter. Arabernas och kurdernas ombytta roller gäller inte bara förändrade gruppformationsnivåer utan även förändrad typ av etnicitet, alltså arabernas dominans/konkurrensetnicitet gentemot kurdernas svaga dominans/konkurrensetnicitet, vilket också är ett belegg på att gruppformationsnivån är relaterad till typ av etnicitet. Dessa ombytta roller, och uppgradering respektive degradering av gruppformation, är mycket uppenbar i fråga om relationen mellan kurderna och araberna i Erbil innan och efter Intifadan 1991. Araberna hade sin närvaro i Erbil innan 1991 som en skara tjänstemannamakthavare. Kurderna, som utgjorde majoriteten, hade ingen egentlig makt. Det rådde med andra ord en dominans/konkurrensrelation mellan kurderna och araberna. Men sedan 1991 råder en otvivelaktig

dominansetnicitet till fördel för kurderna. Araberna finns i Erbil som oorganiserade invandrare, som har sökt en fristad i Erbil.

Uppgraderingen av gruppformationsnivån och utkristalliseringen av gruppen kan vara ett utfall av uppkomsten av konflikt och hög intensitet av etniciteter, men utkristalliseringen i sig kan också leda till nya konflikter. Det handlar med andra ord om ett etniskt dilemma i den meningen att konflikt kan leda till utkristalliseringen av etniska grupper, vilket i sin tur får grupperna att känna sig starkare och ställa högre krav på varandra, vilket i sin tur kan leda till nya konflikter. Det rör sig om en situation med liknande mekanismer som ligger bakom ett säkerhetsdilemma i en multietnisk instabil miljö, en upptrappning och mobiliseringskamp.

I Erbil är däremot kurderna den enda etniska gemenskapen utan någon rival, eftersom turkmener och kristna pendlar mellan att vara etniska sammanslutningar och nätverk med låga krav. Därmed är läget i Erbil mindre konfliktbeläget. Grupperna i Erbil har också nått en högre grad av gruppformationsprocess sedan Intifadan 1991. Men det intressanta är att uppgraderingen av gruppernas gruppformationsnivå inte är relaterad till uppkomsten av en konfliktfråga eller konkurrensetnicitet, utan till en relativ samförståndsetnicitet. Kulturella aspekter av etnicitet betonas, men utan att politiseras och göras till konfliktfrågor. Etniska skämt förekommer, religiösa eller etniskspecifika högtider firas och görs till folkliga fester utan etnopolitiska laddningar, till exempel de kristnas årliga aprilfirande och hyllning av Munken Biya (Wusu Rehman) och Marben Qadishe i Shaqlawe och Koye. Grupperna i Erbil behöver inte överpolitisera och överbetona sina specifika symboler och använda dem i mobiliserings syfte gentemot varandra, eftersom det institutionaliserade samförstånd och det pragmatiska kontrakt som implicit råder, hindrar grupperna att utgöra hot och problem för varandra. Upplösningen av denna samförståndsetnicitet skulle innebära mycket högre kostnader för alla parter, särskilt för turkmenerna och de kristna. Jag vill hävda att det i Erbil finns en dold etnicitet, men samförståndet hindrar den att väckas på ett starkt sätt. Varför förändringarna i Erbil inte har lett till uppkomsten av konflikter och en konkurrensetnicitet diskuterades ovan. Men detta resultat, att även samförstånd kan leda till högre gruppformationsnivåer, kan tolkas både som en komplettering till och en kritik av Brubakers (2004) tankegång om "groupness", alltså betoningen av att det är mellanetniska konflikter som orsakar utkristalliseringen av etniska grupper. Turkmenernas och de kristnas situation efter 1991 i Erbil kan tjäna som ett bra exempel: samförståndet och den relativa stabiliteten i Erbil har varit en bra förutsättning för grupperna att utvecklas både kulturellt, socialt och politiskt och därmed nå en högre nivå av gruppformation. Hur helt olika faktorer kan leda till liknande utfall är inte lätt att besvara. Men en förklaring kan vara att samförstånd inte behöver innebära en assimilering- eller individualiseringsprocess, utan en ömsesidig respekt, en pragmatisk och en kontextbunden lösning på sam-

existensens problematik. Samförstånd i denna mening kan vara en lösning på den sociala eller etniska fällans mekanismer.

Generella lärdomar och slutord

Många scenarier är möjliga beträffande de etnopolitiska relationerna i Kurdistan/Irak. Grupperna kan komma fram till en pragmatisk lösning som alla parter blir nöjda med. Det är också mycket möjligt att en vändpunkt omvandlar allt och göra läget oförutsebart. Det kan även finnas olika kombinationer av de fyra ovan identifierade huvudskillnaderna mellan Erbil och Kirkuk i en annan multietnisk miljö. Men det som är viktigt är de mekanismer och processer som under specifika omständigheter påverkar mellanetniska relationer.

Etniska relationer är kontextbundna, i den meningen att deras karaktär och form bestäms och påverkas av mekanismer och processer som pågår/pågått inom och mellan ”grupper”. Det är skillnad på att tala om etnicitet i olika politiska system: konsociation eller nationalstat, demokratiska eller diktatoriska. Det finns ingen universell lag som kan förklara etniska relationer oavsett tid och rum, utan etniska relationer bestäms av en uppsättning interrelaterade faktorer med olika relevansgrader. Klara maktförhållanden och styrningsstrukturer är viktiga förutsättningar för att det ska råda goda mellanetniska relationer och samförstånd, under förutsättning att maktförhållanden återspeglar gruppernas strukturella förhållande i fråga om storlek och territoriell bas. Klara maktförhållanden förutsätter stabilitet på den politiska kartan. En instabil politisk karta innebär en osäkerhetsfaktor, som ger utrymme åt olika politiska spel och manipulation. Den politiska stabiliteten är i sin tur starkt relaterad till säkerhetssituationen och institutioners förmåga. Om institutionerna inte är kapabla att skapa säkerhet, kan folket eller grupper själva tänka på sin säkerhet och mobilisera. Sociala relationer inklusive etniska relationer kan då försämrats, eftersom det under osäkra och instabila situationer kan råda en allmän skepticism och otrygghet. Maktförhållanden, stabila styrningsstrukturer, politiska kartor och säkerhetssituationer kan i sin tur störas som en följd av olika kritiska händelser.

Man kan alltså se en kedja av interrelaterade faktorer, vilkas relevans är beroende av den specifika situationen. Konfliktbenägenheten och relevansen av olika faktorer är beroende av hur faktorerna samverkar. Om samverkan leder till en hög grad av komplexitet som gör att etnicitet framträder starkt i form av etnisk konkurrens, blir sannolikheten för etniska konflikter stor. I sådana komplexa multietniska system blir gränsmarkeringen skarp, eftersom gruppeliter då på ett aktivt sätt behöver manipulera etniskt specifika symboler och använda sig av stimulerande mobiliseringstekniker för att kunna skapa gruppintresse och gruppbetående. Ett etniskt dilemma eller en fälla, i bemärkelsen icke-samarbete och ömsesidig motmobilisering, blir ett faktum

när en hög grad av komplexitet sammanfaller med osäkerhet och instabilitet i olika avseenden. Källan till interetniska konflikter är således inte ursprungligt hat inbäddade i kulturella skillnader, utan istället de processer och mekanismer som gör att grupperna uppgraderas respektive degraderas. Därigenom görs gruppkillnader till etnopolitiska maktfaktorer och grupperna utkristalliseras. Utkristalliserade etniska grupper känner sig starkare och ställer därmed högre krav på varandra, vilket i sin tur kan leda till nya konflikter. Varje form av uppgradering är inte lika med utkristallisering, den kan även ske under fredliga omständigheter. Men den nivå av gruppuppgradering som kan kallas utkristallisering kräver hög intensitetsetnicitet och reella etnopolitiserade konfliktfrågor.

Ju fler (lika) stora och starka grupper som är inblandade i konflikten, desto mer komplext blir läget. Anledningen är att grupperna då kan använda sig av påtryckningsmekanismer mot varandra och utrymmet bli större för politiska manövrar. Inom stora grupper krävs även mycket mer stimulerande åtgärder för att skapa gruppintresse. Gruppernas territoriella baser och fördelning spelar stor roll i hur stark grupperna känner sig. Men territoriell bas är även grunden för segregation, särskilt när det är fråga om en stadsmiljö. Uppkomsten av starka undergrupper bland grupperna komplicerar relationerna ännu mer, eftersom riktiga förhandlingsmöjligheter då kan försvinna mellan grupperna. Frågan om vilken undergrupp som kommer att representera gruppen blir också en konfliktfråga. Graden av komplexitet påverkas även av gruppernas dåliga erfarenheter av varandra, existensen av offermentalitet och svårlösta etnopolitiserade frågor. Dessa faktorer försvårar samarbetsmöjligheter och minskar effekten av konfliktreduceringsmekanismer. Den förväntade positiva effekten av interetniska kontakter och socialt kapital motverkas av bostadssegregation, osäkerhet, institutioners ineffektivitet, statens odemokratiska ideologi och nationalistiska diskurser. Man kan därför inte betona en enda faktor och vara reduktionist.

Frågan om hur man kan överbygga mellanetniska konflikter, undvika etniska fällor och skapa mellanetniskt samförstånd är följaktligen en kontextbunden fråga. Varje etnisk miljö har sina egna negativa och positiva faktorer och förutsättningar för mellanetniska relationer. Det gäller att motverka negativa och främja positiva faktorer. Men för ett sådant mänskligt projekt måste det naturligtvis finnas åtminstone en politisk vilja och konsensus. Människor och grupper måste, för att låta normativ, erkänna och tolerera varandra. Ömsesidig respekt är en nödvändig förutsättning för mellanetniska relationer. Man måste öka mellanetniska informationskanaler för att skapa en förutsättning för tolerans och tillit. Det kan handla om att bredda integrationsarbetet och skapandet av interetniskt socialt kapital under rätta omständigheter och genom till exempel att motverka bostadssegregationen. En annan aspekt av ömsesidigt erkännande är rätten till representation och deltagande på olika plan. För att varje grupp ska kunna känna sig trygg och värdig och för att kunna påverka sin framtid måste den också vara delaktig i

maktapparaten och landets angelägenheter. Alla måste känna sig delaktiga för att alla ska kunna identifiera sig med sin stad eller sitt land, inte minst för att skapa gemensamma mål och intressen, alltså att motverka utanförskap både på ett politiskt och socialt plan. En viktig förutsättning för samförståndsprojektet, mellanmänniskt och mellanetniskt förtroende, är att effektivisera landets institutioner och skapa säkerhet; folk måste känna sig skyddade och lita på sin omgivning för att vara beredda på samarbete.

English Summary

Inter-ethnic conflict or mutual understanding: A study of ethno-politics in Kurdistan/Iraq

In most modern states several different ethnic groups co-exist. Relations between ethnic groups vary from country to country and from different time periods. Some multi-ethnic environments are characterized by peaceful co-existence and understanding, while others are constituted by on-going conflict and violence between ethnic groups. My dissertation concerns the ethno-political aspects of co-existence between different ethnic groups in different regions in the same country, that being Kurdistan/Iraq. Why are ethnic or interpersonal relations characterized differently in different regions? Or, how and why do conflicts or agreement arise in specific environments? The aim is to understand the connection between inter-ethnic relations and environmentally specific factors. I am concerned with those mechanisms and processes which determine the type of ethnic relation – as conflict or mutual understanding – in specific environments. I have gathered the empirical material in two multi-ethnic Kurdish/Iraqi cities, Erbil and Kirkuk, during field work in 2006. The material includes interviews, observations, official documents and various registers.

There is an interesting variation between the cities, Erbil and Kirkuk. They are both multiethnic cities, but have different kind of ethnic relations. Both cities are large and ethnically heterogeneous. But the cities have different proportions of ethnic groups. Both cities are the centres of different provinces. In Kirkuk there are four main groups of people: Kurds, Arabs, Turkmen and Christians (Chaldeans and Assyrians). In Erbil, however, there are no Arabs, but all other groups of people. Both cities have popularly elected political institutions with a regional parliament or a provincial delegate who takes care of provisional issues. These were created after the first electoral process in 2004 throughout the whole of Iraq, after the fall of Saddam. As I demonstrate in the study, the public authorities in Erbil are relatively successful in comparison to the public authorities in Kirkuk, although there are deficiencies even in Erbil, when compared to a well-functioning democratic country. Erbil is relatively politically stable and there exists a reasonable degree of mutual understanding between the different ethnic groups. Kirkuk is, on the other hand, characterized by conflict, political instability, and a lack of co-operation between the different ethnic groups. This variation of

co-existence is of research interest. I therefore decided to undertake two contrasting case studies on how ethnic relations work in the respective cities in order to make the research comparable and reliable.

I have considered ethnicity as a result of relations and processes of identity making, boundary making and politics (Barth 1969a; Cohen 1974a; Brubaker 2004; Nederveen Pieterse 2004). Ethnicity concerns blockings and openings; strategies of inclusion and exclusion; and changes character dependent upon different environments and surrounding factors. I have therefore sought to experiment with four main factors that prevail in every specific environment: 1) historical factors in terms of critical events (Abbott 2001; Garcelon 2006; Oberschall 2007); 2) institutional factors such as institutional efficiency and security (Rothstein 1998; Garcelon 2006; Posen 1993; Walzer 1998); 3) structural factors such as group size, territorial base and different tolerance systems (Walzer 1998; Handelman 1977); and 4) social relational factors such as the significance of inter-ethnic social capital and heterogeneity in organisations (Putnam 1996a; Varshney 2002; Allport 1954; Pettigrew 1991; Sherif 1966). Understanding inter-ethnic relations requires different levels of analysis (macro, meso, and micro) which comprise both intra and inter-ethnic relations. One disadvantage with this kind of analysis, with its complex explanatory model and interrelated factors, is that it is difficult to isolate factors from one another. The advantage, however, is that it facilitates a better understanding of the phenomenon at hand. Research wise it is therefore important to compare ethnic relations in different environments. I have therefore undertaken two contrasting case studies in order to understand how the same groups relate to one another under different circumstances.

The empirical foundation presented in four chapters (3–6) demonstrates that the relations between the above mentioned factors in the respective environments determine the outcome of the inter-ethnic relations. The results show that one factor can be more important than another factor, but how the factors impact upon one another and under what circumstances is of significance. The four following patterns, or environmentally specific difference in factors, which involve different conditions for inter-ethnic relations, demonstrate that Erbil is characterized by inter-ethnic understanding and Kirkuk of inter-ethnic conflict:

I. *Historical experiences, collective memories and turning points* are different in Erbil and Kirkuk. The ethnified event/massacre of 1959 in Kirkuk constitutes an historical event of political significance for the Turkmen and is of current relevance today through various political processes and propaganda machinery. The same is true for the 'arabisation' processes and the 'Anfal campaigns' for the Kurds, particularly so in Kirkuk. These, and many other events, have through different mechanisms and processes – political, media, and educational – become a part of the people's belief and identity.

With reference to and the working through of particular events the one group is presented as a victim and as unfairly treated by other groups. This kind of 'victim' mentality is a mechanism that obstructs the reconciliation process. The effects of the Baath party's politics are much more tangible in Kirkuk than in Erbil, where it is difficult to rid its legacy. For example, the significant ethno-demographic changes in Kirkuk have shifted the balance of power between different ethnic groups and created an uncertain political map. Both cities are also different concerning forms of governance and management experiences. The Dictator in Erbil disappeared in 1991 and was succeeded by self-government. In Kirkuk the dictator remained in power until 2003 and was replaced with an undecided status. In other words, Erbil has a longer experience of self-government than Kirkuk. It all began in Erbil after the Intifada, people's uprising in 1991 with the 'Freedom' rebuilding and the building of 'democratic' institutions, despite the internal conflicts. But in Kirkuk the new political map began after Saddam Hussein's fall in 2003 and with the phenomenon of 'terrorism'. On the other hand, for Erbil Saddam's fall meant stability and disappearance of threat.

II. Institutional differences, in the form of the effectiveness of public authorities and security conditions, differ considerably between Kirkuk and Erbil. In Erbil security authorities have managed to uphold the city's security and stability relatively well, despite the ineffectiveness and corruption of some authorities. While terrorist attacks are rare in Erbil, they are common in Kirkuk. Faith in the justice system is very weak in Kirkuk because of its lack of independency. Public authorities and services are much more corrupt in Kirkuk in comparison to Erbil. Both *horizontal and vertical institutional disintegration* prevails in Kirkuk, because Kirkuk's authorities are not only split between different ethnic groups, but also between Kurdish parties and the central administration in Bagdad. The poor security conditions and the generally suspicious climate in Kirkuk have created a mobilization struggle. As a result of the insecurity the scale of the mobilization increases within every group (see Posen 1993), in order to protect themselves against threats. Each group therefore attempts to strengthen its own position through an ethnic colonisation of political and administrative institutions. Through this security dilemma the possibility for mutual understanding is minimal and nationalistic discourses are strengthened. In contrast to Erbil, the institutional incapacity and security dilemma in Kirkuk has created a situation of suspicion and insecurity, which has deepened the conflicts.

III. Regarding the structural relationships and the ethnic composition, there are significant differences between both cities regarding the number of groups, the size of the groups, territorial division and sub-groups. Kirkuk consists of three equally large groups and a smaller group, and Erbil consists of one large group and two smaller groups. Neither 'indigenous Arabs' nor

'immigrant Arabs' live in Erbil, but do so in Kirkuk. There are also several cultural and religious sub-groups in Kirkuk, which makes integration more difficult.

a) What makes the situation more sensitive in Kirkuk, and this is also related to the ethnic composition, is the possibility for a *struggle over the balance of power*. If there are more than two similarly sized groups in a multi-ethnic environment who are able to hold the balance of power, there is a tendency for inter-ethnic relations to be conflictual. A pre-requisite of conflict is, however, the existence of unresolved politically difficult issues, as is the case in Kirkuk. The question of Kirkuk's future status, according to article 140 in the constitution of Iraq (2005), makes the situation very insecure, not only because it is an ethnically polarized issue, but also because it has divided different groups. The space available for a struggle over the balance of power contributes to an insecure situation for the parties and presumes more than two parties. The existence of conflict issues and possible coalitions between groups makes struggles over the balance of power possible. In Erbil there are more than two groups, but there are neither significant inter-ethnic conflict issues nor the possibility for effective coalitions. Erbil is less complex in terms of the ethnic composition, where one dominant majority group and two other smaller groups cannot maintain the balance of power. *The group size* combined with *territorial bases* influences the ethno-political interplay. Relations between groups of around the same size, with different forms of territorial bases, tend to be disposed to conflict because all the groups believe themselves to be strong and will demand more, as is the case in Kirkuk because all the groups consider themselves strong and will demand more power and influence. But if the smaller groups do not have a secure territorial base and are instead integrated into the majority group, it is quite possible that they will find ways to co-operate seeing as the smaller groups do not constitute a threat or pose problems for the majority group, as is the case in Erbil. The likelihood of inter-ethnic conflicts are significant when the groups have access to approximately the same power resources in form of the groups' social base, territorial base, and level of organisation. But the likelihood of conflicts is much smaller when there are large differences between groups in their power resources. The reason being that one condition of inter-ethnic conflicts is that all parties are capable of putting pressure on one another and maintaining the balance of power, which is the case when a relatively symmetric relation of power prevails between different parties, as is the case in Kirkuk. But with a significantly asymmetrical relation of power it is less likely that the weaker party is motivated to bring pressure to bear on the dominant party, (see Korpi 1985), as is the case in Erbil.

b) Another difference between Kirkuk and Erbil is the extent of internal divisions and the emergence of *sub-groups*. Intra-ethnic conflicts are essentially a weakness of the groups, but what is of interest in this context is that the appearance of intra-ethnic conflicts in Kirkuk has not reduced the inter-ethnic conflicts. That conflicts and disagreements within ethnic groups in Kirkuk are more frequent, and that the relation between the Patriotic Union of Kurdistan (PUK) and the Kurdistan Democratic Party (KDP) is not as clear and regulated in Kirkuk as in Erbil, makes the situation very uncertain and thereby vulnerable to conflict. The results from Kirkuk problematise the idea that ethnic conflicts can be reduced by an arrangement that focuses on intra-ethnic conflicts and the idea that the energy for inter-ethnic conflicts will be significantly reduced when inter-ethnic conflicts prevail (see Horowitz 1985). This notion is, however, somewhat supported if we only look at the situation in Erbil, given that in Erbil intra-ethnic conflicts are more apparent than inter-ethnic conflicts. But the results from Kirkuk demonstrate something else. In Kirkuk there are even more intra-ethnic conflicts in the form of religious and ideological sub-groups, including the unregulated relation between KDP and PUK, while at the same time inter-ethnic conflicts are also significant. Intra-ethnic conflicts can lead to less energy for conflict with other groups, but this is dependent upon the number of sub-groups, their strength, the stability of the situation, and so on. In the case of Kirkuk, the extent of intra-ethnic conflicts, and number and strength of sub-groups, has led to an increase in the likelihood of conflict.

c) The *political map* and the *relations of power* are drastically different in Erbil and Kirkuk. The relations of power are very clear in Erbil, with a relatively stable political map, while the situation in Kirkuk is characterized by insecure relations of power and an unstable political map. The political system in Erbil likens a national state with a dominant majority without rivals, while Kirkuk likens an insecure consociation with several rivals. Tolerance and inter-ethnic contacts sometimes work best when the political relations of power are unquestionable and generally accepted (Walzer 1998). When the political map is unstable this means that the relations of power are unclear, thereby allowing the potential for a shift in relations of power: an increased space for ethnic power struggles. Instability on the political map and the relations of power involve in other words a factor of uncertainty, which make ethno-political actors escalate their mobilization and aggravate their claims on one another. Unclear relations of power are one mechanism that interacts with the security situation which in the case of Kirkuk has led to an ethnic dilemma and increased likelihood of conflict. With unclear relations of power ethnic groups consequently prioritize issues concerning their own position and security, over issues concerning equality and legitimacy. The issue of legitimacy can only arise when there are no significant ques-

tions regarding the relations of power and the security situation, as is the case in Erbil.

IV. In regards to *social relations* there are significant differences between Erbil and Kirkuk in the form of limitations to and possibilities for inter-ethnic bridge-building contacts. The organisational life and employment market is more or less heterogeneous in both cities, thereby allowing for the emergence of inter-ethnic social capital. But there are significant differences regarding the possibilities for inter-ethnic social relations and patterns of conflict.

a) *Residential segregation* and the *ethnographic distribution* are significantly different in the respective cities. Kirkuk is a divided city; the Arabs live in the south and the Kurds in the north, but not so in Erbil. The geographical segregation in Kirkuk has laid the ground for other fields of segregation. Residential segregation is in itself a condition for negative dichotomizations and categorical attributes, particularly if there are unresolved ethnically defined problems between the segregated groups. This is despite the fact that in divided ethnic environments the elites are more able to mobilise their own groups, at the same time as threats are more easily created. Residential segregation, with ethnically specific mosques, schools, and local centres reduce the expected positive effect of heterogeneity in organisations and authorities, particularly when uncertainty and competing nationalistic discourses prevail. In ethnically integrated environments such as Erbil, where there is no ethnic residential segregation and ethnically specific geographical areas, inter ethnic information channels can multiply, which can counteract the negative effects of prejudices and neutralize the attempts by elites to refine the 'in-group' and bad-mouth the 'out-group'.

b) The prevailing *social patterns of conflict* are different in the respective cities. In Kirkuk social or socio-economic gaps and patterns are conflated with ethnic differences. For example, the Turkmen are associated with a city or urban identity, while the Kurds are associated with a countryside identity. In Kirkuk the social gaps concerning ethnic differences are also conflated with the political struggle: the political conflict is an extension of the ethnic conflict. But in Erbil the political conflict is not conflated with the ethnic conflicts and the association between social and ethnic differences are not as obvious. One reason that the ethnic and social differences in Erbil are not conflated with each other is that the identity of city-dweller Hewléri (Erbil-dweller) is strong and identified against all those new comers or country-side dwellers. This Hewléri strength of identity lies in the inclusion of all 'original' Erbil-dwellers regardless of ethnic belonging, something lacking in Kirkuk, and this works well as a pre-requisite for inter-ethnic understanding. In a multi-ethnic environment where the social identity is not conflated with

the ethnic identity, ethnic barriers are more easily overcome than in another multi-ethnic environment where these identities are conflated with one another. The conditions for integration and inter-ethnic contact are of course much more favorable when ethnic barriers can be overcome.

The above four environmentally specific differences show that ethnic groups do not have static borders, nor are they necessarily hostile to one another in any given way. Conflict is not the given form of relation between ethnic groups. The result can also be read as a critique of those who see potential conflict between groups with culturally essentialised differences. If one assumes an unchangeable core in different cultural groups, it is a natural consequence of this logic that ethnic group borders cannot be overcome. Ethnic groups can therefore also appear as essentially separate with incompatible interests and thereby a threat to one another's security and survival. In such cases conflict is seen as a natural part of ethnic relations regardless of environment and situation. The focus thereby lies in old ethnic hate or fear, embedded in cultural differences, in order to explain ethnic conflict (Kaplan 1994; Kaufman 2001; Geertz 1973; Glazer and Moynihan 1975; Smith 1991; 1986; Smith 1965; 1984), rather than seeing ethnic hate as a product of an ethnification or polarizing process (Kuran 1998) and as a result of the elite's manipulation of ethnic symbols (Cohen 1981; Gagnom 1994/5), which can be aroused as a result of critical events (Abbott 2001; Garcelon 2006; Oberschall 2007). The static understanding of ethnicity does not consider that ethnic groups can go through different states of group formation. This understanding therefore does not consider that different levels of group formation do not only change the issues of conflict, but also the groups' behaviour and claims on one another.

Accordingly, one can see a chain of inter-related factors, the relevance of which is dependent upon the specific situation. The likelihood of conflict and the relevance of difference factors are dependent on how the factors interact. If the interaction leads to a high degree of complexity, which makes ethnicity appear significant in terms of ethnic competition, the likelihood of ethnic conflict is high. In such complex multi-ethnic systems the boundary drawing is sharp, because the group elites actively need to manipulate ethnically specific symbols and use stimulated mobilization techniques in order to create group interest and group behaviour. One ethnic dilemma, in terms of non-cooperation and mutual counter-mobilization, is realised when a high level of complexity coincides with insecurity and instability of various forms. The source of inter-ethnic conflicts is thus not originally embedded in hate and cultural difference, but instead in those processes and mechanisms of group formation.

The question of how to bridge over inter-ethnic conflicts, avoid ethnic dilemmas and create inter-ethnic understanding is thus a context bound issue. Every ethnic environment has its negative and positive factors and condi-

tions for inter-ethnic relations. The concern is to counteract the negative and promote the positive conditions. But of course, for a human project such as this, there needs to be at least some political will and consensus. To make a normative claim, people and groups must recognise and tolerate one another. Mutual respect is a necessary condition for positive inter-ethnic relations. One must also increase inter-ethnic information channels in order to create the conditions for tolerance and trust. This may concern widening integration efforts and creating inter-ethnic social capital under the right circumstances by, for example, counteracting residential segregation. Another aspect of mutual recognition is the right to representation and participation at different levels. In order for every group to feel secure and valued, and in order to be able to influence one's future, every group must participate in the apparatus of power and the country's internal affairs. Everyone must feel that they are able to participate in order to identify themselves with their city or country, not least in order to create common goals and interests and counteract social and political marginalization. One important pre-requisite for a project of mutual understanding, inter-human and inter-ethnic trust, is the effectivisation of the country's institutions and the creation of security; people need to feel protected and have confidence in their environment in order to be prepared to co-operate.

Referenser

- Abbott, Andrew (2001) *Time Matters: On Theory and Method*. Chicago & London: The University of Chicago Press.
- Abdel Samad, Ziad (2007) "Civil Society in the Arab Region: Its Necessary Role and the Obstacles to Fulfillment". *The International Journal of Not-for-Profit Law*. Volume 9, Issue 2, April 2007.
http://www.icnl.org/knowledge/ijnl/vol9iss2/special_1.htm#_ftn1.
- ADM memorandum 2006-10-02, verkställande utskottet. Bagdad
- Aflaq, Michel (1959) *Fi Sabil al-Baath*. Beirut: Dar al-Taliah. (på arabiska) (För Baath).
- Ahmad, Kemal Mezher (u. å.) *Kiekuk we tewabeaha. Hukm al-tearikh we al-demir*. (på arabiska) (Kirkuk, historiens och samvetets dom) Kurdistan regionen: Kulturministeriet.
- Ahrne, Göran & Papakostas, Apostolis (2002) *Organisationer, samhälle och globalisering*. Lund: Studentlitteratur.
- Aina.org 2004-04-19 "Iraqi Assyrians Seek Self Administered Region"
<http://www.aina.org/releases/assyrianregion.htm>.
- Aina.org 2008-03-01 "Assyrian Security Force Needed in Iraq's Nineveh Plain".
<http://www.aina.org/releases/20080301151841.htm>.
- Al-Haj, Eziz (1997) "Al-Akrad Failiyun wa al-Shia" *Al-Hayat* 1997/09/20 nr 12713. (på arabiska) (Failikurder och shiiter).
- Al-Heyat, Lina Siyawsh (2006) "Fikre abire li-eqame melad amin li-masihi al-Iraq fi sehl Neinewa" (på arabiska).
<http://www.bahzani.org/services/forum/showthread.php?t=7595> (2006-04-07).
- Allport, G. W. (1954) *The Nature of Prejudice*. Reading, Mass.: Addison-Wesley.
- Al-Quran al-Karim. Tafsir al-Jalalain* (u.å.). Beirut: Dar al-kutub al-elmiya. (arabiska versionen).
- Al-Shuhada al-Turkman. Safahat min al-tarikh al-siyasi al-muasir li-turkman al-Iraq 1979-1991* (1999) Dar al-delil lil-sahafa wa al-neshir. (på arabiska) (*Turkmeniska martyrer. Några sidor i irakiska turkmenernas samtida politiska historia 1971-1991*).
- Al-Thawra* 18 juli 1978.
- Amnå, Erik (1999) "förord" i Amnå, Erik (red.) *Civilsamhället*. Demokratiutredningens forskarvolym VIII. SOU 1999:84.
- Andersen, Vilmer & Gamdrup, Peter (1994) "Forskningsmetoder" i Andersen, Heine (red.) (1994) *Vetenskapsteori och metodlära. En introduktion*. Lund: Studentlitteratur.
- Anderson, Benedict (1992), *Den föreställda gemenskapen. Reflexioner kring nationalismens ursprung och spridning*. Göteborg: Daidalos.
- Anderson, Benedict (2005) "Likes nationalism's utopian elements". Intervju with Benedict Anderson: <http://www.culcom.uio.no/aktivitet/anderson-kapittel-eng.html> (2005-12-15).

- Annemasse (1934) *The Assyrian Tragedy*. Assyrian International News Agency. Books Online. www.aina.org (2007-12-01).
- Appiah, K. Anthony (1994) "Identitet, autenticitet, överlevnad" i Gutmann, Amy (red.) (1994) *Det mångkulturella samhället och erkännandets politik*, Göteborg: Daidalos.
- Arthur, W. Brian (1988) "Self-Reinforcing Mechanisms in Economics" i Philip W. Anderson, Kenneth J. Arrow, David Pines (ed.) (1988) *The economy as an evolving complex system*. Redwood City, Calif.: Addison-Wesley.
- Aso 2007-10-06 "Chawpekewtin leger Rizgar Eli, seroki enjumeni parezgay Kirkuk".
- Aso 2007-11-15 "Budjey 2008 gewretrine le mejuy Iraq da".
- Atarodi, Habibollah (2003) *Great Powers, Oil and the Kurds in Mosul. (Southern Kurdistan/Northern Iraq), 1910–1925*. Lanham, Maryland: University Press of America, Inc.
- Awla, Rasool (2003) "The Kurdish Civil Society and its Potential in Iraqi Kurdistan: 1993–1999" In Schulz, M ed. (2003) *Democratization and Civil Society in the Middle East: Case Studies of the Palestinian self-rule areas and Iraqi Kurdistan*. Centre for Middle East Studies: Göteborg University.
- Axelrod, Robert (1990) *The Evolution of Cooperation*. London: Penguin.
- Barth, Fredrik (1969) "Introduktion" i Fredrik Barth (red.) *Ethnic Groups and Boundaries. The Social Organization of culture Difference*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Barzani, Masoud (2008) "Kurdistan Is a Model for Iraq". *Wall Street Journal* 2008-11-12.
- Barzani, Nechirvan (2008) "Heremi Kurdistan, penagey aram bo hemuan" (Kurdistanska regionen, en lugn fristad för alla). *Kurdistani Nwe* 2008-11-06 & *Khabat (Xebat)* 2008-11-06.
- Bauman, Zygmunt & May, Tim (2001) *Att tänka sociologiskt*. Göteborg: Korpen.
- Bawki Zagros (2005) *En introduktion till arabernas blodiga historia*. u. o: u. f.
- Bell, Judith (1995) *Introduktion till forskningsmetodik*. Lund: Studentlitteratur.
- Ben Néfissa, Sara (2001) "NGOs, Governance and Development in the Arab World". *Unesco: Management of Social Transformations – MOST*. Discussion Paper No. 46. <http://www.unesco.org/most/nefissae.htm>.
- Berger, Peter L. & Luckmann, Thomas (1998) *Kunskapssociologi. Hur individen uppfattar sin sociala verklighet*, Stockholm: Wahlström & Widstrand.
- Berger, Peter L. (2001) *Invitation till sociologi: ett humanistiskt perspektiv*. 4:e uppl. Stockholm: Prisma.
- Biden, Joseph R. and Gelb, Leslie H. (2006) "Unity Through Autonomy in Iraq" *The New York Times* 2006-05-01
- Biden-Gelb plan for Iraq", <http://www.planforiraq.com/> (2008-02-17).
- Blau, P. M. (1977) *Inequality and Heterogeneity: A Primitive Theory of Social Structure*. New York: Free Press.
- Blau, P. M. and Schwartz, J. E. (1984) *Crosscutting Social Circles: Testing a Macrostructural Theory of Intergroup Relations*. Orlando: Academic Press.
- Blumer, Herbert (1958) "Race Prejudice as a sense of Cross-Cultural Relations". *Pacific Sociological Review* 1, 3–7.
- Bourdieu, P. & L. Wacquant (1992) *An Invitation to Reflexive Sociology*. Chicago: Univ. of Chicago Press.
- Bourdieu, Pierre (1986) "The forms of social capital" i J G Richardson (red.) *Handbook of theory and research for the sociology of education*. New York: Greenwood, s 241–258.

- Bredfeldt, Rita (1997) "Ekonomi och identitet: de svenska judarnas ekonomiska verksamheter och självbild från 1800-talets andra hälft till 1930" i *Nordisk Judaistik - Scandinavian Jewish Studies*, Vol. 18, No 1-2, 1997.
- Brehm, John & Wendy Rahn (1997) "Individual-Level Evidence for the Causes and Consequences of Social Kapital", *American Journal of Political Science* 41: 999-1023.
- Breuilly, John (1993) *Nationalism and the State*. Manchester: Manchester University Press.
- Brown, Michael E. (1993) *Ethnic Conflict and International Security*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Brubaker, Roger (2004) "Ethnicity without groups" i May, S., Modood, T. & Squires, J. (ed.) (2004) *Ethnicity, Nationalism and Minority Rights*. Cambridge University Press.
- Brubaker, Rogers & David D. Laitin (1998) "Ethnic and Nationalist Violence", *Annual Review of Sociology*, Vol. 24 (1998), 423-452.
- Bruinssen, Martin Van (1992) *Agha, Shaikh and State: The Social and Political Structures of Kurdistan*. London: Zed Books.
- Bryman, Alan (2004) *Samhällsvetenskapliga metoder*. Malmö: Liber.
- Campbell, D. T. (1965) "Ethnocentric and Other Altruistic Motives" i *Nebraska Symposium on Motivation*, 1965, Current Theory and Research on Motivation, vol. 13, ed. D. Levine, pp. 283-311. Lincoln: University of Nebraska Press.
- Ciment, James (1996) *The Kurds: State and Minority in Turkey, Iraq and Iran*. New York: Facts On File, Inc.
- Cohen, Abner (1969) *Customs and Politics in Urban Africa: A Study of Hausa Migrants in Yoruba Towns*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Cohen, Abner (1974a) "Introduction: The Lesson of Ethnicity" i Abner Cohen (red.) *Urban Ethnicity*. London: Tavistock.
- Cohen, Abner (1974b) *Two-Dimensional Man*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Cohen, Abner (1981) *The Politics of Elite Culture: Explorations in the Dramaturgy of Power in a Modern African Society*. Berkeley: University of California Press.
- Coleman, James S. (1988a). "The Creation and Destruction of Social Capital: Implications for the Law." *Journal of Law, Ethics & Public Policy*, vol 3, s 375-404.
- Coleman, James S. (1988b) "Social capital in the creation of human capital." *American Journal of Sociology*, vol. 94, s 95-120.
- Coleman, James S. (1990) *Foundations of Social Theory*. Cambridge: The Belknap Press and Harvard University Press.
- Colley, Linda (1986) "Whose Nation? Class and National Consciousness in Britain 1750-1830" i *Past and Present* 1986: 113.
- Collier, Paul, Elliot, V. L., Hegre, Havard, Hoeffler, Anke, Reynal-Querol, Marta and Sambanis, Nicholas (2003) *Breaking the Conflict Trap*. Oxford and Washington, DC: Oxford University Press/Word Bank.
- Constitution of Iraq* (2005).
http://portal.unesco.org/ci/en/files/20704/11332732681iraqi_constitution_en.pdf/iraqi_constitution_en.pdf
- CPI (2007) Transparency International. *Corruption Perceptions Index*. http://www.transparency.org/policy_research/surveys_indices/cpi (2007-12-24).
- CPJ (2008) "Special Report. The Other Iraq: In Kurdistan, more attacks against journalists" by Joel Campagna (Committee to Protect Journalists) May 5, 2008. <http://www.cpj.org/other.iraq/index.html>
- Cuadra, Sergio (2001) *Mapuchefolket i gränsernas land. En studie om autonomi, identitet, etniska gränser och social mobilisering*.

- Danto, A. C. (1985) *Narration and Knowledge*. New York: Columbia University Press.
- Daragahi, Borzou (2007) "Security may trump ethnicity in Kirkuk". *Los Angeles Times* September 28, 2007.
- Drugge, Ulf & Johansson, Mats (red.) (1997) *Historisk sociologi*. Lund: Studentlitteratur.
- Durkheim, Émile (1991) *Sociologins metodregler*. Göteborg: Korpen.
- Edelman, Murray (1988), *Constructing The Political Spectacle*, The University of Chicago Press: Chicago/London.
- Edling, Christofer & Rydgren, Jens (2007a) "Inledning" i Edling & Rydgren (red.) (2007) *Social handling och sociala relationer*. Stockholm: Natur & Kultur.
- Edling, Christofer & Rydgren, Jens (2007b) "Spelteori" i Edling & Rydgren (red.) (2007) *Social handling och sociala relationer*. Stockholm: Natur & Kultur.
- Ehn, Billy (1993) "Etnicitet – symbolisk konstruktion av gemenskap" i B. Ehn (red.) *Kultur och erfarenhet: Aktuella teman i svensk etnologi*. Stockholm: Carlssons.
- Elawi, Hassan (u.å.) *Al-Shia wa al-dawla al-qawmiya fi al-Iraq*. Qum: Dar al-thaqafa wa al-nashir. (på arabiska) (Shia och den nationella staten i Irak).
- Elias, Norbert (1999) "Inledning" i Elias, Norbert och John L. Scotson (1999) *Etablerade och outsiders*. Lund: Arkiv förlag.
- Elias, Norbert och John L. Scotson (1999) *Etablerade och outsiders*. Lund: Arkiv förlag.
- Emirbayer, M. (1997). Manifesto for a relational sociology. *American Journal of Sociology*, 103(2), 281–317.
- Eriksen, Thomas Hylland (1993) *Etnicitet och nationalism*. Nora: Nya Doxa.
- Esaiasson, Peter, Gilljam, Mikael, Oscarson, Henrik & Wängnerud, Lena (2002), *Metodpraktikan. Konsten att studera samhälle, individ och marknad*, Norstedts Juridik: Stockholm.
- Esman, M. J. (1994) *Ethnic Politics*. Ithaca & London: Cornell University Press.
- Ethnic Cleansing Documents in Kurdistan-Iraq*. Part one (2004), Part two (2004), Part three (2005), Part four (2006), part five (2007) and part six (2007), prepared by PUK:s Kirkuk Organization Center.
- Ewert, S. Liedholm, M. & Lindberg, G. (2006). "Vikten av kulturella överbryggare i storstadens integrationsprojekt". *Sociologisk forskning*, nr 1: 33–49.
- Forbes, H. D. (1997) *Ethnic Conflict: Commerce, Culture, and the Contact Hypothesis*. New Haven and London: Yale University Press.
- Foucault, Michel (1993) *Diskursens ordning*. Stockholm: Symposion.
- Foucault, Michel (2002) *Sexualitetens historia. Viljan att veta*. Band 1. Göteborg: Daidalos.
- Fraser, Nancy (2000) "Rethinking Recognition". *New Left Review* 2000 (3). pp. 107–120.
- Fraser, Nancy (2003) *Den radikala fantasin: mellan omfördelning och erkännande*. Göteborg: Daidalos.
- Friedman, Thomas L. (2007) "The Kurdish Secret". *The New York Times*. September 2, 2007.
- Fukuyama, Francis (1995) *Trust: The Social Virtues and the Creation of Prosperity*. New York: Free Press.
- Gadamer, Hans-Georg (1997) *Sanning och metod*. Daidalos: Göteborg.
- Gagnom, V. P. (1994/5) "Ethnic Nationalism and International Conflict: The Case of Serbia". *International Security*. 19(3): 130–166.
- Garcelon, Marc (2006) "Trajectories of Institutional Disintegration in Late-Soviet Russia and Contemporary Iraq" in *Sociological Theory* 24:3, September 2006. Pp. 255–283.

- Geertz, Clifford (1973) *The Interpretation of Cultures: Selected Essays*. New York: Basic Books.
- Gellner, Ernest (1997), *Stat, nation, nationalism*. Nya Doxa: Nora.
- Ghafur, Abdullah (2007) Pekhatey neteweiy danishtwan le bashuri Kurdistan. (på kurdiska). (Om etnodemografin i södra Kurdistan). Erbil: Mukiryani Publisher.
- Giddens, Anthony (1984), *The Constitution of Society*, Cambridge: Polity Press.
- Glazer, Nathan & Daniel P. Moynihan (1975) *Ethnicity: Theory and Experience*. Cambridge & Massachusetts: Harvard University Press.
- Goffman, Erving (1974) *Jaget och maskerna. En studie i vardagslivets dramatik*. Stockholm: Rabén & Sjögren.
- Goran, Yusef (2002) *Kurd u turkman*. Sulemany: Bir u Hoshyari. (På kurdiska) (Kurd och turkmen).
- Goran, Yusef (2004) *Biri Nasionalismi turkmani*. Sulemany: Bir u Hoshyari. (På kurdiska) (Turkmensk nationalism).
- Goran, Yusef (2005) "Rishey milmlanekani naw kongrey gishti chwaremi turkmanekan". Senteri lekolinewey strateji. Nr. 3 vol 13, 2005. (på kurdiska) (Konflikt-rötter inom turkmenernas fjärde allmänna kongress). Kurdistan's Center for Strategic Studies.
- Granovetter, Mark (1973) "Strength of weak ties". *American Journal of Sociology* 78(6): 1360–1380.
- Granovetter, Mark (1985) "Economic action and social structure: The problem of embeddedness". *American Journal of Sociology* 91(3): 481–510.
- Granovetter, Mark (1995) *Getting a job: a study of contacts and careers*. 2 ed. Chicago; London: University of Chicago Press.
- Greenfeld, Liah (1992) *Nationalism: Five Roads to Modernity*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Griffin, L. J. and L. W. Isaac (1992) "Recursive Regression and the Historical Use of 'Time' in Time-Series Analysis of Historical process". *Historical Methods* 25:166–79.
- Güçlü, Yücel (2007) *The Turcomans and Kirkuk*. Xlibris Corporation.
- Gurr, T. Robert (2000) *Peoples versus States: Minorities at Risk in the New Century*. Washington, D.C: United States Institute of Peace Press.
- Gurr, T. Robert (2002) *Minorities at Risk Dataset and Codebook*. Center for International Development and Conflict Management.
- Gurr, Ted Robert & Harff, Barbara (1994) *Ethnic Conflict in World Politics*. Colorado & Oxford: Westview Press, Inc.
- Gutmann, Amy (1994) "inledning" i Gutmann, Amy (red.) (1994) *Det mångkulturella samhället och erkännandets politik*, Göteborg: Daidalos.
- Habermas, Jürgen (1994) "Kampen för ömsesidigt erkännande I den demokratiska rättsstaten" i Gutmann, Amy (red.) (1994) *Det mångkulturella samhället och erkännandets politik*, Göteborg: Daidalos.
- Habib, Kadim (2005) *Lemhat min nidal hereket al-teherur al-weteni lilsheab al-kurdi fi Kurdistan al-Iraq*. (på arabiska) (om den kurdiska befrielseströrelsen i Kurdistan/Irak). Erbil: Aras Press and Publisher.
- Hadenius, Axel (1999) "Medborgarskap, social kontext och institutioner" i Amnå, Erik (red.) *Civilsamhället*. Demokratiutredningens forskarvolym VIII. SOU 1999:84.
- Halldén, Eva (1997), *Den föreställda förvaltningen* Akademityck: Stockholms universitet, Statsvetenskapliga institutionen.
- Halvorsen, Knut (1992) *Samhällsvetenskaplig metod*. Lund: Studentlitteratur.
- Handelman, Don (1977) "The organisation on ethnicity". *Ethnic Groups*, vol 1.

- Hannan, Michael T. and John Freeman (1977) "The Population Ecology of Organizations". *The American Journal of Sociology*, Vol. 82, No. 5 (1977), pp. 929–964.
- Hannan, Michael T. and John Freeman (1989) *Organizational Ecology*. Cambridge, Mass: Harvard University Press.
- Hannan, Michael T., and Glenn R. Carroll (1992) *Dynamics of Organizational Populations: Density, Legitimation and Competition*. New York: Oxford University Press.
- Hannerz, Ulf (2001) "Introduktion: när fältet blir translokalt" i Hannerz, Ulf (red.) (2001) *Flera fält i ett. Socialantropologer om translokala fältstudier*. Stockholm: Carlssons.
- Hardin, Garrett (1968) "The Tragedy of Commons". *Sciences* 162: 1243-1248.
- Hardin, Russell (1999) "Social Capital" i J. E. Alt, M. Levi and E. Ostrom (red.) *Competition and Cooperation. Conversations with Nobelists about Economics and Political Science*. New York: Russell Sage Foundation, s 170–189.
- Hardin, Russell (2002) *Trust and trustworthiness*. New York: Russell Sage Foundation, cop.
- Hardin, Russell (2006) *Trust*. Oxford: Polity.
- Hawlati.com 2007-08-07 "Dezgay zaniyari u parstin yekdegrnewe". Intervju med Kosret Resul Ali, vice ordförande PUK och vice president i Kurdistan regionen.
- Hawlati.com 2007-06-07 "Vi kan kontrollera hela Kirkuk". Intervju med Nejat Hesen KDP:s chef i Kirkuk.
- Hechter, Michael (2007) "Alien Rule and its Discontents". Presenterad som ett uppsatsutkast 2007/03/25 på Sociologiska institutionen/Stockholms universitet. Opublicerad.
- Hermansson, Jörgen (1990) *Spelteorins nytta: Om rationalitet i vetenskap och politik*. Uppsala universitet, statsvetenskapliga föreningen.
- Hertzberg, Fredrik (2003) *Gräsrotsbyråkrati och normativ svenskhet. Hur arbetsförmedlare förstår en etniskt segregerad arbetsmarknad*. Stockholm: Arbetslivsinstitutet.
- Hettne, Björn (1990) *Etniska konflikter och internationella relationer*. Göteborgs universitet: Padrigu.
- Hobsbawm, J. Eric (1994), *Nationer och nationalism*. Stockholm: Ordfronts förlag.
- Horowitz, Donald L. (1985) *Ethnic Groups in Conflict*. Berkely & Los Angeles: University of California Press.
- Human Rights Watch (2004) Al-tethir al-erqi fi Kurdistan al-Iraq we teshih atharehi (arabisk översättning 2005). Sulemani: PUK Press Bureau.
- Human Rights Watch (2004/08/03) *Iraq: In Kurdistan, Land Disputes Fuel Unrest. Kurds Who Were Forcibly Displaced Await Justice, Arab Settlers also at Risk* <http://hrw.org/english/docs/2004/08/03/iraq9174.htm>
- Human Rights Watch (2006/08/14) *The Anfal Trial. Questions and Answers*. <http://hrw.org/english/docs/2006/08/14/iraq13982.htm>
- Human Rights Watch (April 15, 2003) *Iraq: Killings, Expulsions on the Rise in Kirkuk. U.S. Not Fulfilling Duties of "Occupying Power"*. http://hrw.org/english/docs/2003/04/15/iraq5649_txt.htm
- Human Rights Watch (August 2004 Vol. 16, No. 4(E)) *Claims in Conflict. Reversing Ethnic Cleansing in Northern Iraq*. <http://hrw.org/reports/2004/iraq0804/>
- Human Rights Watch (July 1993) *Chemical Ali in His Own Words. The Ali Hassan Al-Majid Tapes*. <http://www.hrw.org/campaigns/iraq/chemicalali.htm>
- Human Rights Watch (July 2007 Volume 19, No. 2(E)) *Caught in the Whirlwind. Torture and Denial of Due Process by the Kurdistan Security Forces*. <http://hrw.org/reports/2007/kurdistan0707/>

- Human Rights Watch (June 1992) *Endless Torment. The 1991 Uprising in Iraq And Its Aftermath*. <http://hrw.org/reports/1992/Iraq926.htm>
- Human Rights Watch (March 11, 1991) *Whatever Happened To The Iraqi Kurds?* <http://www.hrw.org/reports/1991/IRAQ913.htm>
- Human Rights Watch (March 2003 Vol. 15, No. 3(E)) *IRAQ: Forcible Expulsion of Ethnic Minorities*. <http://www.hrw.org/reports/2003/iraq0303/>
- Hussein, Saddam (1977) *Al-Dimuqratiya Masdar Quwah li al-Fard wa al-Mujtamaa*. Bagdad: al-Thawra Publikation. (på arabiska) (Demokratin är individens och samhällets kraftkälla).
- Irakiska statistikbyrån 1947, 1957, 1965, 1970, 1977 och 1987
- Isajiw, Wsewolod. W. (1974) "Definitions of Ethnicity" i *Ethnicity* 1:2.
- ITC (2007) *Al-tajawzat al-idariya we intihak hquq al-turkman fi Kirkuk*. (på arabiska) (Administrativa intrång och inkräktande av turkmenernas rättigheter i Kirkuk). http://www.kerkuk.net/lib/dosya/ihlal_ar.pdf (2008-03-27)
- Jackman, Robert W. and Miller, Ross A. (1998) "Social Capital and Politics". *Annu. Rev. poli. Sci.* 1998. 1:47-73.
- Jamal, Amaney A. (2007) *Barriers to Democracy: The Other Side of Social Capital in Palestine and the Arab World*. Princeton University Press.
- JHIC (2004) Joint Humanitarian Information Centre Erbil (kurte zaniyari khera leser qezakan, bergi seiyem, chapi kurdi). (på kurdiska).
- Kaplan, Robert (1994) "The Coming Anarchy". *Atlantic Monthly*. 273(2): 44-76.
- Karajah, Sa'ed (2007) "Civil Society in the Arab World: The Missing Concept". *The International Journal of Not-for-Profit Law*. Volume 9, Issue 2, April 2007. http://www.icnl.org/knowledge/ijnl/vol9iss2/special_2.htm.
- Kaufman, Stuart (2001) *Modern Hatreds: The Symbolic Politics of Ethnic Wars*. Ithaca, NY: Cornell University Press.
- Kedourie, Elie (1995/[1960]), *Nationalismen. En studie av nationalismen som ideologi*. Stockholm: SNS Förlag.
- Kerkuk.net 2007-07-18 "Mehele eskane turkha der Eraq" (på persiska): <http://www.kerkuk.net/haberler/haber.aspx?dil=1065&metin=2007071857>.
- Khabat* (KDP:s tidning) 1999-10-01, nr 944.
- Klitzus, Edward and Klitzus, Irene (1999) *The Assyrian Diaspora. A Research Project*. Assyrian International News Agency. Books Online. www.aina.org (2008-03-20).
- Koranen* (1979) Översatt från arabiska av K. V. Zetterstéen. Stockholm: Wahlström & Widstrand.
- Korpi, Walter (1985) "Handling, resurser och makt- om kausala och finala förklaringsmodeller i maktanalys". *Sociologisk forskning* nr. 1, 1985. s. 59-88.
- Koselleck, Reinhart (2004a) *Futures past: on the semantics of historical time*. New York: Columbia University Press.
- Koselleck, Reinhart (2004b) *Erfarenhet, tid och historia: om historiska tiders semantik*. Göteborg : Daidalos.
- KRG:s Press Release 2007-10-29. "PM welcomes 300 companies to Kurdistan's largest international trade fair". <http://www.krg.org/articles/detail.asp?smap=02010100&lngnr=12&asnr=&anr=21038&nr=223> (2007-12-23).
- Kuran, Timur (1998a) "Ethnic dissimilation and its international diffusion," in Lake, D. A. and Rothchild, D. *The International Spread of Ethnic Conflict*. Princeton: Princeton University Press.
- Kuran, Timur (1998b) "Ethnic Norms and Their Transformation through Reputational Cascades". *The Journal of Legal Studies*, Vol. 27, No. 2, (Jun., 1998), pp. 623-659.

- Kurdistancenter för strategiska studier (2002) *Turkmen och politik 2000:2*
- Kvale, Steinar (1997) *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studenlitteratur.
- Kymlicka, Will (1998) Mångkulturellt medborgarskap. Nora: Nya Doxa.
- Lange, Paul A. van, Wim Liebrand, David A. Messick & Henk Wilke (2000) "Social Dilemmas: The State of the Art", i Liebrand, Wim, David A. Messick & Henk Wilke (red.) *Social Dilemmas: Theoretical Issues and Research Findings*. London: Pergamon Press.
- Lawrence, Quil (2008) *Invisible nation: how the Kurds' quest for statehood is shaping Iraq and the Middle East*. New York: Walker & Company.
- Lijphart, Arend (1977) *Democracy in Plural Societies*. New Haven: Yale University Press.
- Lillabacka, Ralf (2006) "Measuring Social Capital. Assessing Construct Stability of Various Operationalizations of Social Capital in a Finnish Sample". *Acta sociologica* 2006:49(2). Pp. 201–220
- Lin, Nan (2001) *Social Capital. A Theory of Social Structure and Action*. New York: Cambridge University Press.
- Lipset, S. M. & Rokkan, S (1967) "Cleavage Structures, and Voter Alignments: An Introduction", i Lipset & Rokkan, *Party Systems and Voter Alignments: Cross-National Perspectives*. New York: The Free Press.
- Lukes, Steven (1974) *Power: A Radical View*. London: The MacMillan Press.
- Maar, Phebe (2004) *The Modern History of Iraq*. Boulder, Colorado: Westview Press.
- Makiya, Kanan (1992) "The Anfal: Uncovering an Iraqi Campaign to exterminate the Kurds" i *Harper's Magazine* May 1992, 53–61.
- Makiya, Kanan (1993) *Cruelty and Silence: War, Tyranny, Uprising and the Arab World*. New York: Norton.
- Makiya, Kanan (1998) *Republic of Fear. The Politics of Modern Iraq*. Berkeley, Los Angeles, London: University of California Press.
- Marx, Karl (1970a) *Till kritiken av den politiska ekonomin*. Stockholm: Arbetarkultur Förlag.
- Marx, Karl (1970b) "Ur den tyska ideologin" i *Människans frigörelse*. I urval av Liedman, Sven-Eric. Stockholm: Aldus/Bonniers.
- Marx, Karl och Engels, Friedrich (1994/[1848]) *Det kommunistiska manifestet*. Stockholm: Tiden.
- May, S., Modood, T. & Squires, J. (2004) "Ethnicity, Nationalism, and Minority Rights: charting the disciplinary debates" i May, S., Modood, T. & Squires, J. (ed.) (2004) *Ethnicity, Nationalism and Minority Rights*. Cambridge University Press.
- McDowall, David (1997) *A Modern History of the Kurds*. London, New York: I.B. Tauris.
- McGarry, Johan & O'Leary, Brendan (1993) "Introduction: The Macro-political Regulation of Ethnic Conflict" in J. McGarry & B. O'Leary (ed.) *The Politics of Ethnic Conflict Regulation*. London and New York: Routledge.
- Middle East Watch & Physicians for Human Rights (February 1992) *Unquiet Graves. The Search for the Disappeared in Iraqi Kurdistan*. <http://www.hrw.org/reports/1992/iraq/iraq0292.pdf>
- Middle East Watch (1990) *Human Rights in Iraq*. New York: Human Rights Watch.
- Middle East Watch/ Human Rights Watch (1993) *Genocide in Iraq: The Anfal Campaign against the Kurds*. New York: Human Rights Watch. (kurdisk översättning) (*jinosaîd le eraqda. Pelamari enfal bo ser kurd* (2004). Sulemani: Kulturdepartementet).

- Milakha, Nizar (2006) "Teeqiben ela meqal al-akh Jubrael Esa Bidi al-muhterem" (på arabiska) <http://www.bahzani.org/services/forum/showthread.php?t=7571> (2006-03-30).
- Mills, C. Wright (1997) *Den sociologiska visionen*. Lund: Arkiv förlag.
- Minahan, James (2002) *Encyclopedia of the Stateless Nations. Ethnic and National Groups Around the World*. Vol. I–IV. London: Greenwood press.
- Motion till riksdagen 2003/04:v611*. Norra Irak/irakiska Kurdistan. Av vänsterpartister: Lars Ohly, Berit Jóhannesson, Gudrun Schyman, Karin Thorborg, Sermin Özurküt, Ulla Hoffmann.
- Mouffe, Chantal (1999) "Introduction: Schmitt's challenge", in: C. Mouffe (ed.) *The Challenge of Carl Schmitt*, London: Verso, 1–17.
- Mouffe, Chantal (2000) *The Democratic Paradox*, London: Verso.
- Mouffe, Chantal (2005) *On the Political*, London: Routledge.
- Muhammed, Khalil Ismael (2002) *Mueshrat siyasat al-taarib wal-tahdjir fi eqlim Kurdistan al-Iraq*. 2e upplagan. Erbil: Salahaddin University Press. (på arabiska) (Indikatorer på arabiserings och tvångsförflyttnings politik i irakiska Kurdistan regionen).
- Muhammed, Khalil Ismael (2003) *Muashrat siyasat al-taarib wal-tahjir fi eqlim Kurdistan al-Iraq*. 3e upplagan. Sulemani: Maktab al-fikr wal-taweiya. (på arabiska) (Indikatorer på arabiserings och tvångsförflyttnings politik i irakiska Kurdistan regionen).
- Nabaty, Eziz Abdulahed (2000) *Tearikh Ainkawe* (på arabiska) (Ainkawes historia). Erbil: Kulturministeriet.
- Narayan D. (1999a) *A dimensional approach to measuring social capital*. Washington DC: World Bank.
- Narayan D. (1999b) *Bonds and bridges: social capital and poverty*. Washington DC: World Bank, 1999.
- Natali, Denise (2005) *The Kurds and the State. Evolving National Identity in Iraq, Turkey, and Iran*. New York: Syracuse University Press.
- Nederveen Pieterse, Jan (1997) "Deconstructing/reconstructing ethnicity". *Nations and Nationalism* 3(3): 1–31.
- Nederveen Pieterse, Jan (2004) "Ethnicities and multiculturalism: politics of boundaries" i May, S., Modood, T. & Squires, J. (ed.) (2004) *Ethnicity, Nationalism and Minority Rights*. Cambridge University Press.
- Newton, Kenneth (1999) "Social Capital and democracy in Modern Europe" i Deth, Jan W. van, Marco Maraffi, Kenneth Newton & Paul F. Whiteley (red.) (1999) *Social Capital and European Democracy*, s. 3–25. London: Routledge.
- Nizzan, Kendal (1993) "The Kurds under the Ottoman Empire" in Chaliand, Gerard (ed.) (1993) *A People Without a Country: The Kurds and Kurdistan*. New York: Olive Branch Press.
- Nordin, Jonas (1998) "I borgerlig samdräkt? Förhållandet mellan Sverige – Finland under 1700-talet och Anthony D. Smiths ethnie- begrepp" i *Scandia* 1998: 2.
- Nordlinger, Eric A. (1972) *Conflict Regulation in Divided Societies*. Cambridge: Harvard University. Center for International Affairs. Occasional Paper no. 29, 1972.
- North, Douglass C. (1990) *Institutions, institutional change, and economic performance*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Oberschall, Anthony (2007) *Conflict and Peace Building in Divided Societies. Response to ethnic violence*. London and New York: Routledge.
- Olofsson, Gunnar (1999) "Inför den svenska upplagan 1999" i Elias, Norbert och John L. Scotson (1999) *Etablerade och outsiders*. Lund: Arkiv förlag.

- Olson, Mancur (1965) *The Logic of Collective Action. Public Goods and the Theory of Groups*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.
- Olsson, Erik (1999) "Från gräns till gemenskap. En identitets uppkomst och möjligheter i ett multietniskt servicehus" i Erik Olsson (red.) *Etnicitetens gränser och mångfald*. Stockholm: Carlsson.
- Olzak, Suzan. (1992) *The Dynamics of Ethnic Competition and Conflict*. Stanford: Stanford University Press.
- Özoğlu, Hakan (2004) *Kurdish Notables and the Ottoman State. Evolving Identities, Competing Loyalties, and Shifting Boundaries*. Albany: State University of New York Press.
- Pettigrew, T. F. (1971) *Racially Separate or Together?* New York: McGraw-Hill.
- Pettigrew, T. F. (1991) "Advancing Racial Justice: Past Lessons for Future Use" in *Opening Doors: Perspectives on Race Relations on Contemporary America*, ed. H. J. Knopke, R. J. Norrell, and R. W. Rogers, pp. 165–178. Tuscaloosa: University of Alabama Press.
- Phillips, David L. (2005) *Losing Iraq. Inside The Postwar Reconstruction Fiasco*. New York: Basic Books.
- Platt, John (1973) "Social Traps", *American Psychologists* 28: 641–651.
- Popielar, Pamela A. and J. Miller McPherson (1995) "On the Edge or In Between: Niche Position, Niche Overlap, and the Duration of Voluntary Association Memberships". *The American Journal of Sociology*, Vol. 101, No. 3 (1995), pp. 698–720
- Portes, A. & P. Landolt (1996) "The Downside of Social Capital" i *The American Prospect*, No 26 (May–June 1996), s 18–21.
- Portes, Alejandro (1998) "Social Capital: Its Origins and Applications in Modern Sociology" *Annu. Rev. Sociol.* 1998. 24:1–24.
- Posen, Barry (1993) "The Security Dilemma and Ethnic Conflict" in Michael Brown (ed.) *Ethnic Conflict and International Security*. Princeton, NJ: Princeton University Press. 103–124.
- Pukmedia.com (2008-02-02) Intervju med Falah Mustafa Bakir, chef för utlandsrelationer i Kurdistans regionala regering.
- Putnam, Robert D. (1993) "The Prosperous Community. Social Capital and Public Life." *The American Prospect*, nr 13, s 35–42.
- Putnam, Robert D. (1995a) "Bowling Alone: America's Declining Social Capital." *Journal of Democracy*, 1995: 6:1, s 65–78.
- Putnam, Robert D. (1995b) "Turning In, Turning Out: The strange disappearance of social capital in America" i *Political Science and Politics* 1995;28:664–683.
- Putnam, Robert D. (1996a) *Den fungerande demokratin. Medborgarandans rötter i Italien*. Stockholm: SNS förlag.
- Putnam, Robert D. (1996b) "The Strange Disappearance of Civic America." *The American Prospect*, nr 24.
- Putnam, Robert D. (2001) *Den ensamme bowlaren. Den amerikanska medborgarandans upplösning och förnyelse*. Stockholm: SNS förlag.
- Rawls, John (1996), *En teori om rättvisa*, Göteborg: Daidalos.
- Rockefeller, Steven C. (1994) "Kommentar" i Gutmann, Amy (red.) (1994) *Det mångkulturella samhället och erkännandets politik*, Göteborg: Daidalos.
- Roe, Paul (1999) "The Intrastate Security Dilemma: Ethnic Conflict as a 'Tragedy'?" *Journal of Peace Research* 36 (2):183–202.
- Rofo, Hena Abdulahed (2003) *Lemhe een teerikh Enkawee. Madiha we hadireha*. (på arabiska). (Aspekter av Ainkawes historia. Det förflutna och samtiden) Erbil: Adi Sher.

- Ronström, Owe (1992) *Att gestalta ett ursprung, En musiketnologisk studie av dansande och musicerande bland jugoslaver i Stockholm*. Stockholm: Institutet för folklivsforskning.
- Rothstein, Bo (1998) "Varifrån kommer det sociala kapitalet?" i *Socialvetenskapligt tidskrift* 1998: 2-3, s 164–171.
- Rothstein, Bo (2003) *Sociala fällor och tillitens problem*. Stockholm: SNS förlag.
- Rubin, Michael (2008) "Is Iraqi Kurdistan a Good Ally?".
<http://netwmd.com/blog/2008/01/08/2208>;
http://www.turkses.com/index2.php?option=com_content&do_pdf=1&id=4719.
 (2008-03-25)
- Rydgren, Jens (2007) "The Power of the Past: A Contribution to a Cognitive Sociology of Ethnic Conflict". *Sociological Theory* 2007, 25:3, pp. 225–244.
- Saideman, Stephen M (1998) "Is Pandora's Box Half-Empty or Half-Full?" In David A. Lake and Donald Rothchild, eds., *The International Spread of Ethnic Conflict: Fear, Diffusion, and Escalation*. Princeton: Princeton University Press, 127–150.
- Samanchi, E. Qadir (1999) *Al-tarikh al-siyasi li-turkman al-Iraq*. Bayrut: Dar Al-saqi. (På arabiska) (*Irakiska turkmenernas politiska historia*).
- Sbey.com 2007-07-16 "Parti u Yeketi budjey emsalishiyen dabeshkird".
- Sbey.com 2007-09-22 "Berey turkmani: turkmanekan le se mlion u niw ziyatirn u le layen chend hizbekewe le hemu postek bebeshkrawn".
- Sbey.com 2007-10-01 "Budjey Iraq bo sali dahatu 42 miliar dolare".
- Sbey.com 2007-11-08 "Weziri darayi Iraq: pewiste lekolinewe le budjey heremi Kurdistanada bikret".
- Sbey.com 2008-02-02 "Seroki berey turkmani" (intervju med turkmenska frontens ordförande). <http://www.sbey.com/ku/newsdetail.aspx?id=6190&cat=1&title=>
- Sbey.com 2008-02-03 "Derenjami rapirsiyek leser systemi hizbayeti le heremi Kurdistan". <http://www.sbey.com/ku/newsdetail.aspx?id=6209&cat=1>.
- Sbey.com 2008-02-28 "Ta esta 3977 cheki qerebuy hawrde u 5537 y awarekan gerenrawnetewe".
- Sbey.com 2008-10-28 "Le mawey pitir le du salda, 15 miliar dollar weberhenan le Kurdistan krawe".
- Schelling, T. C. (1978) *Micromotives and Macrobehavior*. Mew York: Norton.
- Schmidt, Olle (2005) *Demokratin har kommit till arabvärlden*. Nättidningen Alba.nu (2005-02-10).
- Schulze, Hagen (1996/[1994]), *States, Nations and Nationalism. From the Middle Ages to the Present*. Oxford: Blackwell Publishers Ltd.
- Schulz, Michael (2003) "Introduction" In Schulz, M ed. (2003) *Democratization and Civil Society in the Middle East: Case Studies of the Palestinian self-rule areas and Iraqi Kurdistan*. Centre for Middle East Studies: Göteborg University.
- Seippel, Ørnulf (2006) "Sport and Social Capital". *Acta sociologica* 2006:49(2). Pp.169–183
- Shemzini, Eziz (2006/[1959]) *Julanewey rizgari nishtimani Kurdistan*. Sulemani: Senteri lekolinewey strategi Kurdistan. (på kurdiska). (Kurdistans nationella befrielse rörelse).
- Sheriff, Muzafer (1966) *In Common Predicament: The Social Psychology of Intergroup Conflict and Cooperation*. Boston, MA: Houghton Mifflin.
- Sirkeci, Ibrahim (2005) *Turkmen in Iraq and International Migration of Turkmen*. A report for Global Strategy Institute, Ankara, Turkey.
- Skinner, Quentin (1988/[1969]). "Meaning and understanding in the history of ideas", i James Tully (red.) (1988) *Meaning & Context, Quentin Skinner and his Critics*. Cambridge.

- Skinner, Quentin (1988/[1976]) "Motives, intentions and the interpretation of texts", i James Tully (red.) (1988) *Meaning and context. Quentin Skinner and his Critics*. Cambridge.
- Skinner, Quentin (1994) *Niccolò Machiavelli. En introduktion*. Uddevalla: Daidalos.
- Smith, Anthony D. (1986) *The Ethnic Origins of Nations*. Oxford: Blackwell.
- Smith, Anthony D. (1991), *National Identity*. London: Penguin.
- Smith, Anthony D. (1991), *National Identity*. London: Penguin.
- Smith, M. G. (1965) *The Plural Society of The British West Indies*. London: Sangtster's.
- Smith, M. G. (1984) *Culture, Race and Class in the Commonwealth Caribbean*. Mona, Jamaica: Institute of Social and Economic Research.
- Sofi, Dana (2004) "Qeyrani metodi berawrdkari le ezmuni kurdida" (På kurdiska) (Den komparativa metodens oduglighet i den kurdiska politiska erfarenheten). *Aso* 2004-08-03.
- Sofi, Dana (2005a) "Rekkewtni newan yeketi u parti, keshey newan netewayeti u demokrasi" (På kurdiska) (PUK-KDP avtalet, problematiken mellan demokrati och nationalism). *Aso* 2005-02-27.
- Sofi, Dana (2005b) "Gendeli, teley komelayeti u sermayei komelayeti" (På kurdiska) (Korruption, den sociala fällan och socialt kapital). *Kurdistani Nwé* 2005-12-28.
- Sofi, Dana (2006) "Sermayey komelayeti u telay komelayeti" (På kurdiska) (Socialt kapital och den sociala fällan) *Rojhelat* 2006-04-12
- Stafford, R. S. (1935) *The Tragedy of The Assyrians*. Assyrian International News Agency. Books Online. www.aina.org (2007-08-22).
- Stephan, W. G. (1987) "The Contact Hypothesis in Intergroup Relations" in ed. C. Hendrick (1987) *Group Process and Intergroup Relations*, pp. 13–40. Newbury Park, Calif.: Sage.
- Stern, Charlotta (2007) "Konkurrens, nisch, förändring" i Edling, Christofer & Rydgren, Jens (red.) (2007) *Social handling och sociala relationer*. Stockholm: Natur & Kultur.
- Sulemani statistikbyrå* 2005-08-01. *Zaniyari danishtwani heremi Kurdistan*. (på kurdiska) (Information om befolkningen i Kurdistan regionen).
- Swartz, David (1997) *Culture & power: the sociology of Pierre Bourdieu*. Chicago: University of Chicago Press.
- Tajfel, H. (1974) "Social Identity and Intergroup Behaviour". *Social Science Information* 13(2), 65-93.
- Tajfel, H. and Turner, J. C. (1979) "An Integrative Theory of Intergroup Conflict" in *The Social Psychology of Intergroup Relations*. ed. W. G. Austin and S. Worchel, pp. 33–47. Monterey: Brooks/Cole.
- Tal (2004) *Law of Administration for the State of Iraq for the Transitional Period*. <http://www.cpa-iraq.org/government/TAL.html>
- Talib, J. Tofiq (2005) *Al-mqaumat al-geopolitikiya li-amn al-qawmi fi eqlim Kurdistan*. Sulemany: Kurdistan center för strategiska studier. (På arabiska) (Geopolitiska element i Kurdistan regionens nationella säkerhet).
- Tallgren, Henrik (2000) *Svensk-amerikaner i Kalifornien. En studie av lågaktiv etnicitet*. Göteborgs Universitet.
- Taylor, Charles (1994) "erkännandets politik" i Gutmann, Amy (red.) (1994) *Det mångkulturella samhället och erkännandets politik*, Göteborg: Daidalos.
- Taylor, D. M. and Moghaddam, F. M. (1994) *Theories of Intergroup Relations: International Social Psychological Perspectives*, 2nd ed. Westport, Conn.: Praeger.

- Taylor, Rupert (1992) "South Africa: A Consociational Path to Peace ?" *Transformation* 17:1–11.
- Taylor, Rupert (1994a) "A Consociational Path to Peace in Northern Ireland and South Africa?" In *New Perspectives on the Northern Ireland Conflict*, edited by A. Guelke. Aldershot: Avebury. 161–174.
- Taylor, Rupert (1994b) "The New South Africa: Consociational or Consensual Power-Sharing" *ASEN Bulletin* No 8:14–18.
- Taylor, Rupert (2001) "Consociation or Social Transformation?" In *Northern Ireland and the Divided World: Post-Agreement Northern Ireland in Comparative Perspective*, edited by J. McGarry. Oxford: Oxford University Press. 36–52.
- Taylor, Scott (2004) *Among the Others. Encounters with the forgotten Turkmen of Iraq*. Ottawa, Ontario: Esprit de Corps Books.
- The Koran Interpreted* (1995) Translated by A. J. Arberry. New York: Colliere books. Macmillan Publishing co.
- Tilly, Charles (1981) *As Sociology meets History*. New York: Academic p., cop.
- Tilly, Charles (1990) *Coercion, Capital, and the European States, AD 990-1990*. Oxford: Blackwell.
- Tomi, Hebib (2006a) "Al-beit al-kildani alqewmi wel-siyasi, kiefe nebni?" (på arabiska) <http://www.bahzani.org/services/forum/showthread.php?t=6733> (2006-02-24).
- Tomi, Hebib (2006b) "Hel heqen beinena herib al-tesmiyat al-qewmiye" (på arabiska) <http://www.bahzani.org/services/forum/showthread.php?t=8442> (2006-05-22)
- Tomi, Hebib (2006c) "Al-wehde al-qewmiye bein al-fikir al-radikali al-ashuri we bein hedif al-wawat" (på arabiska). <http://www.bahzani.org/services/forum/showthread.php?t=6929> (2006-03-05).
- Tomi, Hebib (2006d) "Ezizi Edward Mirza, efuen al-kildaniye qewmiye iraqiye we leiset medheben kenesiyen" (på arabiska). <http://www.bahzani.org/services/forum/showthread.php?t=7114> (2006-03-14)
- Tomi, Hebib (2006e) "Ekhi Thamir Musa, limada testekthirun eleina esmen qewmiyen" (på arabiska). <http://www.bahzani.org/services/forum/showthread.php?t=7680> (2006-05-22).
- Trägårdh, Lars (1999) "Det civila samhället som analytiskt begrepp och politisk slogan" i Amnå, Erik (red.) *Civilsamhället*. Demokratiutredningens forskarvolym VIII. SOU 1999:84.
- Trägårdh, Lars (red.) (1995) *Civilt samhälle kontra offentlig sektor*. Stockholm: SNS.
- Udehn, Lars (1996) *The limits of public choice: a sociological critique of the economic theory of politics*. London: Routledge.
- Umer, H. Shorish (2005) *Hquq al-shaab al-kurdi fi al-dasatir al-Iraqiya. Dirase tahliliya muqarina*. Al-Suleimaya: Markaz Kurdistan lil-drasat al-stratigiya. (på arabiska) (Den kurdiska nationens rättigheter i irakiska konstitutioner).
- UNDP (2002) *Arab Human Development Report 2002*. United Nations Development Program.
- Unesco (1996) "Conference on the Management of Social Transformations in the Arab States Region". Tunis, Tunisia 26–28 February 1996. Final Report and Conclusions and Recommendations. <http://www.unesco.org/most/tuniseng.htm>.
- UNSCR 598, 20 juli 1987.
- UNSCR 688, 5 april 1991.
- UNSCR 986, 14 april 1995.

- Van Oorschot, W., Arts, W. & Gelissen, J. (2006) "Social Capital in Europe. Measurement and Social and Regional Distribution of a Multifaceted Phenomenon". *Acta sociologica* 2006:49(2). Pp.149–167
- Varshney, Ashutosh (2002) *Ethnic Conflict and Civic Life*. Hindus and Muslims in India. 2nd Edition. New Haven & London: Yale University Press.
- Varshney, Ashutosh (1997) "Postmodernism, civic engagement and ethnic conflict: a passage to India", *Comp. Polit.* 37(1): 1–20.
- Vetenskapsrådets forskningsetiska principer (Humanistisk och samhällsvetenskaplig forskning) <http://www.codex.vr.se/oversikter/humsam/humsam.html> (2007-11-27).
- Walzer, Michael (1994) "kommentar" i Gutmann, Amy (red.) (1994) *Det mångkulturella samhället och erkännandets politik*, Göteborg: Daidalos.
- Walzer, Michael (1998) *Om tolerans*. Stockholm: Atlas.
- Wateres, Mary C. (1990) *Ethnic Options: Choosing Identities in America*. Berkeley: University of California Press.
- Weber, Max (1983) *Ekonomi och samhälle I. Förståendesociologins grunder*. Stockholm: Argos.
- Westlund, Hans (2003) *Regionala effekter av högre utbildning, högskolor och Universitet. En kunskapsöversikt*. Working paper 2003:28. Institutet för tillväxtpolitiska studier & institutet för studier av utbildning och forskning.
- Williams RM Jr. (1994) "The sociology of ethnic conflicts: comparative international perspectives". *Annu. Rev. social.* 20:49–79.
- Wittgenstein, Ludwig (1996) *Filosofiska undersökningar*. Thales: Stockholm.
- Wolf, Susan (1994) "kommentar" i Gutmann, Amy (red.) (1994) *Det mångkulturella samhället och erkännandets politik*, Göteborg: Daidalos.
- Woolcock M, Narayan D. (2000) "Social capital: implications for development theory, research and policy" i *The World Bank Research Observer*. 2000, vol. 15, s 225–249.
- Woolcock M. (1998) "Social capital and economic development: towards a theoretical synthesis and policy framework" i *Theory and Society* 1998;27:151–208.
- Yaqo, Mansur Toma (2006a) "Al-masihiyun al-Iraqiun bein al-tmuh al-mumkin wel-mutah" (på arabiska). <http://www.bahzani.org/services/forum/showthread.php?t=7735> (2006-04-14).
- Yaqo, Mansur Toma (2006b) "Al-athuriyn al-kildan bien al-subi wel-wehm al-ashuri" (på arabiska). <http://www.bahzani.org/services/forum/showthread.php?t=8151> (2006-05-22).
- Zetterberg, Hans (1995) "Civila samhället, demokratin och välfärdsstaten" i Trägårdh, Lars (red.) (1995) *Civilt samhälle kontra offentlig sektor*. Stockholm: SNS.
- Zowaa.org (2008-03-31) "al-hereket al-dimuqratiye al-ashuriye – zowaa" (ADM:s presentation av sig under fliken o moss) (<http://www.zowaa.org/aboADM.htm>).

Användbara Internet källor

- <http://bahzani.org> (En nättidning om minoriteter i Irak)
- <http://malikirkuk.com> (En hemsida om Kirkuk, relaterad till PUK)
- <http://www.aina.org> (Assyrian International News Agency)
- <http://www.arabiccouncil.org> (Arabiska rådets hemsida, arabernas politiska organisation i Kirkuk)
- <http://www.bizturkmeniz.com> ("Vi Turkmener", Relaterad till ITF)

<http://www.eliparty.net> (Türkmenelipartiets hemsida)
<http://www.ipcciraq.org> (Commission for Resolution of Real Property Disputes (CRRPD))
<http://www.iraqiturkman.org.tr> (Türkmeneli Co-operation & Cultural Foundation)
<http://www.kerkuk.net> (ITF eller ITC:s hemsida, Irakiska turkmenernas front)
<http://www.krg.org/> (Kurdistans regionala regering, KRG)
<http://www.kurdistaninvestment.org/> (Relaterad till KRG)
<http://www.kurdmedia.com> (KurdishMedia, kurdisk nättidning på engelska)
<http://www.perleman.org> (Kurdistans parlament)
<http://www.peyamner.com> (PDK:s hemsida)
<http://www.pukmedia.com> (PUK:s officiella hemsida)
<http://www.theotheriraq.com/> (Relaterad till KRG)
<http://www.zowaa.org> (ADM:s hemsida, Assyriernas demokratiska rörelse)

Appendix

Bilagor

Bilaga 1: Intervjuguide

1. Kan du presentera dig, ditt namn, vilket parti/vilken organisation du tillhör, ditt yrke, din befattning inom partiet/organisationen, och vilken etnisk grupp du tillhör (nationstillhörighet)?
2. Kan du berätta kort om din etniska grupp historiskt, kulturellt och politiskt – vad är det som kännetecknar din grupp, vilka är de element som skiljer din grupp från de andra grupperna?
3. Vilka andra etniska grupper bor i din stad? Med vilken grupp har ni gemensamma drag och vilken grupp känner du eller din grupp dig/er närmare?
4. Är ditt parti eller din organisation avsedd bara för din etniska grupp? Kommer din grupps intresse överst på partiets agenda? Vilket är partiets eller organisationens mål, vad arbetar ni för i första hand?
5. Finns det i ditt parti eller din organisation medlemmar med en annan etnisk tillhörighet? Om det finns sådana medlemmar – från vilken grupp i första hand? I vilken utsträckning försöker ni organisera, mobilisera eller knyta medlemmar från andra grupper till ert parti eller er organisation? Hur och på vilket sätt jobbar ni för detta?
6. I vilken grad stödjer ditt parti civilsamhällets organisationer och föreningar – hur och på vilket sätt jobbar ni för detta?
7. Är de organisationer eller föreningar som tillhör eller ligger nära ert parti avsedda för din grupp eller finns i dessa medlemmar från andra etniska grupper? I vilken utsträckning, i sådana fall?
8. Med vilket parti eller vilken etnisk grupp föredrar ni som parti eller grupp att gå i allians eller koalition?
9. Enligt din mening, hur ska denna stad styras, administreras och fungera? Vilken politik och vilket styrningssystem är användbart för denna stad? Tycker ni att alla grupper tillsammans ska styra staden eller ska man låta valurnorna avgöra saken (det vill säga att de som får flest röster skall ges makten)?
10. Vilket är det största problemet i denna stad, anser du?

11. Vilket är det största problemet mellan olika etniska grupper i denna stad, anser du?
12. Vem har ansvaret och vilka faktorer ligger bakom dessa problem? I vilken utsträckning har rasism och maktlystnad fördjupat konflikterna mellan olika grupper?
13. Hur ska dessa problem lösas anser du? Tror du att dessa problem kommer att lösas på ett sätt som alla grupper kan vara nöjda med?
14. Vem har makten i denna stad? Tycker du att makthavarna behandlar alla grupper lika eller olika?
15. Tycker du att makthavarna i denna stad försöker att reducera konflikter mellan olika etniska grupper? Vad är ditt förslag för hur dessa grupper ska kunna leva fredligt sida vid sida?
16. Om en annan grupp än din tar makten i denna stad, är du eller ditt parti beredda att hjälpa, samarbeta eller åtminstone inte skapa problem för dessa makthavare?
17. Tycker du att polisen och säkerhetspolisen i denna stad har kunnat utföra eller verkställt sitt uppdrag på ett bra sätt? Har de varit neutrala? Vad är ditt förslag för hur deras arbete kan förbättras?
18. Tycker du att rättssystemet i denna stad har fungerat bra? Är det neutralt, självständigt och legitimt? Vad är ditt förslag för hur det kan förbättras?
19. Tycker du att alla grupper har behandlats lika eller olika när det gäller utbildningssystemet? Vad är ditt förslag för hur det kan förbättras?
20. Tycker du att myndigheter i denna stad har behandlat olika grupper likadant eller skiljt dem åt? Vad är ditt förslag för hur det kan förbättras?
21. Vad ska göras allmänt sett för att olika etniska grupper i denna stad ska närma sig; för att förstärka samförstånd, samarbete, tolerans och broderskap mellan olika etniska grupper?

Bilaga 2: Informanter

Kirkuk

- Ali Mehdi Sadiq*, vice ordförande turkmeneli-partiet, ledamot i provinsfullmäktige
- Ayad Jalal Muhammed Khidir*, verkställande utskottsledamot i irakiska turkmenernas broderskapsparti
- Aydin Chamchi*, turkmensk artist och anställd på Kirkuks TV (blev dödad 2007)
- Baba Ali Jebari*, Kirkukdistriktets ordförande för Kurdistans kommunistiska parti (KCP), styrelseledamot i partiet
- Dureyd Muafaq Muhammed Qorali*, vice ordförande i turkmenska soluppgångspartiet
- Ednan Kerkuki*, chef för KDP:s organisationer och föreningar i Kirkuk
- Erfan Kerkukli*, ledamot i provinsfullmäktige, ordförande för irakiska turkmenernas folkparti, guvernörsassistent
- Esmail Hedidi*, f.d. vice guvernör och irakisk riksdagsledamot, arabisk personlighet
- Esmail Muhammed*, verkställande utskottsledamot i turkmenska demokratiska partiet
- Al-Haji Qasim al-Beyati*, ledamot i provinsfullmäktige, och ledamot i verkställande utskottet i (turkmenska samförstånds rörelsen)
- Hassan Toran Bahaadin*, ledamot i provinsfullmäktige, talesman för irakiska turkmenernas rättvisepartiet
- Herbi Khalid Teha*, idrottsman, olympiska kommitténs chef i Kirkuk, styrelseledamot i PUK:s Kirkukdistrikt
- Jawad Jasim Muhammed Janabi*, ledamot i provinsfullmäktige, arabisk personlighet (broderskapslistan), (oberoende)
- Leila Muhammed Khidir*, ledamot i provinsfullmäktige, representant för Kurdistans kommunistiska parti
- Muhammed Kemal*, KDP-distriktets vice ordförande i Kirkuk, f.d. lärare, ledamot i provinsfullmäktige
- Muhammed Khalil al-Jburi*, ledamot i provinsfullmäktige, Arabiska Irakrepublicens församlingsparti
- Nazim Ali Kehye*, TDP:s (turkmenska demokratiska partiet) ordförande
- Nejat Hassan*, ordförande i KDP:s Kirkukdistrikt, KDP:s styrelseledamot
- Nuray Hagok*, armenisk kulturell och idrottspersonlighet, verksam i Kirkuks idrottsrörelse
- Osman Omer Damerchi*, ledamot i verkställande utskottet i irakiska turkmenernas union, chef för irakiska turkmenernas patriotiska församlings radio- och TV-station.
- Rakan Said Ali al-Jburi*, ledamot i provinsfullmäktige, vice guvernör, Arabiska Irakrepublicens församlingsparti
- Rebwar Fayeq Talebani*, provinsfullmäktiges vice ordförande, styrelseledamot i KIU:s (Kurdistans islamiska union) Kirkuk-distrikt.
- Rizgar Ali Hemejan*, provinsfullmäktiges ordförande, PUK:s styrelseledamot
- Rizgar Haji Heme*, chef för PUK:s organisationer och föreningar i Kirkuk
- Sergon Lazar Slewe*, ordförande i ADM:s (assyriska demokratiska rörelsen) Kirkuk-distrikt, styrelseledamot i ADM, guvernörsassistent
- Shakir Hassan Ali*, anställd på Kirkuks TV, målare och musiker

Tehsin Kehye, ledamot i provinsfullmäktige, ITIU:s (irakiska turkmenernas islamiska union) partisekreterare

Erbil

Ayad Haji Namiq, advokat, f.d. parlamentariker (PUK)

Aydin Arselan, vice ordförande i turkmenska kulturföreningen Ojaghi brayeti turkmani

Ebrahim Qesab, ledamot i turkmenska reformrörelsens verkställande utskott
Fransis Shamun Nebati, pensionerad lärare, ordförande i PUK:s Ainkawedistrikt (kristen)

Jemal Esaf Hewléri, ledamot i PUK:s Erbildistrikt (turkmen).

Jemil Ablehid Edish, rektor för grundskolan i Ainkawe, ordförande i lärarnas nattklubb (kristen)

Jemil Esa, lärare, Jalal Talabanis ombud i PUK:s Erbildistrikt (kristen kurd)

Kenan Shakir Uzer, ordförande för oberoende turkmenernas rörelse, ledamot i ITF:s (Irakiska turkmenernas front) verkställande utskott

Kerim Ahmad, f.d. ordförande för Kurdistans kommunistiska parti

Kerkhi Altebermakh (Kerkhi Nejmedin Nuredin), ledamot i Kurdistans parlament, ordförande för turkmenernas demokratiska rörelse i Kurdistan

Musa Qesab (Musa Muhsin Osman), advokat, ledamot i provinsfullmäktige, ledamot i PUK:s Erbildistrikt

Nizar Hena Petros, styrelseledamot i Assyriska demokratiska rörelsen (AMD), partiets ordförande i Erbil, avdelningschef för syrianska i utbildningsdepartementet

Omer Esmail Rehim, ordförande i Erbildistriktet, Kurdistans islamiska union (KIU)

Polis Shamun Eshaq, ordförande för kaldéska kulturföreningen i Ainkawe

Pshitiwan Sadiq Abdulla, KDP:s Erbildistrikts ordförande, KDP:s styrelseledamot

Qshe Tariq, präst i Ainkawe, oberoende

Rebwar (Kristof) Yelda, chef för KDP:s organisationer och föreningar samt styrelseledamot (assyrier)

Romio Hekari, ordförande (assyriska) demokratiska Betnehrens parti, ledamot i Kurdistans parlament

Sadi Ahmad Pire, ordförande PUK:s Erbildistrikt, PUK:s styrelseledamot, f.d. parlamentariker och stadsråd

Sebah Yusef, lärare, vice ordförande i kaldéska kulturföreningen

Selam Hena Yelda, lärare, styrelseledamot i kaldéska demokratiska unionen

Serheng Hassan Sleman, chef för PUK:s organisationer och föreningar i Erbil

Shiwan Muhammed Teha, chef för KDP:s organisationer och föreningar i Erbil

Widad Khurshid Arselan, ordförande i turkmenska kulturföreningen Ojaghi brayeti turkmani, näringsminister i Kurdistans regionala regering

Bilaga 3: Händelser i Kirkuk och Erbil

De händelser som är registrerade hos polismyndigheterna i Erbil 2003–2005 är följande:

År	dödade	stöld	kidnappning
2003	61	425	35
2004	203	323	24
2005	93	307	46

I siffrorna är offren för två stora terroraktioner, som inträffade i Erbil, inkluderade (100 dödade 2004 och 48 dödade 2005).

Källa: Polismyndigheten i Erbil och egen uppföljning av olika nyhetskanaler.

De händelser som är registrerade hos polismyndigheterna i Kirkuk 2004–2006 är följande:

2004 från mars till december

1.287 händelser
210 dödade, varav cirka hälften civila
627 skadade, varav mer än hälften civila
38 kidnappningar
15 demonstrationer
887 bombdetoneringar
268 raketskjutningar
52 skjutningar med handvapen
57 bombattentat

2005

2.514 händelser
272 dödade, varav 109 civila
1.220 skadade, varav 895 civila (enligt ett annat dokument från samma källa är antalet 1.746 dödade och skadade)
34 demonstrationer
561 bombattentat
91 kidnappningar
322 bombdetoneringar
53 detoneringar av T.N.T och minor
178 raket- och artilleriskjutningar
70 bilbombexplosioner
54 hittade lik

283 skjutningar med handvapen

2006

1.019 händelser (från januari till 19/4)

319 dödade, (varav 102 civila)

69 hittade lik

1.383 skadade, (varav 1.012 civila)

20 demonstrationer (från januari till mars)

91 kidnappningar

305 olika explosioner (10 bilbomber, 247 bombdetoneringar, 50 mot oljeanläggningar och 8 övriga) (från januari till mars)

125 skjutningar (från januari till mars)

185 hittade bomber och detoneringar (från januari till mars)

Källa: Polismyndigheten i Kirkuk (Kirkuk police force. Provincial Joint Coordination Centre (PJCC)) och egen uppföljning av olika nyhetskanaler.

Tabeller

Tabell 1 PUK:s olika fackförbund för akademiker m.m. i Kurdistan/Irak.

Fackförbund för akademiker m.m.	Bildades år	Antal medlemmar	Män	Kvinnor
Advokater	-	330	-	-
Biologer	1999	367	197	170
Ekonomer	2005	3.000	-	-
Geologer	1996	900	-	-
Ingenjörer	1992	6.575	-	-
Jordbruksingenjörer	1993	1.300	-	-
Jurister	1989	2.300	-	-
Kemister och Fysiker	1994	600	-	-
Läkare	1998	1.260	870	390
Lärare	1962	41.084	24.889	16.195
Sociologer och Psykologer	1994	105	45	60
Statsvetare	-	400	-	-
Tandläkare	-	197	-	-
Teknikingenjörer	1992	7.383	5.313	2.070
Veterinärer	-	252	-	-
Totalt		66.053		

Källa: Tabellen är framställd med hjälp av PUK:s demokratiska organisationers byrå 2006. Celler utan någon siffra betyder att data saknas och som man ser handlar det mest om antalet män och kvinnor. Siffror inom parentes betyder att antalet män och kvinnor inte stämmer med det totala antalet, vilket kan bero på att en felberäkning har förekommit vid sammanställningen.

Tabell 2 PUK:s yrkesfackförbund och föreningar i Kurdistan/Irak. Siffror inom parentes anger att det totala antalet medlemmar i organisationen inte stämmer med det givna antalet manliga och kvinnliga medlemmar.

Yrkesfackförbund mm.	Bildades år	Antal medlemmar	Män	Kvinnor
Kommunalanställda	1994	17.435	-	-
Arbetare	1992	125.000	-	-
Artister	1983	1.600	1.370	230
Bönder	1992	100.796	(122.500)	(7.500)
Handels	-	4.010	-	-
Hotell och Restaurang	-	750	-	-
Hälso- och sjukvård	1998	(9.500)	(4.000)	(4.500)
Livsmedelsförsäljare	2005	171	135	36
Mekaniker	-	6.000	-	-
Pensionärer	1994	532	436	96
Revisorer	2005	4.000	1.500	2.500
Studenter	1976	83.000	-	-
Ungdomar (Azadi Lavan)	1999	(73.370)	(56.645)	(16.716)
Agronomer	-	300	-	-
Totalt		426.464		

Källa: Tabellen är framställd med hjälp av PUK:s demokratiska organisationers byrå 2006. Celler utan någon siffra betyder att data saknas och som man ser handlar det mest om antalet män och kvinnor. Siffror inom parentes betyder att antalet män och kvinnor inte stämmer med det totala antalet, vilket kan bero på att en felberäkning har förekommit vid sammanställningen.

Tabell 3 PUK:s diverse intresseorganisationer och föreningar i Kurdistan/Irak. Siffror inom parentes anger att det totala antalet medlemmar i organisationen inte stämmer med det givna antalet manliga och kvinnliga medlemmar.

Intresseorganisationer mm.	Bildades år	Antal medlemmar	Män	Kvinnor
63+	-	2.000	1.200	800
Biodlare	2001	1.323	1.050	273
De blinda	1994	3.000	2.150	850
De groan	1991	(3.686)	(339)	(377)
Erbils kalligrafer	-	52	-	-
Fotografer	1992	1.090	1.084	6
Gelawej litteraturcenter	1996	900	-	-
Hana barncenter	2000	17	1	16
Krigshandikappade	1996	4.300	2.600	1.700
Hyresgäster	-	3.719	-	-
Kortväxta (dvärgar)	1994	385	200	185
Kvinnligt slöjdcenter	1993	20	3	17
Politiska fångar	1993	18.000	15.868	2.132
Roj handikapphjälpcenter	1992	32.156	-	-
Stumma och döva	1993	2.067	-	-
Talassemi och hemolytisk anemi	1996	(309)	(240)	(196)
Ungdomskulturcentret i Erbil (Runakbiri u Lawani Hewlér)	2004	200	-	-

Krigsveteraner	1993	510	510	-
Totalt			73.734	

Källa: Tabellen är framställd med hjälp av PUK:s demokratiska organisationers byrå 2006. Celler utan någon siffra betyder att data saknas och som man ser handlar det mest om antalet män och kvinnor. Siffror inom parentes betyder att antalet män och kvinnor inte stämmer med det totala antalet, vilket kan bero på att en felberäkning har förekommit vid sammanställningen.

Tabell 4 Ökningen av medlemsantalet för några av PUK:s föreningar 2002–2005.

Förening el. För- bund	Antal medlemmar 2002	Antal medlemmar 2005	Ökning i Medlemsantal	Ökning i procent
1. Ingenjörer	2.385	6.576	4.191	175,72
2. Bönder	85.000	100.796	15.796	18,58
3. Anställda	13.960	17.435	3.475	24,89
4. Hälso- och sjuk- vård	6.554	9.500	2.946	44,94
5. Handi- kappade	2.000	4.300	2.300	115,00
6. Jurister	244	2.300	2.056	842,62
7. Lärare	20.000	41.084	21.084	105,42
8. Blinda	3.000	3.000	0	0
9. Artister	1.150	1.600	450	39,13
10. Foto- grafer	791	1.090	299	37,80
Totalt	274.888	489.242	214.354	77,97

Källa: Tabellen är framställd med hjälp av PUK:s demokratiska organisationers byrå 2006.

Tabell 5 PUK:s föreningar i Erbil

Förening	Antal medlemmar
1. Teknikingenjörer	314
2. Jordbruksingenjörer	265
3. Lärare	5.700
4. Läkare	120
5. Hälso- och sjukvård	1.300
6. Ungdoms och kulturcenter	200
7. Studenter/högstadiet och gymnasiet	9.781
8. Studenter/universitet och högskola	2.310
9. Artister	120
10. Bönder	13.032
11. Arbetare	25.043
12. Kalligrafer	52
13. Jordbruksanställda	340
14. Geologer	200
15. Roj handikappcenter	700
16. Ingenjörer	300
17. Fotografer	135
18. Ungdomar (Azadi Lawan)	13.784
19. Jurister	303
20. Advokater	710
21. Agronomer	280
22. Kommunalanställda	300

23. Revisorer	250
24. Civilingenjörer	300
25. Veterinärer	110
26. Politiska fångar	350
27. Ekonomer	360
28. Idrottsmän	600
29. Teknikanställda	327
30. Tandläkare	100
31. Jägare	62
32. Stumma och döva	70
33. Gelawej litteraturcenter	350
34. Studenter/ Koye	2.442
35. Socialcenter för kvinnor	12
36. Upplysningscenter för kvinnor	163
37. Sociologer	170
Totalt	80.955

Källa: Tabellen är framställd med hjälp av PUK:s demokratiska organisationers byrå i Erbil 2006. Data om den etniska fördelningen och om kvinnoförbundet saknas.

Tabell 6 PUK:s föreningar i Kirkuk efter etnicitet. Procentuell fördelning inom parentes.

Förening el. förbund	Antal medlemmar	Kurder	Araber	Turkmener	Kristna
1. Fotografer	523	373 (71,31)	40 (7,64)	100 (19,12)	10 (1,91)
2. Hälsa- och sjukvård	1.493	1.013 (67,84)	243 (16,27)	212 (14,19)	25 (1,67)
3. Jordbruksingenjörer	433	272 (62,81)	81 (18,70)	74 (17,09)	6 (1,38)
4. Ferhcenter	233	168 (72,10)	49 (21,03)	12 (5,15)	4 (1,71)
5. Tekniker	908	857 (94,38)	23 (2,53)	23 (2,53)	5 (0,55)
6. 63+	2.000	1.950 (97,5)	20 (1)	30 (1,5)	-
7. Geologer	147	125 (85,03)	5 (3,40)	14 (9,52)	3 (2,04)
8. Artister	171	157 (91,81)	3 (1,75)	6 (3,50)	5 (2,92)
9. Kemister och Fysiker	150	143 (95,33)	2 (1,33)	4 (2,66)	1 (0,66)
10. Bönder	16.596	16.507 (99,46)	81 (0,48)	8 (0,04)	-

11. Arbetare	4.177	3.120	596	430	31
		(74,69)	(14,26)	(10,29)	(0,74)
12. Ungdomar (Azadi Lawan)	9.872	9.472	200	150	50
		(95,94)	(2,11)	(1,51)	(0,50)
13. Studenter/ gymnasiet	12.800	8.033	3.420	754	593
		(62,75)	(26,71)	(5,89)	(4,63)
14. Roj handi- kappcenter	1.150	1.086	34	26	4
		(94,43)	(2,95)	(2,26)	(0,34)
15. Studenter/ universitet och högskola	6.998	6.412	386	143	57
		(91,62)	(5,51)	(2,04)	(0,81)
16. Lärare	1.555	695	350	425	85
		(44,69)	(22,50)	(27,33)	(5,46)
Totalt	59.206	50.383	5.533	2.411	879
		(85,09)	(9,34)	(4,07)	(1,48)

Källa: Tabellen är framställd med hjälp av PUK:s demokratiska organisationers byrå i Kirkuk 2006.

Tabell 7. Komplettering till tabell 4 om Puk:s föreningar i Kirkuk

Förening	Antal medlemmar
17. Biologer	50
18. Jurister	396
19. Ingenjörer	743
20. Jordbrukstekniker	83
21. Politiska fångar	6.500
22. Kortväxta	153
23. De blinda	370
24. Stumma och döva	949
25. Gelawej litteraturcenter	132
Totalt	68.582

Källa: Tabellen är framställd med hjälp av PUK:s demokratiska organisationers byrå i Kirkuk 2006. Data saknas kring föreningsmedlemmarnas etniska bakgrund. Det totala antalet är PUK:s samtliga föreningsmedlemmar. Data om kvinnoförbundet saknas.

Tabell 8 Etnisk fördelning på myndigheter, förvaltningar, statliga fabriker och kompanier i Kirkuk. De enheter som är valda i tabellen har mer än 200 anställda (2006). Siffrorna inom parentes visar den procentuella andelen.

Myndigheter m.m. ¹⁰⁴	Antal anställda	Kurder	Araber	Turkmen	kristna	Chef
1. Utbildningsförvalt.	213	18 (8,45)	54 (25,35)	137 (64,31)	4 (1,87)	Turkmen
2. Kommunförvalt. (belediye)	519	122 (23,50)	276 (53,17)	113 (21,77)	8 (1,54)	Kurd
3. Kirkuks Vatten	452	59 (13,05)	212 (46,90)	176 (38,93)	5 (1,10)	Kurd
4. Cementkompaniet	591	218 (36,88)	170 (28,76)	189 (31,97)	14 (2,36)	Kurd
5. Jordbruksförvalt.	355	104 (29,29)	102 (28,73)	140 (39,43)	9 (2,53)	Kurd
6. Livsmedelsförvalt.	248	49 (19,75)	108 (43,54)	80 (32,25)	11 (4,43)	Kurd
7. Gasol nordkompani	1.618	119 (7,35)	670 (41,40)	759 (46,90)	70 (4,32)	Kurd
8. Oljeproduktsföretag	801	128 (15,98)	521 (65,04)	126 (15,73)	26 (3,24)	Arab
9. Brunnsgrävningsförvalt.	1.373	25	1.017	292	39	Turkmen

¹⁰⁴ De myndigheter, förvaltningar, kompanier, fabriker, firmor och andra typer av institutioner som är medtagna i tabellen tillhör naturligtvis den offentliga sektoren eftersom den privata sektorn inte är så utvecklad i området än. Den privata sektoren består huvudsakligen av små egenföretag, vilket inte ger ett stort utrymme för interetnisk interaktion. När det gäller vissa myndigheters och förvaltningars namn är det lite svårt att hitta den direkta motsvarigheten i Sverige. Jag har därför försökt antingen hitta en ungefärlig motsvarighet eller översätta namnet och skriva det ursprungliga namnet. Detta gäller även föregående och följande tabeller. Men det viktiga är att förstå graden av interetnisk interaktion.

(Hefr)		(1,82)	(74,04)	(21,26)	(2,84)	
10. El-förvaltning	885	55	470	350	10	Turkmen
		(6,21)	(53,10)	(39,54)	(1,12)	
11. Dubz el-producent	320	54	207	45	14	Kurd
		(16,87)	(64,68)	(14,06)	(4,37)	
12. Taze Nordvästnätter	222	12	53	150	7	Turkmen
		(5,40)	(23,87)	(67,56)	(3,15)	
13. Elstationen Mula abdula	228	30	98	100	-	Turkmen
		(13,15)	(42,98)	(43,85)		
14. Olja nordkompani	10.415	45	7.840	2.200	330	Arab
		(0,43)	(75,27)	(21,12)	(3,16)	
15. Hamurabi Entreprenad-kompani	268	170	46	50	2	Kurd
		(63,43)	(17,16)	(18,65)	(0,74)	
16. Vattenresurser (Awderi)	307	137	67	83	20	Kurd
		(44,62)	(21,82)	(27,03)	(6,51)	
17. Hälsokansliet	428	104	114	196	14	Arab
		(24,29)	(26,63)	(45,79)	(3,27)	
18. Azadi sjukhus	624	294	186	122	22	Kurd
		(47,11)	(29,80)	(19,55)	(3,52)	
19. Kirkuk sjukhus	761	290	210	238	23	Turkmen
		(38,10)	(27,59)	(31,27)	(3,02)	
20. Barnsjukhuset	263	111	54	93	5	Arab
		(42,20)	(20,53)	(35,36)	(1,90)	

21. Kommunikationsförvalt.	503	35	310	150	8	Turkmen
		(6,95)	(61,63)	(29,82)	(1,59)	
22. Civilförsvaret	276	20	193	62	1	Kurd
		(7,24)	(69,92)	(22,46)	(0,36)	
23. Tekniska institutionen	273	64	44	156	9	Kurd
		(23,44)	(16,11)	(57,14)	(3,29)	
Totalt	21.943	2.263	13.022	6.007	651	
		(10,31)	(59,34)	(27,37)	(2,96)	

Tabell 9 Etnisk fördelning på myndigheter, förvaltningar, statliga fabriker och kompanier i Kirkuk. De enheter som är tagna i tabellen har mindre än 200 anställda. Siffrorna inom parentes visar den procentuella andelen. Denna tabell kompletterar tabell (8).

Myndighet m.m.	Antal anställda	Kurder	Araber	Turkmener	Kristna	Chef
1. Speciell inspektion (eshraf extisasi)	29	3	16	9	1	Turkmen
		(10,34)	(55,17)	(31,03)	(3,44)	
2. Skolverkets inspection (eshraf terbe-wi)	58	2	44	11	1	Arab
		(3,44)	(75,86)	(18,96)	(1,72)	
3. Yrkesutbildningen (taalim miheni)	15	5	3	6	1	Kurd
		(33,33)	(20)	(40)	(6,6)	
4. Kirkuks Avlopp	93	25	48	18	2	Kurd
		(26,88)	(51,61)	(19,35)	(2,15)	
5. Kommunens serviceförvalt. (Beledyat)	52	11	15	26	-	Kurd
		(21,15)	(28,84)	(50)		

6. Taxeringsmyndigheten (tesjil aqari)	37	11	8	14	4	Arab
		(29,72)	(21,62)	(37,83)	(10,81)	
7. Tingsrätten (dar al-adale)	186	51	44	86	5	Arab
		(27,41)	(23,65)	(46,23)	(2,68)	
8. Folkbokföringen (jnsye u ehwali medeni)	64	7	43	14	-	Arab
		(10,93)	(67,18)	(21,87)		
9. Skattemyndigheten 1	55	7	24	18	6	Arab
		(12,72)	(43,63)	(32,72)	(10,90)	
10. Skattemyndigheten 2	41	3	23	14	1	Arab
		(7,31)	(56,09)	(34,14)	(2,43)	
11. Djursjukhuset	100	17	33	44	6	Turkmen
		(17)	(33)	(44)	(6)	
12. Landstingskansliet (diwan mehafeze)	149	22	70	51	6	Arab
		(14,76)	(46,97)	(34,22)	(4,02)	
13. Yrkesträningcentret (merkez tedrib miheni)	71	17	14	37	3	Arab
		(23,94)	(19,71)	(52,11)	(4,22)	
14. Spannmålskompaniet (Drustkrdni danewele)	62	6	30	25	1	Kurd
		(9,67)	(48,38)	(40,32)	(1,61)	
15. Byggmaterialkompaniet (mewadi enshaei)	75	11	49	13	2	Kurd
		(14,66)	(65,33)	(17,33)	(2,66)	
16. Centrala affärer (eswaq merkezi)	116	19	57	34	6	Kurd
		(16,37)	(49,13)	(29,31)	(5,17)	

17. Nord kontroll och tull (Taze)	60	3	2	53	2	Turkmen
		(5)	(3,33)	(88,33)	(3,33)	
18. Vägar och broar	66	32	5	24	5	Kurd
		(48,48)	(7,57)	(36,36)	(7,57)	
19. Centrala Taamim affärer (suq temim merkezi)	82	26	27	21	8	Kurd
		(31,70)	(32,92)	(25,60)	(9,75)	
20. Stadsbiblioteket	12	4	5	1	2	Turkmen
		(33,33)	(41,66)	(8,33)	(16,66)	
21. Mattfabriken (meamel sjad yedewi)	52	19	4	27	2	Arab
		(36,53)	(7,69)	(51,92)	(3,84)	
22. Cigarettagret	15	12	1	1	1	Arab
		(80)	(6,66)	(6,66)	(6,66)	
23. Handels- och finansbevakning (reqa-bey tijari u mali)	30	16	5	9	-	Kurd
		(53,33)	(16,66)	(30)		
24. Socialstyrelsen (riayey ejtimaey)	60	16	15	26	3	Arab
		(26,66)	(25)	(43,33)	(5)	
25. Samhällsplanering (tekhtiti em-rany)	20	2	4	13	1	Arab
		(10)	(20)	(65)	(5)	
26. Kyrkoförvaltningen (ewqaf)	23	5	6	12	-	Kurd
		(21,73)	(26,08)	(52,17)		
27. Lärarinstitutet (mehedi tekniki mamos-	99	17	28	42	12	Kurd
		(17,17)	(28,28)	(42,42)	(12,12)	

tayan)						
28. Administrationsinstitutet (mehedi tekniki edariyn)	22	11 (50)	3 (13,63)	7 (31,81)	1 (4,54)	Turkmen
29. Juridiska institutionen (lärare)	22	1 (4,54)	17 (77,27)	4 (18,18)	-	Turkmen
30. Juridiska institutionen (anställda)	35	10 (28,57)	10 (28,57)	15 (42,85)	-	Turkmen
31. Naturvetenskapliga institutionen (lärare)	3	1 (33,33)	1 (33,33)	1 (33,33)	-	Turkmen
32. Naturvetenskapliga institutionen (anställda)	18	2 (11,11)	7 (38,88)	9 (50)	-	Turkmen
33. Universitetets ledning	78	26 (33,33)	35 (44,87)	17 (21,79)	-	Turkmen (Kurd)
34. Pedagogiska institutionen	79	6 (7,59)	55 (69,62)	18 (22,78)	-	Kurd
35. Sjukskötarinstitutionen	30	5 (16,66)	11 (36,66)	14 (46,66)	-	Kurd
36. Socialförsäkringen	69	13 (18,84)	16 (23,18)	37 (53,62)	3 (4,34)	Kurd
37. Spannmålscenter/lager (Saylo)	183	5 (2,73)	134 (73,22)	40 (21,85)	4 (2,18)	Kurd
Totalt	2.261	449 (19,85)	912 (40,33)	811 (35,85)	89 (3,93)	

Totalt:	24.204	2.712	13.934	6.818	740
små+stora		(11,20)	(57,56)	(28,16)	(3,05)

Tabell 10 visar den etniska fördelningen i Kirkuks myndigheter m.m., plus poliskåren. Procentuell fördelning inom parentes.

Myndigheter m.m.	Antal anställda	Kurd	Arab	Turkmen	Kristna
Totalt: små+stora	24.204	2.712	13.934	6.818	740
		(11,20)	(57,56)	(28,16)	(3,05)
Poliskåren	6.659 (6.396) ¹⁰⁵	2.557	2.546	1.196	360
		(38,39)	(38,24)	(17,96)	(5,40)
Totalt	30.863	5.269	16.480	8.014	1.100
		(17,07)	(53,39)	(25,96)	(3,56)

Källa: tabell 8, 9 och 10 är framställd från olika källor. Information om anställda är sammanställd av kommunfullmäktige och kommunstyrelsen men även av olika partier: PUK, KDP och ITC (2006). Information om poliskåren och chefernas bakgrund finns i (Kirkuk.net ITC 2007).

¹⁰⁵ I samma dokument finns två olika siffror, men det verkar som om 6.659 är den rätta siffran eftersom den stämmer överens med de olika gruppernas andel (*Kirkuk.net ITC 2007*).

Kartor

Karta 1: Kurdiskt befolkade områden i mellanöstern. Källa: University of Texas Libraries och Kurdiska institutet i Paris.

http://www.lib.utexas.edu/maps/middle_east_and_asia/iraq_dissident_areas_1992.jpg

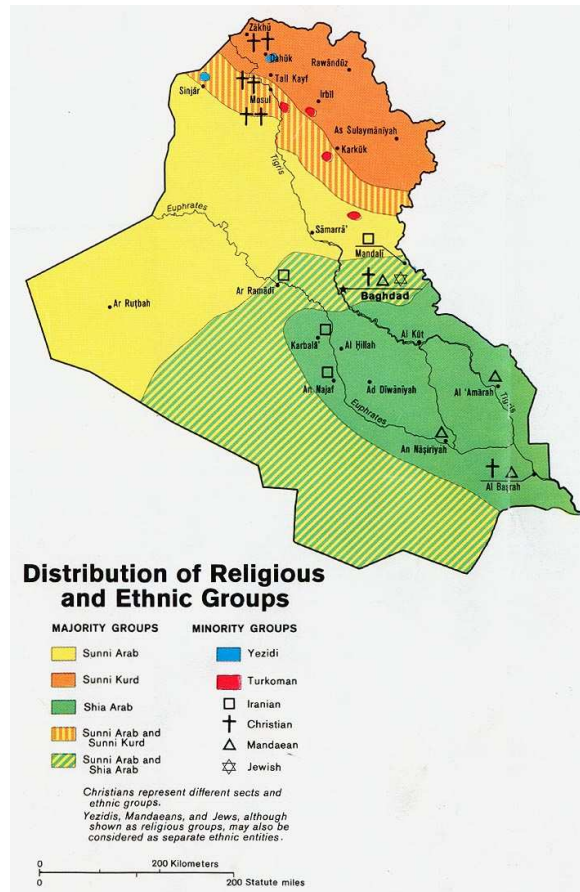
http://www.institutkurde.org/images/cartes_and_maps/iraq_dissident_areas_1992.jpg

Karta 2: Iraks stora städer. Källa: National Geographic Society.

<http://www.nationalgeographic.com/xpeditions/atlas/iraq/iraq-dl.gif>

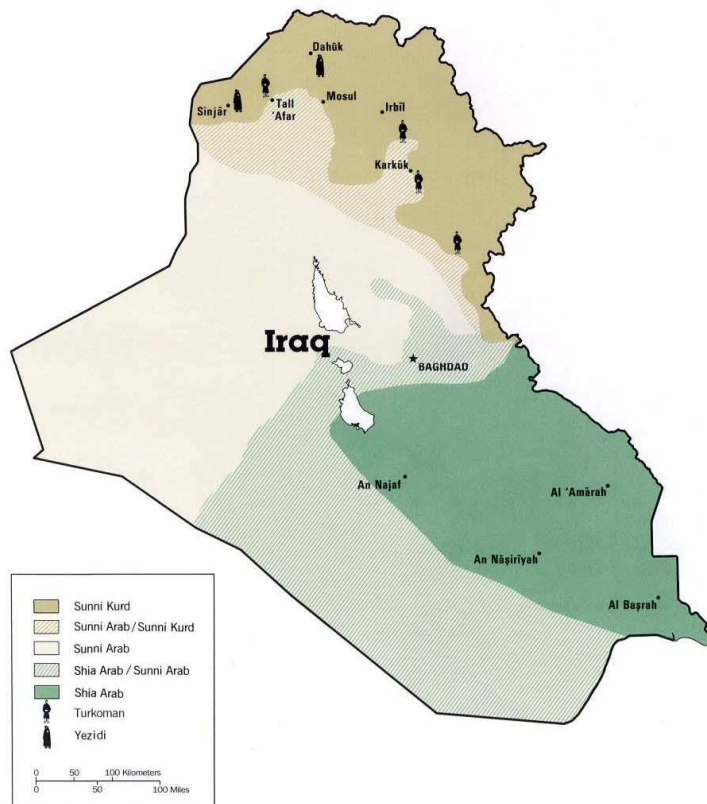

Karta 3: Fördelningen av religiösa och etniska grupper i Irak. Kommentarererna under kartan är inte mina egna. Källa: University of Texas Libraries.

http://www.lib.utexas.edu/maps/middle_east_and_asia/iraq_ethnic_1978.jpg

---

Ethnoreligious Groups

Karta 4: Etnoreligiösa grupper i Irak. Källa: University of Texas Libraries.

http://www.lib.utexas.edu/maps/middle_east_and_asia/iraq_ethnoreligious_1992.jpg

Karta 5: Irakiska Kurdistan, kurdiskt kontrollerade områden och områden som kontrolleras av irakiska regeringen. Källa: Kurdiska institutet i Paris.

http://www.institutkurde.org/images/cartes_and_maps/iraqiKurdistan.gif

Karta 6: Områdesfördelningen mellan politiska partier i Kurdistan/Irak. Källa: University of Texas Libraries.

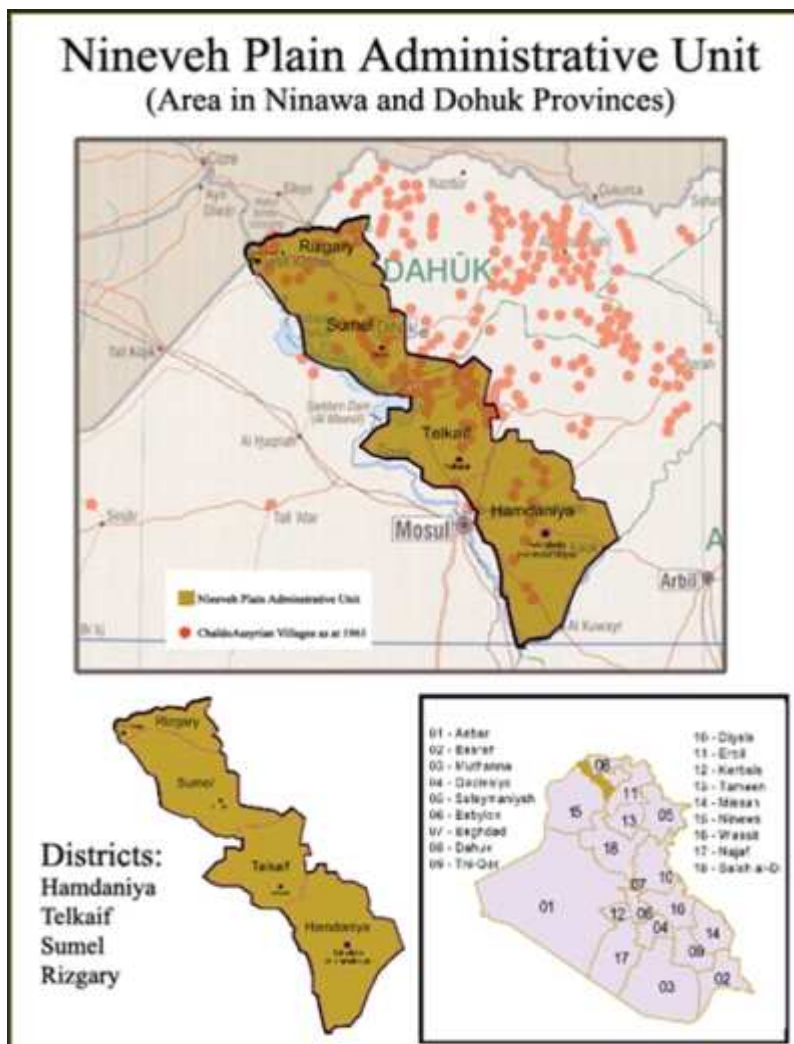
http://www.lib.utexas.edu/maps/middle_east_and_asia/iraq_kurdish_areas_2003.jpg

Karta 7: Türkmeneli (turkmenernas land). Källa: Türkmeneli Co-operation and Cultural Foudation.

<http://www.iraqiturkman.org.tr/turkmenl.htm>

se även <http://www.bizturkmeniz.com/ar/index.htm>
<http://www.iraqiturkman.org.tr/turkmenl.htm>

Karta 8: Assyriernas föreställda administrativa enhet. Källa: Assyrian International News Agency.

<http://www.aina.org/releases/20080301151841.htm>

se även <http://www.aina.org/maps/assyrianregion.htm>

ACTA UNIVERSITATIS STOCKHOLMIENSIS

Corpus Troporum
Romanica Stockholmiensia
Stockholm Cinema Studies
Stockholm Economic Studies. Pamphlet Series
Stockholm Oriental Studies
Stockholm Slavic Studies
Stockholm Studies in Baltic Languages
Stockholm Studies in Classical Archaeology
Stockholm Studies in Comparative Religion
Stockholm Studies in Economic History
Stockholm Studies in Educational Psychology
Stockholm Studies in English
Stockholm Studies in Ethnology
Stockholm Studies in History
Stockholm Studies in History of Art
Stockholm Studies in History of Literature
Stockholm Studies in Human Geography
Stockholm Studies in Linguistics
Stockholm Studies in Modern Philology. N.S.
Stockholm Studies in Musicology
Stockholm Studies in Philosophy
Stockholm Studies in Psychology
Stockholm Studies in Russian Literature
Stockholm Studies in Scandinavian Philology. N.S.
Stockholm Studies in Sociology. N.S.
Stockholm Studies in Statistics
Stockholm Studies in the History of Ideas
Stockholm Theatre Studies
Stockholmer Germanistische Forschungen
Studia Baltica Stockholmiensia
Studia Fennica Stockholmiensia
Studia Graeca Stockholmiensia. Series Graeca
Studia Graeca Stockholmiensia. Series Neohellenica
Studia Juridica Stockholmiensia
Studia Latina Stockholmiensia
Studies in North-European Archaeology

1. KARIN HELMERSSON BERGMARK Anonyma Alkoholister i Sverige (Alcoholics Anonymous in Sweden). Stockholm 1995, 195 sidor.
2. APOSTOLIS PAPAKOSTAS Arbetarklassen i organisationernas värld: en jämförande studie av fackföreningarnas sociala och historiska förutsättningar i Sverige och Grekland (The Working Class in the World of Organizations). Stockholm 1995, 239 sidor.
3. HÅKAN LEIFMAN Perspectives on Alcohol Prevention. Stockholm 1996, 174 pages.
4. HASSAN HOSSEINI-KALADJAHİ Iranians in Sweden: Economic Cultural and Social Integration. Stockholm 1997, 201 pages.
5. ILKKA HENRIK MÄKINEN On Suicide in European Countries. Some Theoretical, Legal and Historical Views on Suicide Mortality and Its Concomitants. Stockholm 1997, 218 pages.
6. ANDERS KASSMAN Polisen och narkotika problemet: från nationella åtgärder mot narkotikaprofitörer till lokala insatser för att störa missbruket (The Police and the Drug Problem). Stockholm 1998, 212 sidor.
7. ÖRJAN HEMSTRÖM Male Susceptibility and Female Emancipation: Studies on the Gender Difference in Mortality. Stockholm 1998, 177 pages.
8. LARS-ERIK OLSSON Från idé till handling. En sociologisk studie av frivilliga organisationers uppkomst och fallstudier av: Noaks Ark, 5112-rörelsen, Farsor och Morsor på Stan (From Idea to Action. A Sociological Study of the Emergence of Voluntary Organizations). Stockholm 1999, 185 sidor.
9. KRISTINA ABIALA Säljande samspel. En sociologisk studie av privat servicearbete (Selling Interaction. A Sociological Study of Private Service-work). Stockholm 2000, 197 sidor.
10. PER CARLSON An Unhealthy Decade. A Sociological Study of the State of Public Health in Russia 1990–1999. Stockholm 2000, 162 pages.
11. LOTTA CONVIATIVIS GELLERSTEDT Till studiet av relationer mellan familj, ekonomi och stat. Grekland och Sverige (A Study of Relations Between Family, Economy, and State. Greece and Sweden). Stockholm 2000, 166 sidor.

12. EVA CHRISTENSON Herraväldets processer. En studie av förslitningsskadesituation och könade processer i tre olika slags arbetsorganisationer (Patriarchal Processes. A Study of Women's Musculoskeletal Pain Situation and Gendered Processes in Three Different Types of Work Organizations). Stockholm 2000, 174 sidor.
13. JENNY-ANN BRODIN Religion till salu? En sociologisk studie av New Age i Sverige (Religion for Sale? A Sociological Study of the Swedish New Age Movement). Stockholm 2001, 142 sidor.
14. ADRIENNE SÖRBOM Vart tar politiken vägen? Individualisering, reflexivitet och görbarhet i det politiska engagemanget (Where is Politics going? On individualization, Reflexivity and Makeability in Political Commitments). Stockholm 2002, 255 sidor.
15. MIEKO TAKAHASHI Gender Dimensions in Family Life. A Comparative Study of Structural Constraints and Power in Sweden and Japan. Stockholm 2003, 175 pages.
16. ABBAS EMAMI Att organisera oenighet. En sociologisk studie av Iranska Riksförbundet och dess medlemsorganisationer (To organize Disunity. A Sociological Study of the Confederation of Iranian Associations and its Member Organizations). Stockholm 2003, 210 sidor.
17. MEHRDAD DARVISHPOUR Invandrarkvinnor som bryter mönstret. Hur makt-förskjutningen inom iranska familjer i Sverige påverkar relationen (Immigrant Women who Break Established Patterns. How changing Power Relations within Iranian Families in Sweden influence Relationships). Stockholm 2003, 216 sidor.
18. CARL LE GRAND AND TOSHIKO TSUKAGUCHI-LE GRAND (eds.) Women in Japan and Sweden: Work and Family in Two Welfare Regimes. Stockholm 2003, 239 pages.
19. ROBERT SVENSSON Social Control and Socialisation: The Role of Morality as a Social Mechanism in Adolescent Deviant Behaviour. Stockholm 2004, 124 pages.
20. SANJA MAGDALENIĆ Gendering the Sociology Profession: Sweden, Britain and the US. Stockholm 2004, 200 pages.
21. SÉBASTIEN CHARTRAND Work In Voluntary Welfare Organizations: A Sociological Study of Voluntary Welfare Organizations in Sweden. Stockholm 2004, 204 pages.
22. MARCUS CARSON From Common Market to Social Europe? Paradigm Shift and Institutional Change in EU Policy on Food, Asbestos and Chemicals, and Gender Equality. Stockholm 2004, 278 pages.

23. NAOMI MAURO, ANDERS BJÖRKLUND, CARL LE GRAND (eds.) Welfare Policy and Labour Markets: Transformation of the Japanese and Swedish Models for the 21st Century. Stockholm 2004, 275 pages.
24. ELISABET LINDBERG Vad kan medborgarna göra? Fyra fallstudier av samarbetsformer för frivilliga insatser i äldreomsorg och väghållning (What Can the Citizens Do? Four Case Studies of Voluntary Contribution in Public Elderly Care and Road Maintenance). Stockholm 2005, 374 sidor.
25. MIKAELA SUNDBERG Making Meteorology: Social Relations and Scientific Practice. Stockholm 2005, 259 pages.
26. ALEXANDRA BOGREN Female Licentiousness versus Male Escape? Essays on intoxicating substance use, sexuality and gender. Stockholm 2006, 169 pages.
27. OSMAN AYTAR Mångfaldens organisering: Om integration, organisationer och interetniska relationer i Sverige (Organizing Diversity: On Integration, Organizations and Inter-ethnic Relations in Sweden). Stockholm 2007, 253 sidor.
28. ERIK LJUNGAR Levebröd eller entreprenörskap? Om utlandsfödda personers företagande i Sverige (Survival or Entrepreneurship? Self-employment among Immigrants in Sweden). Stockholm 2007, 181 sidor.
29. AKVILĖ MOTIEJŪNAITĖ Female Employment, Gender Roles, and Attitudes: the Baltic Countries in a Broader Context. Stockholm 2008, 141 pages.
30. ZHANNA KRAVCHENKO Family (versus) Policy. Combining Work and Care in Russia and Sweden. Stockholm 2008, 184 pages.
31. LISA WALLANDER Measuring Professional Judgements: An Application of the Factorial Survey Approach to the Field of Social Work. Stockholm 2008, 253 pages.
32. MIKAEL KLINGVALL Adaptability or Efficiency: Towards a Theory of Institutional Development in Organizations. Stockholm 2008, 144 pages.
33. MONICA K. NORDVIK Contagious Interactions. Essays on social and epidemiological networks. Stockholm 2008, 190 pages.
34. ASA TORDELSSON Trading out? A study of farming women's and men's access to resources in rural Ethiopia. Stockholm 2008, 303 pages.
35. DANA SOFI Interetnisk konflikt eller samförstånd. En studie om etnopolitik i Kurdistan/Irak. Stockholm 2009, 286 pages.

Subscriptions to the series and orders for single volumes should be addressed to any international bookseller or directly to the publishers:

eddy.se ab
P.O Box 1310, SE-621 24 Visby, Sweden
Phone: +46 498 253900
Fax: +46 498 249789
E-mail: order@bokorder.se
1. <http://acta.bokorder.se>

